

Eksistentiaalinen kriisi Karl Jaspersin psykopatologiassa

- yksilöllinen elämänkriisi vai ajan kuva -

Oulun yliopisto

Historiatieteet

pro gradu -tutkielma

Tieteiden ja aatteiden historia

Hannele Siljander

Tiivistelmä /
Pro gradu -tutkielma 11/2019

Tieteiden ja aatteiden historia

Eksistentiaallinen kriisi Karl Jaspersin psykopatologiassa – yksilöllinen elämänkriisi vai ajan kuva

Tieteiden ja aatteiden historian pro gradu -työni käsittelee saksalaisen eksistenssifilosofi Karl Jaspersin näkemystä eksistentiaalisesta kriisiytymisestä (*Die existentielle Angst*). Tutkielmassa tarkastellaan Karl Jaspersin kuvaaman eksistentiaallisen kriisin kehittymisen reunaehtoja, joiden varassa inhimillisen ajattelun loogiset mahdollisuudet loppuvat. Jaspersin näkemykset filosofian, psykiatrian ja uskontoja koskevan välimaastossa ovat näyttöön perustuvassa, evidence-based -tyyppisessä empiirisessä tutkimuksessa vieras ilmiö. Jaspers haastaa aikansa psykiatrian oirepohjaiseen diagnostiikkaan perustuvan ajattelutavan ylittämällä luonnontieteellisen ja humanistisen tutkimusperinteen välisen rajan.

Tutkimuksessa selvitetään, mikä erottaa eksistentiaallisen kriisin pelkästä psyykkisestä kriisistä, ja milloin kriisistä muodostuu myös psyykinen. Jaspers kohdentaa filosofista pohdintaansa kysymykseen, kuinka psykiatria pystyy perinteisen diagnostiikkansa avulla havaitsemaan etiologisia alkusyitä mahdollisen eksistentiaallisen kyselyn juurilla.

Tutkielman päälähteaineiston muodostaa Karl Jaspersin psykopatologiaa ja maailmankatsomuksia koskevat alkuperäislähteet vuosilta 1913 ja 1919 tarkennettuine uusintapainoksineen. Lähteiden lähiluku ja tekstianalyysi luovat työn tutkimus- ja tarkastelukulman. Andreas Hermes Kick'n kehittämää teoreettista mallia hyödynnetään kriisiytymisen vaiheiden kuvauksessa.

Jaspersin kriisiytymistä koskeva käsitteistö on syntynyt hänen eksistenssifilosofisen ajattelunsa pohjalle. Kriisiytymistä tarkastellaan Jaspersin elämänhistorian ja eksistenssifilosofisten perusajatuksien valossa. Jaspersin mukaan eksistentiaallisen kriisin kulku lähtee loogisen ajattelun haaksirikkoutumisesta (*Scheitern*). Kriisille on ominaista ajattelutoimintaa sävyttävä vastakkainasettelujen pohtiminen. Tämä antinominen liike saa aikaan epävarmuutta ja tunnetila huojuu elämää kannattavien tai tuhoavien vaihtoehtojen välillä. Tämänkaltaisten rajatilanteiden (*Grenzsituation*) kuvaus ilmentää Jaspersin filosofiselle ajattelulle tyypillisten valinnan ja vapauden välisten jännitteiden analyysia. Jaspersin näkemys kriisistä selviytymiseen liittyy transsendentaalin kohtaamiseen ja siitä kohoavan valottumisen (*Existenzerhellung*) voimaan ojentautua positiiviseen. Subjektiivinen kokemus 'Uudesta' johtaa näkemyshorisontin avautumiseen (*Der Offener Horizont*).

ASIASANAT: eksistenssifilosofia, eksistentiaallinen kriisi, situaatio, , traagisen kohtaaminen, haaksirikko, kaikenkäsittävä, filosofinen usko, akselijat, avoin horisontti, valottuminen, transsendentaali

DISPOSITIO

JOHDANTO

Tutkimuskysymykset ja tutkielmassa käytettävät menetelmät
Aikaisemmat tutkimukset ja tutkimuslinjat

1. Karl Jaspers totuudenetsijänä	13
1.1. Karl Theodor Jaspers, varhaisvuodet ja nuoruus	13
1.2. Heidelberg – lääketieteestä filosofiaan	18
1.3. Karl Jaspersin kirjallinen tuotanto – perehtyminen tietoon ja totuuteen	21
1.4. Tärkeimmät Karl Jaspersin filosofisiin näkemyksiin vaikuttaneet henkilöt	24
1.4.1. Immanuel Kant ja Edmund Husserl, tiedon rajat ja fenomenologinen metodi	24
1.4.2. Friedrich Nietzsche ja Søren Kierkegaard, ankarat totuudenetsijät	29
1.4.3. Max Weber ja Karl Jaspers, kommunikaation ja yhteyden merkitys	32
1.4.4. Martin Heidegger, kanssakilpailija	34
1.5. Karl Jaspersin filosofian pääajatuksot	36
1.6. Karl Jaspersin psykopatologia – kehittämisestä ajattelun ytimeen	43
2. Eksistentiaalinen kriisi ja kriisiytyminen	52
2.1. Eksistentiaalisen luonne, eksistentiaalisen kriisin käsite	52
2.1.1. Kirottut kysymykset – traagisen kohtaaminen	58
2.2. Kriisiytymisen eteneminen, etiologia	69
2.2.1. Haaksirikkoutuminen (<i>Scheitern</i>)	70
2.2.2. Antinomiseen taisteluun heräämisen tuska (<i>Kampf</i>)	72
2.2.3. Keskellä kriisiä - rajatilanteissa alkava arvojen syveneminen (<i>Grenzsituation</i>)	78
2.3. Optimismin ja pessimismin välinen vuoropuhelu (<i>Versöhnung, Vergeltung</i>)	87
2.3.1. Negativismi ja nihilismiin vaipuminen	88
2.3.2. Alistuminen ja kieltäytyminen (<i>Resigniert, Weltflüchtig</i>)	92
2.3.3. Heroismi	95
2.3.4. Skeptisismi ja mielen harhautuminen äärimmäisessä nihilismissä	97
2.4. Kohti toisia - arvosuuntautuneiden kulttuuristen lähtökohtien tarkastelua	101
2.4.1. Uskonnollis-metafyysisen maailman merkityksestä	101
2.4.2. Luova toiminta vapautuksena rajatilanteiden antinomioista	107
2.5. Elpymisen, selviytyminen - kohti Avointa Horisonttia	112

2.5.1. Eksistenssin valottuminen, olemisenvarmuus (<i>Existenzerhellung</i>) (<i>Existenzbewusstsein</i>)	114
2.5.2. Elämää kohti - vapauden ja luovuuden metamorfoosi – uudistuva ja elpyvä mieli	115
2.5.3. Elämälle KYLLÄ - arvosuuntautuneisuuden ilmeneminen ja maailmankuvan merkitys eri aatteiden, ideologioiden ja uskontojen tausta-ajattelussa	117
LOPPULAUSE	128
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	134

JOHDANTO

Karl Theodor Jaspers (1883-1969) ajattelijana, filosofina, psykiatrina ja tutkijana on viime vuosikymmenten aikana noussut psykiatria -tieteenalan murrosta ja psykoterapian kehittyviä suuntauksia koskevaan keskusteluun yhä uusissa yhteyksissä. Hänen ihmisläheinen ja konkreettinen lähestymistapansa kohdata mikä tahansa elämäongelma heijastaa asioiden luonteen teoreettista ymmärrystä ja varsin mutkatonta arkirealismiin taipuvaa järjestelmällistä toimintaa.

Psyykkisen kriisin tai häiriötilan synty on psykiatrian piirissä nähty ja selitetty kulloinkin ajankohtaisen ja vallitsevan näkemyksen viitekehyksistä katsoen. Alun perin oli kyse yksilön *'vieraantumisesta'* ja yhteisöstä, yhteiskunnasta ja kulttuurista vieraantumisen hoitamisesta.¹ Hoitomenetelmät ja käsitys hoidosta pitkälti määräytyi sen kautta, miten ilmiö kulloinkin ymmärrettiin. Biologisen psykiatrian ensimmäisen aallon keskeytti psykoanalyysin valtakausi ja erilaisten vaihtoehtoisten hoitokokeilujen kausi. Psykoanalyysin vahvuudeksi on todettu lääkäri-potilas-suhteen korostaminen.

Biologisen psykiatrian toisen aallon keskiöön 1970-luvulla nousivat neurotieteet ja neuropsykiatria. Lääkkeiden kehittäminen jo aiemmin oli johtanut ns. psykofarmakologian vallankumoukseen, joka markkinalähtöisenä sai aikaan erilaisten muotidiagnoosien tulvan, minkä vuoksi alettiin uudistaa maailmanlaajuiseen käyttöön soveltuvaa tautiluokitusta. Psyykkisten häiriöiden käsittäminen itsenäisiksi sairauksiksi stabilisoi etiologisen tutkimuksen tilan, ja tautiluokitukset sinällään ilmensivät uusiutunutta, mutta edelleen aiempaa oirelähtöistä diagnosointia yhä laajenevin arviointikriteerein.

Psykologinen tai filosofinen ote tai tarkastelukulma oli edelleen psykiatrian tieteellistymisen prosesseissa liian määrittelemätön. Sosiaalipsykiatrian laajeneminen ja kukoistus Yhdysvalloissa 1960-70 -luvulla ei sisältänyt Britanniassa ja Manner-Euroopassa toteutettua yhteisöllisen hoidon mallia, vaan kärsi edelleen psykoanalyttisen koulukunnan kapeutuneesta potilas-lääkäri-suhteen pakonomaisuudesta.² Biologisen psykiatrian toisen aallon merkitys kulminoituu psykiatrian tieteenalan kehitykseen täysivaltaisena lääketieteen alana. Uusia lääkkeitä löydettiin ja niille alettiin löytää myös uusia käyttötarkoituksia, mikä ilmeni nousevina uusina tautitapauksina.³ Sairauden käsite itsenäisenä prosessina oli syvään juuttunut.

¹ Pietikäinen 2013,70.

² Shorter 2005,277-279.

³ Shorter 2005,376-378.

Psyykkisten häiriöiden, luokiteltujen oireyhtymien esiintymisten sekä lisääntyneiden masennusdiagnoosien määrä on demografisesti tarkastellen ollut viime vuosina niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa nousujohteista. On tullut aiheelliseksi tavanomaisen sosiaalipsykiatrisen arvioinnin ohella keskittyä havainnoimaan myös massaliikkeeksi muodostuneiden tautitapausten sisällöllistä perustaa. Karl Jaspersin psykopatologinen analyysi ja häiriöiden kriisiluonteen tarkastelu voivat avata selitystä myös ajassa liikkuvaan ja ajassa muotoutuvaan aatemaailman murrokseen, monikulttuurisuuden merkitykseen siinä sekä globalisaation ja inkulturaation vaikutuksiin ajattelun aineiden pluralismissa.

Jaspersin psykopatologiassa kriisiytyminen voidaan nähdä eksistentiaalisena kriisinä ja siten psyykkisen häiriötilan aiheuttajana. Psykopatologiassa huomio keskittyy etiologiaan, alkusyiden ja seurausten tarkasteluun, sekä psykiatrisen tutkimuksen kohteena olevan henkilökohtaiseen elämäkertaan.⁴ Erityisesti tätä *persoonan ja henkisen* perusnäkökulmaa on suomalainen tutkija Hannu Heinänen tarkastellut syksyllä 2017 valmistuneessa väitöskirjassaan:

*Henkilön 'henkisyys' ei viittaa aineettomuuteen, materian vastakohtaan (kuten tieto-opillisissa tarkasteluissa), vaan yksilön tietynlaiseen kokonaisuuteen ja yleisyyteen, kulttuurisuuteen, 'subjektiivisuuden objektiivisuuteen'. Henkisyys on eräänlaisella oleellisella ilmentymällä, kielellä, on selkeästi aineellisia ulottuvuuksia, kuten puheena, kuunteluna, kirjoituksena, ajatuksina, viesteinä jne., ja ihmisellä itsellään henkinen liittyy ruumiillisiin ulottuvuuksiin. Yleisyys on filosofialle ominainen näkökulma? Voisiko psykiatria kliinisellä otteellaan puolestaan auttaa syventämään henkilön käsitettä, sen yhteisyyttä tai yleisinhimillisyyttä, esim. kontekstuaalisesti tai prosessuaalisesti? Jos psykiatria ymmärtäisi filosofisia perusteitaan, siitä voisi olla apua henkisyyskäsitteellistämässä, ehkä myös vapauttamisessa mystiikasta (demystifoinnissa), vaikka henkisyyskuuluu myös transspondenssiin. Henkilön käsitteessä filosofia ja psykiatria eivät näytä voivan välttääkään vuorovaikutusta.*⁵

Tässä tutkielmassa tarkastellaan Karl Jaspersin näkemystä psyykkisestä häiriöstä eksistentiaalisesta kriisiytymisestä näkökulmista. Tutkielman aihe on varsin ajankohtainen ja siksi pyrkii osallistumaan keskusteluun, jota käydään erilaisilla foorumeilla esimerkiksi nuorisopsykiatrian tilasta.⁶ Myös Jaspers puhui nuoruudesta näiden kysymysten yhteydessä.

Eksistentiaalisesta kriisiytymisestä mahdollisuus koskettaa suuressa määrin aikuisuuteen kasvavaa nuorisoa, jonka formaalisen ajattelun taso mahdollistaa kognitiivisten ristiriitojen havaitsemisen ja loogisen käsittelyn. Nuoren aikuisen toisinaan varsin ehdoton kyseenalaistaminen ja kyselyn luonne

⁴ Jaspers 1913.

⁵ Heinänen 2017, 14.

⁶ Heinänen 2017, 57; Kopakkala 2015; Göetzsche 2014.

usein asettaa rajoitteita erilaisiin keskusteluyhteyksiin. Psyykkinen ja sosiaalinen kasvu haastaa, mutta samalla vaatii ja etsii valmiutta sietää ajattelussa ilmeneviä elämän tosiasiallisia ristiriitoja.

Tutkimuskysymykset ja tutkielmassa käytettävät menetelmät

Tämän tutkielman tarkoituksena on käsitellä saksalaisen eksistenssifilosofi Karl Jaspersin näkemystä ja käsitystä kriisiytymisestä sekä sen etiologiasta.

Tutkimuskysymys on: *Mikä on Karl Jaspersin käsitys eksistentiaalisen kriisin kehittymisestä ja sen yhteydestä psyykkisiin häiriötiloihin?*

Tässä tutkielmassa perehdytään erityisesti eksistentiaalisen kriisin kehittymisen reunaehtoihin, joiden varassa inhimillisen ajattelun loogiset mahdollisuudet loppuvat. Karl Jaspersia koskeva tutkimus on varsin laajaa, mutta eksistentiaalisen osuutta psykopatologiassa on esillä niukasti. Jaspersin näkemykset filosofian, psykiatrian ja uskontoja koskevan välimaastossa ja niitä kytkien ovat näyttöön perustuvassa, evidence-based -tyyppisessä positivistisessa, empiirisessä tutkimuksessa vieras ilmiö. Kysymys on siis myös tieteestä ja sen kehityksestä, yleisten tieteellisten periaatteiden soveltamisesta ja niiden puutteiden havaitsemisesta ihmistieteissä ja filosofisessa orientaatioissa.

Jaspersia koskevat tutkimuslinjat edustavat myös aikaansa ja nykyisinkin havaittavaa pyrkimystä jakaa ja arvottaakin tutkimukselliset intressit linjalle humanistinen - luonnontieteellinen. Luonnontieteellinen lähestymistapa psykopatologiassa edustaa oireluokitukseen perustuvaa diagnosointia ja häiriötiloihin ja kriiseihin liittyvät kysymykset voidaan nähdä vain tiettyjen sairausluokitusten läpi. Humanistisen lähestymistavan perusteella luokiteltujen häiriöiden taustalla on kirjallisuuteen ja sitä kautta elämisen ongelmiin liittyvän problematiikan pohtiminen. Eksistentiaalinen etsintä ja kysymys pyrkii selvittämään mahdollista ongelmavyöhytiä ja kysyy ”*How can you expect to be good doctors if you know no poetry?*” osoittaen, kuinka suuri tarve kysyjällä ratkaisemattoman kanssa on.⁷

Karl Jaspersin lähestymistapa ylittää humanistisen ja luonnontieteellisen välisen rajan. Kysymys on reaali maailmassa elävän ihmisen todellisuudesta ja olemisen luonteesta tietoisena, kokevana ja tuntevana yksilönä yhtyen Edmund Husserlin ja Maurice Merleau-Pontyn fenomenologisiin näkemyksiin ja tarkasteluun ihmisenä olemisen rajoista ja mahdollisuuksista.⁸

⁷ Ghaemi 2008,8.

⁸ Kysymys on kokonaisvaltaisesta, mieleen ja olemukseen kietoutuneesta lähestymistavasta.

Vastausta tutkimuskysymykseeni etsin Karl Jaspersin omista kirjoituksista sekä hänen kirjoituksiaan kommentoivista tutkimuksista. Metodina alkuperäisteosten ja aiheeseen liittyvien tutkimusten tarkastelussa käytän tekstianalyysia (lähilukua) pyrkien arvioimaan ja tutkimaan sekä Karl Jaspersin alkuperäisteosten että aiheeseen liittyvän muun tutkimuskirjallisuuden välistä vuoropuhelua. Pyrin arvioimaan Jaspersin alkuperäisteksteistä hänen käsitystään eksistentiaalisien merkityksestä tietoisuuden ja tiedonkäsittelyn prosesseista. Saksankielisten lainausten vapaat suomennokset on esitetty alaviitteissä.

Historiatieteiden näkökulmasta tämän tutkielman aihepiiri on myös Karl Jaspersin elämäkertaan liittyvää tutkimusta. Sen perusteella on mahdollista tuoda esiin aikansa kansallissosialismiin liittyviä haasteita ja niitä tosiasioita, mitkä läheisesti liittyvät itse tutkittavaan aiheeseen.⁹ Biografisen tarkastelun puitteissa on mahdollista nähdä hänen omaan tehtäväänsä ja työhönsä liittyvät oivallukset myös hänen filosofisen ajattelunsa kehittäjinä.

Tutkielman jakaantuessa kahteen päälukuun niillä on itsenäisen asemansa lisäksi toisiaan täydentävä merkitys. Ensimmäisen pääluvun sisältöön liittyvä elämäkerrallinen osuus valaisee Jaspersin kehityskaarta suhteessa myöhempään elämäntyöhönsä psykopatologian kehittäjänä. Eksistentiaalisien kriisiytymisen käsitteellinen ja teoreettinen hahmottaminen avautuu nimenomaan Karl Jaspersin varhais- ja opiskeluvuosien pohdintojen valossa.

Tutkielman tulokulma kohdennetaan ajattelun ja toiminnan väliseen vuoropuheluun ja pyritään sitä kautta selkiyttämään Karl Jaspersin näkemystä inhimillisen ajattelun luonteesta suhteessa toimintaansa. Markku Hyrkkänen toteaa ”Historiallinen selittäminen ei ole perimmäisten syiden vaan ilmiöiden keskinäisten yhteyksien jäljittämistä ja osoittamista...Käsitykset ovat yhtä todellisia kuin asiat”.¹⁰ Myös Karl Jaspersin näkemyksissä tulee korostuneesti esille, että ihmisen mieli konstruoi oman elämis- ja kokemismaailmansa pohjalta asioille omat yksilölliset merkityksensä, joiden totuusarvo toiselle ei välttämättä ole sama. Näin ollen voidaan olettaa, että todellisuuskokemusten kirjo on hyvin laaja ja samoissakin olosuhteissa tai samankaltaisissa tilanteissa olevien ihmisten kokemukset eroavat toisistaan.

Markku Hyrkkänen yhtyy Robin George Collingwoodin näkemykseen historiasta ajattelun historiana, jolloin historioitsijat nähdään ihmisen toiminnan tutkijoina, jonka toiminnan ymmärtäminen edellyttää heidän ajattelunsa ymmärtämistä. Hyrkkäsen mukaan tämänkaltaisen

⁹ Clark 2002; Walker 2014.

¹⁰ Hyrkkänen 2002, 11.

tutkimusote edellyttää ajattelun käsittämistä vastauksina kysymyksiin. Tutkimustehtäväksi jää ”antoisien kysymysten konstruoiminen, ’kysymisen arvoisen’ löytäminen”.¹¹ Tämä oli Karl Jaspersin lähtökohta hänen lyhyen psykiatrin toimensa muuttuessa filosofin tehtäväksi ja työksi. Hänen filosofinen ajattelunsa johti hänet hakemaan vastauksia ihmisen mielen häiriintymisen ymmärtämiselle.

Tutkimuksen haasteiden asettamisessa voidaan edetä vielä pitemmälle. ”Ymmärtämisen kannalta on pyrittävä selittämään, miten nuo kokemukset ja asenteet ovat mahdollisia?”¹² Mentaalihistorian kannalta olisikin mielenkiintoista käsittää, mitä kaikkea tässäkin tematiikassa erilaisten ilmiöiden ja ajatusrakennelmien taustatekijöinä, kokemushistoriallisina vaikuttajina ja ajatusten suunnannäyttäjinä löytyisi.

Markku Hyrkkäsen mukaan aatehistoriallisessa tutkimuksessa antoisimmaksi osoittautuu ”kysymyksen ja vastauksen logiikka”.¹³ Tällä luonnehdinnalla voidaan kuvata myös Karl Jaspersin toiminta ihmisen mielen ymmärtämiseen pyrkivässä tutkimuksessaan. Jaspers etsi vastausta ajattelun ja toiminnan väliseen suhteeseen, ja nimenomaan siihen, mitä ihmismieleessä tapahtuu, kun kriisiytyminen ja mieltä askaroittavat loogiset ja tunne-elämän ristiriidat valtaavat ajatukset. Aluksi on kuitenkin selvitettävä, mitä Karl Jaspers eksistentiaalisella kriisillä tarkoitti.

Aikaisemmat tutkimukset ja tutkimuslinjat

Karl Jaspersin kiinnostavuus aatehistoriallisena tutkimuskohteena liittyy yleisessä psykiatriassa havaittuun kehitykseen ja käänteeseen, mikä hänen omassa ajattelussaan tapahtui jo työuran alkuvaiheissa.¹⁴ Jaspersin tuotannon tutkimiseksi on perustettu useita hänen nimeään kantavia yhteisöjä kaikkialle maailmassa. Keskuspaikka Karl Jaspers Stiftung Heidelbergissä, amerikkalainen Karl Jaspers Society of North America (KJSNA), Austrian Karl Jaspers Society, The Society For Existential Analysis, Jaspers Society of Japan ja Italian Karl Jaspers Society ym. julkaisevat säännöllisesti Jaspersin tuotantoon liittyvää tutkimusta.

Tutkimuskirjallisuudessa analysoidaan hänen ajatteluaan erityisesti sodanjälkeisen, vuonna 1946 ilmestyneen psykopatologiaa käsittelevän pääteoksen neljännen painoksen jälkeen. Tutkimuksen pääpaino on Karl Jaspersin psykopatologiaa käsittelevässä kirjallisuudessa. Saumattomasti

¹¹ Hyrkkänen 2002,20.

¹² Hyrkkänen 2002,22.

¹³ Hyrkkänen 2002,136.

¹⁴ Shorter 2005.

jaspersilaiseen psykopatologiaan ja sen perustaan liittyvät Jaspersin filosofiset näkemykset ja kirjoitukset ovat olleet toinen vahva tutkimuksen kohde. Karl Jaspersin mielenkiinto ja kirjoitukset, jotka liittyvät yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja myös globaaleihin ydinkysymyksiin, ovat saaneet aikaan maailmanlaajuisia tutkimusta ja tulkintaa hänen filosofisista käsitteistään ja niiden soveltamisesta.¹⁵ Jaspersin psykiatristen näkemysten pohjalta on kehitelty uusia psykoterapian muotoja sekä analysoitu kulttuuristen tekijöiden merkitystä erilaisten aatteiden ja uskontojen kohtaamisissa.¹⁶

Jaspersin filosofisten näkemysten perusteiden analyysi ovat herättänyt kiinnostusta tutkijoiden kesken. Hänen eksistenssifilosofiansa Martin Heideggerin, Friedrich Nietzschen ja Sören Kierkegaardin eksistenssifilosofisissa aiheissa, sekä kirjeenvaihtonsa ja keskustelunsa Martin Heideggerin ja Hanna Arendtin kanssa, liittyvät *olemisen* kysymyksiin, perusnäkemyyksiinsä eksistenssiä koskevassa problematiikassa.¹⁷ Jaspersin kirjeenvaihtoa tutkijakollegoidensa kanssa on tarkasteltu niin eurooppalaisessa kuin amerikkalaisessakin tutkimuskirjallisuudessa.¹⁸

Eksistenssifilosofoja yhdistävänä tekijänä korostuu yksilön valinnanvapauden pohtiminen erilaisten elämänongelmien ristiriitaisuuksissa. Eksistenssifilosofit näkevät kriisiytyneen ajattelun keskeisimpänä piirteenä syvältä pessimismistä kumpuavan epätoivon kokemuksen. Yksittäisen ihmisen *maailmassa olemisen ainutlaatuisuus* on eksistenssifilosofoille ihmisyyttä kuvaavia tieteellisiä teorioita tärkeämpää. Eksistenssifilosofit keskittävät huomionsa kysymykseen ihmisen vapaudesta ja hänen suhteeseensa maailmassa olostaan.¹⁹ Itse asiassa Jaspersin eksistentiaalista sisältävää filosofiaa kutsutaan juuri eksistenssifilosofiaksi erotuksena eksistentialismista. Eksistenssifilosofian perussisältö ja tarkoitus liittyy jaspersilaiseen ajatukseen jatkuvan filosofoinnin merkityksestä ihmisen ajattelulle.

Eksistentiaalinen ulottuvuus kaiken pohjana liittää Jaspersin ajattelun uskontoja, aatteita ja ideologioita koskeviin kysymyksiin, minkä osuus tutkimuskirjallisuudessaakin ilmenee olemisen ja

¹⁵ Ghaemi 2007; Cho 2000; Diehl 2009.

¹⁶ Cho 2000.

¹⁷ Heidegger 2000; Lotz 1965; Räber 1955; Arendt 1968.

¹⁸ Ehrlich, E. & Ehrlich, Leonard H. & Pepper 1994.

¹⁹ Lehtinen 2013; Eksistentialismin yhtenä perustajana pidetään Sören Kierkegaardia (1813-55), jonka perusnäkemykset rakentuivat elämän mielekkyyden pohdintaan. Eksistentialismin perustajiin niin ikään luettava Friedrich Nietzsche (1844-1900) on tunnettu paitsi moraali filosofina myös aikansa yhteiskuntakriitikkona kirjoittaen nationalismin vaaroista ja mm. ns. herramoraalin seurauksista. Myös eksistentialisteihin kuuluva em. Jean-Paul Sartre (1905-1980) pohti ihmisen vapautta, valinnanvapauden ahdistavuutta sekä elämän pysähtyneisyyden vaaraa ja nykyhetkessä elämisen vaikeutta. Sartren rinnalla vaikuttanut ranskalainen filosofi Simone de Beauvoir (1908-1986) määritteli naisen yksilönä ja omana itsenään aikansa patriarkaalisuudesta poiketen. Nainen oli määritelty "toisena" sukupuolena. Toiseuden käsitteen analyysi on johtanut myös erilaisiin vieraantumislähtöisten tutkimukseen. Eksistentialisteihin on luettava myös Martin Heidegger (1889-1976). Karl Jaspersin seuraajia ovat olleet mm. itävaltalainen Viktor Frankl (1905-1997), Elisabeth Lukas (1942-) ja suomalainen Lauri Rauhala (1914-2016).

arvojen suuntautumista koskevassa tutkimuksessa.²⁰ Arvojen tutkimus liittyy myös jaspersilaiseen näkemykseen kaikkien aatteiden ja maailmanuskontojen taustalla vaikuttavasta niinsanotusta filosofisesta uskosta.²¹

Karl Jaspersin käsite *filosofinen usko* syntyi Baselin aikojen luentosarjan nimenä *Der Philosophische Glaube* vuonna 1947 selkiyttämään hänen jo vuonna 1919 julkaistussa *Psychologie der Weltanschauungen* -teoksessaan (suom. *Ajattelun suunnannäyttäjät*²²) pohtimaansa kaiken uskonnoille ominaisen, olemassaolevaa ja olemassaoloa, käsittelevää perustaa. Andreas Cesana artikkelissaan *World Philosophy and Philosophical Faith*²³ tulkitsee Jaspersin ajattelussa vuoden 1945 julkaisujen perusteella havaittavan kääntein, mikä ilmentäne Jaspersin omien olosuhteiden tilaa kansallissosialistisen kauden ahdingossa ja hänelle asetetussa julkaisukiellossa. Sittenmin jälkeisemmällä kaudella 1962 julkaisemassaan teoksessa *Philosophical Faith and Revelation* Jaspers edelleen vielä selkeämmin esittää kaiken uskonnolliselle pohdinnalle yhteisen perustan.²⁴ Kantilaiseen metafysiikkaan ja epistemologiaan Karl Jaspersin filosofiassa ovat perehtyneet mm. Thomas Fuchs sekä Chris Walker.²⁵

Karl Jaspersin *fenomenologinen näkökulma* olemisen ontologiaan, eksistenssiin sinänsä sekä eksistenssiin henkilön omana kokemuksena, antaa mahdollisuuden tarkastella henkilön olemukselle ominaisen ja muille olemuksesta heijastuvan suhdetta.²⁶ Tämä dimensionaalinen näkökulma avaa tilaisuuden nähdä psykiatrian tieteenalan muutosta ja myös tätä jaspersilaista sivupolkuista käännettä verrattuna 1900-luvun alun staattiseen deskriptiivisen psykologian määrittelyyn ja psykiatrian vakiintuneisiin hoitokäytäntöiden linjauksiin.²⁷ Näitä fenomenologisia näkökulmia Karl Jaspersin tuotannossa on tutkimuksissaan käsitellyt S Nassir Ghaemi.²⁸

Fenomenologia toteutuu tietoisuutta, historiaa ja käsitteellistä ajattelua ilmentävän henkisen koko kentän tarkastelussa. Klassikoiden Edmund Husserl²⁹ (1859-1938) ja Maurice Merleau-Ponty³⁰

²⁰ Ramming 1948. Väitöskirja Jaspersin ja Rickertin eksistenssifilosofiasta ja arvoista. Rickert katsoi, että arvojen tarkastelu vaati etäisyyttä, eivätkä suoraan välittyneet elämästä erottaen näin historialliset ja tieteelliset tosiasiat. Hänellä oli suuri vaikutus Jaspersin läheiseen ystävään, Max Weberiin.

²¹ Cesana 2009.

²² Suom. Paula Leisten 1985.

²³ Cesana 2009.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Fuchs 2014; Walker 2014.

²⁶ Jaspers 1997.

²⁷ Shorter 2005.

²⁸ Ghaemi 2007.

²⁹ Edmund Husserl perusti fenomenologiansa itse asioiden ja ilmiöiden olemukselliseen tarkasteluun, pyrki näkemään niiden alkusyyt ja intention; Vrt. Jaspersin pyrkimys totuuteen ja realismiin pelkän filosofinnin sijaan.

³⁰ Maurice Merleau-Ponty katsoi olemisen ja elämisen vahvasti maailmaan kietoutuneena, vrt. Jaspersin käsite 'kaikenkäsittävästä' (*Das Umgreifende*). Merleau-Ponty myös esitti näkökulman vaihdoksen mahdollisuudesta,

(1908-1961) fenomenologian määritelmät kokemuksesta, tietoisuudesta ja myös muista tietoisuuden tutkimuksen kannalta keskeisistä tekijöistä ovat myös Jaspersin näkemyksissä vahvasti esillä; tosin Jaspersin mukaan Husserlin määritelmä kapeni osaksi deskriptiivistä psykologiaa. Jaspersin fenomenologiassa tarkastelu keskittyy ja rajautuu henkilön psyykkiseen kokemukseen.³¹ Jaspersin fenomenologia käsitti lähinnä metodin, jolla potilaiden introspektion kautta perehdyttiin heidän kommunikaatioonsa sekä henkilökohtaiseen historiaansa.³² Tätä Karl Jaspersin metodologista valintaa on suomalainen filosofi ja psykiatri Hannu Heinänen tarkastellut väitöskirjassaan *Henkilön psykiatria* (2017).³³

Erityisesti nykytutkimuksen kautta neurotieteiden ja psykiatrian määritelmät tietoisuudesta avautuvat myös *olemisen kokemuksen* tutkimiseen. Fenomenologisen tarkastelun keskiössä tutustutaan psykopatologiaa tutkineiden fenomenologiien määritelmiin tietoisuudesta ja sen vääristymisestä psyykkisessä sairaudessa. Eräs tällainen psykopatologiaa tutkinut fenomenologi on saksalainen Thomas Fuchs.³⁴ Myös psykiatrian alan konkreettisten hoitokäytänteiden linjausta voidaan historiallisesta näkökulmasta arvioida objekti - subjekti -suhteiden analyysien kautta.³⁵

Amerikkalaisten Jaspers-tutkijoiden Edith ja Leonard H.Ehrlich, Georg Pepper (1994, 2.painos) Karl Jaspersin filosofisia kirjoituksia käsittelevä teos *Karl Jaspers: Basic Philosophical Writings* esittelee ja linjaa jaspersilaisen filosofian pääkysymykset. Jaspersin ihmiskäsitykseen ja ihmisen olemisen tutkimiseen liittyvät metodologiset periaatteet, filosofiansa perusteluihin ja metafysiisiin että epistemologisiin näkemyksiinsä totuudesta, filosofiansa suhteet politiikkaan, historiaan, uskontoon sekä tieteeseen sisältävät koko hänen eksistenssifilosofiansa pääsisällön analyysin. Lopuksi tekijät esittelevät kommenttinsa Karl Jaspersin lausuntoihin henkilöistä, joiden kanssa hän kävi kirjeenvaihtoa edellä mainituista kysymyksistä.³⁶

Amerikkalaisessa Karl Jaspersin tuotantoa käsittelevässä tutkimuksessa on pyritty myös soveltamaan jaspersilaisia näkemyksiä modernin ajan murrosten tarkasteluun eksistentialismia, fenomenologiaa ja psykopatologiaa koskevan perustutkimuksen ohella. Karl Jaspers-seuran (KJSNA vuodesta 1983) julkaisema *Existenz* (vuodesta 2006-)³⁷ käsittelee teemanumeroissaan erityyppisiä Karl Jaspersin

tarkastelun uudella tasolla; Vrt. Jaspersin transsendentaalin käsite, myös käsite 'avoin horisontti' (*Der Offener Horizont*).

³¹ Jaspers 1997,55.

³² Jaspers, 1997,55; Heinänen 2017.

³³ Heinänen 2017.

³⁴ Fuchs 2014.

³⁵ Shorter 2005.

³⁶ Ehrlich, E&L. 1994.

³⁷ *Existenz, An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*.

ajatteluun, fenomenologisiin ja eksistentiaalsiin tulkintoihin nojaavia nykykulttuurisia ilmiöitä hänen filosofiaansa käsittelevien teemojen ohella.³⁸

Jaspersin eksistentialismia, tarkemmin eksistenssifilosofiaa, ja fenomenologiaa on tutkittu nimenomaan psykiatrisen ajattelun historiassa, ja erityisesti psykopatologiassa tapahtuneen fenomenologisen käänteen ansiosta.³⁹ Tämä Jaspersin psykopatologiaa koskeva tutkimus keskittyy psyykkisten häiriöiden luonteen oirekuvien arviointiin ja niiden mahdolliseen muutokseen eri aikoina sekä oireiden taustalla vaikuttaviin eri aikojen herättämiin inhimillisen elämän luonnollisiin, mutta ongelmallisiin *ihmisenä olemisen* kysymyksiin. Psykopatologian perusteet Jaspersin fenomenologisessa ja eksistentiaalisessa tarkastelussa lähtevät inhimillisen elämän todellisista ja elämään itseensä kuuluvien vaiheiden ja ristiriitojen tarkastelusta ja hyväksymisestä.⁴⁰

Näiden kysymysten luonnetta ja piirteitä alettiin psykiatriassa ymmärtää aiempaa selkeämmin. Rajatun ja tarkan oirekuvauskäytännön sijaan nyt keskityttiin itse tutkittavan oirehtijan ajatteluun. Varsinainen kriisiytyminen ja siihen liittyvän eksistentiaalisen tutkiminen on jäänyt vähemmälle. Jaspers itse kuvaa perusteoksissaan (1913 ja 1919) kriisiytymisen vaiheet tarkasti ja liittää niihin saumattomasti liittyvät eksistentiaaliset ajatuspolut ja tuo nämä kehykset ymmärrettäväksi.⁴¹

Eurooppalaisessa tutkimuskirjallisuudessa itse psykopatologia ja sen filosofiset perusteet ovat vahvasti esillä, mutta psykopatologisten ilmiöiden saksalainen 2010-luvun tutkimus avautuu myös neurotieteiden alueelle.⁴² Itävaltalaisen Jaspers-tutkimuksen pääpaino on humanistisessa, Karl Jaspersin filosofisiin perusteisiin liittyvässä tutkimuksessa. Vaikutushistoriallista tutkimushistoriallista perspektiiviä on nähtävissä Karl Jaspersin laajan kirjeenvaihdon tarkastelussa.⁴³ Max Weberin merkitystä Karl Jaspersin näkemyksissä ovat tutkinut mm. Tsutomu Kumazaki.⁴⁴

Vastikään julkaistu suomalainen Hannu Heinäsen väitöskirja (2017) esittelee Karl Jaspersin ajattelua ja näkemyksiä kohdentaen näkökulmansa tutkittavan henkilön persoonaan ja hänen ajatteluunsa kaiken vuorovaikutuksen lähtökohtana.⁴⁵ Aikaisemmin tähän näkökulmaan liittyvää yleisesti

³⁸ Existenz 2006-2017.

³⁹ Allen 1936.

⁴⁰ Ghaemi 2009.

⁴¹ Jaspers 1913; Jaspers 1919.

⁴² Fuchs 2013; Luscher, Bernhard & Fuchs 2013.

⁴³ Walker 2014.

⁴⁴ Kumazaki 2013.

⁴⁵ Heinänen 2017.

tunnettua tutkimusta ovat julkaisseet mm. Kurt Schneider⁴⁶ (1887-1967), Erich Fromm (1900-1980), Viktor Frankl (1905-1997), Elisabeth Lukas (1942-), Lauri Rauhala (1914-2016).⁴⁷

Karl Jaspers näkee eksistentiaaliset kysymykset tahdon, vapauden ja valinnan kysymyksinä ja yksilön ajattelun haasteena, jatkuvana ratkaistavana prosessina. Hänen on katsottu saaneen vaikutteita Kantin filosofiasta, myös Sören Kierkegaard ja Friedrich Nietzsche eksistenssifilosofiassaan ovat pohtineet samoja kysymyksiä.⁴⁸

Edellä kuvattu kuvaa myös käsillä olevassa ajassa ilmenneitä turhautumisen, vapauden ja vastuunoton, valinnanvaikeuden sekä näköalattomuuden kysymyksiä, mikä osaltaan on herättänyt aiheeseen liittyvän kiinnostuksen. Mediakulttuuriset murrokset, teknologiankehityksen nopeus ja kommunikaation muuttuneet muodot ovat aikaan liittyviä haasteita myös itse informaation prosessoinnin ja henkilökohtaisen, persoonallisen tiedonkäsittelyn kannalta. Yksilöllistyminen, ylipäättään individualistinen kulttuuri ja toisaalta monikulttuurisuuden kasvu edellyttävät erilaisten virikkeiden jatkuvaa valikointia ja arviointia.⁴⁹

⁴⁶ Kurt Schneider perusti yhdessä Karl Jaspersin kanssa *Heidelberger School* -nimellä tunnetun psykiatrian tieteenalan tutkimusyhteisön. Molemmat edustivat näkemystä, jonka mukaan diagnostiikassa ei tarkastelua ollut kohdennettu niinkään oireen sisältöön, vaan pikemminkin muodon ja esiintymisyhteyden olemukseen.

⁴⁷ Frankl 1967; Rauhala 1984; Fromm 1976; Cutting 2016.

⁴⁸ Kumazaki 2013. 73; Walker 2014, 67; Walker 1993, 66; Walker 1994; Wallcraft 1970.

⁴⁹ Moisala 2016.

1.KARL JASPERS TOTUUDENETSIJÄNÄ

1.1.Karl Theodor Jaspers, varhaisvuodet ja nuoruus

Karl Jaspersin henkilökohtainen elämä kytkeytyi hyvin vahvasti hänen elämänuraansa psykiatrina, tutkijana ja filosofina. Hänen varhaisvuosiensa kokemukset kuten hänen henkilökohtainen terveydentilansakin tulivat vaikuttamaan hänen omiin filosofisiin näkemyksiinsä siinä määrin, että on perusteltua tukeutua hänestä kirjoitettuun biografiaan ja pyrkiä sitä kautta avaamaan näkökulmia ymmärtää Karl Jaspersin teoreettista ja syvällistä, mutta toisaalta erittäin konkreettisiin kokemuksiin sidottua ajatteluaan.

Suzanne Kirkbright'n kirjoittama melko uusi Jaspersia koskeva elämäkerta (2004) perehdyttää lukijansa myös hänen henkilökohtaiseen kirjeenvaihtoonsa kasvu- ja nuoruusvuosiensa aikana. Joitakin osia kirjeenvaihdosta myös hänen tärkeimpien kanssakeskustelijoidensa ja filosofien kirjeenvaihdosta on sisällytetty tähän teokseen.⁵⁰

Karl Theodor Jaspers syntyi Pohjois-Saksassa Oldenburgissa 23. helmikuuta 1883 vakaaseen ja rauhalliseen, sukupolvien ajan alueella asuneeseen perheeseen. Myös Karl Jaspersin äiti, Henriette Tanzen, oli syntynyt Oldenburgissa. Karl Jaspersin filosofisiin ja poliittisiin näkemyksiin eniten vaikuttanut jatkuva keskustelukumppani, hänen isänsä Karl Jaspers Senior oli näkyvä osallistuja ja toimija sekä paikallisen hallinnon eri tehtävissä että pankinjohtajana. Perheen taloudelliset resurssit mahdollistivat Karl Jaspersin myöhempien vaiheiden eri käänteiden vaatimia ratkaisuja.⁵¹

Saksaa Jaspersin perheen alkuvuosista lähtien virallisesti kutsuttiin kansallisvaltioista yhtyneeksi Saksan valtakunnaksi (Deutsches Reich,1871-1945), jonka ylin hallinto kuului keisari Vilhelm I alaisuuteen. Valtakunnankansleriksi nimetyn Otto von Bismarckin alkuun vauhdittamalla uudistuksilla ajasta kuitenkin myöhemmin käytettiin nimitystä Bismarckin aika kohti Weimarin tasavaltaa (1919-1933), Saksan edelleen kuitenkin pysyessä Saksan valtakuntana. Aatteellisesti oli kysymys uudistuksista ja murroksista, joiden ympäröimä saksalaiskansallisen hengen nähdään syntyneen ja muotoutuneen niihin puitteisiin, jotka osaltaan johtivat ensimmäisen maailmansodan jälkeisiin tapahtumiin. Bismarckin merkittävimmät pyrkimykset kulminoituivat kolmelle alueelle; kulttuuritaisteluun lähinnä katolisen kirkon kanssa, sosiaaliturvauudistukseen ja työväestön aseman tukemiseen sekä kansallisvaltioiden yhdistämiseen ja lainsäädännöllisten yhdenmukaisuuksien

⁵⁰ Kirkbright 2004.

⁵¹ Kirkbright 2004,4, 8.

parantamiseen.⁵² Ottamatta kantaa itse politikoinnin luonteeseen voi otaksua, että tämänkaltaisten uudistusten teemoista käyty keskustelu sävytti Karl Jaspersin lapsuus- ja nuoruusvuosia, millä voi olla yleistäkin vaikutusta hänen ajatuksiinsa solidaarisuudesta ihmistenvälisessä kanssakäymisessä.

Karl Jaspers Senior oli kokenut isovanhempiensa kertomukset Napoleonin tunkeutumisesta Oldenburgiin ja tunsi alueella vaikuttavan toiveen itsenäisyydestä. Hän oli vakaumuksellinen patriootti samalla vastustaen Bismarckin pyrkimyksiä alueellisen itsenäisyyden puolesta. Hän myös suhtautui varauksellisesti uskonpuhdistuksen jälkeisen pohjoisen protestanttisen kirkon toimintaan ja opetukseen. Vaikka Karl Jaspers itse oli konfirmoitu protestanttisessa kirkossa, hän sai isästään roolimallin kirkon opetukseen liittyvään skeptiseen asenteeseen⁵³, millä lieenee vaikutuksensa hänen myöhempiin näkemyksiinsä joissakin hänen uskontoa koskevissa kirjoituksissaan.⁵⁴

Karl Jaspers oli jo nuorella iällä ja pohjoisten alueiden ja meren läheisyyden tuntumassa⁵⁵ kasvanut *tietoisuuteen vapauden merkityksestä*, mikä johti hänet varhaisten kouluvuosiensa aikana sekä myös vielä (sixth-form) lukioaikaan uudelleen eri näkemyksiin rehtorinsa kanssa.⁵⁶ Hänen ulkopuolisuuden tunteensa alkoi vahvistua ja hän myös tietoisesti jättäytyi keskusteluissa erilaisten ryhmittymien ulkopuolelle. Hänen sisäinen vapaudenkaipuunsa johti hänet tarkastelemaan ulkoisen auktoriteetin merkitystä itsenäisen ajattelun näkökulmasta. Tämä tietyllä tavalla tarkkailevan asemaan jääminen muodostui hänen reaktiomallikseen tulevan ajan kansallissosialismiin liittyvissä henkilökohtaisissa paineissa. Mahdollisimman matala profiili tuottaisi parhaimman tuloksen, koska toisaalta itsenäisen ajattelun kehittyminen myös antaisi välineitä tilanteiden tarkkaan analyysiin ja sitä kautta myös vaikuttamiseen. Näin tuli myös käymään.⁵⁷

Lukioiässä hän alkoi opiskella kreikkaa ja latinaa, perehtyi antiikin olosuhteisiin ja sivilisaatioita käsittelevään historiaan ja vahvistui kokemuksessaan lukeneisuuden kulttuurisesta vaikutuksesta omassa kehityksessään. Hänen mielenkiintonsa suuntautui Goethen ja Schillerin teoksiin sekä filosofiin Spinoza ja Kant. Hänen jatkuva pohdintansa näissä filosofisissa mietteissä ja spekulointi tulevasta ammatinvalinnasta rakensi perustaa myös siihen käänteeseen, jossa hän sittemmin siirtyi

⁵² Grimberg 1984.

⁵³ Kirkbright 2004,4.

⁵⁴ Jaspersin kehittänyt käsite 'filosofinen usko' yleisinhimillisenä totuudenetsintänä.

⁵⁵ Kirkbright 2004,6; Jaspers 1971,443.

⁵⁶ Kirkbright 2004,4,11.

⁵⁷ Clark, Mark W.: "A Prophet Without Honour: Karl Jaspers in Germany, 1945-1948," *Journal of Contemporary History*, (April 2002). Artikkelissa kuvataan Karl Jaspersin tukalaa asemaa kansallissosialismin aikana." *For a brief period between 1945-1948 he became the most recognized and the most important intellectual in the western zones of occupation*".

varsinaisesta kliinisestä psykiatrin työstä psykologianopetuksen kautta kokonaan filosofian alueelle.⁵⁸

Henriette Jaspers, hänen äitinsä, oli ahkera perheen sisäisten viestien välittäjä. Koko perheeltä on säilynyt mittava määrä kirjeenvaihtoa, jonka perusteella englantilainen tutkija Suzanne Kirkbright on kirjoittanut Karl Jaspersia käsittelevän elämäkerran *Navigations in Truth* (2004)⁵⁹ Jaspersin oman autobiografian⁶⁰ tueksi ja kommentoinniksi. Henriette Jaspersin merkittävä rooli poikansa elämässä liittyy Jaspersin myöhemmin kehittämään käsitteeseen *eksistentiaalisesta kommunikoinnista*.⁶¹ Koko perheyhteisö jakoi keskinäisen kiintymyksen vanhempiansa sekä kolmen lapsensa, Karlin, Ernan ja Ennon, välillä. Myöhemmin Ennon kuoleman jälkeen perheen yhteiseen kommunikointiin ja yhdessäoloon perustuva kiinteys alkoi korvautua menetyksen ympärille kasvaneeseen *traumaan* ja *syyllisyyden* pohdintaan.⁶²

Viisitoistavuotiaana Jaspers sairastui influenssaan ja vakavaan katarriin, jonka todellinen alkuperä selvisi vasta kuusitoista vuotta myöhemmin. Vuonna 1901 aloittaessaan lakiopinnot Freiburgin yliopistossa hän tutustui perheensä läheiseen ystävään tohtori Albert Fraenkel'iin ja syy hänen ”mysteerisairauteensa” alkoi vähitellen selvitä.⁶³ Tila vaati hengitykseen ja sydämen toimintaan vaikuttaneen keuhkotulehduksen hoitoa sekä opiskelun keskeyttämistä hoidon ja levon ajaksi. Tilaa luonnehdittiin myös niin vaikeaksi, että odotetun elinajan ennuste oli hiukan yli kolmekymmentä vuotta. Jaspersin varhaisvuosien aikaisen melankolian alkuperää on haettu pohjoisen ilmanalan ja alueiden maisemien kokemuksista.⁶⁴ On kuitenkin varsin ilmiselvää nähdä myös häntä pitkään varjostaneen sairauden jokahetkisen vaivan tuottama huoli ja alakulokin havaitun melankolian taustana. Hänen reaali maailmansa oli tässä ja nyt! Karl Jaspers eksistenssifilosofien keskuudessa onkin aina edustanut realismiin sitoutumisen tärkeyttä kaikissa kirjallisissa töissään ja tulkinnoissaan.

Sairauden heikentämänä ja siitä kärsivänä Jaspersilla on ollut myös vahva tarve syventyä filosofisiin olemista, elämää ja kuolemaa, koskettaviin eksistentiaalsiin kysymyksiin. Tarve pyrkiä mietiskelemään, keskittymään ja löytämään ratkaisuja mielen liikkeiden alueella alkoi saada hänet näkemään itse *filosofoinnin* (philosophieren)⁶⁵ kehittymisen merkityksen jokaisen ajattelevan

⁵⁸ Kirkbright 2004,5.

⁵⁹ Kirkbright 2004.

⁶⁰ Jaspersin autobiografia ja hänen käymänsä kirjeenvaihto osittain sisältyy Kirkbright'n elämäkertaa koskevan teoksen lähdeaineistoihin.

⁶¹ Kirkbright 2004,6.

⁶² Kirkbright 2004, 92-107.

⁶³ bronchiectas, keuhkoputkentulehdus (Dr. Albert Fraenkel'n kirje 27.4.1901 KJ Seniorille, teoksessa Kirkbright 2004,242).

⁶⁴ Kirkbright 2004,6.

⁶⁵ Jaspersin filosofointi merkitsi ajattelua ja pohdintaa ilman akateemisia vaatimuksia.

henkilön pääomana.⁶⁶ Kysymys oli filosofoinnin määrittelystä ihmisyyteen kuuluvana henkisenä toimintona ja sen päämäärä oli itsenäisen ajattelun ja vapauden tiedostamisen päämäärä ja tavoite. Frankael'n diagnoosin jälkeen hän matkusteli, suoritti lakiopintojaan, mutta alkoi miettiä uranvaihtoa. Saman kuluneen vuoden aikana Suzanne Kirkbright'n mukaan on tapahtunut jonkinlainen uskonnollinen herääminen.⁶⁷

Keväällä 1902 Jaspers matkusti Italiassa, tutustui Milanoon, Genovaan, Roomaan, Venetsiaan ja Veronaan. Hänen kokemuksensa italialaisesta renessanssista, kulttuurisen ja esteettisen kosketuksen tärkeydestä vaikuttivat häneen niin voimakkaasti, että hän alkoi nähdä alun perin Schopenhauerin (1788-1860) teksteihin liittämänsä alakulon ja pessimismin näköalat itselleen taaksejäävänä mielenmaisemana. Kirkbright'n mukaan Jaspers käytti kirjeissään näistä tunnelmista ilmauksia *ikäväminen, maailmantuska, uupumus, kyllästyminen, armahduksen tai vapautumisen varmuus*.⁶⁸

Kokemus henkisestä vapautumisesta läpäisi Jaspersin koko persoonallisen elämismaailman, kun hän Roomassa näki Michelangelon maalauksen auringonlaskusta. Hän ymmärsi kauneuden vaikutuksen nimenomaan *yksilöllisenä* aistikokemuksena. Myöhemmin Jaspers kuvasi matkaansa Italiaan itsensä voittamisen ja maailmanvalloituksensa alkamisena.⁶⁹ Tällä lienee merkitystä Jaspersin myöhemmin muotoilemille käsityksilleen *elämälle ojentautumisesta* ja *olemisenvarmuudesta* yleisinä ihmiselle mahdollisina kokemuksina.⁷⁰ Jaspersin myöhemmin omaksi filosofiakseen kehittyneet näkemykset ovat olleet vahvasti ja henkilökohtaisesti koettujen tilanteiden ja lukeneisuutensa pohjalla syntyneiden ajatustensa realisoimia johtopäätösten ketjuja. Ei syyttä hänen kohdallaan puhuta *subjektiivisuuden objektisuudesta*.⁷¹ Tieteellisen tutkimustyönsä perusta on ajattelussa, jonka empiirinen ja monin tavoin koeteltu näyttö perustui ihmismielen syviin tutkailuihin, yleisinhimillisen käyttäytymisen ja sielunelämään liittyvän tuntemattoman tuomisen esiin tavalla, joka havainnollistaa kaikille inhimilliselle ominaisen tunne- ja kokemusmaailman olennaisimmat kysymykset.

⁶⁶ *Jokamiehen filosofia* on Jaspersin käsite tähän.

⁶⁷ Kirkbright 2004, 18.

⁶⁸ Kirkbright 2004, 43 (s. 291 Kirkbright viittaa arkistoituihin kirjeisiin: Rooma 8. marraskuuta 1902): ”*His experience of these sites of cultural and aesthetic significance was as much his one way of bidding farewell to a particular atmosphere in Germany that he associated in his letters with words such as longing, pain of wordl, weariness, certainty of salvation (Sehnsucht, Weltsmerz, Überdruß, Gewissheit der Erlösung)*”.

⁶⁹ Kirkbright 2004, 43; Husserl: elämismaailma (*Lebenswelt*), tajunnan ja tiedostamisen kokemukseksi.

⁷⁰ *olemisenvarmuuteen* liittyvät käsitteet: autenttinen olemassaolo, tietoisuus ja valottuminen; ”*Existenz, Bewusstsein, Erhellung*”.

⁷¹ Edmund Husserlin (1859-1938) fenomenologiassa subjektiivisuus on keskeinen tutkimuskohde, ja sama pätee eksistentialismiin, jonka lähtökohtana on yksityisen ihmisen yksityinen oleminen, hänen subjektiivisesti koettu tietoisuutensa. Descartesin *cogito*-argumentti ”ajattelen, olen siis olemassa” on lähtökohta niin fenomenologialle kuin eksistentialismillekin.

Hän vietti vuoden 1902 elokuun merkittäväksi muodostuneessa pienessä Sils Marian alppikylässä. Sils Marian kylä uskomattoman kauniiden maisemien vuoksi oli ollut taiteilijoiden, muusikkojen, säveltäjien, kirjailijoiden, filosofien ja nobelistien latautumisaikana ja levon tyyssijana jo Friedrich Nietzschen ajoista lähtien. Jaspers usein myöhemminkin palasi aikaansa Sils Mariassa, mikä aika oli sairauden toteamisen shokista elpymisen aikaa sekä uuden energian latausta kohti tulevia uranvalintaa ja -vaihtoa koskeissa päätöksissä. Tätä sisäisen muutoksen ja jännityksen aikaa hän on kuvaillut vuonna 1937 aloittamissaan muistelmissa *Schicksal und Wille*.⁷²

Karl Jaspersin isä oman yhteiskunnallisen uransa ohella harrasti taidemaalalausta. Hän opasti Jaspersin akvarellimaalauksen saloihin, pohjoisen merenrantamaiseman rauhoittavaan maailmaan sekä värien käyttöön ja niiden tunnistamiseen.⁷³ Sils Marian ilmapiiri henki taidetta, filosofiaa, tiedettä ja kulttuurihistoriaa tavalla, johon tutustumisesta tuli Jaspersin totuudenetsinnän kulmakivi. Hänen kokemuksensa ympäröivän luonnon tyyneydestä ja rauhallisuudesta kuvastivat järjestyksen ja itsekurin, säännöllisyyden merkitystä niin meren aaltojen loppumattomassa liikkeessä kuin alistumisessa itsevaltaisten luonnonvoimien edessä.⁷⁴ Taiteessa Wagnerin musiikki, Böcklin'n maalaukset, Homeroksen Odysseia ja ylipäättään luomistöiden mittavat kokosuhteet ja ulottuvuudet askarruttivat häntä ja edelleen johtivat ihmisen mielenmaisemaa rakentavan sisällön tarkkailuun ja arviointiin.

Hän oli vaikuttunut siitä, että Nietzsche aikansa kuuluisimpana filosofina oli viettänyt useita vuosia Sils Mariassa.⁷⁵ Kylässä on oma Nietzscheen mukaan nimetty talo, jonne Nietzsche oli saapunut vain keskittymään työhönsä tullen nimetyksi kylän erakoksi (*Hermit of the Village*). Jaspers alkoi ymmärtää Nietzscheen metaforisia ilmauksia, Sils Marian ilmapiiriä taiteilijoiden näkemysten, merkitysten ja symboliikan innoittajana. Hän alkoi nähdä taiteen ilmaisukeinoin toteutetun todellisuuden kuvauksen metamorforisena tapahtuneelle tai tapahtuvalle todellisuudelle. Hänen oma metamorfoosinsa kiteytyi muutoksiin, jotka kokemuksessaan psykologisen ymmärtämisen merkityksestä⁷⁶ alkoivat saada uusia muotoja ja toimintaa. Hän päätti lyhyet lakiopintonsa ja aloitti lääketieteen opinnot Heidelbergin yliopistossa 1902.⁷⁷

⁷² Jaspers 1937; Vrt. s.47: Jaspers yhä syvemmin koki ajattelevansa eri tavoin kuin olisi odotettu.

⁷³ Kirkbright 2004, 16-17: *sepia, cobalt blue, French blue, indigo, black, Naples yellow, Krapplack pink, madder brown, Indian red, light red, umber, burnt umber* (kirje 14.6.1901).

⁷⁴ Kirkbright 2004, 244: Jaspersin kirje vanhemmille ”Sils, 1.VIII. 02”.

⁷⁵ Kirkbright 2004, 20.

⁷⁶ Jaspersin henkilökohtainen kokemus ymmärtävän psykologian merkityksellisyydestä.

⁷⁷ Kirkbright 2004.

1.2. Heidelberg – lääketieteestä filosofiaan

Lääketieteen opintojensa aikana Jaspers koki ja ymmärsi ihmisen ja hänen persoonallisuutensa kokonaisvaltaisena, *olemisensa* kautta esiin tulevana yksilönä.⁷⁸ Jaspersin näkemystä kaikessa sävyttivät hänen kiinnostuksensa kirjallisten auktoriteettiensa, mm. Goethen ja myös erityisesti Immanuel Kantin, teksteihin ja kirjoituksiin. Jaspersin kiinnostus filosofiaan ei missään lääketieteen opintojen tai psykiatrian klinikalla toimimisensa aikoihin jäänyt varjoon, vaan pikemminkin antoi hänelle rohkeutta soveltaa näkemäänsä ja harjoittaa työssään sitä oivalluksen ja oppimansa satoa, jotka hän ammensi filosofisesta ajattelustaan ja oppineisuudestaan. Hän kritisoi tieteen usein liian kapeaa rationalistista näkemystä kokonaisuudesta ihmisen yksipuolisessa ymmärtämisessä vain yhden tieteenalan kautta. Oman sairautensa kautta hän myös näki, että ihmisen passivoituminen sairautensa määrittelyjen ja kapeasti ilmaistujen yksityiskohtien avulla vie hänen arvokkuutensa. Ihminen on huomattavasti enemmän kuin sairautensa, ja Jaspers korostikin suhteellisen terveyden, ihmisen kokonaisen olemisen, merkitystä. Tämä oivallus oli nähtävissä myös hänen suhtautumisessaan omaan sairauteensa, jonka kohtaaminen ja hyväksyminen antoivat hänelle ihan uuden energian ja kykyjensä havaitsemisessa ja arvostamisessa luoden itseluottamusta elämänsä muihin näköaloihin. Myöhemmin hän tuli kohtaamaan tämän asenteen ja voiman tarpeellisuuden myös suhteessaan Max Weberiin.⁷⁹

Jaspers työskenteli Heidelbergin yliopiston psykiatrian klinikalla, jossa hänen tutkimustyötään ohjasi Franz Nissl. Hyvin pian hän siirtyi tutkimuksissaan lähemmäs filosofiaa, mutta hyödynsi myös lakitieteen opintojaan kirjoittaessaan väitöskirjaansa *Heimveh und Verbrechen*.⁸⁰ Aihe käsitteli *Vieraantumista*. Näihin aikoihin hän tutustui vanhempaan kollegaansa Ernst Mayeriin. Jaspersin vapautuminen sairaudentunnosta ei hänen yksinäisyydessään ollut kokonaan vielä käsitelty ja ohi. Tähän tuli käänteentekevä muutos, kun hän avioitui Ernst Mayerin sisaren Gertrudin kanssa, josta tuli hänen lähin kumppaninsa, tukija ja keskustelija.

Heidelbergistä tuli Karl Jaspersille totuuden ja tiedonetsijänä ja eri tieteenaloja koskevien opintojensa kautta merkittävä uusi kotikaupunki. Hänen kuvauksensa ”Heidelbergin hengestä”, *Der Heidelberger*

⁷⁸ Kirkbright 2004, 24:” ...aber das eigentliche Studium ist der Menschheit ist der Mensch”, lainaus Goethen teoksesta *Wahlverwandschaften*, in *Werke*, Vol.6,417:” ...the proper study of mankind is man...” käänös R.J. Hollingdale, a novel *Elective Affinities*.

⁷⁹ Kirkbright 2004,77-78,88.Jaspers näki Max Weberin lahjakkuuden, mutta tunnisti myös psyykkisen herkkyyden ja rikkonaisuuden.

⁸⁰ ”*Homesickness and Crime*”, suom. käänös (ilmeisesti englanninkielisen käännöksen perusteella) *Vieraantuminen ja Rikos*, sanatarkkaa lähenevä ’*Koti-ikävä ja Murtuminen*’ kuvaisi sisältöä paremmin.

*Geist*⁸¹, merkitsi hänelle erityisesti ilmapiiriä, jossa oli mahdollista keskittyä intellektuelleihin kysymyksiin ja keskusteluihin. Hänelle Heidelberg oli paljon enemmän kuin sitä romantiikkaa, jota Hölderlin⁸² tunnetussa runossaan *Heidelberg* kirjoittaa. Totuudenetsijänä Karl Jaspersille realismi ja tiedon etsiminen ja tuntemattoman selvittäminen oli tärkeämpää kuin vaipuminen ylireagoiviin tunnelmiin. Realismissaan Jaspers näki yliopiston tehtävän kielitieteilijä, filosofi Wilhelm von Humboldtin yksilön vapautta korostavassa humanismissa. Jaspers kirjoitti teoksessaan *Die Idee der Universität*⁸³ kriittisiä näkemyksiään yliopiston tilasta, älyllisen uteliaisuuden heikkenemisestä korostaen yliopiston tehtävää ehdottomana tiedon välittäjänä ja totuuden etsijänä. Siten yliopistolla oli mahdollista toimia älyllisenä suunnannäyttäjänä ja jopa omatuntona, mikä kannanotto lienee heijastanut myös aikaa, jolloin yliopiston ja vapaan tutkimuksen tavoitteet olivat Saksassa vaakalaudalla.⁸⁴

Siirryttyään lyhyistä lakiopinnoistaan lääketieteeseen Jaspers näki tulevaisuutensa ennen kaikkea tieteentekijänä ja tutkijana. Medisiinarinakin Jaspersin keskeisin mielenkiinto edelleen pysyi filosofiassa, pyrkimyksessä ymmärtää ihmistä. Tutkimustyön luonne jatkui filosofisen tarkastelun kehyksissä. Jaspers oli kuunnellut mm. Kuno Fischer'n pitämiä luentoja filosofi Arthur Schopenhauerista, Henry Thode'n luentoja renessanssin taiteesta ja erityisesti Richar Wagnerin musiikista sekä osallistunut Emil Kraepelinin kokeellista psykologiaa käsittelevään seminaariin. Hän oli myös osallistunut Freiburgin ja Münchenin yliopistojen yleisopintojen luennoille, eräänä esimerkkinä hänen valtavasta tiedonjanoistaan pyrkiä ymmärtämään sekä ihmistä ja ihmisen toimintaa. Kansantaloustieteeseen hän tutustui 1902 Lujo Brentanon luennoilla Münchenissä pyrkien kuuntelemaan aikansa tunnetuimpien tieteentekijöiden luentoja. Göttingenissä ollessaan 1904 hän huomasi jääneensä paitsi Edmund Husserlin juuri päättyneistä luennoista. Myöhemmin Jaspers tuki aloittelevia opiskelijoita tutustuen useisiin lahjakkaisiin tutkijoihin sekä mm. saksalaisen runouden ja kirjallisuuden opiskelijoihin Friedrich Gundolf (1880-1931), Georg Lukács (1885-1971) sekä Ernst Bloch (1885-1977).⁸⁵

Heidelbergissä Karl Jaspers koki tulleen hyväksytyksi muiden totuudenetsijöiden joukkoon, hän kutsui keskusteluilmapiiriään muinaisten roomalaisten käyttämällä nimellä '*genius loci*', paikan

⁸¹ Jaspers 1986,204; *Der Heidelberger Geist* teoksessa Buselmeier: *Heidelberg Lesebuch, Stad-Bilder von 1800 bis Heute*.

⁸² Hölderlin: *Heidelberg* teoksessa Buselmeier 1986,14.

⁸³ julkaistu ensimmäisen kerran 1923, sodan jälkeen 1946 uudelleen.

⁸⁴ Jaspers 1923; Aittola 1990,119.

⁸⁵ Kyseessä olivat Max Weberin sunnuntai-iltojen vastaanotot ja tutkijoiden väliset keskusteluillat, joiden aikana tuttavuudet solmittiin, todennäköisesti myös Ernst Cassirer osallistui (ks. myös s.125).

henki, joka ilmensi jotain sellaista, mihin oli helppo ja hyvä tulla ja missä oli paikalle ominainen suojaava ja innoittava ilmapiiri.⁸⁶

Yksinäisyyteen taipuvaisesta olemisentavastaan huolimatta Jaspers tutustui useisiin aikansa merkkihenkilöihin ja pystyi osallistumaan yhteiskunnalliseen ja alaansa liittyviin keskusteluihin. Hänen kävi teatterissa ja osallistui konsertteihin Mannheimissa, kävi jatkuvaa kirjeenvaihtoa kokemastaan ja keskustelupiiriensä aiheista hänen ehkä tärkeimmän kanssakeskustelijansa, isänsä Karl Jaspers Seniorin kanssa. Jaspersia koskevassa elämäkertatutkimuksessa onkin pohdittu, oliko hänen myöhempi tärkeä kollegansa ja keskustelukumppaninsa Max Weber lainkaan yhtä merkityksellinen vaikuttaja kuin Karl Jaspers Senior.⁸⁷

Työssään psykiatrian klinikassa Heidelbergissä Jaspers sai Franz Nissl'n alaisuudessa keskittyä tutkimustyöhönsä ja perehtyä työssään paneutuen klinikan potilaiden tilanteeseen ja arviointiin.⁸⁸ Hän valmistui lääkäriksi vuonna 1909 ja aloitti työskentelyn sairaalan psykiatrisella osastolla Heidelbergissä. Heti alkuvuosinaan Jaspers huomasi ajattelevansa psykiatrisesta hoitokäytännöstä ja diagnostiikasta eri tavoin kuin mitä käytännön sairaalatyössä huomasi yleisesti ajateltavan.⁸⁹ Hän luonnehti 1800-luvun ensimmäisen aallon biologisen psykiatrian kehitystä Saksassa ”aivomytologiaksi”. Emil Kraepelinin esitys siitä, että psykiatrisen sairauden luonnetta kuvasi lähinnä sairauden kulku, eivätkä ajoittaiset oireet, alkoi muokata saksalaisen psykiatrian 1900-luvun alun käsitystä sairauden hoidosta.⁹⁰

Jaspers alkoi perehtyä potilas-lääkäri-suhteen merkitykseen ja psykologisiin sekä psykososiaalisiin tekijöihin erilaisissa psyykkisissä häiriötiloissa. Hänen käsityksensä etiologisen taustan tarkastelussa vaativat todellisten syiden etsimistä, johon pelkkä empatia tai biologisten syiden korostaminen eivät riittä. Jaspersin näkemys poikkesi tässä myös Kraepelinin käsityksistä.⁹¹ Jaspers kiinnostui ihmisenä *olemisesta*, eksistomisesta, ja hakeutui väliaikaiseen psykologianopettajan paikkaan Heidelbergin yliopistossa vuonna 1913 jääden pysyvästi tutkimuksen pariin koskaan palaamatta klinikkatyöhön.⁹²

Jaspers kääntyi psykologiaan keskittyneessä tutkimuksessaan nelikymmenvuotiaana yhä tiiviimmin filosofiaan ja laajensi aiempia teemoja ja aihepiirejään psykiatrian alaan kuuluvissa töissään.

⁸⁶ Kirkbright 2004,34.

⁸⁷ Kirkbright 2004.

⁸⁸ Kirkbright 2004,62-75.

⁸⁹ Vrt. s.19.

⁹⁰ Shorter 2005, 93.

⁹¹ Ghaemi 2009,4,10-17.

⁹² Wetherick 2009.

Suoritettuaan toisen tohtorintutkintonsa vuonna 1921 Karl Jaspers nimettiin Heidelbergin yliopiston filosofian professorin virkaan.⁹³ Hänet kuitenkin erotettiin Heidelbergin yliopiston filosofian professorin virasta 1937 kansallissosialistisen ilmapiirin vaatiessa ja ilmeisesti syystä, että hänen vaimonsa Gertrud Mayer oli juutalainen. Hän palasi virkaan vasta vuonna 1948, Baselin yliopistoon, lähinnä amerikkalaisten myötävaikutuksella ja loi ympärilleen filosofisen yhteisön, jonka piirissä hän aktiivisesti toimi kuolemaansa 26. helmikuuta vuonna 1969 asti. Omana aikanaan Jaspers oli tunnettu eksistenssifilosofi niin Euroopassa kuin muuallakin maailmassa. Hänen elämäntyönsä ja tuotantonsa tutkimiseksi ja vaalimiseksi on perustettu useita Jaspersin nimeä kantavia yhteisöjä maailmanlaajuisesti.⁹⁴

1.3. Karl Jaspersin kirjallinen tuotanto – perehtyminen tietoon ja totuuteen

Jaspersin kirjallinen tuotanto voidaan jaotella karkeasti kolmeen temaattiseen pääalueeseen.

1) Varhaisin osa koostuu hänen ihmisen *olemista ja olemiseen* liittyvää problematiikkaa sekä psykopatologiaa käsittelevistä kirjoituksistaan, jo hänen 1908 hyväksytty ja 1909 julkaistu väitöskirjansa *Heimweh und Verbrechen* oli näistä ensimmäinen. Jaspersin uran alkuvaiheiden kirjoitukset sisälsivät erilaisten tunnetilojen analysointia ja psykologisten testien metodeja, tunnetilojen ja toiminnan välisiä suhteita sekä moraalia. (*Heimweh und Verbrechen, Eifersuchtswahn, Die Methoden der Intelligenzprüfung und der Begriff der Demenz, Die Trugwahrnehmungen*). (1909-1912)⁹⁵

Hänen pääteoksensa *Allgemeine Psychopathologie Ein Leitfadens für Studierende, Ärzte Und Psychologen* (1913) sisältö oli jo aikansa ajattelutavasta poikkeava sisältäen psykiatrisen näkemyksen psykkiseen oirehdinnan taustalla olevasta filosofisesta kysymyksenasettelusta. Teoksen painoksia uusittiin vuosina 1920, 1923 ja julkaistiin täysin uudistettu painos 1946. Näiden painosten välistä muutosta on arvioitu Jaspersin filosofisen ajattelun mahdollisen muutoksen näkökulmista.⁹⁶ Psykopatologiaan liittyvät lisälehdet *Gesammelte Schriften zur Psychopathologie* (1963) Jaspers julkaisi uransa loppuvaiheissa.

⁹³ Wetherick 2009.

⁹⁴ Ghaemi 2007.

⁹⁵ Jaspers 1909-1912.

⁹⁶ de Leon 2014.

Psykopatologia oli Jaspersin kiinnostuksen kohde varhaisten opiskeluvuosiensa aikana. Hänen henkilökohtainen kokemuksensa sairaudesta vaikutti hänen näkemykseensä siitä, että ihmisen heikkous, murtuminen tai alavire voi liittyä ongelmien ja kriisien kohtaamiseen eikä sinällään ilmennä sairauden itsenäistä, geneettisesti määräytynyttä tai erilaisten objektisuhteiden vääristämän todellisuuden aiheuttamaa sairauden puhkeamista.⁹⁷ Sairastumisen etiologiaan perehtyminen liittyi hänen epistemologiseen mielenkiintoonsa pyrkiä selvittämään, mitä todella on tapahtunut, mikä on sairauden kulku ja miten se liittyy ajattelutoimintaan.

Tässä kaikessa oli kyse filosofisesta orientaatiosta päästä tutkittavan henkilön elämäkerrallisen historian ja totuuden jäljille, kognitiivisesta psykologisesta otteesta tutkia ajattelun ja tunteiden osuutta olemisen kokemuksissa ja toiminnassa, ja luoda toimiva yhteys psykoanalyysin esille nostaman kiinteän lääkäri-potilas-suhteen kautta. Muutoin Jaspers edusti täysin toista näkemystä itse lääkäri-potilas-suhteen luonteesta kuin psykoanalytikit tai ylipäätään myöhemmät dynaamiset koulukunnat. Jaspersin pääajatus oli selkiyttää tutkittavan elämäpolkua niin, että erilaiset ajattelun harhautumiseenkin liittyvät valinnat tulevat esiin. Selkeys ei merkinnyt diagnosoimisen tarvetta, vaan tutkittavan kuuntelemista ja auttamista ymmärtämään *ajattelunsa suuntautumisen merkitys* omassa toiminnassaan. Eksistentiaalisten kysymysten esiintyminen erilaisten psyykkisten häiriötilojen yhteydessä kiinnitti Jaspersin huomion. Hänen kiinnostuksensa filosofisiin kysymyksiin kaiken alkuperästä ja syistä vahvistui.

Jaspersin käsitys oli, että ensin on pyrittävä ymmärtämään ajattelua, vasta sen jälkeen voi olla mahdollista edes yrittää selittää toimintaa.⁹⁸ Jaspersin peruseriaate teoksessa *Allgemeine Psychopathologie* (1913 ja 1946) oli tämä Wilhelm Diltheyn ajatus ”*Die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir*”.⁹⁹ Toiminnan motiivit lähtevät aina ajattelusta. Tähän ajatteluun perehtymisestä tuli Jaspersin pääasiallinen työ ja tutkimustehtävä. Tämän teeman ympärille on jatkuvasti kehittynyt psykologian, psykiatrian sekä filosofian alan koulukuntia, joiden tehtäväksi on muodostunut kriisiytyneen henkilön ajatteluun perehdyttäviä uusia lähestymistapoja.¹⁰⁰

2) Toisena pääryhmänä Jaspersin tuotannossa ovat varsinaiset filosofiset kirjoitukset. Hänen tunnetuimmat filosofiset teoksensa ovat *Psychologie der Weltanschauungen* (1919) ja kolmiosainen *Philosophie* (1932). Maailmankatsomuksia käsittelevässä teoksessaan Jaspers esitteli *filosofista uskoa*, jonka merkitys oli havainnollistaa jokaisen ihmisen luonnosta, olemuksesta lähtevän tarpeen

⁹⁷ Kirkbright 2004.

⁹⁸ Ehrlich, L 2008.

⁹⁹ Häfner 2013,1284.

¹⁰⁰ Frankl 1967; Cutting 2016.

kysyä, filosofoida ja etsiä tarkoitusta omaan olemiseensa. Tässä teoksessaan hän esitteli myös psykopatologiansa keskeisimmän konkretisoidun sisällön kuvaten psyykkisen häiriötilan syntyvaiheet. Eksistentiaalistien kysymysten merkitys filosofisena kysymyksenasetteluna mahdollisina psyykkistä hyvinvointia kuormittavina tekijöinä tuli esiin vielä seikkaperäisemmin kuin teoksessa *Allgemeine Psychopathologie* (1913).¹⁰¹

Koko kirjallisen uransa ajan Jaspers palasi filosofoiviin teksteihinsä ja käsitteli *ihmisenä olemiseen* liittyviä aiheita taiteessa ja kirjallisuudessa. Varsinaisesti filosofian klassikkojen perusteemojen aihepiireihin liittyviä analyyseja hän julkaisi säännöllisesti ontologisten ja tietoteoreettisten aiheiden *Philosophie* (1932), *Vernunft und Existenz* (1935), *Existenzphilosophie* (1948), *Von der Wahrheit* (1947), estetiikkaan liittyvien mm. *Strindberg und van Gogh* (1922), sekä filosofiseen etiikkaan kohdentuvien kysymysten *Hoffnung und Sorge* (1965), *Schicksal und Wille* (1967) analyyseissa. Jaspersin luentojen pohjalta laatimansa kirjoitus *Chiffren der Transzendenz* (1970) julkaistiin hänen kuolemansa jälkeen.¹⁰²

3) Kolmantena Jaspersin kirjoituksissa on voimakas yhteiskunnallinen ja poliittinen ulottuvuus. Hänen kasvuvuotensa Oldenburgissa, poliittisesti aktivoituneessa kotiympäristössä, ovat suunnanneet hänen ajatteluaan myös yhteiskunnalliseen kehitykseen. Myöhemmin hänen avioliittonsa juutalaisen Gertrud Mayerin kanssa aiheutti ongelmia myös yliopistouralleen. Jaspersin näkökulma yhteiskunnalliseen tilaan ja kehitykseen Euroopassa näkyy kirjoituksissa *Die geistige Situation der Zeit* (1931), *Vom europäischen Geist* (1947), *Die Schuldfrage* (1946) ja koko maailman kehitystä analyysoivassa teoksessaan *Die Atombombe und Die Zukunft* (1957). Karl Jaspersin keskusteluyhteys sekä kirjeenvaihto aikalaistensa Max Weberin, Martin Heideggerin sekä Hannah Arendtin kanssa sisälsi filosofisen kysymysten lisäksi ajan poliittiseen ilmapiiriin liittyviä aiheita. Erityisesti Max Weberin vaikutus Jaspersin henkilökohtaisena ystävänä oli merkittävä.¹⁰³

Tutkimustyössään Jaspers oli keskittynyt uudistamaan psykiatrian etiologisten perusteiden periaatteita ja hänen mielenkiintonsa kohdistui myös kaiken ajatuselämän taustalla vaikuttaviin aatteisiin, ideologioihin ja uskontoihin. Mielenkiintoinen oli hänen käsityksensä *akseliajoista* (*Die Achsenzeit*)¹⁰⁴ ihmiskunnan historiassa. Näiden tiettyjen aikojen henkisessä ilmapiirissä oli Jaspersin

¹⁰¹ Jaspers 1913; Jaspers 1946, 220-462.

¹⁰² Ehrlich, Edith et al. 1986; Kirkbright 2004.

¹⁰³ Kirkbright 2004.

¹⁰⁴ Vuosisatojen 800-200 eKr. aikaa pidetään erityisen henkisen murroksen aikaa, jolloin useat maailmanuskonnot voimakkaasti kehittyivät, Jaspers kirjoitti aiheesta teoksen *Die Grossen Philosophen* (1957).

mukaan kehittynyt uusia uskontoja, aatteita ja ideologioita, joiden merkitys ajatteluelämään oli huomattava.¹⁰⁵ Kansallissosialistisen ideologian keskellä ja saksalaisena hän käsitteli myös kysymystä syyllisyydestä.¹⁰⁶

1.4. Tärkeimmät Jaspersin filosofisiin näkemyksiin vaikuttaneet henkilöt

Jaspersin elämään monin eri tavoin vaikuttanut oma perhe henkilöityi häneen isäänsä taloudellisen tuen takaajana, mutta myös *henkisen*¹⁰⁷ merkityksen oivaltavana tukijana. Hänen äitinsä verkottunut yhteydenpito säilytti *kommunikaation* kaikkien heidän välillään. Varsinaiset filosofisen ajattelun liikkeellepanijoiksi olivat kirjallisuuteen perehtymisen kautta muodostuneet Immanuel Kant, Friedrich Nietzsche ja Sören Kierkegaard. Aikalaisiinsa Edmund Husserl ja Martin Heidegger hän tutustui opintojensa kautta. Max Weber oli hänen lähin kollegansa ja ystävänsä kuolemaansa asti.

1.4.1. Immanuel Kant ja Edmund Husserl, tiedon rajat ja fenomenologinen metodi

Karl Jaspersin näki Immanuel Kantin (1724-1804) käsityksen tiedon muodostamisesta oman filosofisen ajattelunsa loogisena rakentajana. Kantin ajatus tiedon muokkautumisesta kunkin subjektin aistimuksiin ja havaintoihin kiinnittyneissä kehyksissä loi pohjan ajattelun järjestäytymiseen erilaisten kategorioiden mukaan. Havainnoimalla saadaan synteettistä empirististä tietoa ja analyttinen apriorinen tieto on rationalismiin perustuvaa järkeilyn avulla hankittua tietoa. Tiedonmuodostuksen peruseriaatteet on tulkittu näin myös moderneissa mm. kognitiivisen psykologian tiedonkäsitystä kuvaavissa teorioissa.¹⁰⁸

Immanuel Kantin metafyyssinen käsitys maailman olemassaolosta ilman ihmisen havaintojakin edustaa realismia ja niin muodoin reaalimaailman todellisuuden olemassaoloa, jota George Berkeley (1685-1753) hengen ja David Hume (1711-1776) materian osalta olivat pyrkineet visioillaan ja todisteluillaan nihiloimaan.¹⁰⁹ Idealismin edustajana Immanuel Kant näkee tiedon rakentuvan

¹⁰⁵ Black 2008.

¹⁰⁶ Olson 2008; Ks. myös aiemmin mainittu teos *Die Schuldfrage* (1946).

¹⁰⁷ Heinänen 2017, 48-49, 173.

¹⁰⁸ Kognitiivisen psykologian kehittyminen 1950-luvulla (mm. Miller, Broadbent, Chomsky, Tulving) sai aikaan ajattelun kehitykseen ja tarkaavaisuuteen, muistiin, mielen suuntautumiseen ja luovuuteen kohdentuvan tutkimusinnon. Kantin ajatus käsitteiden olemassaolosta edelsi kehittyvää näkemystä ns. sisäisten mallien, skeemojen, merkityksestä aistihavaintojen muokkaajana ja muodostajana. Erityisesti Ulrich Neisserin teoksesta *Cognitive Psychology* (1967) tuli alan perusteos (mm. Neisser'n havaintokehämalli). Neurotieteiden ja aivotutkimuksen (Damasio, Kahneman, Michael Eysenck 2000) kehittyessä kognitiivisten taitojen tarkastelu alkoi keskittyä itse tiedonmuodostustapahtuman luonteeseen, missä kognitiiviset (useat älykkyyden tutkijat, myös mm. Sternberg, Gardner) edustaa monitieteistä laskennallisiin menetelmiin perustuvaa (Turing, tekoäly) etsivää yhteyttä tämänhetkisen ymmärryksen ympärille.

¹⁰⁹ Durant 1956, 285-286; Durant 1956, 286: ”No matter, no mind” – ”jos ei ole ainetta, ei ole henkeäkään”.

havaintojen ja ymmärryksen kategorioiden varaan; yksittäisen henkilön elämismaailmassa ja kokemuksina se samalla rajoittuu subjektiivisen alueelle. Tieto muodostuu ilmiöistä eli *fenomeeneista*, ei olioista sinänsä '*Dinge an sich*'. Kantilainen ymmärryksen kategorioihin sisältyvä apriorinen tieto kausaalisuhteiden mahdollisuudesta, syyn ja vaikutuksen periaatteista liittyy ihmisen elämismaailman kokemuksiin, ns. fenomenaaliseen maailmaan, mistä myös Edmund Husserlin fenomenologia¹¹⁰ myöhemmin sai innoituksensa.

Jaspersia totuudenetsijänä suuresti kiehtoi Kantin transsendentaalifilosofiaksi kutsuttu tietoteoria, joka käsittelee tiedon ja tietämisen rajoja ja myös sitä, miten maailma ihmiselle ilmenee. Maailman todellistuminen sisältää jo transsendentaalisen tiedon ylittäessään fenomeenien objektiivisen tarkastelun. Antinomisen *mahdoton-mahdollinen* -kysymyksenasettelun vaihe ajattelussa syntyy, kun ymmärrys ei selity objektiivisen tiedon rajoissa. Ristiriita pakottaa hakemaan tietoa, jotta mieltä askarruttava epäselvyys häviää.¹¹¹ Karl Jaspers katsoi ihmisen olevan jatkuvasti näiden antinomien liikkeiden pyörteissä, joissa joutuu arvioimaan kaikkien vasta-argumenttien totuutta. Karl Jaspers kuvaileekin ihmisen transsendentaalisen ajattelun vaiheita juuri näiden antinomien kysymysten kautta.¹¹² Immanuel Kantin kuvaamaa hengen toimintaa ja taistelua kasvamisen lakina Will Durant'in sanoin: "Dialektinen prosessi tekee muuttumisesta elämän perusprinsiipin. Mikään olotila ei ole kestävä, jokaiseen asioiden vaiheeseen liittyy ristiriita, jonka vain vastakohtien taistelu voi ratkaista".¹¹³

Jaspersin filosofisen muutosta ja tuntemattomuutta koskevan *transsendentaalinen* osoittaa, ettei mikään välttämättä ole pysyvää "...*nichts Festes da ist...*"¹¹⁴. Tieteen ja tiedon rajojen muuttuessa jatkuvan tiedonhankinnan ja tutkimuksen seurauksena on väistämätöntä todeta, että todellisuus ei ole kaikki tässä. Maailmaa ja *kaikenkäsittävää* (*Das Umgreifende*), kokonaisuudessaan ei voida mitenkään objektivoida asettaa kohteellisuuden rajoihin.¹¹⁵

Immanuel Kantin tietoteoreettinen idealismi näkee ihmisen suodattavan tiedon oman ymmärryksensä kautta eikä se siten koskaan ole identtinen todellisuuden kanssa. On mahdollista, että synteettisenkään tiedon valossa mahdoton ei ole mahdollista, mutta rajanylittävässä transsendentaalisessa subjektiivisessa ymmärryksessä mahdoton muuttuuikin mahdolliseksi. Jaspers käyttää tässä

¹¹⁰ Husserl'n mukaan tietoisuudella on aina jokin kohde, jonka todellisuus avautuu tarkasteltavaksi merkityksen kautta. Kysymys on tietoisuuden intentionaalisuudesta.

¹¹¹ Useat kognitiivisen tiedonkäsittelyteorian kehittäjät, mm. Leo Festinger 1957; Kognitiivinen dissonanssiteoria.

¹¹² Jaspers 1960,232-247.

¹¹³ Durant 1956,329.

¹¹⁴ Jaspers 1960,229: "... mitään pysyvää ei ole ...".

¹¹⁵ Jaspers 1974 (4. uusintapainos vuodelta 1937), 13-25.

kokemuksessa välittömän ymmärryksen kielen löytyvän *koodeista* (Chiffren), joiden esiintyminen tietyissä paikoissa ja tiettyinä ajankohtina antaa sijaa tulkinnalle transsendentaalin läsnäolosta. Tässä ei ole kuitenkaan kysymys mystifioidusta tulkinnanpakosta, vaan mahdollisuuden havaitsemisesta. Tämä oli Jaspersin toivon näkökulma.

Karl Jaspersille psykiatriassa tiedon rajamaille liittyvä jatkuva spekulointi järjen ja tunteen välillä avasi *näkömään psykiatria*an liittyvän tiedon mystifioinnista, erityisesti hänen arvioidessaan kriittisesti aikansa kraepeliniläistä diagnostiikkaa. Jaspers näki diagnostiikkaa kehittelevän tiedonmuodostuksen tapahtuvan vailla konkreettista tiedonsisältöä ja perusteltua syy-seuraus-suhteiden kartoitusta.¹¹⁶

Transsendentaalista tietoa Immanuel Kant kutsui tiedoksi, joka kohdistuu esineitä koskevaan tiedostustapaamme, sikäli kuin se on apriorisesti mahdollista.¹¹⁷ Will Durant kuvaa Immanuel Kantin ontologisen käsityksen tiedonmuodostustapahtumasta polkuna *moneudesta ykseyteen* samalla hahmottaen näin jo 1700-luvulla ymmärretyn modernien tiedonprosessointia kuvaavien kognitiivisten oppimiskäsitysten peruskuvion.¹¹⁸ Havaintopsykologian oivallukset, esimerkiksi aistimusten tulkinnasta yksinkertaisen tasokuvion mahdollisuudessa näyttää toiselta kuin itse loogisesti perusteltu objektinen todellisuus edustaa, selkeyttävät *ymmärryksen* merkitystä myös transsendentaalisessa.¹¹⁹

Karl Jaspersin käsitys tieteen ja tiedettävyyden, tiedon rajoista liittyy usein esille ottamansa subjekti - objekti -suhteen analyysiin. Tieteen kehitykseen liittyvä hybris valtautuu uusien innovaatioiden ja johtopäätösten alueille muuttaen paradigmoja usein siinä määrin, että syntyy kuvitelma kokonaisen tiedon ja kokonaisuuden hallinnasta.¹²⁰ Kunkin hetkinen ymmärrys objektivoituu eikä sitä ainakaan heti kyseenalaisteta. Jaspersin ajatus on, ettei ihmistä ja ihmisen mieltä tai hänen kokonaista persoonaansa kaikkine ominaisuuksineen ja ilmenemismuotoineen koskaan voida tarpeeksi hyvin tuntea, jotta ihmistä voitaisiin käsitellä kohteena. Objektivoimisen sijaan hän korostaa pyrkimystä aitoon vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen, jossa kunkin yksilön persoona ja henkilö saa oman tilan ja oikeutuksensa.¹²¹

¹¹⁶ Kirkbright 2004,62-68; Jaspers 1974,26.

¹¹⁷ Durant 1956,290.

¹¹⁸ Maxley, J.H. et.al.,2012 The role of intuition and deliberative thinking in experts' superior tactical decision-making. Cognition,124; Prosessionologisten näkemysten mukaan ihmisellä on jatkuvasti käynnissä olevien fysiologisten ja psykologisten prosessien tila.

¹¹⁹ Hahmopsykologia...soikeus pyöreänä ... mahdollisuus mieltää havainnon kohde *toisin*; Jaspers kuvasi teksteissään vaikeasti tulkittavaa käsitettään *Chiffren*, koodit, joiden ymmärtäminen avasi uusia käsityksiä todellisuudesta: myöh. s.40, myös ss.129-131.

¹²⁰ Tämä luonnollisesti koskee myös Jaspersin omien teorioiden ja kokonaiskäsityksiin pyrkivän eksistenssifilosofian perusteita ja näkemyksiä.

¹²¹ Heinänen 2017.

Vapaan ajattelun mahdollistuessa voi toisaalta olla kyse juuri luovien ja uusien mahdollisuuksien keksimisessä, ideoimisessa ja ongelmanratkaisuisissa, joihin ajattelu pystyy vain riittävän ja oleellisen tiedon integroitua laajempaan ymmärtämiseen, jossa kulminoituvat useat ratkaisua edistävät elementit ja tiedonjyvät, kaikkinaisen informaatio.¹²² Tämäkin joka tapauksessa on omien reunojensa sisälle sitoutuvaa tietoa, rajojen laajetessakin.

Karl Jaspersin tarttuminen edellä mainittuun intentionaalisuuden käsitteeseen nojaa Edmund Husserlin fenomenologiaan. Edmund Husserlin (1859-1938) fenomenologian lähtökohta on käsitys puhtaasta tietoisuudesta inhimillisen kokemuksen perustana ja puhtaan tietoisuuden pohjalta lähtevän maailman ilmiöiden kuvaaminen ja analysoiminen. Husserl pyrki etsimään ilmiöiden, fenomeenien, todellista olemusta. Ihmisen välitön kokemus maailmasta, *elämismaailma*, kuvaa sitä todellisuutta, jossa ihminen elää. Tietoisuuden tutkimus on Husserlin mielestä oma itsenäinen luonnontieteistä erotettava tutkimusalueensa. Tietoisuutta ei voi tutkia irrallisena havaitsemiselle vapaana objektina, koska ihminen aktiivisena toimijana ja tietoisuutensa varassa tietoa muodostavana osallistuu omassa elämismaailmassaan kaiken tietoisuudessa kokemansa muokkaamiseen ja käsittelemiseen.¹²³

Fenomenologialle on tyypillistä, että se pyrkii näkemään todellisuuden ilmiöiden kautta. Tieteelliselle tutkimukselle ominainen tapa hahmottaa maailma tutkivan subjektin kautta havaittavaksi objektiksi on fenomenologiselle tarkastelutavalle liian rajoittava. Ihmistieteissä fenomenologia antaa ihmiselle puhtaan ulkoisen havaitsemisen perusteella saadun objektivoidun kuvan lisäksi mahdollisuuden nähdä ihminen toimivana ja aktiivisena, muuttuvana ja yllätyksellisenä henkilönä, jonka elämismaailma on tutkimukselle mielenkiintoinen, mutta kokonaisuudessaan tavoittamaton.¹²⁴ Husserlin sanoin:

*Vain todella radikaali ja systemaattinen fenomenologia, jota ei harjoiteta satunnaisesti yksittäisissä pohdinnoissa vaan paneutuen yksinomaan mitä moniulotteisimpiin ja takkuisimpiin kysymyksiin tietoisuudesta ja toimien ainoastaan täysin vapaassa, naturalistisia ennakko-oletuksia vailla olevassa hengessä, voi mahdollistaa ”psykykkisen” ymmärtämisen – sekä yksilön että yhteisöllisyyden kannalta.*¹²⁵

¹²² Elokuva matemaatikko Nash’sta (Kaunis mieli 2001) kognitiivisten prosessien valtaamana miltei ns. hulluuden rajamailla. Tämä (*A Beautiful Mind*) on vuonna 2001 Ron Howardin ohjaama elokuva, joka kertoo taloustieteen Nobelin saaneesta John Nashista.

¹²³ Husserl 1995.

¹²⁴ Ilmiönä asian taakse voi jäädä koko joukko tarkempia partikulaarisia, mutta asiaan välttämättä vaikuttavia tekijöitä ja elementtejä. Muuttuuko ulkoinen havaittava ilmiö tarkastelijan todellisuudeksi, vai onko siinä jotain absoluuttista sisältävää itsessään? Miten on eksistentiaalisen ja/tai psykykkisen ongelman kanssa? Ulkoisesti ei nähdä sisälle, jolloin diagnostiikka on osa konstruoitua todellisuutta - harhaa vai totta?

¹²⁵ Husserl 2016, 58.

Tieteen ja aatteiden tutkimuksessa ihmisen ajattelun tutkiminen on sikäli äärimmäisen mielenkiintoista ja fenomenologisesti tärkeää, että tapahtumat ja eläminen *todellistuvat ajassa*, jolle tietyt ehdot ja merkitykset ovat ominaista eikä niitä voida täysin tai tarkasti sitoa syy-seuraussuhteiden tulkintaan. Ajattelun ja aatteiden perustaan pureutuva etsintä ilmentää ja tuo esiin vaikutusten ja aatteellisten merkitysten kulkua tapahtumissa ja ihmisen kehittyvässä evolutiivisessa mielessä ja toiminnassa.

Jaspers oli kiinnostunut tutkimaan, miten aatteet, uskonnot ja sitä kautta myös ihmisen elämismaailman tulkinnat vaikuttivat hänen henkilökohtaisiin päätöksenteko- ja ongelmanratkaisuprosesseihinsa. Uskomusten, oletusten ja ympäristöstä saatujen vaikutteiden osuus ajattelutoimintoihin oli hänen mukaansa merkittävää. Erityisesti voi nähdä, kuinka yksilön ajattelun harhautumisen syitä pohtiessaan Jaspers näki tässä mahdollisuuden kriisiytymiseen ja spekulatiivisuuden ja skeptisismien lisääntyessä myös psyykkisen häiriön kehittymisen.

Edmund Husserlin korostama ajattelun intentionaalisuuden merkitys ilmeni hänen huomatessaan mielen kääntymisen ulkoisista kohteista tarkastelemaan omaa suuntautumistaan.¹²⁶ Karl Jaspersin kantilaiseen tietoteoriaan perustuva näkemys aistimusten ja havaintojen muokkautumisesta tarkentui Husserlin määrittelemien havainnon tasojen luonteessa.¹²⁷ Kohteen havaitsemisen intentionaalisuus syntyy mielen tarkastellessa havaintoa tiettyjen henkilökohtaisten viitekehystensä ja skeemojensa kautta. Ongelmia tuottaa, jos havainto kohteesta osoittautuu vääräksi eikä havainto näin ollen paljasta kohdetta eikä tuota oikeaa tietoa. Tämä voi johtaa epäilyyn ja skeptisismiin siitä, voiko ulkomaailmasta tehdä aukotonta ja faktuaalista paikkansapitävää havaintoa lainkaan.¹²⁸

Jaspersin pyrkimys totuuteen ja sen etsintään tulee esiin hänen luomillaan yhteyksillä niin Kantin kuin Husserlin tietoteoreettisiin analyysihin todellisuudesta, havaintojen luotettavuudesta sekä tiedonmuodostuksen ongelmallisuudesta varmuudelle riittävän todistusaineiston puuttuessa.

¹²⁶ Vrt. intentionaalisuus mielenfilosofian eräänä merkittävänä tutkimusintressinä: asiat tapahtuvat, prosessit etenevät... ja Immanuel Kantin näkemys käytännöllisen järjen *suuntaamasta* tahdosta. Korkman, Yrjönsuuri 1999, 325 esimerkiksi ”moraalilaki sisimmässämme”; Kant: kategorinen imperatiivi!!

¹²⁷ Edmund Husserl erottelee yksinkertaisen aistihavainnon ’kohteen havaitsemisesta’ sekä lopullisesta ’kohteen havaitsemisesta jonakin’.

¹²⁸ Vierassieluisuuden ongelma mielenfilosofisena kysymyksenä, vrt. kokemus solipsismista, yksinolosta maailmassa lat. ”*solus ipse*”; Kirkbright 2004, 71: Jaspers käsittelee yksinoloa, epätoivoa harhautuneen ajattelun luojana. Jaspersin essee (*posthumous*) *Solitude* analysoi vierauden, toiseuden ja yksinäisyyden kokemusta samalla formuloiden käsitettään *Der Kampf in der Liebe* (*loving contest*) kommunikaation luomiseksi ratkaisuna ymmärryksen välittämiseen, arvokkuuden ja integriteetin suojaamiseksi.

1.4.2. Friedrich Nietzsche ja Sören Kierkegaard, ankarat totuudenetsijät

Karl Jaspers on kirjoittanut Friedrich Nietzschen filosofiasta kirjan *Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*¹²⁹ (1935,1936) ja teoksen varhaisimmat lisäpainokset julkaistiin 1946 ja 1949 Karl Jaspersin esipuheeseensa liittämensä sanoin ”...*Wir sind Emigranten...*”; Heidelbergissäkin elettiin kansallissosialismin varjon jälkeistä aikaa.¹³⁰ Kokemus toiseudesta kohtaa yhä useampia.

Jaspersin Nietzscheä koskevan teoksen julkaisemiseen liittyi debattia esilukijana toimineen lankonsa Ernst Mayerin kanssa kohdista, joissa hän oli kirjoittanut Wagnerin musiikista ja Nietzschen henkilökohtaisesta kriisistä Wagnerin kanssa. Tämä Ernst Mayerin puuttuminen Jaspersin tekstiin ja sen sisältöön aiheutti heidän välilleen erimielisyyttä. Nietzschestä annetulla käsityksellä oli yhteyttä Ernst Mayerin kokemaan traumatisoituneeseen perhekriisiin, jossa hänen lopulta oli lopetettava tohtoripraktiikkansa Berliinissä ja pelastettava perheensä antisemitistiseltä vainolta.¹³¹ Kirjan julkaisemisen aikoihin Jaspers luennoi Groningenissa Hollannissa silloisesta Nietzscheä ja Kierkegaardia sekä *totuuden ja rationaalisen ajattelun rajoja* käsittelevästä tutkimuksestaan *Reason and Existenz (Vernunft und Existenz 1935)*, englanninkielisenä toisen maailmansodan jälkeen.¹³² Syyskuussa 1935¹³³ lailla kiellettiin saksalaisten ja juutalaisten asumisen samassa kunnassa. Heidän välisensä avioliitot tulivat kielletyiksi, juuri Gertrud ja Karl Jaspersin hopeahääpäivän (29.7.) aikoihin.¹³⁴ Jaspersin teos oli aikanaan hyvin ajankohtainen, minkä julkaiseminen kuitenkin sallittiin.

Karl Jaspers pyrki kirjoittaessaan jättämään tekstiin Nietzschen oman äänen ja narratiivisen tyylin, mitä Jaspers ei tahtonut tulkita liikaa antaen tilaa nähdä Nietzschen oma ajattelu selkeämpänä. Sotaan ja Hitlerin rodullisen yliveraisuuden korostamiseen ja mahtiin oli olemassa myös nietzscheläisiä tulkintoja yli-ihmisen käsitteen innostamana. Wagnerin musiikillisen voiman teho ja tulkittu analyysi myös vaikutti aikalaisten mieliin yhdistäen manipulaation eri tahoilta tulevien vaikutteiden merkityksiä. Jaspers kertoi Ernst Mayerille lukevansa Goethea ja Nietzscheä rinnakkain; oli ilmeistä, että tulkinta oli toisenlainen. Jaspersin kirjaa Nietzschestä ei huomioitu natsiorientoituneessa lehdistössä. Jaspersin mielenkiinto Nietzscheä kohtaan vertaansa vailla olevana filosofina oli

¹²⁹ Kirja Nietzschestä hänen filosofiansa ymmärtämiseen.

¹³⁰ ”Olemme maastamuuttajia, emigrantteja”, Jaspers 1935.

¹³¹ Ernst Mayer oli Gertrud Jaspersin nuorempi veli. Juutalaisperhe joutui pelkäämään luopumista kulttuuriharrastuksistaan. Työväenpuolue (*Arbeitsfront*) sai ohjeen olla käyttämättä juutalaislääkäreitä ja praktiikka jäi vaille asiakkaita.

¹³² Jaspers 1973, translated with an introduction by William Earle, notes; englanninkielisenä jo 1949 Bremenissä.

¹³³ Nürnbergin laki 15.9.1935: <http://www.documentarchiv.de/ns/nbgesetze01.html>, luettu 2.7.2019.

¹³⁴ Kirkbright 2004,157.

herännyt jo vuonna 1916, jolloin hän myös piti ensimmäisen luentonsa *Nietzsche psykologina*.¹³⁵ Nietzschen vaikutus häneen liittyi Nietzschen ymmärrykseen ihmistä ohjaavista voimista ja pyrkimyksistä, psykologisesta ymmärryksestä nähdä ihminen itseään toteuttavana ja olemukseltaan vapaana yksilönä, jonka oli tarve saada tulla nähdyksi ja kuulluksi. Nietzschen käsite *yli-ihmisestä*, (*Übermensch*), oli mahdollista ymmärtää myös tästä näkökulmasta liittämättä sitä vallantahtoiseen arvojen kadottamiseen ja itseherruuteen pyrkimiseen. Ihmisen voitto omasta rajoittuneesta alistuneesta tilastaan saattoi olla myös kutsu pyrkiä itsekin vaikuttamaan valintoihinsa ajan deterministisistä näköaloista riippumatta.

Jaspersin tietynlainen matalaprofiiliin vetäytyvä asenne oli julkisista kirjoituksistaan huolimatta todellista syistä, joiden monimutkaisuutta lienee vaikea hahmottaa. Hänen suhteensa Heideggeriin oli tästä syystä kompleksinen, mutta toisaalta hän ei avoimesti astunut vastustamaan, koska uusiutuvat lait ja yleinen asenne olisivat kenties helposti johtaneet hänen perheensä vielä suurempaan ahdinkoon. Hän toimi saksalaisena juutalaisen vaimonsa perheen kanssa muuttuneessa yhteiskunnassa, jossa toimintarajoitteiden uhka oli ilmeinen. Kirjoittaminen antoi mahdollisuuden tuoda esiin ainakin sitä positiivista, mikä hänen tehtävänsä toivoa korostavana filosofina oli omasta mielestään moraalinen velvollisuuskin nähdä.¹³⁶ Luottaen filosofien kirjoituksiin, klassisen kirjallisuuden ja totuuksien voimaan hän näki, mitä tapahtui, mutta kirjoituksiensa ja luentojensa ulkopuolella muutoin pysyi vaiti. Sodan loputtua hän heti yhtyi ajatukseen, että kaikki olivat syyllisiä. Sodan jälkeen hän käsitteli kysymystä syyllisyydestä useissa kirjoituksissaan.¹³⁷

Nietzsche oli kirjassaan *Tragedian synty* määritellyt filosofiansa perusluonteen.¹³⁸ Hänen kysymyksensä elämästä, sen merkityksestä, mahdollisuuksista, päämäärästä ja tarkoituksesta tekivät hänestä pohdintojensa ja pohtivien ja spekuloiden vastaustensa kautta eksistenssifilosofin, jonka merkitys ja esikuvallisuus oli Karl Jaspersille omien elämäntilanteidensa ja tulevaisuutensa rajoituksissa ikään kuin 'avoin horisontti', jonka ulottuvuuksien kautta totuuksia oli etsittävä. Filosofointi lähtee *traagisen kohtaamisesta*, jonka jälkeen tulevat kysymykset.

¹³⁵ Kirkbright 2004, 159-160.

¹³⁶ Jaspersin esseet '*German Essence*'; teoksensa *Weltanschauungen* (1919); kirjoituksensa vapaudesta *Die Idee der Universität* (1923).

¹³⁷ Kirkbright 2004, 192-198, aiheesta '*German Guilty*'; Jaspers 2000 (*Die Schuldfrage* 1947).

¹³⁸ Nietzsche 2007.

Sören Kierkegaard toi kustantamassaan *Hetki*-lehdessä¹³⁹ (*Øieblikket*) ajatuksensa kirkosta ilmi erittäin kärjistetysti. Hänen mukaansa kristillinen kirkko oli laiminlyönyt keskeisen osan kristillisyyttään, Kristuksen seuraamisen. Kristinuskon merkitsi aikoinaan kääntymistä kärsivien, köyhien, spitaalisten, hullujen ja rikollisten puoleen. Mutta 1800-luvulla papit seurustelivat vain ns. ylempien luokkien hyvien ihmisten parissa. Kristinuskon tulkituksi sanomaksi jäi, että *vanhurskaus*¹⁴⁰ käy käsi kädessä hyvinvoinnin kanssa, mikä tulkinta ei vastaa idän tai lännen vanhojen kirkkojen eikä uskonpuhdistuksen jälkeisen luterilaisen uskon opillisia näkemyksiä.¹⁴¹ Kierkegaardin mukaan kirkon edustajien pitäisi harkita, mikä kirkolle annettussa poliittisessa kritiikissä oli oikeutettua, tunnustaa kristillisesti oma syyllisyytensä ja kuitenkin pitää sitten kiinni alkuperäisestä kristillisyydestä. Kristillinen kirkko oli institutionalisoitunut ja jähmettynyt oppirakennelmiinsa eikä vastannut Kierkegaardin käsitystä oikeasta kristinuskosta.¹⁴²

Kierkegaardin kuvaa kirjassaan *Rakkauden teot* kristillisen lähimmäisenrakkauden velvoitetta mutta myös pyyteettömyyttä tavalla, jonka merkitys myös Jaspersilla näkyi käsitteen *Der Kampf in der Liebe* -ilmaisissa¹⁴³. Eksistentiaalinen kommunikaatio välittömässä toisen henkilön rakkaudellisessa kohtaamisessa oli idealismia, mitä molemmat edustivat, mutta jota ei voinut sivuuttaa, mikäli pyrki näkemään toisen ihmisen sellaisena kuin hän oli.

Karl Jaspers näki Friedrich Nietzscheä ja Sören Kierkegaardissa totuuden etsijöinä senkaltaisen alkuperän hakemista, mikä ei missään muodossa ollut aiemmin noussut yhtä radikaalilla tavalla filosofiseen keskusteluun ja tietoisuuteen.¹⁴⁴ Molempien filosofien autenttisen totuuden etsintä ilman dogmaattista skeptisismää ylitti kaikki aiemmin kyseenalaistamattomat polut etsiessään syytä kaikelle olevalle ja olemassaololle. Nietzsche, aiemmin ”...about the Unknown God...” jo kaksikymmenvuotiaana ja Kierkegaard kaksikymmentäviisivuotiaana ...”worshipped to the unknown God”; molemmat tuntemattoman edessä olivat pyrkineet selvittämään kysymystensä vaatimaa totuutta ja todellisuutta.¹⁴⁵ Tämä pysäytti Jaspersin havaitsemaan totuudenetsinnän vakavuuden ja yleisinhimillisen kokemuksen kahden tunnetun filosofin toisistaan tietämättömissä yhteyksissään ja teksteissään. Hänen omat ajatuksensa kulkivat samoja ratoja ja tunnistivat itse

¹³⁹ Kierkegaardin käyttämä käsite ’*Hetki*’ liittyi hänen näkemykseensä ajan leikkauspisteistä, joissa subjektiivinen todellistuu kokijalle vain hetkissä.

¹⁴⁰ kr. Δικαιοσύνη Θεού (foneett. *dikaio syne theou*), Jumala vanhurskauttaa ihmisen, tekee Jumalalle kelvolliseksi.

¹⁴¹ Kyse on ns. *menestysteologiasta*, jota paikoin esiintyy joidenkin kristillisten liikkeiden korostuksissa.

¹⁴² Ehrlich et al, 1986,42.

¹⁴³ Kirkbright 2004, 71: ’*loving contest*’; Kierkegaard 1926.

¹⁴⁴ Ehrlich, L et al. 1986,39.

¹⁴⁵ Ehrlich, L et al. 1986,45.

filosofoinnin alkuperän elämän traagisuudessa, *haaksirikossa* (lat. *commune naufragium*)¹⁴⁶, mitä nimitystä myös Kierkegaard käytti rajatiloille saavuttaessa.

Sören Kierkegaard oli kuunnellut Friedrich Wilhelm Joseph von Schellingin luentoja Hegelin käsitteistä *essence ja existence*, joissa luennoija oli päätyntä näkemukseen, että Hegel ei osannut erottaa mainittujen käsitteiden sisältöä. Tämä problematiikka sai aikaan Kierkegaardin paneutumisen itse selvittämään näkemystään *olemassaolosta*. Kierkegaardista kehittyi eksistentialisti, jonka vaikutus Karl Jaspersiin juuri mainituissa kysymyksissä oli merkittävä, suurempi kuin Nietzschen.¹⁴⁷ Kierkegaard julkaisi aiheesta vastineen keskusteluun, missä antoi monimerkityksellisen vastauksensa kysymykseen olemassaolosta.¹⁴⁸ Kierkegaard näki valintaan ohjaavan vaihtoehtojen pohdiskelun kuuluvan eksistenssiin, itse olemassaolon luonteeseen. Jatkuvan itsensä etsiminen aktivoituu etenevien valintojen kautta.

Karl Jaspers koki filosofiansa perustan palautuvan Nietzschen ja Kierkegaardin ennakkoluulottomaan kyselyyn. Käytännön tasolla tapahtuvan eksistenssifilosofiansa soveltamisen hän näki Max Weberin ymmärtävässä sosiologiassa. Martin Heideggeristä tuli hänen keskustelukumppaninsa joksikin aikaa, mutta viileni poliittisiin erimielisyyksiin. Jaspers filosofina jäi jokseenkin yksin, vaikka hänen tunnettuutensa omana aikanaan oli kansainvälistä. Hänen teoriansa eksistentiaalisen kriisin kulusta, vaiheista ja luonteesta nousee jatkuvasti esille useiden ymmärtävän psykologian teoreetikkojen ja käytännön terapiatyötä tekevien keskuudessa.

1.4.3. Max Weber ja Karl Jaspers, kommunikaation ja yhteyden merkitys

Ymmärtävän sosiologian ja ylipäättään sosiologian tieteenalan kehittäjä, lakitieteessä tohtorinarvonsa saanut Max Weber (1864-1920) oli parikymmentä vuotta Karl Jaspersia vanhempi ja Jaspersin mukaan aikansa etevimpiin kuuluva yhteiskuntatieteilijä. Max Weberin erityismielenkiinto taloustieteeseen teki hänet tunnetuksi teoksensa *Protestanttinen etiikka ja Kapitalismin henki* (1904) kautta¹⁴⁹. Jaspersia kiinnosti Weberin sosiaalipoliittikkaan liittyvät näkemykset talouden ja

¹⁴⁶ Jaspersilla *scheitern*, tämä termi on alun perin Johannes Khrysostomoksen tekstiä. Suom. 'yhteinen haaksirikko'.

¹⁴⁷ The Existential Primer: www.tammi.com/csw/exist/Kierkegaard.shtml. Luettu 2.7.2019.

¹⁴⁸ Kierkegaard 1843: (*Enten/eller*), suom. osia nimellä *Viettelijän Päiväkirja, Välisoittoja, Mozart-esseet*.

¹⁴⁹ Weber 1980. Teoksessaan Weber kuvaa kalvinismin tiukan protestanttisuuden luovan työkalutalouden, joka tuottaa kapitalistisen pyynnön. Kapitalismista voi tulla itsearvo, jolloin raha ja tuottaminen valtaavat ajatuksen siitä, mitä varten ne ovat olemassa.

yhteiskuntapolitiikan yhteyksistä uskontoon ja ihmisten erilaisiin uskomuksiin, minkä pohjalta erilaisten mielipiteiden, poliittisten liikkeiden ja yhteiskunnallisten toimintojen luonnetta ja sisältöä oli mahdollista ymmärtää.

Massojen käyttäytymistä havainnoimalla oli Weberin mukaan ilmeistä, että yksilöiden mielensisäiset uskomukset, aatteet ja uskonnot, ideologiset näkemykset pyrkivät ohjaamaan yhteiskunnallisia ja poliittisia päätöksiä. Samalla tavoin kuin Weber ymmärsi yksilön toiminnalleen antavan merkityksen ohjaavan sosiaalisen toiminnan luonnetta Jaspers ymmärsi ihmisen ajattelutoiminnassaan pohtimien kysymysten murtautuvan näkyväksi hänen käyttäytymisessään ja ohjaavan hänen valintojaan. Max Weber kirjoitti myös kaukoidän uskontojen vaikutuksesta yhteiskunnalliseen aateilmastoon ja kehitykseen.¹⁵⁰

Karl Jaspers julkaisi vuonna 1919 kirjansa *Psychologie der Weltanschauungen*¹⁵¹, jossa hän yksityiskohtaisesti kytkee uskontojen, aatteiden ja ideologioiden vaikuttavan ajatteluelämään tavalla, joka ohjaa, järjestee, arvottaa ja suuntaa tietoisuuteen koko tiedonkäsittelyprosessiin vaikuttavia tehtyjä havaintoja ja tämän prosessin perustalta nousevaa kysymyksenasettelua. Jaspers näki, että nimenomaan arvotetut ja ajattelutoimintaa ohjaavat subjektiivisesti tulkitut ja annetut merkityssisällöt sinällään kuvaavat myös yleistä objektiivisesti havaittavissa olevaa inhimillistä ajattelutoimintaa. Eksistentiaalisten kysymysten nouseminen taustastaan heijastaa niitä kokemuksia, jotka ovat saaneet aikaan tämänkaltaisen problematiikan.

Max Weberin näkemykset ajattelun suhteesta toimintaan ilmenivät hänen käsityksistään, miten yhteiskuntaan ja yksilön henkilökohtaiseen elämään vaikuttaneet syyt aktivoituivat itse poliittiseen toimintaan.¹⁵² Yhteiskunnan sosiaalinen kasvoi näistä lähtökohdista ja ilmensi syvärakenteista ja yksilötasolla tapahtuvaa aateilmaston konkretisoitumista. Max Weberin näkemykset kutsumuksesta, vastuullisuudesta sekä ylipäättään eettisistä velvoitteista¹⁵³ alkoivat vaikuttaa Jaspersin asenteisiin siinä määrin, että hän samalla kun hän vaiken Weberin psyyken haurauden kokemuksistaan, hän tahtomattaankin rakensi tietynlaista myyttiä Weberin henkisestä ylemmyydestä omana aikanaan.

Max Weberin esittäessä eettisiä periaatteita Saksan intellektuaalisen perinteen mittarina hän näki Weberin myös profeetallisena filosofina Saksan tuleviin käännteisiin. Max Weberin ympärille kerääntyneet tutkijat, kuten Emil Lask, Georg Simmel sekä Heinrich Rickert olivat myös Gertrud ja

¹⁵⁰ Weber 2014.

¹⁵¹ 'Psychology of World Visions'.

¹⁵² Jo Aristoteleen 'suuntautumisen', mutta erityisesti Brentanon, Husserlin, Heideggerin käyttämä intentionaalisuuden käsite.

¹⁵³ Kirkbright 2004,84: Max Weberin pitämät puheet 'Science as Vocation' (1919), 'Politics as Vocation' (1919) tekivät Jaspersiin syvän vaikutuksen silloisen saksalaisen poliittisen ilmapiirin alla.

Karl Jaspersin ystäviä, joiden kanssa he keskustelivat lähinnä metafyyksistä kysymyksistä. Jaspers näki Weberissä hegeliläiseen maailmanhenkeen (*Weltgeist*) inkarnoituneen filosofin.¹⁵⁴ Suzanne Kirkbrightin mukaan Rickertin tietynlainen kilpailuasema suhteessa Weberiin esti häntä yhtymästä tähän käsitykseen ja ehkä samalla ehkäisi myös mytologisen keskustelun jatkumista edesmenneen Max Weberin ympärille.¹⁵⁵

Itse protestanttina Jaspers oli tullut avioliiton kautta hyväksytyksi juutalaisperheeseen, minkä seurauksena hänen sekä vaimonsa paitsi henkilökohtainen elämänsä, mutta myös hänen uransa olivat jatkuvasti kovenevan poliittisen arvioinnin alla. Jaspers näki ja tunsii ideologisen painostuksen jatkuvan kiristyvän ja ymmärsi aatteen läpäisemän saksalaisuuden hävittäneen kansansa arvokkaan henkisen pääoman arkielämän rasismiin ja syrjintään, epäterveeseen vahvuuden ideologiaan.¹⁵⁶ Hän käytti kirjoituksessaan Weberin poliittisista näkemyksistä otsikkoa '*Deutsche Essenze*' (*German Essence*)¹⁵⁷, mitä nimitystä Jaspersin tohtoriopiskelija Hanna Arendt vältti juuri siihen syntyneen poliittisen konnotaation vuoksi.¹⁵⁸

1.4.4. Martin Heidegger, kanssakilpailija

Suzanne Kirkbright kuvaa kirjassaan *Navigations in Truth* Karl Jaspersin ja Martin Heideggerin tutustumista Freiburgissa 8.4.1921 molemmille tärkeän filosofi Edmund Husserlin syntymän vuosipäivänä. Heidän mielenkiintonsa vapauteen ja vapauden määrittelyyn aikansa Weimarin tasavallan historiallisissa kehyksissä oli yhteistä, mutta heidän kommunikaationsa oli ajoittain hyvinkin ristiriitaista; lähinnä Heideggerin Jaspersin kirjoituksia koskevien kriittisten arviointien vuoksi. Heidegger ei myöskään nauttinut Jaspersin täyttä luottamusta. Jaspers vaistosi Heideggerissä intoilun ja, huolimatta epistemologisesta tarkkuudestaan ontologisessa käsitteenmäärittelyssään, aatteisiin liittyvän idealismin, johon hän itse ei voinut yhtyä.¹⁵⁹ Heideggerin ja Jaspersin keskustelu

¹⁵⁴ Aika vahvasti sanottu, tarkoittanee Weberin omaksumaa hegeliläistä hengen ja henkisyyden korostusta.

¹⁵⁵ Kirkbright 2004,87.

¹⁵⁶ Nietzschen käsitettä yli-ihmisestä on propagandistisesti tulkittu myös natsi-ideologian yhteydessä, mitä tulkintaa Jaspers ei edustanut.

¹⁵⁷ Kirkbright 2004,88.

¹⁵⁸ Kirkbright 2004,89: Hanna Arendt'n suhde poliittisesti aktivoituneen Martin Heideggerin kanssa ilmeisesti vaikutti hänen käyttäytymiseensä. Karl Jaspers ja Martin Heidegger eivät enää tavanneet vuoden 1933 jälkeen.

¹⁵⁹ Kirkbright 2004,130-132.

elämän, olemassaolon/ olemisen (*essentia*) ja olemassaolon (*existentia*) erilaisista käsitteistä ja sisällöistä oli heidän jatkuvan debattinsa aihe.

Heidegger ja Jaspers keskustelivat yliopiston ideasta ja tehtävästä; Jaspers vuonna 1923 julkaisema teos *Die Idee der Universität*, valotti humboldtilaisen yliopiston ideaa yksilön vapaudesta ajatteluun ja tieteenharjoittamiseen sekä tiedeyhteisön intellektuellin ja vapaiden ideoiden, ajattelun ja vuorovaikutuksen aikaansaamaan kehitykseen. Jaspers näki yliopiston tehtävän totuudenetsijänä, tieteen ja tutkimuksen ytimessä vailla poliittisia tai ideologisia pyrkimyksiä.¹⁶⁰ Hän itse mielellään asui yliopiston läheisyydessä (*Plöck* 66), minkä katsoi inspiroivan koko työskentelyään; kodista kuitenkin tuli myös hiljaiselon ja piiloutumisen paikka myöhempinä kansallissosialismin vallassaolon aikoina. Myöhemmin hän tuli myös näkemään Saksan vaipumisen tieteellisen traditionsa säilyttäjänä, vuonna 1961 hän kirjoitti Sveitsissä kuvansa silloisesta yliopistosta muuttuneen. Vaatimustasoa oli yleisesti madallutettu jo Weimarin tasavallan aikoihin, rahoitus oli vaikeutunut ja Humboldtin ideat unohdettu. Jaspersin mukaan yliopistolta puuttui johtajuus. Teoksessaan *Die Geistige Situation der Zeit* (1931)¹⁶¹ Jaspers kirjoitti mainitusta tason madaltamisesta, mutta myös akateemisen vapauden katoamisesta ja näki sen poliittisten asenteiden perustavaa laatua olevien muutosten seurauksena.¹⁶²

Heideggerin käsitys poliittisesta ilmapiiristä oli toinen, ja hän kirjoitti ystävälleen Elisabeth Blochmannille, että Jaspers oli täydellisen tietämätön 1930-luvun alkupuolen poliittisesta ilmastosta. Heidegger julkaisi teoksensa *Sein und Zeit* (1927)¹⁶³, missä heidän yhteinen pohdittavansa edelleen aktivoitui. Jaspersin epäluottamus Heideggeriin kasvoi eikä heidän keskusteluyhteytensä saavuttanut enää niitä intellektuaalin keskustelun tasoja, joihin Jaspers oli pyrkinyt hänen kanssaan. Heidegger korosti myös Schellingin teksteihin vetoamalla *vapauden olemusta*, mutta Jaspersin välit Heideggerin kanssa alkoivat viiletä. Jaspersin käsitys oli, että epäilemättä Heidegger oli Hitlerin tukija. Tämä ilmeni kesäkuussa 1933 Heideggerin Heidelbergissä pitämästä puheestaan, jossa hän antoi suoran tukensa kansallissosialistiselle hallintavallalle kehottaen äänestämään tulevaisuudelle ja eliittien koulutukselle. He eivät enää tavanneet kesän 1933 jälkeen, vaikka Karl Jaspers edelleen pyrki olemaan lojaali entiselle keskustelukumppanilleen.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Kirkbright 2004,150.

¹⁶¹ Käännös *Man in the Modern Age* julkaistiin 1933.

¹⁶² Kirkbright 2004,133-1.

¹⁶³ Heideggerin teos suom. *Oleminen ja aika*.

¹⁶⁴ Kirkbright 2004,148-149.

1.5. Karl Jaspersin filosofian pääajatuksukset

Karl Jaspersin filosofisia näkemyksiä syvemmin kuvaavat ajatukset kiteytyvät seuraaviin kattaviin johtoiheisiin: käsitteeseen 'kaikenkäsittävästä' (*Das Sein des Umgreifenden*), näkemykseen 'totuudesta' (*Wahrheit*) sekä näkemykseen 'todellisuudesta ja sen luonteesta' (*Wirklichkeit*).¹⁶⁵

*Was auf immer mir Gegenstand wird, es ist ein bestimmtes Sein unter anderen und nur eine Weise des Seins...Das Sein zu denken...zeigt mir am Ende stets, dass ich eine Weise bestimmten Seins, die im Ganzen des Seins vorkommt, zum Sein selbst verabsolutiert habe. Kein gewünschtes Sein ist das Sein.*¹⁶⁶

*Wahrheit kann Schmerz bewirken, kann zur Verzweiflung bringen*¹⁶⁷ ... **Wahr ist**, was *Dasein (Leben)fördert, was nützt; unwahr ist, was es schädigt, einschränkt, lähmt.*¹⁶⁸

*Wir leben ständig gleichsam in einem Horizont unseres Wissens.*¹⁶⁹

Jaspersin mukaan *Olemisemme* ympäröivässä todellisuudessa ei selity tai tule määritellyksi tutkimisen kohteeksi asettamisen kautta, objektivoimalla tai selityksin. Ihminen elää fysikaalisessa todellisuudessa, jonka käänneet ja tapahtumat tapahtuvat maailmankaikkeuden omalakisten totuuksien puitteissa. Tieteen ja tutkimuksen keinoin voidaan pyrkiä etsimään näiden totuuksien taustaa ja elämisenehtoja, vaikka ihminen voi toimia vain tietoisuutensa varassa. Jaspersin näkemyksiä voikin tarkastella hyvin pragmaattisista lähtökohdista käsin. Itse olemisen totuuksien alkuperän pohtiminen, filosofointi, johtaa niidenvälisten yhteyksien jäljille. Jaspersin ajatuksia tulkiten voisi katsoa hänen näkevän kaikenkäsittävässä maailmassa totuuksia, joiden valossa olemassaolon varmuus todellistuu ja vahvistuu.

Jaspersin filosofisten kirjoitusten keskeisintä sisältöä on ehkä perusteellisimmin esitelty amerikkalaisten Edith Ehrlich & Leonard H. Ehrlich & George B. Pepper editoimassa ja toimittamassa kokoomateoksessa *Karl Jaspers: Basic Philosophical Writings (selection)*. Teos on ensimmäisen kerran julkaistu vuonna 1983, 1986 ja vähäisin tarkennuksin uudelleen vuonna 1994. Teoksen esipuheessa mainitaan kaksi tätä kyseistä teosta edeltävää kokoelmaa valituista Jaspersin

¹⁶⁵ Jaspers 1974.

¹⁶⁶ Jaspers 1974,13; Jaspers 1995,17:” *Whatever becomes an object for me is always a determinate being among others, and only a mode of being. When I think of being as matter...in the end I always discover that I have absolutized a mode of determinate being, which appears within the totality of being, into being itself. No known being is being itself*”.

¹⁶⁷ Jaspers 1974,26; Jaspers 1995,33:” *Truth can cause pain and drive one to despair*”.

¹⁶⁸ Jaspers 1974,29; Jaspers 1995,36:” **Truth** is what furthers existence(life), what works; falsity is what harms, limits, paralyzes it”.

¹⁶⁹ Jaspers 1974,13; Jaspers 1995,17:” *We always live, as it were, within a horizon of our knowledge.*”

kirjoituksista: *La mia filosofia* (1945) toimittajinaan Karl ja Gertud Jaspersin läheinen ystävä Renato de Rosa¹⁷⁰ sekä Norberto Bobbio sekä Hans Sanerin toimittama *Karl Jaspers: Was ist Philosophie* (1975).¹⁷¹ Ehrlichien ja Pepperin teosta editoijat itse pitävät kuitenkin laajimpana esityksenä Jaspersin filosofisen tuotannon valituista teksteistä.

Teoksen esipuheessa kiinnitetään huomio myös tekstien valikoimisen hankaluuteen. Kirjaan valikoitujen tekstien kriteerien ongelmallisuutta heijastetaan mahdollisten lukijakohderyhmien erilaisiin tarpeisiin perehtyä, tulla johdatetuksi aineistoon tai jopa saada uusia näkökulmia Jaspersin tekstien tulkintaan. Esipuheessa otetaan huomioon myös yleiset tekstien kääntämisen ongelmat, Jaspersin oman kielenkäytön tulkinnalliset ja kontekstuaaliset yhteydet sekä myös hänen tekstiensä havaittu ja koettu vaikealukisuus. Tulkinnallisten näkökohtien vuoksi toimittajat pitävätkin käsitteiden määrittelyn *tarkkuutta* erittäin tärkeänä, jotta mahdollinen väärinymmärtäminen estyisi.¹⁷² Myös Jaspersin filosofiaa käsittelevän suomennoksen *Johdatus filosofiaan* laatija Sinikka Kallio on kiinnittänyt huomion käsitteiden kääntämisen ongelmaan nimenomaan käsitteiden vaikeaselkoisuuden vuoksi.¹⁷³ Paula Leistén'n laatima suomennos *Ajattelun suunnanantajat* (1985) teoksesta *Philosophie der Weltanschauungen* vaikuttaa kääntämisen osalta helppolukuisemmalta.

Karl Jaspersin haastattelun perusteella edellä mainittuun amerikkalaiseen kokoomateokseen kirjoitettu autobiografinen kuvaus hänen tutkimuksensa perusteista ja metodologiastaan *The Open Horizon*¹⁷⁴ sisältää Jaspersin elämäkerrallisen tekstin pääkohtia. Tässä yhteydessä tulevat esiin myös hänen omat perustelunsa tutkimuksen metodologisille ratkaisuille. Hänen tutkijanuransa taustamotiivien analysointi avautuu hänen filosofisten löytöjensä kautta. Tämä näkökulma valottaa hänen elämäkertansa tutustumisen tärkeyttä suhteessa hänen kokemuksiinsa filosofisen tarkastelutavan merkittävydestä. Poikkeuksellisen kiinteä yhteys elämäkertaan liittyvien tapahtumien kytkeytymisessä hänen filosofiaansa ja avartuneeseen psykopatologiseen ymmärrykseensä alkaa hahmottua näissä kommentaarisissa, hänen näkemyksiään koskevissa tutkimusartikkeleissa ja -kirjallisuudessa.

Elämäkertaanalysoiva kommentointi jäsentää sisällön Jaspersin keskeisiin filosofisiin kysymyksiin olemassaolon alkuperästä ja päämäärästä. Kysymys totuudesta ja sen varmuudesta ja tarkastelun objektiivisuudesta johtaa itse tiedon ja tietämisen rajojen tunnistamiseen. Uuden avauksen ja uuden

¹⁷⁰ Mainittu teoksessa *Navigations in Truth* (2004) Jaspersien italialaisena ystävänä.

¹⁷¹ Ehrlich, L et al. 1986, preface, xii.

¹⁷² Ehrlich, L et al. 1986, preface xiii.

¹⁷³ Kallio 2005, 5-10.

¹⁷⁴ *Der Offener Horizont* ; Käsitteeseen liittyy myös konkreetti henkilökohtainen kokemus kohdatusta merimaiseman avoimesta horisontista myös ajatteluelämän alueelle nähtynä, rannikolla sijaitseva kotikaupunki *Oldenburg* vrs. *Sils Maria* edellisen eduksi.

perspektiivin löytäminen vaatii ajattelua ja filosofointia, filosofian kyseenalaistavaa ja mahdollistavaa pohdintaa tuntemattomillekin alueille.

Friedrich Nietzschen ja Søren Kierkegaardin historiallista vaikuttavuutta sekä merkitystä Jaspersin ajatteluun, uudenlaiseen ihmistä ja ihmisen olemista koskevaan näkemykseensä ja sen muodostamiseen tarkastellaan jaspersilaisen kysymyksen ”*Was ist der Mensch?*”¹⁷⁵ avaamin määrittein. Esitelly uusi näkökulma sisältää Jaspersin ajattelulle varsin keskeistä problematiikkaa ihmisen *olemassaolon-olemisen*¹⁷⁶ tarkastelusta, *vapaudesta* ja *rajatilanteista*¹⁷⁷ sekä *rakkauden*¹⁷⁸, *uskon*¹⁷⁹ ja *kommunikaation*¹⁸⁰ merkityksistä.¹⁸¹ Jaspersin näkemys vapaudesta, riippumattomuuden ja henkisen ajattelun individuaalisesta luonteesta edellytti kanssakäymisen ehtoina toisen ihmisen kunnioittamista sekä arvokkuutta.¹⁸² Eksistentiaalinen keskustelu liittyy totuuden perimmäisistä kysymyksistä sisältävää keskustelua keskustelijoiden keskinäisen kommunikaation ja kognition riittävillä toisensa kohtaavilla tasoilla. Jokapäiväinen dialoginen kohtaaminen on sama asia. Yllättävää kyllä, mutta Heidegger syytti Karl Jaspersin kommunikointia ylemmyyden tavoittelusta (”*schoolmastering*”).¹⁸³

Rajatilanteisiin liittyvä käsitteistö ilmentää Jaspersin ajatuksia inhimillisen reaalielämän ehdoista, mutta myös ajattelun alueen rajoittuneisuudesta. Kysymyksessä oli myös itse maailmankatseluun ja ymmärtämiseen liittyvän tiedonhankinnan metodologisten käytänteiden ja perinteiden lasti. Tieteen ja tutkimuksen rajat ymmärrykselle tulevat ilmeiseksi riippumatta tieteen jatkuvasta kehityksestä. Jaspers kohtasi psykiatriseen tutkimustyöhönsä liittyvän potilastyön kautta henkilökohtaisella tasolla tilanteita, joissa hänen käsityksensä ajatteluun liittyvistä ongelmista ja lukoista vahvistuivat. Traumatisoituneiden lukkiutumien vapautta estävien rajoitteiden ilmeneminen ja sen havaitseminen kommunikaatiossa avasi Jaspersille mahdollisuuden nähdä myös vapautumisen jälkeisen *vapaan*

¹⁷⁵ ”Mikä, *kuka*, ihminen on?”, vapaa käännös pohjautuu Jaspersin kysymyksen luonteeseen.

¹⁷⁶ Myös Kirkbright 2004, 132: “...*his favourite question of the rift between 'life' ('essentia') and 'existence' ('existentia') ...*”.

¹⁷⁷ Kirkbright 2004, 168: käsite ’*limit situations*’ (*Grenzsituationen*), Jaspers muotoili rajatilanteen käsitteen kirjassaan *Existenzphilosophie* (1932). Englanniksi käännettynä asia ilmaistaan teoksessa *Philosophy 1-3* (1969-1971): “...*Reality is only in the present, and as such, historic, unrepeatable...*” Jaspersin itsensä ollessa tiettyjen valintamahdollisuuksiensa saartama Saksan poliittisesti herkissä olosuhteissa.

¹⁷⁸ Kirkbright 2004, 132: “... ’*community of contest*’ (*Kampfgemeinschaft*)’ ja ’*loving contest*’ (’...*der Kampf in der Liebe...*’), jonka käsitteen KJ oli muodostanut kirjoittaessaan psykologista esseetään yksinäisyydestä, ’*Solitude*’ (1916).

¹⁷⁹ Ehrlich, Edith et al 1986, 96.

¹⁸⁰ Kirkbright 2004, 228: “*existential communication*”... Jaspers piti äitinsä Henrietta Jaspersin tapaa tämänkaltaisena perheenvälisten yhteyksien rakentajana.

¹⁸¹ Kirkbright 2004, 128-137. Näistä kysymyksistä Jaspers keskusteli lähinnä Martin Heideggerin kanssa.

¹⁸² Jaspers 1960, 123: myös kuvailemissaan kriisiytymisen vaiheissa Jaspers piti esim. *heroismia* oman tilan hankkimisena sekä oman arvon ja vahvuuden säilyttämisen pyrkimyksenä; ks. ss. 98-111.

¹⁸³ Kirkbright 2004.

*tahdon*¹⁸⁴ merkityksen ihmisen elämänvalinnoissa. Hänen omassa elämäntilanteessaan jatkuva rajoittuneisuutensa kokeminen merkitsi myös hänelle itselleen aina kulloisenkin tilanteen uudelleenarviointia ja valintanaan *elämälle ojentautuvaa* pyrkimystä. Jaspersin mukaan psyykkinen voimavara tähän tulee *kokemuksen tuottamasta tietoisuudesta*; siitä, että transsendentaali on mahdollista.¹⁸⁵

Jaspersin analyysi itse filosofiaa, filosofian tehtävää, ja modernia tieteen, filosofian ja teologian osallisuutta siinä kaikessa on Ehrlich'n mukaan hyvin keskeinen osa Jaspersin tutkimuksen metodologista lähestymistapaa. Filosofian systemaattinen tehtävä, filosofian historia ja filosofian merkitys jokapäiväisessä elämässä tulevat käsittelyn kohteeksi yksityiskohtaisessa ihmisen olemiseen ja olemassaoloon, tietoisuuteen, *kaikenkäsittävään ympäröivään todellisuuteen (das Umgreifende)*, liittyvässä sekä Jaspersin filosofialle tyypillisten käsitteiden määrittelyssä ja analysoinnissa.

Edelleen käsitellään myös *transsendentaalia, hengen ja olemassaolon* suhdetta, *subjekti-objekti-suhteiden* olemusta sekä *maailmassaolemisen ja täälläolon* merkitystä omalle *itsenä olemiselle*. *Periechontologian* käsite¹⁸⁶ on Jaspersin oma vastine metafysiikalle tai ontologialle siitä ympäröivästä, mitä ei voida käsitellä tai tarkastella subjekti – objekti -suhteen kautta.¹⁸⁷ Tämä käsite edustaa Jaspersin määrittelemiä perusterminologiaa ja -elementtejä hänen filosofiassaan. Hänen filosofiaansa käsitteellisen analyysin keinoin tarkasteltaessa tuodaan esille näkemys maailmasta ja ihmisen suhteesta maailmaan kaikenkäsittävän todellisuuden *konkretisoituessa ihmisen olemisen ja kokemisen tapana*. Jaspersin näkemys transsendentaalista antaa perspektiiviä ymmärtää kaiken eksistentiaalisen osuutta filosofoinnissa. Ehrlich et al. jaspersilaisittain toteaa ihmisen olemisessä toteutuvan enemmän kuin hän itse tietää tai voi tietää itsestään:

*He cannot be completed - not as a being for himself nor as an objekt of cognition for the scientist, not as an object of knowledge. He remains open, so to speak. Man is always more than he knows, and can know, of himself.*¹⁸⁸

¹⁸⁴ Ehrlich et al 1986,95,171...*But only in transcendence can freedom be sublimated*" viitaten täydellisen vapauden liittyvän rajat ylittävään transsendentaaliseen kokemukseen:" *We are liberated ourselves in relation to transcendence*".

¹⁸⁵ Ehrlich et al 1986, 176:" *Insofar as we live with transcendence, it is the authentic Actuality...gives us firm ground*".

¹⁸⁶ lat. *philosophia perennis*, "ikuinen, pysyvä filosofia": nimitys ajatuksille, jotka uudelleen ja pysyvästi toistuvat eri ajattelijoiden perusnäkemyksissä; Jaspersiin vaikuttaneiden ajattelijoiden merkitys näkyy hänen metafysiikassaan, ymmärryksessään kaikenkäsittävästä (*Das Umgreifende*) todellisuudesta ja siinä vaikuttavista ulottuvuuksista; Vrt. maailmankaikkeus.

¹⁸⁷ Urbanek Maciej,2013.

¹⁸⁸ Ehrlich et. al.,1986,7.

Edelliseen nojautuen voidaan viitata Jaspersin käsitteeseen *Der Offener Horizont* avoimesta tarkastelukulmasta ja näköalasta, jossa horisontti on jatkuvasti avoin ja vapaa.¹⁸⁹ Olemisen liike ja vaihtuminen, kaikenkäsittävän ympäröivän todellisuuden osuus kaikessa on yhä uudelleen koskettavaa ja haastavaa, loppumattomuudessaan ikuista ja rauhoittavaa.¹⁹⁰

Kysymystä totuudesta Jaspers käsitteli perusteellisesti jo teoksessaan *Philosophie* (1932)¹⁹¹ ja myöhemmin kirjoituksessaan *Von der Wahrheit* (1947). Tarkastelu kulminoituu kahteen perusnäkökulmaan: ihmisenä olemiseen liittyvänä kaiken ajan - kaikkien aikojen eksistentiaalisena kysymyksenä *totuuden luonteesta* sekä samanaikaisesti filosofian periechontologisesta *suunnasta*. Tässä Jaspers näkee kaiken totuuden etsinnän lopulta liittyvän olemassaoloon, olemista koskeviin kysymyksiin. Näin redusoiden, *alkuperäiseen palaten ja tulkiten*, ihmisen oleminen on hänelle aina osa kaikkien osallisuutta ja olemista. Totuus voi ilmetä liikkeessä, ihmisten välisessä kommunikaatiossa, rajoittamattomassa avoimessa yhteydessä ja näin ollen myös rajoittamattomassa vapaudessa.¹⁹²

Metafyysisen totuuden avain on koodien lukemisessa ja ymmärryksen antamassa viisaudessa. Koodeilla, *Ciphers of Transcendence* (*Chiffren*)¹⁹³, Jaspers tarkoitti avainta kohdata yhteinen todellisuus, kommunikoida samalla kielellä, ymmärtää yli rajojen, ja nähdä ja kokea kommunikaatiossa kaikenkäsittävän koskettavan jokaista. *Filosofisen uskon* käsitteen perusta nojaa tähän kaikkien ideologioiden, aatteiden ja uskontojen yhteiseen kyselyyn eksistentiaalisesta ja transsendentaalin olemassaolosta, missä pohditaan myös järjen ja mystiikan, mystisisminkin keskinäistä suhdetta.¹⁹⁴

Jaspersin jo aiemmin mainittu käsite *Achsenzeit*, akseliajat, kuvaa Jaspersin näkemystä tiettyjen historiallisten aikojen merkityksellisyydestä yhteisen etsinnän ja heräämisen aikoina. Nämä ajat liittyvät ns. suurten uskontojen syntyvaiheisiin ja niihin murroksiin, jotka Jaspers näkee henkisyiden kasvuna ja kehittymisenä.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Ehrlich et. al. 1986, ix: ”The Open Horizon”.

¹⁹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=l7eo7Dzyuwo>: haastattelu: ... Jaspers ja meren liike...Katsottu 2.7.2019.

¹⁹¹ Teos jakaantuu 3 osaan: I. *Philosophische Weltorientierung*, II. *Existenzerhellung*, III. *Metaphysik* (1932).

¹⁹² Ehrlich et. al. 1986, 257.; Vrt. Nietzschen totuutta etsivä ’toisto’ ja ’ikuisen paluu’, Kierkegaardin taakse suuntauva ’muistelo’...eteenpäin toistuva anamneesi, ’hetki’; Vrt. s.110-111. Sisällöillä on näin myös mieleen liittyvä erityinen merkitys.

¹⁹³ Olson 1979,120-136.

¹⁹⁴ Fromm 1976,28: ”Ihminen on ainoa laji, jolle oma olemassaolo on ratkaisua vaativa ja kiertämätön ongelma”.

¹⁹⁵ ’Suurten uskontojen’ syntyvaiheet sijoittuvat muutaman vuosituhannen aikajaksolle, mitä Jaspers pitää ihmiskunnan heräämisen aikana, tietoisuuden kasvuna.

Jaspersin näkemysten ja ajattelun perusteet alkuperäislähteissä jäsentyvät teoksessaan *Existenzphilosophie* vuodelta 1937.¹⁹⁶ Hänen filosofisten käsitteidensä omaperäinen muotoilu on vaatinut paitsi lukijoilta myös häneltä itseltään niiden selkeää perustelua.¹⁹⁷ Myös hänen problematiikkansa todellisuuden ja transsendentaalisen osana sitä vaatii metodologista analyysia. Mainitussa teoksessaan Jaspers kiinnittääkin huomion heti aluksi filosofian ja tieteen väliseen suhteeseen sekä määrittää omaa filosofiaansa eksistenssifilosofiana. Eksistenssifilosofina hän keskittyy ihmisen yksityisen olemassaolon tarkasteluun sekä hänen suhteeseensa ympäröivään kaikkeuteen. Filosofointia, arkipäivän ihmettelyä ja *sokraattista kyselyä*¹⁹⁸ Jaspers pitää kaiken tiedostamisen alkukohtana.

Totuuden, tietoisuuden sekä tietämisen rajat tulevat tärkeään osaan kaikessa ajattelussa. Täydellinen tuntemattomuus paljastuu loogisen ajattelun riittämättömyydessä. Todellisuuden luonne vaikuttaa saavuttamattomalta havaita. Tulkinnat avaavat tietä uskomuksille ja erilaisten mystifioitujen totuuksien poluille. Lyhyesti katsoen Karl Jaspersin laaja tuotanto perehdyttää hyvin tarkasti erilaisiin vaikuttajiensa jo käsittelemiin kysymyksiin. Toisaalta, Jaspersin oma samojenkin kysymysten tulkinta avautuu vasta melko perusteellisen tarkastelun jälkeen. Edes yksinkertaisilta vaikuttavien havaintojen todellinen sisältö ei kaikissa yhteyksissään heti avaudu. Käsitteiden merkityssisältö todentuu vain tekstiensä tietyissä yhteyksissä.¹⁹⁹

Jaspersin varhaistuotannon ja myöhemmän kirjallisuuden välillä on luonnollinen kehityskaari hyvin nähtävissä. Varhaisten tekstien välittömien kokemusten aikaansaama syventyminen ihmisenä olemisen ymmärtämisen kysymykseen on ilmeistä. Hän kokoaa myös ensimmäisen varsinaisen psykopatologian, lääkäreille tarkoitetun käsikirjan, missä on jo alettu pohtia oirekuvien määrittämistä ihmisen olemisesta käsin. Teos onkin uutta näkemystä luova, mutta vielä vain jäsentävä ohjekirja vallitsevaan hoitokulttuuriin. Melko pian hän kuitenkin julkaisee myös maailmankatsomuksia käsittelevän teoksensa, jossa on hyvin selkeä ero ja linjaus psykiatrisen ymmärtämisen ja aiempien oirepohjaisiin taudinkuviin liittyvään diagnosointiin. Tässä teoksessa *eksistentiaalisen kriisiytymisen esittämisen selkeyttäminen* on kirjan pääasiallinen sisältö.

Myöhemmissä kirjoituksissaan Karl Jaspers yhä laajemmin pyrkii kuvaamaan filosofisen ymmärryksensä kautta ihmisen ajatteluun liittyviä ongelmia, mutta välttää ihmisen itsensä

¹⁹⁶ Jaspers 1974; Jaspers 1995.

¹⁹⁷ Jaspersin filosofiansa muotoilemiensa kolligatiivisten käsitteiden totuusarvo on kestänyt aikaa, osaksi varmaan sisältöjen vaikeaselkoisuuden vuoksi; niiden oikeutetun tulkinnan on oltava tarkkaa, jotta käsitteiden sisältö pysyy samana; lat. colligere, yhteen tuominen, sitominen.

¹⁹⁸ Jaspersille 'kysely', kysyminen. on ihan eri asia kuin spekulointi, jatkuva kyseenalaistamisen tekniikka.

¹⁹⁹ Käsitteen '*periechontologia*' sisältö konkretisoituu niihin asioihin, mitä Jaspers ottaa esille perinteisen metafysiikan alueilla esim. maailmaa koskeissa näkemyksissään: oleva, olemassaolo, transsendentaali.

luokittelemista 'annettujen' määritteiden ja diagnoosien pohjalta. Reflektion luonne hänen autobiografisissa kirjoituksissaan osoittaa myös hänen oman uransa taitekohtiin liittyvien tekijöiden vaikutusta avaten näkemystä Jaspersin itsensä omiin *situaatioihin*.²⁰⁰

Walter Kaufmann kritisoi Jaspersin näkemyksiä, lähinnä Jaspersin tulkitessa Nietzscheä; sikäli erikoista, että hän itse ei näytä ymmärtäneen Jaspersin sanoman sisältöä, vaan puuttuu myös täysin 'ulkoiseen'.²⁰¹ Kielen ongelmista näyttää myös Kaufmannille tulleen ymmärtämisen haasteita. Jaspersin kielellistä ilmaisua on jo aiemmin käsitelty, mutta tässä kohtaa ei ole kyse ainoastaan kirjoittamisesta ja kieliasusta. Jaspersin on ollut todella vaikeaa pyrkiä filosofisiin käsittein tuomaan esille näkemyksensä, jotka poikkesivat aikansa ajattelusta ja toivat käsitteistöön ulottuvuuksia, jotka eivät heti löytäneet vastinetta luonnollisesta kielestä tai vallitsevasta filosofisesta käsitteistöstä.²⁰²

Jaspersin teosten kieli todellakin on tavallista vaikeaselkoisempaa ja konstikasta, ja ilmaisutyyli todellakin useisiin muihin arvostamiinsa filosofiin verrattuna hyvin hämärä. Myös saksalaiset kollegat pitivät kirjoituksia hankalina ja osa katsoi sen vaikuttaneen hänen vähäiseen tunnettuuteensa aikansa ulkomaisissa yhteyksissä.²⁰³ Ylipäättään Heideggerin ja Jaspersin molempien vaikeasti ymmärrettävä filosofia on anglo-amerikkalaisessa maailmassa ollut pitkään pimennossa. Kaufmann kuitenkin tässä puolustaa ja selittää pimennon osaksi johtuvan myös siitä, että eksistentialismin nousu näillä alueilla on tapahtunut vaiheessa, jossa eurooppalainen antiikin filosofiin tiukasti pohjautuva filosofinen perinne ja niin muodoin myös eksistentialismin vahva aalto oli jo tietyllä tapaa ohi.²⁰⁴ Hän katsoo, että todellakin on aika ottaa selvää, onko näillä filosofeilla mitään annettavaa.²⁰⁵

Kaufmann nostaa esille näkemyksensä siitä, että Jaspers tukeutuu Nietzscheen liian voimakkaasti. Kaufmann siteeraa Jaspersia:” ... *Nietzsche gained important for me only late as the magnificent*

²⁰⁰ Teoksessa *Schicksal und Wille* (1967) (*Krankheitsgeschichte*, sairaushistoria), missä Jaspers tilittää omia vaikeita aikojaan 1939-1942, niin ikään rajatilanteissa, sairauden keskellä ja vaarassa kansallissosialistisen hallinnon alla. Suzanne Kirkbright on useassa kohdassa laatimaansa elämäkertaa tuonut esiin Jaspersin oman sairauden merkityksen myös hänen erilaisissa elämänvalinnoissaan.

²⁰¹ Kaufmann, 1959, 259:” ...*Jaspers' faith is distinctly Kantian and not...*” Kaufmann arvioi Jaspersin sisäistä ulkoisten painotusten vuoksi, vaikka kaiken kommunikaation ja kohtaamisen keskus on toisen ymmärtämiseen pyrkivässä ja sitä kautta *lähimmäisenrakkauden* alkuperäisimmässä, autenttisimmassa pyrkimyksessä.

²⁰² Esim. 'kaikenkäsittävä' (*Das Umgreifende, Encompassing*).

²⁰³ Kirkbright (2004) esittää Jaspersin olleen hyvin tunnettu Euroopassa, mutta hänen filosofiansa ymmärtämistä lienee kuitenkin hälventänyt juuri tekstien vaikeaselkoisuus.

²⁰⁴ 60-70-luvun ranskalainen keskustelu materialismista, Erwin Metzke, 1968: ”...Uuden ajan aatehistorian perustavia kysymyksiä on ollut tuonpuoleisuuden ja tämänpuoleisuuden, Jumalan ja materian, hengen ja aineen suhde...”. Esipuhe Tuomo Mannermaa:” Alkuhuomatus : ...ei haluta alistaa uskonnon sisältöä ratkaistavaksi filosofisista periaatteista käsin eikä pyritä tunkeutumaan teologian alueelle, mutta ei liioin yritetä saattaa filosofiaa teologiasta riippuvaksi...kysymyksiin...jotka selvästi koskevat filosofeja yhtä paljon kuin teologeja.”

²⁰⁵ Kaufmann, 1959, 259.

revelation of nihilism and the task of overcoming it...”²⁰⁶ Lainaukset Nietzscheen kuvaamasta nihilistisesta vajoamisesta, siellä olost ja siitä elämänvoimaa kohti nousemisesta ovat useiden Nietzscheä tutkineiden peruskohteena edelleen. Tästä syystä myös tässä Jaspersin näkemyksiä tarkastelevassa työssä käsittelyyn on näitä kuvauksia perustellusti otettu.

Kaufmann näki Jaspersin Nietzsche-tulkinnossa romantisointia ja itsereflektion ottaneen ymmärtävän tulkinnan paikan.²⁰⁷ Kaufmann kuitenkin itse siteeraa Nietzschea tekstejä tavalla, joka määrittelee Nietzscheen suhtautumista mahdolliseen antinomiseen taisteluunsa hyvin todentuntuisesti. Kaufmann ottaa tekstit täysin konkreettisina totuuksina, mikä totuus piili ehkä vain taistelun luonteessa. Jaspers näki saman taistelun kamppailuna, jonka lopputulos ei välttämättä ollut vielä valmis.²⁰⁸ Jaspersille ’sisäinen’ merkitsi aina enemmän kuin ulkokuori.

Kaufmann katsoo Kantin avanneen uskonnollisten kysymysten tarkastelun mahdollisuuden myös uuden ajan filosofiassa. Samoin Nietzsche avasi tiedon merkityksen näkökulmaa uskonnollisen maailman tarkastelussa. Jaspersin ajattelun tutkimiseen perustuva *filosofisen uskon* käsite on syntynyt nimenomaan tämänkaltaisten kysymysten systemaattisen filosofiseen aatemaailmaan perehtymisen otsikoksi.

1.6. Karl Jaspersin psykopatologia – kehittämisestä ajattelun ytimeen

Ymmärtääkseen Jaspersin uranvalintaa lakitieteestä lääketieteen ja psykologian kautta filosofiaan on nähtävä myös hänen ajattelunsa kulminaatiopisteet ja päätutkimuksensa keskus. Kysymys on ontologisesta, olevaa koskevasta kysymyksenasettelusta Karl Jaspersin ajattelun kehityksessä. Jaspers oivalsi, että ihminen ei ole avoin kirja eikä ihmistä voida tulkita kuten kuvasarjaa tai arvoitusta. Ihmisenä olemisen ja sen tarkastelu on jatkuvan oppimisen, tutkimuksen ja pohdinnan paikka. Myös psykologiassa ja psykiatriassa on lähdettävä näkökulmasta, joka antaa ihmiselle mahdollisuuden omaan maailmassaoloonsa ja olemiseensa..

*”Das Umgreifende, in dem das Sein selbst erscheint, heisst die Welt. Das Umgreifende, das ich bin, und das wir sind, heisst das Bewusstsein überhaupt.”*²⁰⁹

²⁰⁶ Kaufmann 1959, 258.

²⁰⁷ Kaufmann 1959, 283.

²⁰⁸ Kaufmann 1959, 260.

²⁰⁹ Jaspers 1974,16; Jaspers 1995,20:” *The Encompassing in which being itself appears is called the world. The encompassing that I am and that we are is called consciousness in general*”.

Tästä katsoen hän alkoi oivaltaa myös psyykkisten tilojen luonnetta, vieraantumisen ja toiseuden kokemuksia, irrallisuuden ja häirityksi tulemisen tuntemuksia sekä ratkaisemattomina pidettyjen erilaisten kriisiytymisten taustaa ja kulkua. Hänen jo väitöskirjassaan esittämänsä näkemys ihmisen haavoittuvuudesta johti hänet tutkimaan, miten ajalle tyypilliset psykopatologiset selitykset tätä problematiikkaa käsittelivät. Tämä johti päätepisteeseensä kohti psykopatologiaa, jonka peruste nojasi ihmistä ja hänen olemistaan, olemisentapaansa tutkivaan filosofiaan.

Psykopatologia käsitteenä sisältää opin mielenterveyden häiriöistä ja luokitteluperusteista. Karl Jaspersin kirjoittama psykopatologia sisälsi myös hänen itse korostamansa ja tärkeiksi näkemänsä psykopatologian lähtökohdat: metodologisten valintojen tärkeyttä korostavat näkemykset sekä järeän filosofisen tarkastelun ihmisen ajattelusta, olemisentavasta sekä mielestä, kommunikaatiosta. Sosiaalitieteiden näkökulmien lisäksi vähitellen Jaspersin psykopatologiaan kytkeytyivät tieteen uudet aluevaltauksien sekä kehittyneet psykologian suuntaukset, joiden perusteema noudatti hänen filosofisia painotuksiaan.

Jaspersin psykopatologiaa ja siihen liittyvää tutkimusta on kommentoitu varsin runsaasti. Laajasti kattava yleisteos 1900-luvun tulkinnoista esimerkein on julkaistu Giovanni Stanghellinin ja Thomas Fuchs'n toimittamassa artikkelikokoelmassa *One Century of Karl Jaspers' General Psychopathology* (2013).

Karl Jaspersin näkemykset psykopatologiasta poikkesivat aikansa psykiatrian tieteenalan ymmärryksestä. Emil Kraepelinin oirepohjaiseen diagnostiikkaan perustuva sairauden toteaminen, hoito ja prognostinen kuva heijastivat empiirisen, ulkonaisesti tutkittavissa olevan käyttäytymisen, fyysisten oireiden sekä mahdollisen psykosomatiikan tietyistä historiaan piirtyneistä persoonallisuuskuvauksien sekä ajalle tyypillisten teknologisten tutkimusvälineiden antamista tulkituista vastauksista. Jaspers näki tämän liian suppeana lähestymisenä ilmeisiin psyykkisiin ongelmiin. Hänen käsityksensä oli muuttunut psykologiaan ja filosofiaan perehtymisensä kautta.

Jaspers oli siinä määrin vakuuttunut omien tutkimustensa tuloksista, että päätti kirjoittaa kokonaan uuden diagnostiikan oppikirjan. Ensimmäinen hänen 1913 julkaisemansa psykopatologia *Allgemeine Psychopathologie Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte und Psychologen* oli hänen oma pyrkimyksensä suunnata diagnostiikkaa lähemmäs filosofisten näkemystensä suuntaan.

Es ist jedoch gefährlich, in der Psychopathologie einfach nur den Stoff zu lernen: man muss nicht Psychopathologie, sondern psychopathologisch analysieren, psychopathologisch fragen, psychopathologisch beobachten, psychopathologisch denken lernen. Ich möchte dem Studierenden helfen, sich ein geordnetes Wissen

*anzueignen, das bei neue beobachten Phänomenen den Anknüpfungspunkt bietet, und das ihm ermöglicht, neu zu erwerbendes Wissen an seinen gehörigen "Ort" zu stellen.*²¹⁰

Emil Kraepelinin teokseen²¹¹ verrattuna esille nousivat juuri diagnostista käännettä hakevat Jaspersin tutkimukset ihmisenä olemisen, ihmisyyden ja sairastamisen luonnetta koskevien lähtökohtien perusolettamuksista. Hänen mukaansa kaiken keskiössä on ihmisen ajattelutoimintaan perehtyminen, hänen tiedonkäsittelynsä arviointi ja erityisesti *assosiaatioiden tarkasteleva tulkinta*, jotta päästään ymmärtämään, miten hän kokee ja mitä hän ajattelee ja miten tulkitsee maailmaa.²¹²

Isälleen omistamassaan psykopatologiaa käsittelevän *Allgemeine Psychopathologie Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte und Psychologen* -teoksensa esipuheessa Jaspers ilmaisee ne filosofiset päälähtökohtansa, jotka hän psykopatologiassa, etiologiassa ja psykiatrisen diagnosoinnin perustana keskeisesti näkee. Kaikki tämä pohjautuu hänen havahtumiseensa vallitsevaan psykiatriseen ajattelutapaan ja sen kautta heränneeseen filosofiseen ajatteluunsa.

Jaspers oli teostaan varten työskennellyt jo vuodesta 1903; vuonna 1909 oli Emil Kraepelin julkaissut oman enimmäkseen empiirisiin havaintoihin pohjautuvan kahdeksannen sivukokoelmansa käyttäytymisen pohjalla vaikuttavista lähinnä biologisista tekijöistä. Kraepelin oli perustanut käsityksensä tilastollisiin analyyseihin satojen potilaiden ja heidän perheidensä perinnöllisten tekijöiden merkityksistä psyykkisen sairauden puhkeamisessa. Sigmund Freud ja Alfred Adler väittivät varhaisten kokemusten vaikuttavan myöhempään psyykkiseen häiriöön, kuten ahdistukseen ja hysteriaan. Eugen Bleuler ja Alois Alzheimer olivat keskittyneitä skitsofrenian tutkimiseen. Jaspers kulki ihan omia polkujaan ja syventyi näiden määrittelyjen ulkopuolella olevaan tutkittavana olevan yksilön ja kokijan *omaan elämismaailmaan*.²¹³

Heidelbergissä Franz Nissl'n klinikalla Jaspers sai vapaasti tutustua aiheitaan käsittelevään kirjallisuuteen, samalla hänellä oli mahdollisuus tehdä havaintoja klinikan potilaista ja heidän

²¹⁰ Jaspers 1913,esipuhe (*Vorwort*) vuoden 1913 näköispainoksessa (*"Heidelberg, April 1913"*): "Psykopatologian opiskelu sinällään ei Jaspersin mielestä ollut niin tärkeää kuin oppia tarkkailemaan, kysymään, analysoimaan ja ajattelemaan psykopatologisin käsittein. Hän korostaa edelleen sitä, kuinka on opittava tietämään, mitä tietää, miten tietää ja millä tavalla ja millaisten rajoitteiden varassa tietäminen lepää, miten tieto on saavutettu ja miten se löydettiin ja miten sitä voi käyttää oikeissa tilanteissa".

²¹¹ 1909 julkaistu suppeahko tautiluokitusta koskeva sivusto, mitä täydennettiin myöhemmin.

²¹² Ghaemi 2009.

²¹³ Jaspers,1997: Paul R. McHugh 'n esipuhe vuonna 1997 julkaistussa uusintapainoksessa; käsite 'elämismaailma' on Edmund Husserlin kehittämä.

psykohistoriastaan. Jaspers huomasi, ettei klinikalla ollut mitään systemaattista käytäntöä psykiatrisen hoidon järjestämisessä. Alalla oli koulukuntakiistoja; saattoi tapahtua, että hoidon suunta ja luonne vaihtui hyvinkin tiheään eikä sillä ollut varsinaista tieteellistä perustaa. Psykiatria nuorena tieteenalana oli liikkeessä ja pyörteessä jo ennen Karl Jaspersin psykopatologista aluevaltausta.²¹⁴ Jaspers kiinnitti huomionsa potilaiden *psykykkisen häiriön prosessiluonteeseen* pikemmin kuin otaksuttuun persoonallisuuden tiettyyn kehitykseen. Hän piti tärkeänä, että myös psykiatrit havahtuisivat ajattelemaan, mistä on kyse.

Jaspers oli täysin tietoinen siitä, että psykykkisillä ilmiöillä ja häiriöillä oli tietty neurologinen taustansa, minkä vuoksi psykiatrien ja neurologien tulisi toimia varsin tiiviissä yhteistyössä. Toisaalta hän ymmärsi, että ihmisen yksilöllisillä toiveilla, tavoitteilla ja pyrkimyksillä oli elämänolosuhteiden rajoitteiden vuoksi vaikea toteutua. Ongelmia syntyi myös sosiaalisista ja kulttuurisista lähtökohdista käsin, joiden ymmärryksestä psykiatrit olivat täysin ulkopuolella. Jaspers katsoi, että myös sosiologeilla olisi tässä suhteessa annettavaa.²¹⁵

Jaspers alkoi perehtyä niin Husserlin, Diltheyn kuin Weberinkin ajatuksiin pohtiessaan lääkäri-potilas-suhteen luonnetta, kohtaamisen ja potilaan ajatteluun tutustumisen merkitystä. Jaspersin lähtökohtana oli Edmund Husserlin näkemys *toisen henkilön tietoisesta ajattelun sisällöstä* ja sen merkityksellisyydestä myöhemmän tulkintaan ja ymmärrykseen pyrkivässä hoidossa. Tämä Husserlin deskriptiivinen psykologia tunnetaan fenomenologiana, Jaspersin terminologiassa on kyse *fenomenologisesta metodista* tutkimuksiansa lähtökohtana.²¹⁶

Fenomenologinen metodi käsittää empiirisiä haastatteluja, havaintoihin pyrkivää tarkastelua, jatkuvaa vuorovaikutusta potilaan kanssa. Tarkoitus ja päämäärä on kuunnella, saada kuvaus ajatuksista ja mielensisällöstä, tunteista ja assosiaatioiden merkityksistä mielenliikkeissä sekä tilanteista, jotka edelsivät psykykkisen tapahtumasarjan kulkua. Jaspersin fenomenologinen metodi oli väline myös kokemuksen tutkimiseen.²¹⁷ Täydellisen kokemuksen kuvaus ja sen ymmärtäminen potilas-lääkäri-suhteessa johti avoimeen ja todelliseen *mielten kohtaamiseen*, ”*meeting of minds*”. Tämänkaltaisessa kohtaamisessa oli mahdollista nähdä kaiken häiritsevän ja mieltä sekoittavan osuus tietoisessa ajattelussa, tietoisuudessa ylipäättään. Vuoden 1997 *GPn (General Psychopathology)*

²¹⁴ Jaspers 1997a, vii foreword.

²¹⁵ Jaspersin ystävyys Max Weberiin kehittyi yhteisten lähinnä sosiopsykologisten intressien kautta, mm. mielenkiinnossa kommunikaation luonteeseen ja merkitykseen ihmistenvälisissä suhteissa.

²¹⁶ Jaspers 1997a, vii.

²¹⁷ Perttula & Latomaa, 2006.

uusintapainoksen esipuheessa Paul McHugh kuvaa tilannetta toisen kengissä kävelemiseksi, ”*walk in your shoes*”.²¹⁸

Esipuheessa myös havahdutetaan lukijat huomaamaan Jaspersin ja kollegoidensa välinen keskustelu: ”*To make real progress psychiatrists must learn to think*”, ja vastaus: ”*Jaspers ought to be spanked*”²¹⁹. Jaspersin ajatus oli tyrmäävä myös aikalaisille, vaikka saksalaisen luokkahierarkian luonne kyllä osaltaan selittää reaktiota.

Jaspersin psykopatologiaa koskeva teos kului psykiatrien käsissä, vaikka sen vaikeaselkoisuus herätti aikanaan ongelmia. Teksti sinällään tuki empiiristen tutkimusten jatkamista, mutta havahdutti psykodynaamisista utooppisista luuloista, psykoanalyttisiin tulkintoihin liittyvistä romanttisista fantasioista ja harhoista. Heidelbergin klinikan professori E.W.Anderson korosti *General Psychopathology*n seitsemännen englanninkielisen painoksen (1997) esipuheessa: ”*as long as psychiatric diagnosis and treatment rest on psychopathological investigation, the continuing improvement and sharpening of this tool of investigation must remain a prime concern to psychiatrists*”²²⁰. Jaspersin fenomenologisesta menetelmästä psykiatriisessa diagnostiikassa oli jo muodostunut Heidelbergin klinikalla merkittävä työkalu.²²¹

Jaspers alkoi teoreettisen perehtymisensä seurauksena nähdä vallitsevien selitysmallien eroja, erilaisia koulukuntia, joita hän klinikan hoitokulttuurissa oli jo havainnut. Hän alkoi myös vaatia systematiikkaa käytänteisiin, jotain yhteistä metodia. Jaspers piti Kraepelinia dilttheylaisittain ”*erklären*”-tyyppisenä tarkastelijana, jolla tosin oli hyviä tilastollisiin tutkimuksiinsa nojautuvia perusteltuja havaintoja, mutta yleisesti valmiin selityksen omaavana urautuneena psykiatrina. Freud taas hänen mielestään oli ”*verstehen*”-tyyppinen kuuntelija ja havainnoija, jonka tavoitteena oli luoda toivoa ja näköaloja pikemmin kuin lukkoonlyödä tietty psyykkisen häiriötapauhtuman predestinoitu kulku.²²²

Jaspersin näkemyksen mukaan edellä kuvattu juopa alkoi kasvaa; hän jatkuvasti löysi ja tiedosti potilashavainnoissa epäsuoria olettamuksia, jotka ennalta määrättyinä totuuksina rajoittivat näkökulmia ja vaikeuttivat oikeanlaisen havainnon ja diagnoosin muodostumista. Hän kritisoi itse

²¹⁸ Jaspers 1997a, viii.

²¹⁹ Jaspers 1997a, vii.

²²⁰ Jaspers 1997a, xiv, xvii.

²²¹ Jaspers 1997a, xiii-xiv.

²²² Jaspers 1997a, viii.

menetelmiä, diagnostiikan puutteita, jotka rajoittavat potilasta hoitavaa pyrkimystä. Jaspersin mukaan *ihminen on aina enemmän kuin tiedämme*.²²³

Jaspersin mukaan oli kysyttävä, mitä potilaasta tutkitusti tiedetään, miten tieto on hankittu, mitä ei tiedetä ja mitä ei voi väittää. Näillä perusteeseilla hän amerikkalaisen kollegansa Paul R. McHugh'n kirjoittaman *General Psychopathologyn* (1997) esipuheen mukaan kirjoitti koko psykopatologian teoksensa.²²⁴ Teos oli aikanaan nuoren psykiatrin työnä ennenkuulumaton, hämmästyttävä. Jaspers tunnettiin nimityksellä ”järjen ääni”, josta rationaalisuutensa vuoksi tuli aikansa huomattava edelläkävijä psykiatrian tieteenalalla. Hän itse kuvasi kokemustaan psykiatriassa *näkökulmana sairauteen, joka avasi näkymän terveyteen*. Hänen korosti inhimillisen tietoisuuden merkitystä kaikessa ihmisen toiminnassa ja piti tietoisuutta ihmisen henkisen elämän olemuksellisimpana osana koko ihmistä.²²⁵ Tietoisuuden tutkimus itsessään on murtautunut omaksi tieteenalakohtaiseksi tutkimukseksi vasta myöhemmin.²²⁶

McHughin mukaan Jaspers keskittyi positiiviseen, siihen, mikä oli parasta ihmisessä. Hän näki ihmisen toiminnan tarkoituksenomaisena, asioilla oli merkitys. Jaspers asettui vastustamaan selittävää nihilismia ja korosti ihmisen vapautta ja siihen liittyvää vastuuta. Vapaudella hän tarkoitti yksilöllisten valintojen mahdollisuutta kussakin *situationaalisessa tilanteessa*. Ihminen ei ole laumaeläin, vaan *yksityinen henkilö*.²²⁷ Vastuullisuudessa oli kysymys mahdollisuudesta valita ja vaikuttaa, nähdä valintojensa seuraus. Hän ei kokenut ihmisen maailmaa deternimoivan luonnonlain tai historiallisen lainalaisuuden vallassa olevana, vaan yksilöllisten valintojen kautta vaikuttamismahdollisuuksia ja pyrkimyksiä tarjoavana maailmana.²²⁸

Vuoden 1962 ensimmäisen englanninkielisen *General Psychopathologyn* esipuheessa käännöksen laatijat J. Hoenig ja Marian W. Hamilton jo listaavat joukon kääntämiseen liittyviä ongelmia. Käsitteiden ymmärtämisen haasteet, terminologian puuttuminen ja saman ilmiön nimeäminen useilla eri termeillä vaikeuttivat teoksen toimittamista. Asioiden tarkastelu monesta näkökulmista monimutkaisti fokuksen ymmärtämistä, käännös vaati aikaa ja sisällön mahdollisimman tarkkaa

²²³ Jaspers 1997a, ix.

²²⁴ Jaspers 1997a, ix: ”his avenue to understanding human nature”.

²²⁵ Tähän näkemykseen liittyy Jaspersin käsitys eläimen ja ihmisen merkittävästä erosta. Tietoisuus erotti ihmisen eläimestä siten, ettei ihmisellä ollut edes pääsyä eläimen maailmaan, ”I cannot enter animal life...”, ks. s.121.

²²⁶ Tunnetuimpia ovat Antonio Damasion tutkimukset (2000 ja 2003); suomalaisia tutkijoita mm. Harry Scheinin ja Antti Revonsuo.

²²⁷ vrt. Heinänen 2017; Kierkegaard käytti ihmisestä nimitystä ’yksityinen henkilö’.

²²⁸ Jaspers 1997a, xi.

ymmärtämistä ennen sen ilmaisemista. Heidelbergin Psykiatrian klinikan professori E.W. Anderson, joka tunsi Karl Jaspersin filosofisia näkemyksiä ja hänen ympärilleen syntyneen *Heidelberg School of Psychiatry* -tutkimusryhmän julkaisuja, oli tottunut näihin käännösongelmiin ja tuki yli neljä vuotta kestänyttä käännöstyötä, jossa pyrittiin tiukasti kunnioittamaan alkuperäistekstin sisältöä ja myös tyyliä.

Esimerkkeinä kääntäjät mainitsevat *'paranoia'*-käsitteen monimerkityksellisyyden eri kielialueilla.²²⁹ Filosofiset termit olisivat kääntäjien mielestä vaatineet selkeämpää esitystä ja itse esittelevätkin joukon osuvia tarkennuksia.²³⁰ Jaspersin tekstien tulkinta- ja käännösongelmista on tehty useita tutkimuksia, ja pyritty oikaisemaan myös tulkinnan tulkintaan johtaneita ajatuksia.²³¹ Alkuperäislähteiden suuri merkitys kumoutuu, jos ymmärrettäväksi tarkoitettu teksti on liian vaikeaselkoista.

Karl Jaspersin itse kirjoittamansa esipuheet *Allgemeine Psychopathologien* eri painoksissa avaavat näkymää hänen ajattelunsa muuttumiseen. Jaspers seurasi tieteenalansa kehitystä jatkuvasti ja oli valmis kehittämään psykopatologiaa koskevia näkemyksiään, erityisesti tämä ilmenee hänen odottavana suhtautumisenaan neurotieteiden uusiin tutkimuksiin oman lähinnä filosofiseen tarkasteluunsa pyrkineen tarkastelun täydentäjänä. Neurotieteiden antama uusi suunta itse asiassa vahvisti hänen käsitystään kokonaisvaltaisen ihmisyyden olemuksesta ja antoi välineitä aivotutkimuksen ja aivojen toimintaan liittyvässä psykofysiologisen tutkimuksen yhteistyöhön ajattelutoiminnan monitieteisessä eri aloja integroivassa tutkimuksessa.

Vuoden 1997 GPn painoksen alkulehdillä on julkaistu Karl Jaspersin kirjoittamat omat arviot saksankielisten aiempien painosten välisistä muutoksista ja korostuksista. Ensimmäisessä painoksessaan hän näkee korostaneensa psykopatologian tieteellisiä näkökulmia, ottaneensa esille koko psykopatologian kentän tarkasteltavaksi ja tutkittavaksi. Hän katsoo luovansa järjestystä metodologisiin valintoihin ja tieteelliseen täsmällisyyteen. Painottaessaan empiirisen tutkimuksen tärkeyttä hän myös avaa tulokulmaa kaikenlaiselle psykopatologiaa hyödyttävälle tutkimukselle. Toisen ja kolmannen painoksensa esipuheista lainatuin ajatuksin Jaspers näyttää pettyneensä kirjan saamaan vastaanottoon. Hänellä on käsitys siitä, että opiskelijat pitävät teosta vaikeana ja kantaa huolta opiskelijoiden sosiaalistumisesta vallitseviin käytänteisiin ilman omaa ajatteluaan. Jaspersille

²²⁹ Esimerkkeinä 'harhaluulo, vainoharha, väärä havainto'-termien vaihteleva käyttö.

²³⁰ *Existenz* vrt. *Existence*; *Das Umgreifende* vrt. *Encompassing*; *Der Geist*.

²³¹ Vrt. Kraus 2011, teoksessa Stanghellini&Fuchs (toim.) 2013.

tiedon validius, tärkeys ja merkityksellisyys sekä tiedon olemus ovat asian ydin. Metodologinen korostus on edelleen hyvin keskeistä.²³²

Kirjansa *Allgemeine Psychologie* neljännen painoksen (1942) Jaspers kirjoitti miltei kokonaan uudelleen. Hän kuvaa tilannetta psykopatologian kehityksen mukana niin muuttuneeksi, että myös hänen oma tiedon syvenemisensä vaatii teoksen osittaista uudelleenkirjoittamista. Uudet ammattikunnat ihmistieteissä ja ihmistä koskevissa luonnontieteissä ovat vaatineet analyysin antamastaan kontribuutiosta psyyken sairauden ymmärtämiseen ja tulleet kokonaiskuvassa paikkansa löytäneeksi. Neljäs painos oli aiempia laajempi, psykopatologisen ja neuropsykologisen tiedon, neurotieteiden kehittymisen myötä laajentunut ja yksityiskohtaistunut opasteos paitsi uusille ammattikunnille, myös vapaaseen tiedonjakeluun.²³³

Viimeiseksi jääneissä (1959,1960) uusintapainoksissaan Jaspers jo mainitsee kokeellisen psykologian uranuurtaja Wilhelm Wundt'n psykofysiologisen tutkimuksen käänteentekevästä myös omasta psykopatologiastaan käsin. Jaspers huomasi, että hänen käsityksensä ajattelutoiminnan merkityksellisyydestä, fenomenologisesta lähestymistavasta ja psykologiasta yhteyksiä ymmärtävänä tieteenalana kytkeytyivät. Tästä oli tullut kiistaton osa psykiatrasta hoitokulttuuria. Psykiatrisen diagnosoinnin oikeellisuus edelleen vaatii metodologista selkeyttä, vertailua ja tutkimusta. Empiiristä tutkimusta on tarkasteltava kriittisesti ja mietittävä tiedonhankinnan perusteita. Jaspers vielä näkee erityisesti metodologiaa käsittelevän teoksen tarpeellisuuden.²³⁴ Hän oli loppuun asti loogikko, jonka niukka ja kriittinen ajatusten tulkinta perustui vain tarkkaan ja täsmälliseen tiedonhankintaan. Hän piti tärkeänä oppia ajattelemaan niin, että psykopatologia avautuu ymmärrykselle oikealla tavalla, oikein termein ja käsittein.

Karl Jaspers oli valmis tieteen kehityksen vaatimiin haasteisiin ja valmis tarkentamaan ja syventämään omaa tietämystään. Perusperiaatteet ihmisen kohtaamisesta ja hänen ajatteluunsa perehtymisestä yhä edelleen olivat hänen kirjoitustensa lähtökohdat, mikä ilmenee varsinkin eksistentiaalista kriisiä käsittelevässä jo mainitussa teoksessaan *Psychologie der Weltanschauungen* (alun perin jo 1919). Tämän kirjan sisältö kulminoi *Allgemeine Psychopathologien* ja koko Jaspersin

²³² Jaspers 1997, xix.

²³³ Jaspers 1997, xiv.

²³⁴ Jaspers, 1997, xx

psykopatologian luonteen hänen perusnäkemyksessään ihmisen ajattelun ristiriitojen, kysymysten ja hänen ymmärtämisensä tärkeydestä.²³⁵

Psykopatologian kehitystä Jaspersin teksteistä käsin tutkien jää kysymykseksi, missä määrin hän oli paradigman luoja, mikäli lainkaan. Edelleen voisi kysyä, mihin suuntaan käytännön psykiatrinen ymmärrys ja hoitokulttuuri on jaspersilaisessa mielessä kuitenkin toteutunut. Onko mikään muuttunut vai onko se jäänyt harvojen koulukuntien edistettäväksi?

Eksistentiaaliset kysymykset yleisen psykiatrian piirissä joka tapauksessa ovat paitsiossa. Eksistentiaalinen tuskakokemus muuttuu psykiatriseksi ongelmaksi vaiheessa, jossa psykiatrisen hoidon ymmärrys ei ulotu kognitiivisia ristiriitoja ja eksistentiaalisia kysymyksiä työstävän henkilön tutkimiseen, kuuntelemiseen ja ymmärtämiseen sekä asianmukaiseen hoitoon.

Diagnosointi ontuu ja ajattelutoiminta turtuu hoitokulttuurin luonteeseen. Eksistentiaalisen kriisiytymisen tunnistaminen on yleisen psykiatrian alueella ollut vaikeaa, koska vallitseva diagnostiikka on pitkälle noudattanut pääasiassa kraepeliniläistä käytäntöä tutkittavan henkilön ulkoisen käyttäytymisen arvionna ilman tarpeeksi asiantuntevaa hänen sisäiseen maailmaansa perehtymistä.

Kriisiytymisen etiologia voi olla monenlainen, useista eri syistä patologisoitunut. Mikäli etiologista alkusyytä ei ole pystytty erottelemaan ja tarkastelemaan, hoitokulttuurin luonne ei pysty kohtaamaan eksistentiaalisesta kriisistä kärsivän mielen perimmäistä problematiikkaa. On kenties nähty koko oirehtiminen pelkästään alun perin psykodynaamisen teorian ympärille ja myöhemmin yleisiin psykososiaalisiin tekijöihin keskittyneistä lapsuuden traumatisoitumisia pohtivista näkökulmista. Oirehtivan ajattelutoimintaan ei olla perehdytty kenties lainkaan.

²³⁵ Jaspers 1960; Jaspers 1971. Jaspersin filosofia on hänen koko psykopatologisen ajattelunsa pohja ja kulmakivi. Psykopatologiaa koskevat lääketieteelliset teokset *Allgemeine Psychopathologie* ja käännösten eri painokset *General Psychopathology* muuttuivat ja tarkentuivat tieteen kehityksen myötä, mutta säilyttivät aina ihmisen olemukseen ja tulkintaan, hänen kohtaamiseensa ja ajatteluunsa perehdyttävän peruslähtökohdan.

2.Eksistentiaalinen kriisi ja kriisiytyminen

2.1.Eksistentiaalisen luonne, eksistentiaalisen kriisin käsite

Eksistentiaaliseen kriisiytymiseen Karl Jaspers keskittyi teoksessaan *Psychologie der Weltanschauungen*²³⁶. Tässä kirjassaan hän kuvaa eksistentiaaliseen pohdintaan ja kyselyyn liittyvien tekijöiden kasautumisen ja tämän ilmenemisen yksilöllisenä haaksirikkona ja tuskatilana.²³⁷ Jo kirjan nimessä viitataan maailmankatsomuksiin, joiden asemaa Jaspers pohti kaiken ajattelun ja toiminnan päätekijänä. Maailmankuvan muodostuminen ja maailmankatsomuksen kehittyminen ovat keskeisin osa koko tiedonkäsittelyprosessin vaiheita, itse ajattelua.²³⁸ Jaspersin filosofian käsitteistä eräs tärkeimpiä, *transsendentaali*, pyrkii kuvaamaan kriisissä usein vastaantulevaa tuntematonta ja tapahtumille käsittämätöntä, epäloogiseltakin vaikuttavaa kokemusta immanentin todellisuuden ulkopuolella vaikuttavista tekijöistä.

Eksistentiaalinen kriisi kehittyy ajattelun johtaessa kysymyksiin, joihin ei löydy ratkaisua. Olemassaolon perusteet, nykyhetkeen liittyvä mielekkyyden kokemus sekä tulevaisuudensuunnitelmat horjuvat. Tämänkaltaisen tilan voivat hyvin monenlaiset tekijät saada aikaan. Vaikka kriisit ja kriisiin joutuminen voidaan nähdä uutena käännekohtana ja mahdollisuutena, on kysymys kuitenkin hyvin usein kielteisestä, negatiivisesta, ristiriitaisesta, ratkaisemattomasta sekä myös mahdollisesta traumatisoivasta tapahtumasta tai ongelmasta.

Nykyinen traumapsykologinen tutkimus ja hoitokäytännöt ovat kehittyneet ja saaneet vaikutteita eksistentiaaleilta ja eksistenssifilosoifeilta juuri *traagisen* kohtaamisen ymmärtämisessä. Amerikkalaisessa *Existenz*-julkaisussa on Elena Bezzubova käsitellyt *kartesiolaiseksi ahdistukseksi* nimeämäänsä kriisiä korostaen henkisuhteiden merkitystä kommunikaatiossa sekä oikeiden tutkimustapojen kehittämistä; perehtymistä tutkittavaa koskeviin biologisiin tosiseikkoihin, mutta myös kliniseen, fenomenologiseen sekä eksistentiaaliseen todellisuuskuvan tutkimiseen hänen kohdallaan.²³⁹

Tämä kolmijako todellisuuskuvan luonteesta Bezzubovan näkemyksissä korostaa myös psykiatrian ja psykopatologian oleellista eroa: psykiatriassa on kyse konkreettisista praktisista tilanteista ja psykopatologiassa mentaalisen oireen ymmärtämisen teoreettisesta perustasta. Kliininen tutkimus

²³⁶ Jaspers 1960.

²³⁷ Jaspers 1960, 229-280.

²³⁸ Neisser 1984.

²³⁹ Bezzubova 2016, 18-36.

edustaa perinteistä psykopatologista tarkastelua, kun taas fenomenologisessa ja eksistentiaalisessa on kyse totuudesta, avoimuudesta, vapaudesta, henkilön ymmärtämisestä henkilönä itsenään. Tämän näkökulman avauduttua on mahdollista nähdä myös henkilön yksilöllisen elämän todellisiin kysymyksiin ja tilanteisiin.²⁴⁰

Karl Jaspersin eksistenssifilosofia keskittyi ihmisenä olemiseen, *havahtumisen tilasta* autenttisen elämän ja alkuperäisen olemisen tavan tarkasteluun. Eksistentialistien jatkuvan mielenkiinnon ja tutkiskelun kohde on *oleminen*. Eksistentialistit nietzscheläisittäin usein sanovat, että meidät on heitetty maailmaan ja että olemme tietoisia siitä, että olemme joutuneet tiettyyn aikaan ja paikkaan rajattuihin olosuhteisiin, Jaspersin ilmaisuin tiettyihin *situationaalisiin* olosuhteisiin. Kokemuksessa siitä, ettei voi vaikuttaa asiantilaan, olemisesta tulee velvollisuus, jonka merkitys jää pimeään. Eksistentialistien mukaan lähdemme liikkeelle ”annetusta merkityksestä”, millä tarkoitetaan vakiintunutta käsitystä jostakin olemistamme tai toimintaamme ohjaavasta alkusyyistä.²⁴¹ Eksistenssifilosofi etsii enemmän, kosketusta mahdolliseen totuuteen ja todellisuuteen.²⁴²

Eurooppalaisen tieteen kehittyessä jo 1600-luvulla kysymys asioiden *objektiivisesta totuudesta* oli tullut hyvin ajankohtaiseksi. Ihmisen mieli ei kaikkine ajatuksineen ja tunteineen vaikuttanut kovinkaan luotettavalta. Uskonnoista riippumattoman vapaa-ajattelun modernin filosofian on sanottu syntyneen matemaatikko René Descartes’n (1596-1650) väittämästä ”Ainoa asia, jota ei voida epäillä, on epäily itse”.²⁴³ Vuosisatoja myöhemmin Karl Jaspers lähti ahdistavan epäilyn sijaan etsimään näkökulmia, jotka voisivat avata horisonttia lähempään tarkasteluun itse olemisen luonteesta, totuudesta ja todellisuudesta.²⁴⁴

²⁴⁰ Bezzubova 2016, 18-36.

²⁴¹ Appignanesi, 2008, 9.

²⁴² Eksistentialistiksi tullaan kohdatessa ahdistusta, epätoivoa, absurdiutta. Eksistentialistit ovat kiinnostuneita kriiseistä, synkistä ja kielteisistä tunteista, joiden myötä elämän mielekkyys ja mieli katoavat. Eksistentialistit kuitenkin hakevat näistä tilanteista myönteisen vakaumuksen löytämistä, *varmuutta*, joka johtaa vaikeuksien kohtaamiseen tarvittavaan vastarintaan. Ahdistus ja suru liittyvät usein erilaisiin päätöksentekotilanteisiin, kysymykseen erilaisten valintojen keskinäisistä suhteista ja valinnan jälkeisistä seurauksista. Jean-Paul Sarte kertoo antaneensa eräälle kysyjälle ohjeen ”Sinä olet vapaa, valitse, keksi...opastavia merkkejä ei ole”²⁴²; osoittaakseen henkilölle hänen oman vapautensa ja toisaalta rohkaisten häntä omaan itsenäiseen ja kehittävään harkintaan.

²⁴³ Blaise Pascal (1623-62) puolestaan todisti kokeellisesti tyhjiön olemassaolon, mutta siirsi sen ajatuksissaan koskemaan myös ns. ”moraalista tyhjiötä” ihmisen arvottomien tekojen perusteina. Pascal’ia kiusasi *ajatus sielusta* ja hän pohti, mistä olemisessa oli kysymys. Hänen kokemuksensa ajattelunsa ”iankaikkisesta hiljaisuudesta” oli hänelle itselleen kammottava ja hän katsoi löytäneensä ”tyhjiön” myös sisältään, kuten Sartre vuosisatoja myöhemmin ilmaisi teoksessaan *Oleminen ja olemattomuus*. Eksistentialismi oli herännyt näihin havahtumisiin. Näissä kysymyksissä Karl Jaspers oli jo ennen Sartrea tullut tunnetuksi oman aikansa ehdottomana totuudenetsijänä.

²⁴⁴ Jaspers 1937: *Existenzphilosophie*; Jaspers 1947: *Von der Wahrheit*.

Jaspersiin ehkä voimakkaimmin oli vaikuttanut tanskalainen kristitty filosofi Sören Kierkegaard. Hän eksistentialismin yhtenä perustajana on tullut tunnetuksi juuri tunne-elämän sävyjä ja tiloja analysoivasta *ahdistuksen* kuvaamisesta.²⁴⁵ Kierkegaardin eksistentialismi oli realismiin pyrkivää, turhasta spekuloinnista irtautuvaa ja elämänmyönteistä huolimatta hänen hetkistään ahdistuksessa. ”Hän piti elämän tosiasiallisia olosuhteita filosofian abstrakteja käsitteitä tärkeämpinä. Oleminen tulee ennen ajattelemista.”²⁴⁶ Descartes’n lause ”*Cogito, ergo sum.*” ajattelusta olemisen todisteena oli päinvastainen. Kierkegaard korosti ihmisen olemista *tässä ja nyt olentona, joka ajattelee*. Karl Jaspersin ajattelussa olemisella Kierkegaardin tapaan on aina ensijainen merkitys, minkä jälkeen ihminen kulttuuriolentona myös *etsii ja kysyy*.

Kierkegaardin näkemykset uskosta liittyivät eksistentiaalisen ahdistuksen käsittelyyn ja kokemuksiin siitä. Hän selkeytti kirkkoisä Tertullianuksen (160-225) käyttämää käsitettä ’absurdi’. Hän näkee uskon eksistentiaalisena ongelmana ja kysyy: ”Mitä uskot uskon olevan?”.²⁴⁷ Kierkegaard näkee olemisen mielettömyyden ikään kuin absurdina, maailmaanheitetyn tavoin tänne olemaan tuotuna, mutta *kutsuttuna* ottamaan asioista selvää. Tämän havainnon valinta vaatii absurdia *hyppyä* tuntemattomaan, jota järki ei tavoita ja johon ymmärrys ei pysty. Jaspers tarkastelee samaa kysymystä, transsendentaalista, tuonpuoleista, uuden näkökulman avautumisen mahdollisuudesta käsin.

Kirjassaan *Pelko ja Vavistus* (2001) Kierkegaard käsittelee epävarmuuden aiheuttamaa tuskaa ja siitä lähtevien rajattujen mahdollisuuksien *valinnan pakkoa*.²⁴⁸ Jaspersin teksteissä on tunnistettavissa saman temaattisen aiheen syvä työstäminen. Jaspersin määrittelemien *rajatilanteiden* tutkiminen ja niihin liittyvien pakkovalintojen arviointi herättää myös Jaspersilla kysymyksen tahdonvapaudesta ja ihmisen mahdollisuudesta valita. Ihminen elää aina tiettyjen reunaehtojen sisällä, *situaation* itsessään määrittäessä tilan, mikä se milloinkin on.²⁴⁹ Jaspersin käsitys eksistentiaalisen esiintymisestä koko

²⁴⁵ Ateistisen eksistentialismin pääideologi Sartre kutsuu ahdistunutta ihmistä *itseään inhoavaksi ”hyödyttömäksi intohimoksi”* : Kirkpatrick 2015, 1-20 käsittelee Sartren näkemystä lähinnä hänen eettisen ajattelunsa pohjalta; Ihmistieteiden kysymyksen näkökulmasta ihmistä ikään kuin ohjaavat *viettivoimat*, alitajunnan irrationaaliset ylläkkeet, mikä käsitys sinällään ilmentää 1900-luvun myöhempää länsimaista psykoanalyttistä tausta-ajattelua. Eksistentialismin keskeisin kysymys oli tässä mielessä kysymys alitajunnan voimasta eikä niinkään ihmisen

vapaudesta, mahdollisuudesta hallita intohimoaan tai mieltään.

²⁴⁶ Appignanesi 2008, 27-33. lat. *absurdus*, kuuro, ”se, josta ei ole kuultu”;

²⁴⁷ Appignanesi 2008, 33.; Tertullianus: lat. ”*Credo, quia absurdum*” ... uskon, koska se on absurdia.

²⁴⁸ alkuperäinen tanskankielinen *Frygt og Bæven* (1843, suom. Lehtinen. *Pelko ja vavistus* 2001). Teoksessa käsitellään Raamatun kertomusta Aabrahamista, joka joutui pohtimaan Jumalan asettamaa vaatimusta Aabrahamille luovuttaa oma poika uhrialttarille. Tämän voi teologisesti tulkita ehdottoman luottamuksen testinä, mutta se on eksistentialististen keskuudessa nähty myös rajoittavan ja negatiivisen ahdistuksen jumalakuvan muotoisena.

²⁴⁹ ’situaation’ käsite Jaspersin filosofiassa määrittelee kulloisetkin olosuhteet, elämäntilanteen ja sen ehdot.

psyyykettä horjuttavassa kriisissä on erityinen juuri alkusyynsä vuoksi, tarkalleen ottaen kriisin etiologiasta löydettävien eksistentiaalisten kysymystensä vuoksi.

Hermes Andreas Kick on kuvannut kirjassaan *Grenzsituationen, Krisen, kreative Bewältigung* (2015) Karl Jaspersin käsitystä eksistentiaalisen kriisin luonteesta. Oheinen kaavio antaa suuntaviivoja kriisiytymisen ymmärtämiseen Kick'n tulkinnan kautta. Kriisiytymisen jäsentely kaaviossa mahdollistaa eri tavoin toisiinsa kietoutuneiden vaiheiden kokonaisvaltaisuuden tarkastelun, mutta samalla pyrkii erottelemaan kriisiytymisen kulmakohtien valintatilanteita ja kriittisiä vaihtoehtoja sisältäviä ratkaisumahdollisuuksia.

Kriisin kuvaaminen ylipäättään on aina varsin tulkinnallista ja vaikeasti hahmotettavissa. Hermes Kick on pyrkinyt avaamaan nähtäväksi Jaspersin tulkintojen avainkohtia korostamalla tähän ymmärrykseen liittyvien elementtien tehtäviä kriisin eri vaiheissa. Keskeisimmäksi tarkentuu *oman vapauden kokemisen* mahdollisuus, mitä prosessia myös seuraavissa teksteissä arvioidaan.

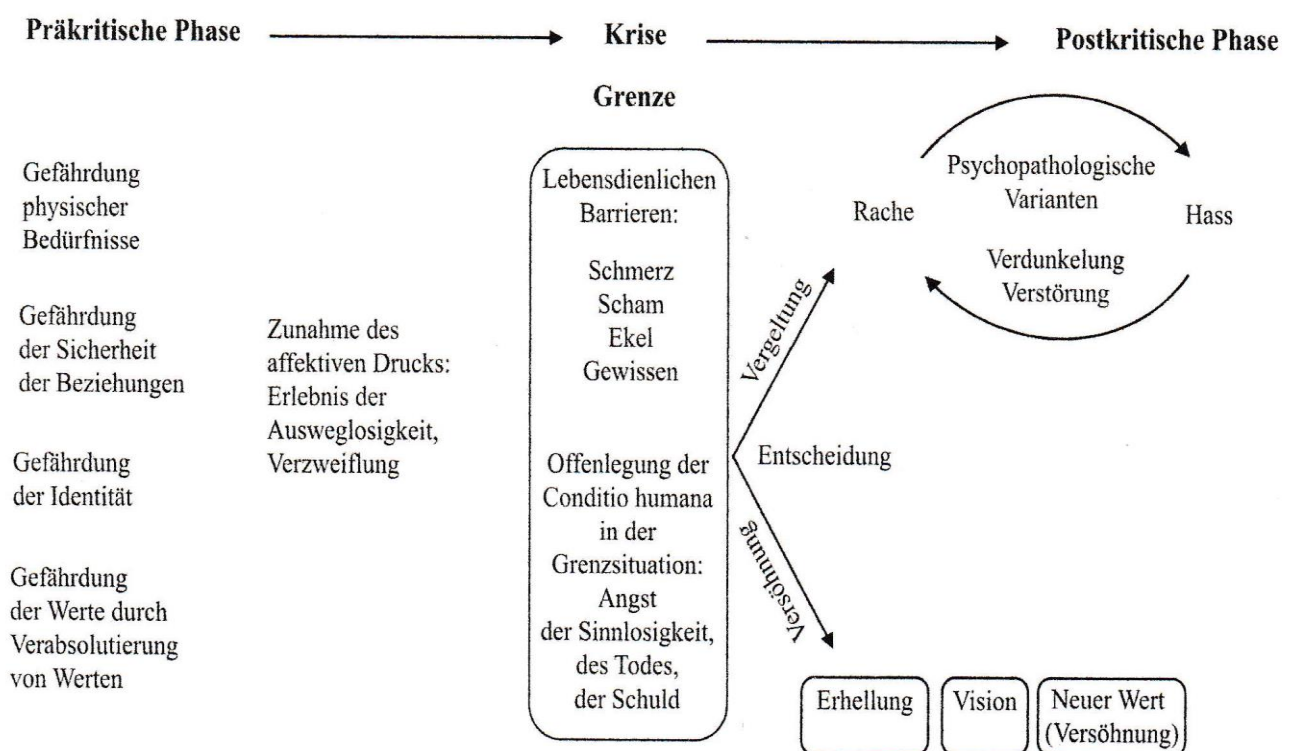

Abb. 7: Phasenmodell: Präkritische Gefährdung, Krise und postkritische Verlaufsvarianten als konstruktives Versöhnungsgeschehen oder als destruktiver, vitiöser Zirkel von Rache und Hass.

Kaavio 1. Hermes Kick'n kuvaama malli Karl Jaspersin eksistentiaalisen kriisin kulusta.

Kriisin alkuvaihe, esikriittinen (*Präkritische Phase*), käsittää erilaisia kriisiytyneeseen henkilöön kohdistuvia uhkia: fyysisen suojan uhkaa, muutoksiin ja varmuuteen/epävarmuuteen liittyvää uhkaa, identiteetin hajoamiseen liittyvää uhkaa sekä arvojen testaamiseen ja vapauttamiseen liittyvää uhkaa. Alkuvaiheen sisällön voi ymmärtää Jaspersin haaksirikkoutumisen vaiheen sisältöjä käsittäväksi. Eksistentiaaliset kysymykset heräävät. Affektiivista ja emotionaalista painetta tuo ristiriitainen kokemus ratkaisemattomuuden tilasta, jatkuvan antinomisen kamppailun polarisoinnin lisääntymisestä sekä epäilyn ja spekuloinnin jatkumisesta.²⁵⁰

Varsinainen rajatilanne (*Grenze*) sisältää tuskaa, häpeää, vastenmielisyyttä ja inhoreaktioita, omantunnon syyllistäviä tunteja. Rajatilanteen ihmisenä olemiselle asettuneet ehdot, *conditio humana*, säätelevät ja heijastavat jo aiemmin Jaspersin teksteissä kuvailtua ajatteluprosessin luonnetta: on kysymys maailmaan pettymisestä ja tuskasta, merkityksettömyydestä ja mielettömyydestä, kuolemasta, syyllisyydestä. Rajatilanteessa syntyviä mahdollisia traumaattisia tilanteita tutkijat Brigitte Essl ja Helmut Wautischer kuvaavat artikkelissaan *The Healing Dimension of Grenzfahrung in Trauma recovering*: "... they are like a wall we run into, a wall on which we founder." Artikkelin mukaan postraumaattisten oireiden kuten esimerkiksi nykydiagnostiikan mukaisten syömis-, ahdistus- ja dissosiativisten häiriöiden mahdollisuus lisääntyy traumaattisten tilanteiden myötä. Amerikkalaisessa tutkimuskirjallisuudessa *tunnistettu jaspersilainen rajatilanne* on postraumaattisen stressireaktion kehittymisen kannalta kriittinen vaihe.²⁵¹

Myös kuvatussa Hermes Kick'n mallissa kriisiytymisen kulusta oli nimetty haaksirikkouttava vaihe esikriittiseksi ja lopullisia valintoja etsivä rajatilanteen loppuvaihe postkriittiseksi (*Postkritische Phase*). Kriisiytymisen kulussa mahdollisten psyykkisten häiriöiden kehittyminen vaikuttaa näiden tulkintojen kautta olevan tietyissä kulminaatiokohdissa mahdollisempaa kuin toisessa, mikä kertonee *kriisin syklisestä luonteesta*.

Antinomisen taistelun aikana ja jälkeen voi tapahtua käänne koettavan kopeuden ja ylpeyden, kostonhalun ja katkeruuden, vihan suuntaan, mikä valinta johtaa elämäntunteen synkkenemiseen, vihaan, psyykkiseen häiriytymiseen ja 'hulluuteen' sairastumiseen arvojen luhistumisen ja jyrkkenevien polarisaatioiden myötä. Patologiset prosessit, kuten psykoosi ja itsetuhoisuus, ovat mahdollisia.

²⁵⁰ Kick Hermes, 2015, 115-137.

²⁵¹ Postraumaattinen stressitilanne (PTSD); Ess&Wautischer 2008.

Edellistä eroava suunta nöyryyteen ja valmiuteen kohdata asioiden tila johtaa hämmästyksen kautta vapautumiseen ja ratkaisuun kohti uuden valaisemaa arvojen tarkistusta. Elämälle avautuva ratkaisu ojentautua kohti totuuden hyväksymistä, transsendentaalin kohtaamista ja ojentautumista luo kokonaan uuden pohjan myös *olemisenvarmuuden* (*Existenzbewusstsein*) kokemiseen yhdessä toisten kanssa.²⁵² Kysymykseksi jää, millainen valinnanmahdollisuus ihmisellä on. Onko tahto vapaa, entä kyky toimia valintansa mukaisesti?²⁵³

Kriisin postkriittisen jälkivaiheen kahtiajakautumisen ja valintatilanteen keskiössä selkeästi ovat ne Jaspersin filosofian pääolettamukset *ajatteluelämän määräävyydestä* kaiken henkisen taustalla. Valinta elämälle ojentautumiseen voi olla *transsendentaalisen kohtaamisen* kautta kohdattu todellisuus. Tämä todellisuus on Jaspersin mukaan todellisuutta, jonka mukaan *kaikki ei ole tässä*.

Tämä kokemus kertoo ilman mystifiointia *kaikenkäsittävästä*, ympäröiden itseensä sulkevasta (*das Umgreifende*) maailmasta, jossa myös kokija itse on läsnä. Mitään ei voi erottaa omaksi erillisyydekseen, kaikenkäsittävän olemus kertoo immanentin todellisuuden luonteesta, johon kuuluu myös *transsendentaali ulottuvuus*, joka läsnäolevana ei kuitenkaan paljastu muutoin kuin välittömässä kokemuksessa. Jaspers näkee tässä myös todisteen transsendentaalin olemassaolosta.

On merkillepantavaa, että edellä kuvatun kaltainen lineaarinen lähestymistapa kriisin eri vaiheisiin jättää tarkemmin kuvaamatta kriisin ja varsinaisen rajatilanteen syklisyyden. Jaspersin mukaan rajatilanteessa yhä uudelleen aktivoitua erilaisten antinomisten kysymysten tulva tuottaa jatkuvaa prosessinomaista ja myös hetkittäistä rajuakin kysymysten työstämisen tarvetta ja pyrkimystä. Rajatilanteen kiihkeimmille vaiheille on ominaista, että kriisiytynyt sulkeutuu yksinäisyyteensä polttavien totuutta etsivien kysymystensä kanssa. Ulkomaailmalla ei ole merkitystä. Taistelun kestäessä ja pitkittyessä olennaiseksi muodostuu, kuinka mahdollista kriisiytynyt etsijä on tavoittaa ja saada kommunikoimaan.²⁵⁴ Reaktio yhä uudelleen alkaa kehittyä psyykkisen uhan alaiseksi. Antinomioiden käsittelystä tulee pääasia. Näissä oloissa kommunikointi ja sen laatu ovat avaimet aukaista mieleen kehittyneet lukot.

Jälkivaiheen tilanne ei kuitenkaan Jaspersia tulkiten näytä niin dikotomiselta kuin kuvio osoittaisi. Jaspersin mukaan aina on mahdollista löytää uusi reitti kohti elämälle ojentautuvia pyrkimyksiä. Edelleen aktivoitua valintatilanne, prosessin syklinen eteneminen, voi jälleen suoda mahdollisuuden

²⁵² Vrt. s.60: Juhani Rekolan kuvaus Reinhold Schneider'n traagisen kohtaamisesta ja tilanteessa vaikuttaviin mahteihin suhtautumisesta.

²⁵³ Vrt. kristinuskon varhaisten kirkolliskokousten ns. pelagiolaaisista.

²⁵⁴ Tähän liittyy ajatus *varhaisen tuen* merkityksestä; debriefing, defusing ja traumaterapia.

uuteen näkökulmaan. Olennaista on mahdollisen vapautensa tiedostaminen. Negatiivisen fatalistinen seuraaminen ei ole vääjäämätöntä.

2.1.1. *Kirotut kysymykset - traagisen kohtaaminen*

Traagisen läsnäolo ihmisen maailmassa ja kokemuksissa on kirjoitettu ja kuvattu jo antiikin ajan teksteissä.²⁵⁵ Eksistentiaalistit ovat käsitelleet juuri traagista kaiken kyselyn alkusyynä. Ihminen *havahtuu* kohdatessaan traagisen. Jaspersin käsite *haaksirikosta* (*Scheitern*) kuvaa erilaisten elämäntapahtumien myötä tulevaa surua, kärsimystä, traumaa ja stressiä.

Jaspers jäsensi eksistentiaalistien kysymysten liittyvän kuolemaan ja sen kohtaamiseen (*Tod*), sattuman ja onnettomuuden tai odottamattoman tapahtuman kestämiseen (*Zufall*), niin henkilökohtaiseen kuin metafyyssiseen koko maailmaa koskevaan syyllisyyteen (*Schuld*) sekä vahvan henkilökohtaisen antinomisen taistelun sietämiseen (*Kampf*).²⁵⁶ Näistä usein traagisista aiheista nouseva problematiikka saa aikaan eksistentiaalisen pohdinnan ja kysymykset.

Karl Jaspers ei kuitenkaan näe traagista kreikkalaisen tragedian mukaan ainoastaan mielentilan kautta. Traagisella Jaspersin mukaan on oma itsenäinen rakenteensa, missä läpityöstetään traagisen osallisuutta ja *merkitystä* kaikissa ihmiskohtaloissa. Juhani Rekola tunsi Jaspersin eksistenssifilosofiaa ja lainaa Werner Bergengruenia:

*Sillä tragiikka ei synny onnettomuustapauksen, vaan antinomian pohjalta, ja siinä on siten kysymys kahden yhtä hyvin perustellun käskyn, vaatimuksen, arvioinnin välisestä, ajallisesti ratkaisemattomasta ristiriidasta.*²⁵⁷

Ihminen joutuu elämänsä eri tilanteissa työstimään vaikeita asioita ja aikoja. Antinomia, asioiden ja arvojen, totuuslauseiden antinominen taistelu sisältyy jo olemassaolon *antinomiseen rakenteeseen* (*Die Antinomische Struktur des Daseins*).²⁵⁸ Empiirinen todiste löytyy arjen havaintona ja käytännöllisen järjen päätelmänä.

Jaspersin teksteissä käsite haaksirikosta (*Scheitern*) merkitsee entisen romuttumista, sekasortoa, emotionaalista kauhua, olemassaolon rakenteiden testaamista. David Nicholisin tutkimusartikkelia

²⁵⁵ Antiikin tunnetuimmat tragediaa käsittelevät runoilijat olivat Aiskhylos, Sofokles ja Euripides.

²⁵⁶ Jaspers 1960, 256-280.

²⁵⁷ Rekola 1971, 19.

²⁵⁸ Jaspers 1960, 232.

siteeraten: ”...*the shipwreck of previous systems of thought*...”; prosessi lopulta johtaa uuden etsimiseen.²⁵⁹ Koko tätä jatkuvaa suruprosessia leimaa tuskatilojen joukko, missä suunnistaminen ja uudelleenorientoituminen on työlästä. Tilannetta kuvataan *rajalla* olemiseksi, (*Grenzsituation*) rajatilanteeksi.

Rajatilanteen kuvaus selkeästi määriteltynä vaikuttaa mahdottomalta, koska rajatilanteen käsite toimii hyvin useassa merkityksessä. Juuri Jaspersin kuvaama kriisin syklisyys jatkuvasti luo haaksirikkouttavia tilanteita, joissa koetaan olevan rajoilla. Kuvaus jää väljäksi ja koskee lähinnä traagisen kohtaamista missä tahansa kriisin vaiheessa, kun jokin yksittäinen ajatuksen ongelma, ristiriita tai läpikäymätön epäloogisuus, traumaattisen kokemuksen tai muiston toistuminen jälleen laukaisee prosessin. Rajatilanne itsessään on sarja erilaisia tapahtumia, oma prosessinsa.

Rajatilanteissa haaksirikkoutunut mieli kyselee tukevaa pohjaa ajatuksilleen, ratkaisuyrityksilleen, selviämisyhtymyksilleen ja erilaisten vastakkaisten vaihtoehtojen tutkimiselle. On kyse *antinomioiden*, esim. loogisten ristiriitojen tai paradoksien välisestä keskinäisestä kamppailusta. Jaspersin ajatuksia mukaillen ja Wilhelm Grenzmanniia lainaten edelleen Rekolan kuvauksin: ”...vastakohta on meidän olemassaolomme alkutila, että elämä säilyttää itsensä eri voimien välisessä jännityksessä, että arvot nousevat arvoja vastaan...”.²⁶⁰

Polarisoituva ajatuselämä voi rasittavissa tunnelmissa ja kohtaamisissa kapeutua, jolloin näköalat muodostuvat suppeiksi. Traagisen kohtaamisen jälkeisestä mahdollisesta kohdanneesta surusta toipumisesta voi muodostua koko elämistä sävyttävän alakulon kenttä, mikä helposti saa masennukseen liittyvän tulkinnan ja oirekuvan. Yksilön valinnanvapaus tai sen puute, elämän käsittämättömyys, ristiriidoista ja katoavaisuudesta lähtevä syvä pessimismi usein vie epätoivoon.²⁶¹

Hermes Kick jaspersilaista kriisiytymistä kuvatessaan näkee kriittisen kulminaatiokohdan edellä kuvatun postkriittisen vaiheen valintatilanteissa. Myös Rekola antiikin tragedian kulkua myötäillen ja Reinhold Schneiderin tekstejä traagisen käsitteestä tulkiten jakaa tragedian kahteen elementtiin: yhtäältä ”hän on mahtien uhri, mutta hänen myös täytyy uskaltaa katsoa niihin mahteihin”, toinen vaihtoehto on pelkkä kärsimys, jonka on aiheuttanut välttämättömässä tapahtumassa kahlehditun ihmisen vapauden menetys.²⁶²

²⁵⁹ Nichols 2009,32.

²⁶⁰ Rekola 1971,21-22.

²⁶¹ Jaspers 1960 229-233: Eksistenssifilosofit ja heidän käymänsä keskustelut kiinnittävät huomion yksittäisen ihmisen maailmassa olemiseen, totuudenetsintään, todellisuuden ja todellisuudessa koettavien vaikeuksien luonteeseen tarkasteluun. Eksistenssifilosofit miettivät myös materian ja hengen suhteita kaikessa olevassa. Perimmiltään on kyse ihmisen olemassaolosta, oman olemisensa kokemisen luonteesta sekä *suhteesta tähän kaikkeen*; Lehtinen 2013.

²⁶² Rekola 1971, 157.

Jaspers näki elämän kehyksissä, situaatioissa, ja itse mielen rakenteissa, pyrkimyksen arvojen etsintään, mikä sinällään edusti Jaspersille toivoa, uutta näkemystä.²⁶³ Jaspers ei edustanut näkemystä elämän itsensä traagisuudesta, vaan *korosti särkyneen mahdollisuutta* transsendentaalin kohtaamiseen uutta luovana prosessina.²⁶⁴ Kriisistä tulee näin aina uusi mahdollisuus.²⁶⁵

Antiikin tragedioissa, kun itse mielentilat pystytään ylittämään, juuri traagisen kohtaaminen johtaa hyvän voittamisen mahdollisuuteen.²⁶⁶ Aivan lopulta on luovuttava lukuisten vaihtoehtojen joukosta vain jäljelle jäävä mahdollisuus joko elämälle ojentautuvaan tai siitä pois. Tässä on *vapauden raja*. Se, miten Jaspers tämän vapauden ymmärtää, on *tietoisuutta laajentava eksistentiaalinen kokemus*, pohja uudelle.

Karl Jaspers käsittelee vapauden kysymystä perusteellisesti teoksessaan *Philosophie*²⁶⁷. Hän korostaa: ”*Freiheit als das erste und letzte der Existenzerhellung spricht durchaus nur hier, nicht in der Weltorientierung, nicht in der Transzendenz.*”²⁶⁸. Jaspersin heideggeriläisittäin ilmaistusta ’eksistenssistä’ erottuva käsite ’*Existenz*’ sisältää havahtumisen todellisuuteen: *valotetuksi tulemisen (Erhellung)* ja valaistumisen siihen olevaan, joka on enemmän kuin empiirisesti havaittava olemassaolo, eksistenssi. Kysymys ei kuitenkaan kosketa pelkästään transsendentaalista todellisuutta, vaan mahdollisuutta näkökulman vaihtoon ja vapaaseen ajattelukohteen valintaan myös reaali maailmassa tässä ja nyt.

Jaspersin nimeämä *avoin horisontti (Der Offener Horizont)*²⁶⁹ ilmentää ajattelun vapautta, mahdollisuutta nähdä antinomioiden yli ja keskittää tarkastelu ainoastaan siihen, miten toimii ja suhtautuu kulloiseenkin rajatilanteen tuomaan haasteeseen. Ajattelu ja toiminta ilmentävät ihmisen kulloisestakin rajatusta tilanteesta huolimatta situaatioissa tapahtuvan vapaan valinnan suuntaa ja mahdollisuutta. Itse haaksirikkoutumista ja kriisiytymistä tarkasteltaessa Jaspersin vapautta koskeva näkemys tulee merkitykselliseksi *vapaudessa nähdä rajatilanne mahdollisuutena* uuden horisontin avaamiseen, *vapautena objektivoida* kriisiytyminen, johon voi vapaasti valita subjektiivisen suhtautumisensa sekä *vapaudessa suostua* vaikeuden sietämiseen. Samankaltainen praktinen, mutta syvästi eksistentiaalista vapautta korostava käsitys kriisistä uutena mahdollisuutena on myös kuvattu Otto Friedrich Bollnowin teksteissä.²⁷⁰

²⁶³ Jaspers 1960,304.

²⁶⁴ Nichols 2009,33; Jaspers, vrt.s.63.

²⁶⁵ Vrt. Bollnow 1948.

²⁶⁶ Vrt. kirjallisuuden ja esim. elokuvataiteen eri genret, toivon näkökulma.

²⁶⁷ Jaspers 1932, 175-200; Jaspers 1970, 154-173.

²⁶⁸ Jaspers 1932,177; Jaspers 1970, 155:” *Freedom is the alpha and omega of existential elucidation*”.

²⁶⁹ *The Open Horizon*.

²⁷⁰ Bollnow 1984,26-27,34-36.

Karl Jaspers korosti ihmisen ainutlaatuisuutta ja elämän tarkoituksellisuuden näkemistä.²⁷¹ Oman alkuperänsä kyselemisen samoin kuin kaiken alkuperään liittyvän totuudellisuuden kysyminen on jaspersilaisittain *jokamiehen filosofiaa* ja filosofointia sen perimmäisessä tarkoituksessa.²⁷² Jaspersin näkemys filosofoinnin merkityksestä erotuksena filosofoinnin käsittämisestä pelkäksi akateemiseksi toiminnaksi ilmentää elämän perustunnon ja kyselemisen ominaisuutta ihmisen henkisyudessa ja olemisessaan. Kysymys ei ole turhasta kielipelistä tai sanaleikistä, vaan aidosta alkutilan ja alkuperän etsinnästä. Kysymys on todellisesta valinnanmahdollisuudesta, joka aktuaalistuu monta kertaa kriisiytymisen eri vaiheissa, jo traagisten ja kirottujen kysymysten alkupohdinnoissa.

Jaspers viittaa kirjoituksissaan William Shakespiereen (1564-1616) olemassaoloa kosketteleviin kysymyksiin kirjallisen draaman *Hamlet* –henkilön ”ollako vai eikö olla” –kysymyksiä. Jaspersin mukaan nämä kysymykset kirjallisuudessa jäävät vaille ratkaisevaa ja syvällistä käsittelyä, eivätkä sen vuoksi etene. Kirjailijan huomiot ympärillä olevasta heräävät, mutta niiden perusteellinen filosofinen tarkastelu jää vajaaksi. Keskustelua ei voi jatkaa, koska kysymys on taiteenlajista ja sen sisällä tapahtuvasta kommunikaatiosta.²⁷³ Kysymysten jäädessä avoimiksi Jaspers syventää niiden tarkastelua totuuden ja tiedonetsinnän tinkimättömyydessä, etsii vastauksia uudella tasolla ja ulottuvuudella.

Jaspersin eksistenssifilosofiaan perehtynyt tutkija Eva Cybulska artikkelissaan *Hamlet: To Be Or Not TO BE Who One Is* tulkitsee Hamletin onnettoman tilanteen jaspersilaisena *rajatilanteena*. Epätoivoisena haaksirikkoutuneena Hamlet kuitenkin selviytyy kohti omaa autenttista olemassaoloaan ja itsenäisyyttään, ja rohjettuaan kohdata transsendentaalin hyväksyy elämänsä kaikessa absurdiudessaan ja saavuttaa onnellisuuden.²⁷⁴ Jaspersin sanoin: ”*Philophisch wäre solche Dialog in dem Masse, als wirklich eine eindringende rational Bewebung sein Inhalt wäre*”.²⁷⁵ Jaspers katsoi Hamlet’n sanoin kuvatun dialogin merkityksen toimivan liikkeelle panevana eksistentiaalisena näyttämönä ja esimerkkinä avata keskustelu kaikkia ihmisiä koskeville kysymyksille.

²⁷¹ Viktor Frankl 1967, määritteli ihmisen perustavimmaksi tunteeksi: ”*tarkoituksettomuuden tunteen. Jos ihminen ei koe elämäänsä mielekkääksi, hän nääntyy aineellisen hyvinvoinnin keskelläkin.*”

²⁷² Vrt. Bertnard Russell 1950, *Jokamiehen filosofia* (suom.1995).

²⁷³ Jaspers 1970.

²⁷⁴ Cybulska 2016, 1,28:”*To be whole and authentic means to own one’s thoughts and feelings.*”,30:”*what defines humanity is not a victory over temporary adversity, but the courage to see evil and oppose it with one’s being*”; ks. myös s. 64.

²⁷⁵ Jaspers 1948,394.

Tutkielmissaan Jaspers²⁷⁶ käsittelee myös Fjodor Mihailovits Dostojevskin (1821-1881) romaanissa *Karamazovin veljekset* kuvattuja ja eksistentiaalistien pohdintojen muodossa ilmaistuja olemassaolon²⁷⁷ kysymyksiä. Jaspersin analyysijä Dostojevskin tuotannosta on laajalti tutkittu.²⁷⁸ Dostojevski käsitteli kirjoissaan myös kristillisiä arvoja. Ortodoksina tunnettu kirjailija ilmaisi syvällistä ajatteluaan lähinnä teoksessaan *Rikos ja Rangaistus*²⁷⁹ käsitellessään katumuksen ja kärsimyksen aiheita. Viattoman kärsimys erityisesti lasten kohdalla kosketi eräitä hänen suurimpia ristiriitojaan, joiden ratkaisemiseksi hän ylläpiti kasvun ja ns. ylipääsemisen merkitystä, eräänlaista asioiden 'silleen jättämistä'²⁸⁰ ja tilanteen jonkinasteista sietämistä.²⁸¹

Jaspersille Dostojevskin logiikka edustaa praktisen toiminnan merkityksellisyyttä, kaikesta huolimatta, vaikka kysymys olisi traagisen keskiössä ja täysin toivoton. Vaatii rohkeutta, uskallusta katsoa tilanteessa vaikuttaviin mahteihin, murtautua sieltä ulos. Jaspers kysyy: Mistä voima uuteen kumpuaisi?²⁸² (*Wo der Mensch seinen Halt habe?*”).

Kirottuina kysymyksinä Dostojevski itse pitää alkuperän pohdintaa kokonaisuudessaan, yksityiskohtaisemmin kysymyksiä: ”...Miksi? Miten?”.²⁸³ Jaspersilaisittain nämä kirotut kysymykset lyhyesti esittäen liittyvät kärsimystä aiheuttavien jo mainittujen teemojen alle: miksi pitää kuolla (*Tod*), miksi tapahtuu niin kuin tapahtuu (*Zufall*), mitä on syyllisyys ja miten siitä voi päästä (*Schuld*), miksi elämä on niin ristiriitaista (*Kampf*).²⁸⁴

Richard Appignanesi esittää ehkä syvimpiin eksistentiaalisiin pohdintoihin kuuluvan kysymyksen: ”Onko se, mitä minä olen, todellakin oman valintani tulosta? Tämä on ahdistava olemisen hetki.”²⁸⁵ Appignanesi kutsuu tätä tilaa *vapauden marginaaliksi*, johon ei pysty kategorioiden vastaamaan. Eksistentiaalisti voi kysyä myös: ”Miksi minun ylipäättään pitäisi olla?” samalla tavoin kuin jo mainittu William Shakespeieren Hamlet epä tietoisena siitä, ”mikä *mieli* kaikessa tässä on”²⁸⁶ liittyen ahdistuneiden ja tarkoituksettomuudessa hapuilevien joukkoon. Ihmiselle tyypillisenä, eksistenssille

²⁷⁶ Jaspers 1948, 394-396.

²⁷⁷ Heidegger 2000: Heideggerin tematiikka kirjassaan *Oleminen ja aika* liittyy näihin kysymyksiin.

²⁷⁸ Existenz 2006-2018.

²⁷⁹ Dostojevski 2001. (Prestuplenije i nakazanije, 1866).

²⁸⁰ Mestari Eckhardt (1260-1327(8)): ”irtipäästäminen”, *Gelassenheit* ”silleenjättäminen” Heideggerin lainaamana

²⁸¹ Dostojevski 1973, 1979, 1996; Ihmisten pahuus ja järjettömyys toimivat kaiken alkusyynä, vaikka Dostojevski ei suinkaan ollut kausaaliyhteyksiä hakeva moralisti vaan pikemminkin pyrki miltei viimeiseen saakka ymmärtämään kaiken pahuuden taustaa ja taakse. Hän ei lähtenyt hakemaan syytä elämän alun syistä tai ortodoksina kokemansa Jumalan järjestyksistä, vaan arkitodellisuudessaan havaitsemastaan ihmisyyden pimeistä puolista ja yhteisöllisyyden katoamisesta kurjuuteen asti revityn sielun rikkiinäisyydestä ilman armollista lepoa tai rauhaa.

²⁸² Jaspers 1960, 229.

²⁸³ Cybulska 2016, 23; Jaspers 1970 vol 2, 178.

²⁸⁴ Jaspers 1960, 256-280; vrt.s.65.

²⁸⁵ Appignanesi 2008, 15.

²⁸⁶ Appignanesi 2008, 14-16.

ominaisena, jäljelle jäävät nämä Dostojevskin kirotut kysymykset ja niihin avautuva mahdollisuus vastata. ”Voiko edes vastaamisen valita?” on äärimmäisen moniulotteinen ihmisyyttä koetteleva kysymys, perimmäisin ehkä.²⁸⁷

Humanistisen psykologian edustaja ja eksistentiaalistisen terapian perusteita analysoinut amerikkalainen Irvin D. Yalom käsittelee kirjassaan *Existential Psychotherapy* James Bugental’n humanistisen psykologian perusteemoja ihmisen olemisen luonteesta. Yalom esittelee Bugental’n mainitsevat linjaukset ihmisen itsetietoisuudesta, valinnoista sekä intentionaalisuudesta, arvoista ja tarkoituksesta, vastuullisuudesta sekä vapaudesta hiukan samaan tapaan kuin Jaspers. Yalom kuitenkin näkee näiden perinteisesti eksistentiaaliseseen keskusteluun kuuluvien aiheiden käsittelyn jyrkästi eroavan amerikkalaisen ja mannermaisen keskustelun ja sitä myöten humanistisen psykologian korostusten välillä.

Eurooppalainen keskustelu on Yalomin mukaan eksistentiaalia koskevissa kysymyksissä aina korostanut inhimillisiä rajoja ja olemisen traagisia näkökulmia.²⁸⁸ Tämän hän selittää johtuvan eurooppalaisten epävakasta, kuolemaan ja sotiin liittyneestä maantieteellisestä ja etnisestä sulkeutuneisuudesta. Yhdysvaltojen Yalom näkee kylpeneen laajenemisen, optimismin, rajattomien horisonttien ja pragmatismien aikakaudessa. Amerikkalaisen keskustelun Yalom katsoo samalla rappioittaneen humanistisen psykologian korostamalla yksilön vapauksia, hedonistisia ja itsensä toteuttamisen pyrkimyksiä sekä anti-intellektualismia.²⁸⁹

Eksistentiaalistinen psykoterapia Yalomin mukaan on pysytellyt perinteisen eksistentiaalistisen ymmärryksen ja eurooppalaisen tradition mukaisena.²⁹⁰

²⁸⁷ Myös Dostojevski liitti eksistentiaalisensa juuri uskonnollisiin kysymyksiin, kristinuskoon – ja Jumalan olemassaoloon. ”Tärkein kysymys, joka esitetään romaanin joka osassa ja joka on piinannut minua tajuisesti ja alitajuisesti koko elämäni, on: onko Jumala olemassa?”, hän kirjoittaa valmistellessaan viimeiseksi jäänyttä pääteostaan *Karamazovin veljekset* (2008).

²⁸⁸ Eksistentiaalinen avautuu traagisessa. Jaspersin tavoin Juhani Rekola käsittelee kirjoissaan teemoja ”traagisuus, elämän mieli, maailma, kadotettu paratiisi, totuus ja rakkaus”. Husserlin käsittein elämismaailmaa Rekolan tietoisuudessa sävyttää liikkuminen syrjäytyneiden seurakunnassa, joka oli *kahden maailman kansalaisen* tavoin vapautta korostava *lyhdyntakaja*, joka ”näytti valoa muille, mutta koki itse kulkevansa pimeässä.” Työ autettavien parissa avaa ulottuvuuden, jossa totuuden eri maailmat väistämättä kohtaavat ja jaspersilainen ymmärryksen kieli on ainoa mahdollinen. Empiirinen todellisuus avautuu elämis- ja kokemusmaailmojen pluralismina, joille yhteistä näiden aihepiirien osalta voi olla juuri *kosketus transsendentaaliseen*.

²⁸⁹ Vrt. Intiassa n.600-luvulta eaa. vaikuttanut skeptisismiä, ateismia ja hindulaista jumalakäsityksiä vastustavasta filosofisesta koulukunta Carvakasta tuli antinomisen vastakkainasettelun kenttä myöhemmässä hindulaisuudessa, 1400-luvulle asti. Koulukunta hindulaisuuden Karman lait hyläten edusti äärimmäistä materialismia: mikään aistien ulkopuolinen ei vastaa todellisuutta. Vapaus yhdenvertaiseen olemiseen, rajattomaan elämänpituiseen nautinnon hakemiseen ja itsensä toteuttamiseen merkitsi hedonististen päämäärien korottamista kaiken yläpuolelle. Henkistä ei ollut, vaikka Carvaka tunnisti tietämisen tuskan ja epätietoisuudesta nousevan ahdistuksen (mm. Raju, 1974).

²⁹⁰ Yalom 1980, 18-20; H. Keith H. Brodie 1980: ”Yalom identifies as the four ”ultimate concerns of life”-death, freedom, existential isolation, and meaninglessness...he shows how these concerns are manifested in personality and

Jaspers oli filosofiassaan itse eksistentiaalista kriisiytymistä koskevia näkemyksiään paljolti perustanut Friedrich Nietzschen²⁹¹ ja Sören Kierkegaardin ahdistusta ja epätoivoa kuvaaviin teksteihin. Jaspersin oma pohdinta etsi näiden ilmiöiden ja kokemusten luonnetta koskevaa ja ehkä ihmiselle näissä kokemuksissa yleistä tunneilmastoa. Mielenmaisema murtuu kognitiivisten ristiriitojen alla, kun jatkuva ajatusten tasoilla tapahtuva antinominen taistelu yhä uusiutuu. Jaspersin pyrkimys oli kuitenkin ylittää tämä tunneilmasto ja etsiä arjen realismista elämää kantavia elementtejä.

Antinomien keskinäinen liike tässä dialektisessa prosessissa edusti hegeliläistä näkemystä siitä, että vapaus jatkuvasti lisääntyy, myös tietoisuus siitä lisääntyy ja kehitys kulkee ristiriitojen ja kärsimysten kautta. Tämä näkemys ei riittänyt Sören Kierkegaardille, vaan hän näki *yksityisen ihmisen*²⁹² henkilökohtaisen elämän ja kokemuksen merkityksen yleisen ulkopuolella, subjektiivisen totuuden objektiivisesta irrallaan. Maailman näkeminen sellaisena kuin se yksityiselle henkilölle näyttäytyy ei välttämättä ole yksinkertainen asia. Jaspersin näkemys yksilöllisen elämismaailman ja harhautuvan ajatteluelämän subjektiudesta suhteessa objektiiviseen todellisuuteen on Jaspersin teksteissä esillä psyykeä kohtaavan sairauden kulkua käsittelevissä prosesseissa.

*Der Skeptismus war von vornherein der adäquate Ausdruck seiner Lebenseinstimmung... Er hatte auf der einen Seite den Trieb zur Weltanschauung, hielt sich aus Unfähigkeit zum Stellungnehmen an rein intellektuelle, rationale Methoden, klammerte sich gleichsam an diese bis zum Äussersten, studierte den eminent schwierigen Husserl – dessen Inhalte seinen Bedürfnissen auch keine Spur entgegenkamen, -weil er hier die grösste Sicherheit, die grösste kritische Schärfe fand, bis er nun endgültig auch das Intellektuelle Fiasko erlebte.*²⁹³

psychopathology, and how treatment can helped by our knowledge of them”. ; Yalom (1980, 20-21) kuvaa amerikkalaisen eksistentiaalisen ja humanistisen psykologian taustaa ja nimeää vaikuttajina mm. amerikkalaiset humanistisen psykologian ja eksistentiaalisen psykoterapian edustajat Rollo May, Carl Rogers, Abraham Maslow, James F.T. Bugental, Fritz Perls, psykoanalytikit Otto Rank, Karen Horney, Eric Fromm, Helmut Kaiser.

²⁹¹ Sotien sävyttämässä ilmapiirissä Nietzsche julisti: ”Jumala on kuollut”. Oli varsin luonnollista kokea, ettei mitään korkeampaa ja kaiken yläpuolella olevaa järkeä tai henkeä olisi olemassa, jos ympärillä oleva todellisuus murskaantuu, hukkuu ja kärsii. ”Miksi Jumala sallii” -kysymys herätti jatkuvasti ja yhä uudelleen aktivoi kristinuskolle tutun *teodikea*-ongelman. Oletus ja usko Jumalan olemassaolosta kuivui tyhjiin ihmisen kokemuksessa oman maailmansa tuhoutumisesta ja yhtyi siihen todellisuuteen, mikä globaalisti oli sodan, nälän ja kurjuuden maailmassa läsnä kaikkialla.

²⁹² Lehtinen Torsti 2008, 75...mainitsee Kierkegaardin toivomuksen hautakivikirjoituksestaan: ’yksityinen ihminen’.

²⁹³ Jaspers 1960, 301: ” *Skeptisismi* on kyselyyn joutuneelle aluksi luonnollinen olemisentila ja ajattelutapa, mielenmaisemankin ilmaus. Hänellä oli yhtäältä viehtymys maailmakatsomuksiin, perusteltuun kannanmuodostukseen puhtaasti intellektuaalisin, rationaalisin metodeihin , mutta samanaikaisesti äärimmilleen tähän tarrautuen ja opiskellen poikkeuksellisen vaikeaa Husserlin filosofiaa hän kuitenkin lopulta kokee myös älyllisen epäonnistumisen, fiaskon”.

Tätä subjektiviteetin ja objektiviteetin välistä vuoropuhelua Jaspers kävi jatkuviissa analyyseissaan ihmisen olemisesta ja hänen suhteestaan maailmaan.²⁹⁴ Jaspersin näkemys oli, että tiede ei ole pystynyt todistamaan subjektiivisen totuuden olemassaoloa objektiivisin keinoin. Kysymys on myös realismin eri tulkintoista.²⁹⁵ Naiivi realismi²⁹⁶ tarkoittaa tässä tulkiten lähinnä kierkegaardilaista välittömän kokemuksen tuottaman havaitun maailman näkemistä. Myös Karl Jaspersin arkirealismia voitaisiin kutsua tämänkaltaiseksi naiiviksi realismiksi subjektin välittömien kokemusten ja todellisuudesta saatujen empiiristen palautteiden perusteella. Sveitsiläisen jasperstutkijan Armin Wildermuthin mukaista näkemystä edellisestä käsitellään *filosofista uskoa* koskevassa myöhemmässä osiossa.²⁹⁷

Jaspersin filosofiassa totuuden etsintään liittyvä tietoisuuden tutkimus on keskeinen osa todellisuuden tutkimusta. Hän yhtyy Immanuel Kantin ajatuksiin siitä, että *sinänsä oleva* ylittää tietokykymme rajat. Jaspers käyttää kuvausta *kaikenkäsittävä* (*das Umgreifende*), joka on ympärillämme olevaa tietämismme ylittävää todellisuutta. Kuitenkin olemme myös osa sitä. Immanentti ja transsendentaali kohtaavat.²⁹⁸

Absoluuttinen tietoisuus tarkoittaa *olemisenvarmuutta* (*Seinswisseheit der Existenz*), varmuutta omasta olemisestaan ja siitä saadun vakuuttuneisuuden luomaa ahdistuksen voittamista. Tästä alkaa filosofisen elämän alku ja alkuperän kysely. Raili Kauppi luonnehtii Jaspersin käsitystä absoluuttisesta tietoisuudesta kolmesta näkökulmasta: 1) epävarmuudesta johtuvan ahdistuksen aikaansaamana *varmuuden* tavoitteluna, 2) rakkauden kokemuksen luomana *itseksi tulemisen* prosessina ja 3) *jatkuvan varmistuksen* etsimisenä.²⁹⁹ Prosessin voi nähdä myös yksilöllisenä kasvukertomuksena ja identiteetin ja maailmankuvan rakennuspuina.

Kaupin tulkinnan mukaan Jaspers näkee transsendentaalin kohtaamisen ja yksityisen ihmisen kyselyn ja filosofoinnin alkavan, kun absoluuttisen tietoisuus tulee lähelle ja avautuu koettavaksi. Jaspers luonnehtii ajatteluaan filosofoimiseksi mahdollisesta havahtuneesta olemassaolon kokemuksesta, *eksistenssistä* (*Existenz*) käsin, ja kaikessa on kysymys suhteista itseen ja transsendenssiin.³⁰⁰

²⁹⁴ Jaspers 1960,20-30.

²⁹⁵ Kriittinen realismi edustaa tieteen korjaavaa ja totuudellisuuteen pyrkivää todellisuuden tulkintaa. Metafyysinen realismi edustaa tajunnan ja tietoisuuden ulkopuolista todellisuutta, mistä on mahdollista saada apriorista tietoa.

²⁹⁶ Ns. naiivi realismi on ollut filosofien kritiikin kohde lähinnä objektiivisen tarkastelun kestättömyyden vuoksi. *Das Ding 'an sich'* ei koskaan paljastu kokonaan, tavoittamattomuudessaan ei kerro kaikkea...toisaalta, siinähan toteutuu ajatus seuraavasta, ks. S.58: ” kaikki ei ole tässä”.

²⁹⁷ Ks. s.122 alkaen.

²⁹⁸ Kauppi 2001,224; on käytetty myös suomennosta ”ympäriöiden itseensä sulkeva”.

²⁹⁹ Kauppi 2001.

³⁰⁰ Kauppi 2001, 224-233;Uuden horisontin mahdollisuus aukeaa yli rajojen todellisuuteen, jota voi kutsua transsendentaaliksi.

Tilassa, jota eksistenssifilosofit ovat eri nimityksiä käyttäen kuvanneet, kaikki on levottomassa liikkeessä, kaikki on suhteellista, loputonta, ei ole mitään kokonaisuutta eikä olevaa. Olennaiseksi nousee kysymys päämäärästä ja lopullisesta: Mikä on kaiken ”*Telos*”, lopullinen tarkoitus (*Das Endzweck*) ? Jaspersin kysymys kaiken päämäärästä on hänen filosofiansa perusnäkökulma.

Die Frage des Endzwecks (des absoluten "Telos") ist da, und wie der Mensch auch Reihen der Werte bildet, immer gerät er an eine Gränze, über die die Reihe noch weiter gehen mag.

301

Aina on vastassa jokin raja, jota ei käy ylittäminen loogisten päätelmien ja oman rajatun ajattelun puitteissa. Ihmisen kokemus rajalle tulosta on kokemus haaksirikkoutumisesta: onnettomuudesta, kuolemasta, myös syyllisyydestä. Mitä pidemmälle tila etenee, sitä selvemmäksi käy tietoisuus antinomisen maailman olemisesta, vastavoimien välisestä taistelusta, jossa oma itse ja maailma ovat etääntyneet ja pirstoutuneet toisistaan.

Spekuloidessaan erilaisilla mahdollisuuksilla toimia ja edetä ajattelu voi alkaa relativoida todellisuutta tavalla, joka irrottaa ihmisen todellisuudesta ja antaa mahdollisuuden vihjeenomaiseen tulkintojen polkuun ilman jäsenytneen todellisuuden realistista arkipäivää. Päätöksenteon vaikeus valintatilanteissa ilmenee ahdistuksen ja maailmantuskan tavoin.³⁰² Mahdollisuudet ovat käsillä, samalla myös niiden antinomisen tarkastelun mahdollisuus – valinta harhaan ja totuuteen?

Karl Jaspers filosofina edustaa tiukasti arkitodellisuuteen ja siinä mielessä hyvinkin materialistiseen maailmaan pitäytyvää näkemystä myös eksistentiaalisten kysymysten äärellä. Absoluutti merkitsee karuimmillaan vain realististen rajojen havaitsemista, oman pienuutensa tuntemista, käsitystensä haaksirikkaa ja nöyryytensä löytämistä – ihmisenä olemisen koettua ja koeteltua empirismiä.

Jaspersin näkemys totuudesta voidaan nähdä ontologisen realismin kautta.³⁰³ Vaikka kantilainen tietoteoria itsessään on selkiyttänyt rationalismi - empirismi –välistä kiistaa ja sikäli luonut jäsenytneen käsityksen tiedon luonteen pohjaksi, ’*Das Ding an sich*’ on edelleen tavoittamaton. Totuutta ei voida saavuttaa, nähdä tai edes koetella. Kokemus *toiseudesta* minkä tahansa *itsen*

³⁰¹ Jaspers 1960,230: ”On kysymys tarkoituksesta, lopullisesta päämäärästä, ja siitä, miten ihminen asioita arvottaa joutuen aina palaamaan rajoille, jotka haluaisi ylittää ja päästä eteenpäin”.

³⁰² Ks. s.65:Jaspersin kuvaus loogisen loppumista seurannut ”*Fiasko*”.

³⁰³ Jaspersin oma käsitys todellisuudesta, maailmasta ja olevasta sisältää transsendentaalin ulottuvuuden, vaikka siitä ei empiiristä havaintoa suoraan olisikaan.

ulkopuolelle jäävästä on konkreettista. Niin muodoin totuudesta voi tulla pelkkä tulkintojen polku, äärimmillään relativistinen ja subjektivistinen konstruoitu todellisuudenkuva.³⁰⁴

Toisaalta ontologisen realismin valossa on syytä huomata, että vaikka inhimillinen ajattelu käsitteineen ei yllä tasolle '*Das Ding an sich*', asian tai olion olemassaolo kuitenkin voi olla totta eikä rajallisuus tiedon tai sen tavoittamisen suhteen millään tavoin koske sitä, onko '*Das Ding an sich*' olemassa - ja/tai realismia, että se joko on tai ei ole olemassa. Itse totuuteen jää myös täysi koskemattomuus, subjektiivisestikin koettava totuus voi olla identtinen absoluuttisen totuuden kanssa. Sitä ei ainakaan loogisin päätelmin voi kieltää, vaikka sitä ei havaitse tai koe.

Immanuel Kantin epistemologisen totuuden kuvaus teoksessaan *Puhtaan järjen kritiikki* näkee transsendentaalin idealismin hyvin lähelle empiiristä realismia.³⁰⁵ Jaspersin transsendentaali ilmenee ainoastaan ihmiselle ominaisen puitteissa³⁰⁶, reaalisten reunaehtojen vallitessa, ollen siis empiiristä realismia ja kuitenkin selkeästi transsendentaalisen idean edustaja. Valintakin on vain senkaltaista valintaa, joka ihmiselle ylipäättään on mahdollista. Jaspers korosti erityisesti kirjassaan *Vernunft und Existenz* (1935) käytännön arkirealismia ja näin ollen järjen merkitystä myös välittömien kokemusten tulkinnassa.³⁰⁷

Jaspers oli kiinnostunut ratkaisemattomasta: siitä, mihin kaikki järjestelmät, uskomukset, ideologiat ja teologiat ovat rakentaneet omat oppinsa. Uskon ja totuuden välinen kiistely, ristiriidattoman ratkaisun löytäminen on vaikuttanut kyseenalaistavan koko olemassaolon ja ihmisen olemisen mielekkyyden. Eksistentiaalistit ovat kiinnostuneita ”luotettavasta uskosta”³⁰⁸. Tiedon takana ammottaa tyhjiys ja ristiriidaton mahdollisuus ratkaista tahdonvapauteen liittyvä ajattelun avulla näyttää tulleen tiensä päähän. Jäljelle jää se, mitä ihminen pitää alkukohtana, jolle antaa merkityksen.

³⁰⁴ Jo 1700-luvun lopulla oli tultu tilanteeseen, jossa valistuksen ajan rationalismi ja nousevan romantiikan ajan aatteet joutuivat konfliktiin. Sekä romantiikan aika että myöhempi eksistentiaalisuus molemmat kylläkin yhtenivät vastustaessaan kapeaa intellektualismia, eivät uskoneet pelkän loogisen ajattelun avulla pystyttävän hahmottamaan kokonaisuutta tai luomaan käsitystä todellisuuden itseasiallisesta luonteesta. Romantiikan ajan liikehdintä synnytti 1770-luvulla Saksassa *Sturm und Drang* -nuorisoliikkeen, mikä voidaan nähdä ensimmäisenä aktiivisena muodoltaan kulttuurisena vastarintaliikkeenä ajan aateilmastoa ja käsityksiä kritisoiden. Liike subjektiivisuudessaan ohitti valistuksen ajan pyrkimyksen järjenkäyttöön ja realismiin, synnytti uusia irrationaalisia mytologisia liikkeitä ja yltiöromanttisia näkemyksiä. Toisaalta näiden ilmentyminen korosti luonnon merkitystä ja antoi näin sijaa myöhemmälle humanismille. Eksistentiaalisuus ja Karl Jaspersin eksistenssifilosofia eivät tukeudu sentimentaaliseen romantiikkaan tai estetismiin, vaikka havaitsevat loogisen ajattelun rajat.

³⁰⁵ Kant 2013.

³⁰⁶ vrt. Epiketos, Keskusteluja ja Käsikirja, e-kirja (1978).

³⁰⁷ Jaspers 1973: *Reason and Existenz*.

³⁰⁸ Appignanesi 2008.

Uskon olemassaolo siihen, mistä kaiken uskoo lähtevän, synnyttää kysymyksiä, mutta myös pyrkii niitä antamaan.³⁰⁹

Mainitut kirotut kysymykset voitaisiin filosofian osa-alueiden jaottelun³¹⁰ perusteella nähdä:

- a) loogisina epäjatkokuina, loogiselle ratkaisemattomina.
- b) ontologisesti vaativina esittää.
- c) puhtaalle perustutkimukselle kuten luonnontieteille hankalina hyväksyä.
- d) soveltavalle tieteelle jopa uskomusperusteisina eettisinä arvauksina näyttäytyvinä, mikäli filosofinen argumentointi ei riitä.³¹¹
- e) tunne-elämän kannalta tasapainoa järkyttävinä.

Toisaalta, vaikein kirottu kysymys usein päättyy ratkaisemattomaan juuri logiikan riittämättömyydessä, ihmisen huomatessa oman tietämisensä ja ajattelukykynsä rajat ja sen myöntämisessä, että mahdottomuus on mahdollista paitsi omassa ajattelussa, myös kuvittelemiselle ja abstrahoinnille avautumattomissa todellisuuksissa. Transsendentaalisen merkitys tulee lähelle, mahdottoman mahdollisuuden näkemisessä.

Jaspers käsittelee eksistentiaalista kriisiytymistä koskevista teksteistä kriisiytyneen henkilön asioille ja yhteyksille antamia *merkityksiä*. Tiedonkäsittelyyn liittyvissä henkilökohtaisissa kognitiivisissa konstruoinneissa, havaintotoimintaan ja tulkintoihin liittyvissä yksilöllisissä ja rationaalisuudesta huolimatta sattumanvaraisissakin *assosioinneissa* sekä *tunne-elämää, emootioita* koskevien *toiveiden, uhkien ja pelon tuntemuksissa*, on nähtävissä koko joukko *täysin yksilöllisiä kytkeitä*, joiden osuus mm. päätöksentekotilanteissa ja ajatteluprosesseissa ansaitsee lähemmän tutkimisen. Jokaisen ihmisen ajattelutoiminta vaatii yksilöllisen tarkastelun ja mahdollisuuden kommunikaatioon niillä tasoilla ja kuvioissa, missä mieli voi kohdata ymmärryksen. Tämä on eksistentiaalisen kriisiytymisen oivaltamisen ja lähemmän tarkastelun jaspersilainen *avoin horisontti*.³¹² Kuvattujen tunnelmien ja ristiriitojen ilmapiiri ilmentää Jaspersin käsitystä kriisiin johtavien elementtien luonteesta ja ajatusilmastosta.

³⁰⁹ Appignanesi 2008.

³¹⁰ Logiikkaa, empiriaa, epistemologiaa, empiriaa sekä metafysiikan ontologisia kysymyksiä seuraten.

³¹¹ Esim. erilaiset uskomukset, ideologiat, käsitykset tuonpuoleisuudesta.

³¹² *Der Offener Horizont*.

2.2. Kriisiytymisen eteneminen, etiologia

Seuraavassa selvitetään kriisiytymisen kulkua koko prosessin laukaisevan *traagisen kohtaamisen* jälkeen. Haaksirikkoutumisen tilaa on jo edellisen yhteydessä käsitelty, samoin antinomisen taistelun luonnetta on kuvattu. Haaksirikkoutumisesta esitettyjä tulkintoja tarkastellaan tutkimuskirjallisuuden kautta sekä pyritään syventämään itse haaksirikon sisältöä.³¹³ Pääpaino on emotionaalisen tuskatilan kuvaamisessa.

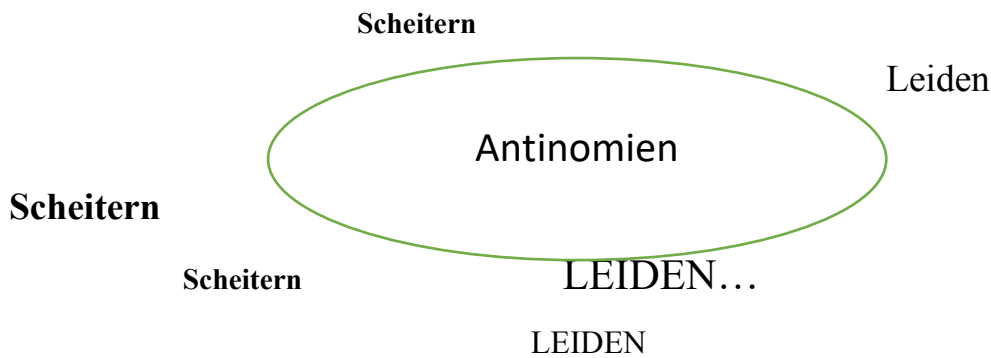
Tulkintani mukaan antinominen taistelu herää kirottujen kysymysten herättyä. Taistelu jatkuu läpi prosessin, välillä tyyntyen, mutta yhä uudelleen jatkuen selvitettävien kysymysten uusiutuessa tai lisääntyessä. Rajatilanteeksi nimetyssä vaiheessa kriisiytynyt viipyy aina antinomioiden välisen väittelyn jatkuessa. Rajatilan lopulla, kun kaikki kysyttävä on käyty läpi ja usein vastauksia löytämättä, on kyse enää siitä, valitseeko positiivisen elämälle edullisen vai kääntyykö tuska negatiivisten tunteiden vangiksi.

Eksistentiaaliselle kriisille ominainen kognitiivinen ristiriita kokemusten ja tiedon välisen kuilun avauduttua syöksee ajatuselämän emotionaaliseen kriisiin ja kärsimykseen. Kysymysten tulvaan putoaminen ja sitä kautta ahdistavaan tietämättömyyden ja ahdistuksen tilaan joutuminen saattaa haaksirikkoutuneen mielen pakonomaisesti hakemaan *vastauksia*. Antinominen taistelu haastaa ajattelun äärirajoille, mikä uuvuttaa. Epäselvyyden pitkittyessä voidaan havaita sekavan tunnetilan aiheuttamaa kärsimystä ja kipua, toimintojen lamaantumista ja ajattelun ideoiden vähenemistä. Ajattelun köyhtyminen johtaa kapeutuneeseen lyhytnäköisyyteen ja lopulta umpikujaan.

Kognitiivisten ristiriitojen nostama tietämättömyyden sietämättömyys saa aikaan psyykkisen tilan heikkenemisen.³¹⁴ Tila usein johtaa ajattelun häiriöihin, joissa varsinaiseksi ongelmaksi kehittyy mielenterveyteen liittyviä häiriöitä. Eksistentiaalisesta kriisistä tulee näin myös psyykinen ongelma ja varsinainen kärsimys jatkuu psyykkisten oireiden muodossa. Etiologian tutkimisen merkitys kulminoituu juuri tässä vaiheessa, jossa prosessia aletaan diagnosoida. Psyykkisten oireiden kehittyessä eksistentiaalisesta etiologiasta jää varjoon, koska etiologiaa ei ole ehditty kartoittaa, jolloin ei myöskään enää puututa alkusyyhin.

³¹³ Feld 2008; Wautischer 2008.

³¹⁴ Nichols 2009, 31-32.

SCHEITERN (emotionaalinen, psyykkinen tuskatila ja haaksirikko)

ANTINOMIA (kognitiivinen ajattelua vastakkainasetteluun haastava totuudenetsintä)

LEIDEN (fenomenaalinen, myös havaittavissa oleva kärsimys)

Kaavio 2. Antinomisen taistelun kuvaus, jossa vastakkainasettelut uusiutuvat ja luovat jatkuvaa uutta ristiriitaa ja haaksirikkouttavaa kärsimystä.

2.2.1. Haaksirikkoutuminen (*Scheitern*)

Haaksirikko, rikkoutuminen ja pakollinen pysähtyminen käsitteenä Karl Jaspersin terminologiassa noudattaa merimaisemaan liittyvää kuvaustapaa, joskin Babette Babich'n lainauksen mukaan myös Nietzsche jo teoksessaan *Tragedian synty* (1872) puhui loogisen ajattelun haaksirikosta tieteessä.³¹⁵ Haaksirikkoutumisesta on kyse, kun ihminen joutuu yllättävän haastavaan elämäntilanteeseen, sairastuessaan vakavasti, eläessään selvittämättömien ihmissuhdekriisien keskellä, kokiessaan yllättäviä muutoksia elämässään, saadessaan tuskallisen tiedon tai ajautuu taloudellisiin ongelmiin. Haaksirikkouttavia tilanteita toki löytyy jatkuvasti, mutta arkipäivän realismissa on kyse juuri käytännön ja elämisen kannalta toimintoja haittaavista tekijöistä.

Eksistentiaalistisen kriisiytymisen aluksi voi kutsua vaihetta, jossa yksilöllinen tuskakokemus saa ajattelun miettimään elämää romuttavien asioiden syiden, tarkoitusten ja vääjäämättömyyden sisältöä. Ihminen kokee konkreettisen pysäytyksen, haaksirikon. Pohdinnan kohteeksi Jaspers on havainnut näissä rajatilanteissa (**Grenzsituationen**) tulevan itse kysymysten kanssa kamppailun, ja ongelmien ratkaisemattoman vaikeuden kamppailussa (**Kampf**), kuoleman (**Tod**),

³¹⁵ Babich 2009 14: "...science spurned by its powerful illusions speeds – concealed in the essence of logic, suffers shipwreck."; Käsite haaksirikosta tunnettiin jo antiikin aikaan, merenkulun maisemissa.

sattumanvaraisuuden, kuten onnettomuuden (**Zufall**) sekä syyllisyyden (**Schuld**) tunnoissa ja tunnelmissa.³¹⁶ Rajatilanne ja kamppailu mainittujen kysymysten kanssa on osa kriisin työstämisen vaiheita. Sisältö nousee mainituista elämän kipupisteistä.

Maailmassaoloon liittyvien vastakkainasetteluiden, mainittujen traagisten kysymysten asiasisältö ja haaksirikossa kehittyneiden antinomioiden haastava tarkastelu ja taistelu käydään antinomisessa kamppailussa. Kamppailun luonne kuvastaa repivän tiedonetsinnän luonnetta, etsii perimmäistä totuutta kaikesta, mikä kysymyksinä aukeaa. Kysymysten aiheuttama laajeneva tiedontuska ja tunto avuttomuudesta horjuttaa kokemusta itse olemassaolosta.

Psyykkisen kuormituksen lisääntyessä ja pitkittyessä tila syvenee erilaisiksi psyykkisiksi häiriöiksi ja johtaa mahdolliseen sairastumiseen. Jaspersin mukaan kysymysten herättämät voimakkaat reaktiot uhkaavat sekä psyyken tasapainoa että loogisen ajattelun etenemistä ja voivat saattaa totaaliseen olemassaolon kokemisen torjumiseen ja epäilyyn. Jaspers näki kysymysten samankaltaisuuden kulttuurista riippumatta.³¹⁷

Maailmankuvan ja myös maailmanuskontojen merkitys ihmisen yksilöllisen ajattelun taustalla ja vaikuttajana alkoi askarruttaa Jaspersia.³¹⁸ Hän perehtyi suurten uskontojen ideologiaan ja kirjoitti erityisesti buddhalaisuuden merkityksestä kaiken nihiloivassa elämänasenteessa.³¹⁹ Hän syventyi tutkimaan katsomusten ja ideologioiden taustalla vaikuttavia näkemyksiä ja vakuuttui niiden voimasta ohjata paitsi yksilöllistä ihmistä myös suuria massoja. Tässä oli kyse myös totalitarismin synnyssä.³²⁰ Maailmanuskontojen, aatteiden ja ideologioiden dogmaattiset näkemykset suuntasivat kannattajien keskuudessa paitsi mielenmaisemaa ja sen sävyjä, myös itse erilaisiin tekoihin valmistavaa toimintaa. Tämä oli jo nähty kansallissosialistisessa Saksassa ja oli kosketanut Karl Jaspersin perhettä varsin konkreettisesti.³²¹

Todellisuuden kohtaaminen, ihmisen olemiseen ja *itsensä ymmärtämiseen* kuuluva etsintä kohti ihmiseksi tulemisen prosessia on Jaspersin mukaan osa aitoa elämää. Autenttisuuden tae todellistuu nimenomaan totuuden kohtaamisessa. Ihminen tulee tietoiseksi maailmassaoloon sisältyvän traagisen

³¹⁶ Jaspers 1960 259-280; Nichols 2009,4,2,31-32.

³¹⁷ Jaspers 1960,261-264.

³¹⁸ Jaspers 1960, 143-169.

³¹⁹ Jaspers 1919; Jaspers 1957,22-40.

³²⁰ Jaspersin ensimmäinen tohtoriopiskelija Hannah Arendt tuli tunnetuksi paitsi suhteestaan Heideggeriin, myös Jaspersin ystävänä ja kansallissosialismin ja totalitarismin kriitikkona.

³²¹ Kirkbright 2004.

olemassaolosta konkreettisesti myös omalla kohdallaan. Karl Jaspers näkee ihmiseksi tulemisen ja autenttisen elämän pohjakosketuksen voimakkuudessa ja koskettavuudessa *elämän itsensä* kohtaamisen, ja vieläpä ilman selityksiä.³²²

Eksistentiaaliseen kyselyyn johtava ajattelutoiminnan käänteentekevä muutos emotionaalisenä kokemuksena tapahtuu ihmisen oman elämän kietoutuessa tapahtumiin, joiden luonne on enemmän tai vähemmän alakuloiseen tunneilmastoon virittävä. Kysymys elämän tarkoituksesta nousi 1900-luvulla maailmansotien aikana ja välissä myös yleiseen keskusteluun ja saattoi johtaa pohjattomaan ahdistukseen. Näin kävi useille keskitysleirille joutuneiden juutalaisten keskuudessa.³²³ Alakulosta on lyhyt matka yksinoloon, yksinäisyyteen ja depressioon.

2.2.2. *Antinomiseen taisteluun heräämisen tuska* (Kampf)

Karl Jaspers kirjoitti väitöskirjassaan *Heimveh und Verbrechen* ihmisen koti-ikävästä ja epätoivosta, mielen murtumisesta ja alakuloon ajautumisesta³²⁴, vieraantumisen. Jaspersin teksteistä tuttua 'vieraantumisen' käsitettä oli jo psykiatrian isäksi kutsuttu ranskalainen Philippe Pinel (1745-1826) käyttänyt oppikirjassaan vuodelta 1801 *Lääketieteellis-filosofinen tutkielma henkisestä vieraantumisen*.³²⁵

Perheelleen lähetetyissä kirjeissään hän käyttää yksinäisyyteen ja alakuloon liittyvästä tunnetilasta nimitystä maailmantuska.³²⁶ Teoksessaan *Philosophie* vuodelta 1932 hän käyttää käsitteitä *Die Daseinangst* ja *Die existentielle Angst*.³²⁷ Johann Paul Friedrich Richterin (1863-1825) luomaa ilmausta melankoliasta, tuskasta ja masennuksesta ovat käyttäneet Sören Kierkegaardin ohella muutkin eksistentiaalistit ja eksistenssifilosofit. Näitä tunnelmia Kierkegaard kuvasi käsitteellä *Begrebet Angest* (ahdistus), Heidegger käsitteellä *Sorge* (huoli), Freud kuvasi kyseessä olevan käsitteellä *Angst* (ahdistus). Jaspers tarkentaa maailmantuskan kuvauksien ohella jo itse kriisiytymisen vaiheita käsitteillä *Scheitern* (haaksirikko) ja *Grenzsituation* (rajatilanne).

³²² Ehrlich, E, et al. 1986,331; Diehl Ulrich, 2009; Vrt.s.62-64. *mahtien* kohtaaminen.

³²³ Frankl 2006.

³²⁴ Saks. *verbrechen* on suomalaisissa teksteissä käännetty myös ilmaisulla 'rikos' (Lehtinen, 2013, 123: *Heimveh und Verbrechen* (*Koti-ikävä ja rikos*)). Kyseessä olevan Jaspersin väitöskirjan alussa on kuvattu rikos, jonka analysointi myös teoksessa analysoitujen tapauksien ja muiden vastaavien tekojen yhteyksissä nähdään aikansa diagnostisen 'koti-ikävä'-kuvauksen kautta sairastuneen tekona. Näissä yleistä eksistentiaalista kriisiä kuvaavissa teksteissä tämänkaltaisen suomennos ei Jaspersin ymmärrykseen tukeutuen onnistu. Vieraantumista, mielen vireen laskua ja mielialan muutosta ei välttämättä seuraa rikos, vaan yksityisen henkilön henkisen vireen madaltuminen.

³²⁵ Pietikäinen 2013,69-70.

³²⁶ Kirkbright 2004,43.

³²⁷ Jaspers 1932, 267:” olemisentukka, eksistentiaalinen ahdistus”.

Kirjoittaessaan koti-ikävästä (*Heimveh*) Jaspers arvioi myös tietyn luonnollisen kotoisuuden (*Gehäuse*) puutetta ja siihen liittyvää vieraantumista. Kyse on alakuloon ja melankoliaan, masennukseenkin, virittävän tunnelman kuvauksesta.

Jaspers kiinnitti huomion tunnetilaan ja -ilmastoon ja tarkasteli ihmisen olemassaoloa ihmisestä itsestään, subjektin elämismaailmasta, käsin. Olemassaolon merkitys, *kokemus olemassaolosta* avautui koko ihmisen elämänkaaren, ihmiseksi kasvamisen historian kautta ikään kuin ihmisyyteen kuuluvana henkisenä ja kokonaisena elämäkampailuna. Psykykkisten tapahtumien ja häiriöiden kulku oli vankasti sidoksissa siihen, miten yksilö kohtaa elämänsä todellisuuden.

Jaspersin näkemys siitä, mikä on kamppailussa mahdollisen kehittyvän psykykkisen häiriön tai sairastumisen takana ei niinkään ole pelkästään yksilöstä itsestään lähtevä luontainen hänen fyysiseen olemukseensa kätkeytyvä biologiansa ohjaamaa. Geneettiset selitykset eivät päde kaikkeen, vaikka ihminen kokonaisena ruumis-sielu-olemuksessaan onkin fysiikkaansa sidottu.³²⁸ Jaspersin mukaan on väärin kuvitella, että psykykkisen ongelman aiheuttavaan riittäisi jokin epämääräinen selitys, kun taas fyysisen sairauden alkuperä pyritään löytämään järjestelmällisen tiedonhankinnan kautta.³²⁹

Neurotieteiden kehityksen myötä on ikään kuin palattu ymmärtämään ihmisen kokonaisvaltaisen tutkimisen merkitys sekä tulkintojen yksipuolisuuden mahdollisuuden erheitä. Toisaalta amerikkalainen psykiatri Nassir S Ghaemi osoittaa artikkelissaan ”*The Biopsychosocial Model in Psychiatry: A Critique*” (2011) huolensa psykiatrian tieteenalan nykykehityksestä. Redusoituvat, eklektiset ja dogmaattiset tarkastelutavat ovat Ghaemin mukaan yleistymässä. Jaspers ei Ghaemin mukaan ollut reduktionisti, vaan pluralisti³³⁰, jonka käsitykset muotoutuivat aina uuden tutkimuksen edetessä.

Roger Frie ja Matthias Bormuth keskustelevat artikkeleissaan (*Existenz* 2015) myös psykoanalyysin asemasta. Eri koulukunnat edelleen käyvät debattia niin Jaspersin psykopatologiasta kuin myös psykiatrian tieteenalan koulukuntien näkemyksistä siihen.³³¹

³²⁸ Nykyinen neurotieteiden edustama käsitys mielenliikkeiden taustalla olevista tekijöistä on kohdentunut mm. geneettisiin muutoksiin, aivojen molekulaarisiin mekanismeihin, mutta myös sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation tutkimukseen; Jaspers käytti kuvauksissaan käsitteitä keho, psyyke ja mieli; Artikkelissaan Andrew Gluck vertaa ja analysoi Jaspersin kolmijakoa (aine, psyyke ja kulttuuri) Popperin käsitykseen kolmesta maailmasta: fyysikaalisten olioiden ja tapahtumien maailma, mentaalisten olioiden ja tapahtumien maailma, tietoisuus sekä ihmismielien ja yhteisöjen tuotteiden maailma. (*Existenz* 2008, 2, 50-51).

³²⁹ Jaspers 1997,3-5.

³³⁰ Ghaemi 2008:” *Jaspers was neither a biological reductionist nor a phenomenological/hermeneutic radical. He was a pluralist, a thinker who held that different methods were needed in different settings, but he was not simply eclectic (another misconstrual), allowing for any and all methods in whatever circumstances.*”

³³¹ Ghaemi 2011; Frie&Bormuth 2015.

Jaspersin mukaan kysymys on ensisijaisesti myös siitä, miten yksilö henkisten voimavarojensa ja kaiken edustamansa kanssa pystyy ja vastaa ja reagoi näiden kirottujen kysymysten käsittelyyn. Jaspersin mukaan henkisyudessa ja henkisessä on kyse kasvusta ja sen mahdollisuudesta.

Sosiaalipsykologinen tarkastelukulma korostaa kasvuympäristön, ihmissuhteiden, yksinolon kokemuksen vaikutuksia. Yhteydellä toisiin ihmisiin ja mahdollisuudella työstää mielessään askarruttavia kipeitä ajatuksia lisää mielekkäiden ja merkityksellisten tapahtumien voimaannuttavaa merkitystä.³³² Jaspers kuvaa tätä prosessia: ”Yksin et ole mitään, vain...”³³³. Kipeiden asioiden käsittelyn psyykkinen raskaus yksinäisyydessä toisaalta antaa tilaa myös tulkinnoille, suuremman vieraantumisen ja toiseuden kokemukseen irrallaan muista yhteisöistä.³³⁴

Eksistentiaalinen näkemys tai ymmärrys ihmisen yksinäisyydestä ei edelleenkään katso yksinäisyyden liittyvän reaktioon ympäröivien olosuhteiden vaikutuksesta tai yksilön luonteenpiirteisiin. Eksistentiaalinen viitekehys korostaa erillisyyttä ja oman erillisyytensä ymmärtämistä olemassaolon ehtona ja näkee tämän olennaisena kokemuksena osana elämää avaten tien omaan itseen. Ihminen on kaikkein tärkeimmissä hetkissään väistämättä yksin. Jaspers pyrki näkemään ihmisen aina yksityisenä henkilönä, vaikka ei korostanut individualistisia tai egoistisia pyrintöjä. *Yksityisyydellä* Jaspers tarkoitti lähinnä jokaisen ihmisen henkilöä ja tämän määreen kunnioitusta.

Vuorovaikutuksen puuttuminen, asioiden jakamisen puuttumisen mahdollisuus sekä syvenevä mielialan muutos ja kysymyksiin liittyvä stressitila voi kuitenkin tuottaa kestävämpää ahdistusta. Vieraantumisen kokemus synnyttää tulkitsijan mielessä traumatisoivia ajattelupolkuja omasta olemisestaan ja arvostaan. Jaspers tutki Dostojevskin teoksia ja näki kirjailijan tarkan havainnon kärsivän ihmisen elämästä. Teoksissaan Dostojevski pyrkii jatkuvaan tunnetilan ja mielenliikkeiden analysointiin ja tulkintaan, erinomaisesti onnistuen kuvaamaan ihmismielen pimeitä polkuja.³³⁵

³³² Eagleman 2018: sosiaalisen neurotieteen näkökulma.

³³³ Leistén 1985, 75.

³³⁴ ”Ihan erillisen asiansa muodostaa sitten hermeneutiikan, psykoanalyysin ja nietzscheläisen genealogian toisiinsa kietoutunut ja toisistaan eroava suhde. Mikä tulkintojen ketju kertoo, mikä on alkuperäistä, mikä alettua, mikä palautumatonta ammottavuutta ja avautumista, mikä tulkinnalle mahdotonta ja ikuisesti keskeneräistä. Mikä lopulta on tulkinnalle myös mahdotonta siksi, että mitään tulkittavaa ei ole, koska alkumerkit myös ovat tulkintaa. Mihin lopultakaan voi otteen saada?” (teoksessa *Foucault/Nietzsche* 1998, 58).

³³⁵ Nietzschen mukaan oli kyse aina myös tulkitsijasta, tulkitsija antaa alulle merkin (ja ehkä myös merkityssisällön) ja niin analysoitavaksi jää tulkinnan kohteen ja tulkitsijan suhde. ”Tulkinnan periaate ei ole muuta kuin tulkitsija, ja ehkä juuri tämä on Nietzschen sanalle ”psykologia” antama mieli.” (Foucault, 1998, 58); Gothoni&Gothoni 2007, 382: ”Totuuden etsintä vaikuttaa armottomalta, ihmisen olemisen ja ajattelun avaamiselta itsensä tiedostamiselle ja sitä kautta olemassaolon häviämislle. Mitä on ja mitä ei ole, missä olemisen tapahtuu – yhdessä toisen kanssa, vai yksin omine tulkintoineen.? Todellisuuden läsnäolo lähtee yhteydestä, eksistentiaalisen kokemisesta ihmisenä olemisessa.

Jaspers on teoksessaan *Philosophie* (1948) käsitellyt näitä dostojevskilaisia yksinäisyyteen, pohjattomaan autiuteen ja eristäytymiseen johtavia kommunikaation katkeamisia. Ihmisenä olemiseen kuuluva yhteinen, yhdessä olemisen kokemus ja keskusteluissa käsiteltävä asiasisältö antaa ihmisen kasvussa tarvittavaa elinvoimaa.³³⁶

Asioiden työstäminen, myös tavallisen arkipäivän jakaminen kuten syvempien eksistentiaalisten peruskysymysten ahdistus, tulee todelliseksi jaettavaksi ainoastaan yhteydessä toisiin. Mikäli toisilla, yhteisöllä, tai terapeutilla tai ystävillä ei ole mahdollisuutta ymmärtää mielessä liikkuvia ongelmia ja näkemystä itse filosofoinnin luonteesta, pohtija voi jäädä yksin omine kysymyksineen. Kokemus yksinolosta vahvistuu, kuilun pohjalle pudonneen ja vastauksia vaille jääneen kokemusmaailma kapeutuu näkemään kaiken muunkin vain pelkkänä merkityksettömänä ajankulkuna. Voimat arjen toimiin ehtyvät. Syvän epätoivon juuret syntyvät yksinäisyydessä, jossa vähitellen sekä toisiin kohdistunut pettymys että itseen kohdistuva syyllisyys ja murhe erilaisuudestaan, toiseudestaan, ei välittämiskokemusten puutteessa kestä. Ihminen voi helposti ajautua umpikujaan myös sosiaalisissa suhteissaan.³³⁷

Jaspersin aikalainen, itävaltalainen lääkäri Viktor E. Frankl (1905-1997), kuvaa elämän merkityksettömyyden tunnetta eksistentiaalisena tyhjiönä.³³⁸ Lehtisen mukaan: ”Frankl määritteli tarkoituksettomuuden tunteen ihmisen perusvammaksi. Jos ihminen ei koe elämäänsä mielekkääksi, hän näantyy aineellisen hyvinvoinnin keskelläkin.”³³⁹ Hetkellinenkin vahva varmuus olemassaolosta, siitä, että varmasti elää ja voi kokea yhteyden toisen kanssa, voi luoda käsityksen, ettei olekaan ’maailmaanheitetyn’ tavoin tarkoituksettomaan todellisuuteen sattumalta eksytetty. *Olemisenvarmuuden* (*Existenzbewusstsein*) häivähdyksissä Karl Jaspersin sanoin ”olla on rajalla”³⁴⁰, jossa mahdollisuus tulevaisuuteen ojentautumiselle avautuu. Kierkegaard kuvaa rakkausdraamaa kuvaavissa Mozart-esseissään, kuinka inhimilliselle elämälle suuntautuminen on mahdollista ja spekuloinnin tila poistuu, kirotut kysymykset saavat vastauksensa oman *elämän* nousemisen ehtymättömän voimanlähteen tavoin.³⁴¹

Itsensä tiedostamisesta on kyse myös Hegelin ajatuksessa Absoluuttisesta Hengestä, joka edellyttää tiedostajan ja tiedostetun.”

³³⁶ Jaspers 1948.

³³⁷ Kirkbright 2004,39: Jaspersin varhaisvaiheen essee *Solitude* (1916) käsittelee yksinäisyyden ongelmaa, mikä liittyy vahvasti hänen myöhempiin kirjoituksiinsa kommunikaation merkityksestä.

³³⁸ Frankl 2006, 97-99.

³³⁹ Lehtinen 2013,14-20.

³⁴⁰ Lehtinen 2013,16. Lehtisen mielestä juuri ihmisen haurauden näkeminen teki Jaspersista eksistentialistin.

³⁴¹ Kierkegaard 2005.

Samoja kysymyksiä pohtineena Viktor Frankl asettaa kysymyksen kuitenkin toisin, toisinpäin. Hän kysyy: ”Miksi elän, mikä on elämäni tarkoitus?” asettuen selkeästi lähinnä nietzscheläisenä pidettyä ateistista eksistentialismia kohden kyseenalaistaen kohtalonomaisiin voimiin ja siten ainakin jossain määrin predestinoituihin oloihin sidotun uskon ja elämänperustan. Franklin keskeisin sanoma on, että ihmisen elämällä on tarkoitus ja se on mahdollista löytää.³⁴²

Tarkoituksettomuuden tunne johtaa ihmistä turhautumiseen ja elämänsä tarpeettomuuden kokemiseen. Mielekkyyys ja päämäärä tuntuu olevan kadoksissa ja ahdistus lisääntyy. Frankl käyttää tilan kuvauksena nimitystä *eksistentiaalinen tyhjiö ja turhauma*. Väliaikaisuuden tuntu, kohtaloon alistumisen tuntu, kollektiivinen ajattelu sekä fanaattisuus ovat franklilaisen ”ajan hengen patologiaa” nykyaikaisen tyhjiön tunnusmerkkeinä.³⁴³

Suomalaisessa keskustelussa Karl Jaspersin filosofiset peruslähtökohdat voidaan tunnistaa mm. Lauri Pykäläisen, Lauri Rauhalan sekä Jaakko Seikkulan näkemyksissä.³⁴⁴ Jaspersin käsityksiin yhtyen Lauri Pykäläinen kirjoittaa väitöskirjassaan heti johdantoluvussaan, että ”ihminen on ennen kaikkea henkinen olento.”³⁴⁵ Lauri Rauhala on lähtenyt samasta ihmiskäsityksestä toteamalla myös, että ”filosofinen ihmiskäsitys henkisen ulottuvuuksineen on pitkälti eurooppalainen perinne.”³⁴⁶ Tällä perinteellä ei välttämättä ole ollut psykologiatieteessä tai psykiatriassa juurikaan sijaa. Ihmisen olemuksen kokonaisvaltaista pohdintaa psykiatriassa ei paljolti ole, keskittyminen diagnostiseen ja/tai terapeuttiseen lähtee enimmäkseen psykiatrian historiassa muotoutuneiden ja vallinneiden hoitokäytänteiden pohjalta.

Jaspersin tavoin Lauri Rauhala tarkastelee filosofisen ihmiskäsityksen merkitystä korostaen *ihmisen toiminnan tarkastelua*. Pitkälle redusoituneet käsitykset ihmisestä kapeuttaisivat jo ennen tutkimusta

³⁴² Frankl 2006, 99-110. 'Mikä ihminen on antropologisena kysymyksenä, mikä elämän tarkoitus on' filosofisena kysymyksenä liittyvät vahvasti siihen ihmiskäsitykseen, mitä Viktor Frankl eksistenssianalyysissään käsittelee; Filosofit Sokrateesta alkaen johtavat käsityksensä ihmisestä tutkimalla ihmisen luontoa, olemusta, toimintaa ja olemassaoloa. Ihmiskäsityksen määritelmänä voidaan tarkoittaa selitystä ja ” kaikkea sitä, mitä ihmisen tutkija joutuu edellyttämään tutkimuskohteestaan hypoteeseja asettaessaan ja menetelmiä valitessaan” (Rauhala, 1985, 55); Viktor Franklin ihmiskäsityksessä ” elämän tarkoituksessa, sen löytämisessä ja kokemisessa on kyse ihmisen elämää kokonaisvaltaisesti ja syvästi koskevasta kokemistavasta. Siinä on kyse totuudesta, jota ei voida johtaa tieteellisesti ja jota ei voida todistaa tieteellisen argumentoinnin avulla. ” (Pykäläinen, 2004, 21); ” Eksistentiaalinen totuus ei ole lausuttavissa jonona tosiasiaväitteitä. ” (Pursiainen 1994, 91-92); Franklin eksistenssianalyysiksi kutsuttu tutkimussuunta ja logoterapianakin tunnettu terapiasuuntaus sisältää kaikelle eksistentialismille tutut kysymykset sekä subjektiivisesti koetut merkitykset, jossa kokonaisvaltainen elämänymmärrys ja oman elämäntarkoituksen kokemus tulevat todeksi. Jaspersin ja Franklin välistä yhteyttä ei varmasti tiedetä, mutta Frankl on nähty samankaltaisten ajatusten välittäjänä kuin Jaspers.

³⁴³ Frankl 1998a, 285- 296 teoksessa Pykäläinen 2004,12.

³⁴⁴ Esim. Prof. Jaakko Seikkulan kehittämässä Keroputaan sairaalan hoitomallissa korostetaan sairastuneen tai kriisiytyneen kohtaamisen ja kommunikaation merkitystä.

³⁴⁵ Pykäläinen 2004,11.

³⁴⁶ Puhakainen 2000,20.

kaiken ihmistutkimuksen alkulähtökohdat. Henkisen ulottuvuuden oletaminen tai ainakin *hengen olemassaolon mahdollisuuden myöntäminen* on edellytys sille, että henkistä ihmisessä voidaan millään muotoa tutkia.

Jaspersin Husserlilta omaksuma intentionaalisuuden käsite, suuntautumisen merkitys, asetti Jaspersin eksistenssifilosofian myös oman aikansa ajattelun yleisiin kehyksiin. Tarkoituksellisuuden ja merkityksellisyyden arvo oli kyseenalaistettu kansallissosialistisen vallan alaisuudessa eikä yksityisen ihmisen olemisella enää ollut sitä sijaa, mihin eurooppalainen humanismin perintö oli sen asettanut. Tätä kysymystä käsittelivät useat muutkin ajattelijat.³⁴⁷

Viktor Franklin logoterapian suuntaus on jossain määrin tunnettu sodanjälkeisen eurooppalaisen psykologian piirissä. Jaspersin vaikutusta Franklin eksistenssianalyysiin ei ole yleisesti ymmärretty ja/tai nähty. Jaspersin ihmiskäsitys ja eksistenssifilosofia on noussut tutkimuksen kohteeksi melko myöhään, eikä tämänkaltaisia vaikutusanalyttisiä tarkasteluja tai tutkimuksia juurikaan ole.

Yksittäisen ihmisen usein kasvukriisin nimellä kulkeva *maailmantuska* voidaan nähdä hänen perhetilanteensa, yhteisöllisen osallisuutensa, tai vallitsevien yhteiskunnallisten yksilöön asti heijastuvien päämäärien ja tilan kautta yleisistä sosiaalipsykologisista ja nykyisen sosiaalisen neurotieteen viitekehyksistä avaten. Syrjäytymistä koskevat tutkimukset painottavat tämänkaltaista lähestymistapaa.³⁴⁸ Tosin esim. ahdistusta käsittelevä ohjekirjallisuus sisältää nykyisin myös lyhyitä viittauksia elämäntarkoitusta etsivään ahdistukseen.³⁴⁹ Eksistentialistit keskittyvät nimenomaan yksityiseen henkilöön ja hänen ainutlaatuihin elämismaailmaansa.³⁵⁰ Karl Jaspers tarkasteli myös eri uskontojen näkemystä mm. kärsimyksen kohtaamisesta.

Antinomiseen taisteluun ja sisäiseen *vuoropuheluun havahtumisen tuska* sisältää yksinäisyydessä pohdittavien edellä kuvattujen omaan olemiseen ja *maailmassaoloon* sisältyvien

³⁴⁷ Kansallissosialismin ajan totalitarismin kriitikot, esim. Hanna Arendt, Dietrich Boenhoeffer, Viktor Frankl.

³⁴⁸ esim. Schein&Niemi 2000.

³⁴⁹ Bourne 2000.

³⁵⁰ Philip Martin kirjassaan *Zen - tie depression läpi*: "Taistelemalla tuskaa vastaan...se usein vain pahenee. Pysähtymällä, voimme huomata pystyvämme kohtaamaan sen...tulee mahdolliseksi kääntyä sisältä maailmaan, kuten yhdessäolossa ja avautumisessa." Buddhalaisessa psykologiassa ahdistukseen löytyy yksilöpsykologisen selitystavan lisäksi voimakas yhteisöllisyyden näkökulma. Vaikeat kysymykset ja tarkoituksellisuuden tunne, merkityksen hakeminen ja maailmantuskan jakaminen tulevat osaksi yhteistä etsintää. ;Gorki, Maxim 1974: Teoksessaan *Nuoruuteni yliopistot* Maxim Gorki kuvaa sitä, kuinka ihminen elää suuressa ahdistuksessaan ja tarkoituksellisuuden ja merkityksellisyyden etsinnässään. Hän kokee, että elämä itsessään opettaa ja kouluttaa ihmistä näkemään oman todellisuutensa. Elämästä oppii. Erityisesti elämisen vaikeuden kokemisesta erilaisissa ahdistavissa, syrjäytyneen ja sivullisen näkökulmasta tulee Gorkin oma yliopisto, jossa teoreettisilla otaksumilla ja mielikuvilla ei toden edessä juuri ole arvoa.

vastakkainasettelujen ja ristiriitojen käsittelyä, selviytymisen pelkoa ja voimattomuuden kokemista. *Taistelu alkaa* ja ilman selkeitä vastauksia tulee myös jatkumaan.

2.2.3. Keskellä kriisiä - Rajatilanteissa alkava arvojen syveneminen (*Grenzsituation*)

Eksistentiaalistien kysymyksiä, epäilyä ja ahdistusta käsitellessään Jaspers toteaa elämän perusteista:

*Minun on kuoltava, minun on kärsittävä, minun on taisteltava, olen sattuman alainen, olen pääsemättömissä syyllisyyden verkosta. Näitä olemassaolomme perustilanteita nimitämme rajatilanteiksi. Tämä merkitsee, että ne ovat tilanteita, joille emme mahda mitään ja joita emme voi muuttaa. Se, että ihminen tajuaa olevansa rajatilanteessa, on ihmettelyn ja epäilyn jälkeen filosofian syvimpiä lähteitä...Mutta rajatilanteisiin reagoimme joko siten, että silloin, kun ne todella käsitämme, epätoivon ja uudelleen arvioinnin kautta löydämme itsemme.*³⁵¹

Kriisi alkaa voimistua rajatilanteessa, johon kaikki ristiriita kasautuu. Identiteettiin, sisäisen varmuuden kokemukseen, henkiseen tasapainoon liittyvä vakaus ovat horjuneet ja varsinainen kamppailu alkaa rajatilanteessa, jossa *johonkin* on tartuttava. Koko yksilöllinen arvomaailma joutuu pyörteisiin ja uudelleenarvioitavaksi.

Rajatilan luonteelle ominainen antinomioiden välinen vuoropuhelu, *vaativan perustelun etsiminen* kunkin yksittäisen kysymyksen ja sen ympärille rakentuneiden muiden siihen liittyvien kysymysten vastausten kriittinen tarkastelu, on keskeinen osa koko prosessia. Pohdinta ja miettiminen vaativat ehdotonta keskittymistä. Millään muulla ei välttämättä ole sijaa lainkaan.

Jaspers näkee, kuten antiikin filosofit aikoinaan, että arvojen kehittyminen ja rakentuminen muodostaa koko *henkisen elämän perustan*.³⁵² Platonin mukaan sielunelämän rakenteessa määrääviä osallisia ovat ajattelun, mielenhallinnan ja halujen, pyrkimysten, toiveiden kolmijako. Näkemänsä arvokkaat hyveet olivat viisaus, urhoollisuus ja kohtuullisuus, joihin hän vielä lisäsi oikeudenmukaisuuden.³⁵³ Kristillisten hyveiden joukossa usko, rakkaus ja toivo olivat ylimmät. Ihmisen osa oli pyrkiä ratkaisemaan näiden hyveiden saavuttamisen ja toteuttamisen taso.

Jaspers kuvaa hengen elämän, ”*Das Leben des Geistes*”, tulevan näkyväksi ja havaittavaksi arvoissa, niiden muotoutumisessa ja omaksumisessa. Aristoteleen nimeämä *Korkein hyvä* (lat. *summum*

³⁵¹ Kauppi Jaspersia lainaten 2001,26-27; Ihmisen oma suhtautumisella ja reaktiolla on merkittävä voima määrittää haasteisiin tarttumista. Karl Jaspers korostaa vapautta vaikka rajatuistakin olosuhteista käsin.

³⁵² Jaspers 1960, 222-223.

³⁵³ Jaspers 1960.

bonum) on jotain abstraktia ja ensisijaisesti formaalia. Siihen sisältyy elämisen ja olemisen korkeimmat päämäärät, toiminnan ja työn intentionaalisuus, kaiken kohde ja pyrkimys. Ihminen ymmärtää ja kokee historian tarkoituksenomaisena kehityskulkuna, itse historiassa on päämäärä – tapahtumilla suunta: ”*In dem Geschehen selbst liegt Richtung, Telos.*”³⁵⁴ ”*Das höchste Gut*” merkitsee Jaspersille päämäärää ja tarkoitusta, *Korkeinta Hyvää* itsessään, mikä ei useinkaan reaali maailmassa toteudu ja jää ideaaliksi. Jaspers katsoo, että pyrkimys ja tahto hyvään eivät riitä.

Jaspersin mukaan yksilöllisesti rakentunut arvomaailma vaikutuksineen ja merkityksineen on kaiken toiminnan ja voiman alkuperä ja motiivi. Arvomaailman mielensisältö ohjaa ja suuntaa ihmisen kokohetkistä orientoitumista ja ojentautumista työhön, mielenliikkeisiin, ajatteluun ylipäätään sekä itse havaintotoimintoihin. Tämän mukaisesti on kyse nykyisten kognitiivisten tiedonkäsittelyä kuvaavien psykologisten teorioiden valaiseman ajattelutoiminnan luonteesta.³⁵⁵ Maailmankuvaansa muodostaessaan ihminen on Jaspersin mukaan alituisessa muutoksessa, mutta samanaikaisesti sidoksissa arvoihinsa, päämääriinsä, tavoitteisiinsa ja moraalikysymyksiinsä.

Rajatilanteesta on Jaspersin mukaan kyse, kun jatkuvassa liikkeessä olevaa arvomaailmaa heiluttaa jokin voimakkaasti pysäyttävä muuttuja. Elämänkulku seisahtuu, on tarkistettava suunta ja tutustuttava myös kysymykseen ’*kuka itse on*’. Heräävät kysymykset ovat hyvin perustavanlaatuisia.

Filosofian historiassa suurta osaa näytellyt kysymys ”*Mitä on Korkein Hyvä*” (*Was ist das Höchste Gut*)³⁵⁶ nousee epätietoisuudesta, johon pysäytetty mieli havahtuu. *Korkein Hyvä* on määritelty monin tavoin onnellisuudesta, sielunrauhasta hyveisiin, nautintoihin ja erilaisiin toimintoihin. Nämä määritelmät Jaspersin mukaan ovat enemmän tai vähemmän muodollisia, ulkokohtaisia, eikä niillä ole konkreettia kosketuskohtaa itse elämään. Ihminen on helposti niiden kanssa umpikujassa. Jaspersin mukaan kysymys on kuitenkin selvitettävä, jotta arvojen tarkastelu irtoaa murroksesta ja syvenee.

Jaspersin mukaan *Das Höchste Gut* ei ole mikään staattinen olotila tai teko, vaan jatkuvan etsinnän ja arvosuuntautuneen ajattelun pysyvä prosessi. Päämääräkin jää hämäräksi, mutta idea pyrkimyksen tavoitteesta säilyy. Tässä on kyse prosessia ylläpitävän idean voimasta ohjata kunkinhetkistä

³⁵⁴ Jaspers, 1960,227; Itse (elämän)tapahtumissa on suunta ja tarkoitus.

³⁵⁵ Kognitiivisen psykologian käsityksiin tiedonmuodostuksesta on jo aiemmin viitattu.

³⁵⁶ Jaspers 1960,225.

toimintaa ja suuntaa. Toisin sanoen ihmisen arvopohja antaa kaikelle platonilaisittain kuvatulle sielunelämälle ja toiminnalle voiman, mielekkyyden sekä halun.³⁵⁷

Das Höchste Gut -arvojen etsintä ja murros aktuaalistuu ja johtaa ihmisen oman tahdon, vajonneen utopistisen kuvitelman ja toisaalta hyveellisen pyrkimyksen väliseen taisteluun. Vastakkainasettelujen antinominen taistelu käynnistyy ja rikkoo siihenastisen mielenrauhan.³⁵⁸ Ollaan taas rajatilanteessa ja samalla yksittäisessä tilanteessa rajalla. ” *Diese Situationen, die an den Grenzen unseres Dasein überall gefühlt, erfahren, gedacht werden, nennen wir darum ”Grenzsituationen”.* ”³⁵⁹

Mitään pysyvää ei ole,” *nicht Festes da ist*”³⁶⁰, mitään epäilyksetöntä absoluuttia ei ole. Minkäänlaista tukea, johon kokemuksensa tai ajatuksensa kiinnittäisi, ei ole. Kaikki on rauhattomassa liikkeessä, suhteellista ja pirstoutunutta eikä kokonaista olemusta tai kokonaisuutta voi muodostaa.³⁶¹ Arkhimedeiden pieninkin piste, josta todellisuutta voisi hahmottaa, on hävinnyt. Tämänkaltaisen *rajakokemus* on Jaspersin mukaan suhteellisen harvinainen eikä sitä jokainen ihminen suinkaan koe. Jaspersin ajatus tuesta, voimasta, tai nojasta, johon turvautua, on kuitenkin aina jossain muodossa olemassa. Tällä hän tarkoittaa jokaisen ihmisen elämään, maailmankuvaan ja maailmankatsomukseen liittyviä irrallisiakin, jäsentymättömiä arvoja ja tukeutumisia. Kysymykseksi tuleekin, mikä tai mitkä ovat ne tukipisteet, mistä kulloinenkin voima kumpuaa: ”...*wo der Mensch seinen Halt habe.*”³⁶²

Miten tähän käytännön tilanteissa joudutaan ja mikä saa aikaan tämänkaltaisen spekuloinnin, epäilyksen, irrallisuuden ja vieraantuneisuuden, totaalisen toiseuden kokemuksen? Yleensä ihminen ei Jaspersin mukaan välttämättä koe arvojensa irrallisuutta, päämääriensä epäselvyyttä tai tunne intentioidensa suuntaa. Rajatilanteessa joutuu miettimään, mikä on absoluuttista ja mikä suhteellista. Arvojen merkitys konkretisoituu; jokaisen konkreettisen arvon ja päämäärän absoluuttisuus punnitaan uudelleenarvioiden ja kokeiltavaksi asettaen. Kaiken epäileminen on totuuden etsimistä ja koko elämän päämäärien kyseenalaistamista.

Jälleen joutuu toteamaan: ”*Die Frage des Endzwecks (des absoluten ”Telos”) ist da, und wie der Mensch auch Reihen der Werte bildet, immer gerät er an eine Gränze, über die die Reihe noch*

³⁵⁷ Platonin mukaan hyve on tietoa, mistä seuraa ymmärrys viisaudesta, rohkeudesta, oikeamielisyydestä ja kohtuullisuudesta.

³⁵⁸ Jaspers 1960,228.

³⁵⁹ Jaspers 1960,229: ”Näitä olosuhteita ja tilanteita, joissa kaikkialla olemisemme ympärillä tunnetaan ja koetaan sekä tullaan ajatelleeksi, nimitetään rajatilanteiksi”.

³⁶⁰ Jaspers 1960,229.

³⁶¹ Ibidem.

³⁶² Jaspers 1960,229: ”...mistä ihminen saa tuen?”

*weiter gehen mag.*³⁶³ Ihminen on kokonaan uuden edessä, jossa joutuu kysymään oman elämänsä todellisia arvoja, todellista hyvää ja totuudellista oikeaa.

Psyykkisesti tämä voi olla hyvin raskas ja uuvuttava aika, mikä voi horjuttaa rajatilanteessa elävän senhetkisten elämäkuvioiden asetelmia dramaattisesti. Jaspersin mukaan rajatilanteessa oleva joutuu kohtaamaan syvenevät *kysymykset omastakin kuolemasta*, ei-olevasta ja maailman ulkopuolisesta, mahdollisesta transsendentaalisesta. Samoin hän joutuu miettimään ja käymään spekuloiavaa pohdintaa *determinismin ja fatalismin* käsitteiden sisältämistä todellisuuden arvioinneista ja kokemaan pelkoa tulevaisuudestaan, joihin pohdintoihin luonnollisesti liittyvät myös uskonnollisen kielen sisällä käsiteltävät valinnan ja vapauden rajoittuneet mahdollisuudet. Hänen omakohtaisesti arjessa kokemansa *katumus ja syyllisyys*, tavanomaisenkin yhteisöllisen elämän puitteissa havaitsemansa puutteellisuutensa ja erehtyväisyytensä luoman syyllisyyden miettiminen, asettaa mielenrauhan ja mielenmaiseman sävyt ahtaalle. Hän taistelussaan omin silmin näkee koko elämänsä ja maailmanselityksiin liittyvien suurten vääjäämättömien ongelmien kipukohdat.³⁶⁴

Jaspersin mukaan ihminen on elämisensä ja koko eksistenssinsä kanssa alituisesti tietyssä tilanteessa³⁶⁵, ajan ja paikan säätelemässä olosuhteissa, joissa hän etsii ulospääsyä ja rauhoittavaa ratkaisua kulloiseenkin todellisuuden kohtaamiseen liittyvään kysymykseen. Hänen on etsittävä oma suuntansa, tiettyjen rajoittavien tekijöiden sumussa haettava ne opasteet, jotka näyttävät noudattavan sitä linjaa ja suuntaa, mihin arvot ohjaisivat. Mitä ja missä varmuus siitä on?

Jaspers tunnistaa ajattelulle tyypillisen erojen ja niiden havaitsemisen kautta tapahtuvan ristiriitojen ja vastaväitteiden analyysin ihmiselle tyypillisenä johtopäätösten tekemisen ja loogisen ajattelun luonteena. Antinominen ajattelu, jossa ajattelun ainekset alun perin hegeliläisen dialektiikan teesi/antiteesi/synteesi -kolmijaon mukaisesti sitoutuvat etsimään tyydyttävää ratkaisua, leimaa kaikkea *arvosuuntautunutta sisäistä keskustelua*. Ajattelu kuitenkin ratkaisee ongelmia ja tehtäviään usein varsin partikulaarisesti eikä kokonainen hahmotu. Ilmiöt ja asiat jäävät vaille vastauksia. Ainoastaan antinomat, yhteen kietoutuneet vastakkainasettelut ja -puolet selkiyttävät asioiden hahmoa, valaisevat niiden olemuksellisuutta.³⁶⁶

Karl Jaspers näkee kärsimyksen ja tuskan välttämättömyyden liittyvän ihmisenä olemiseen, ja ihmisen asemaan ja rooliin jatkuvana elämänkamppailijana ja taistelijana. Yksityisen ihmisen

³⁶³ Jaspers 1960,230.

³⁶⁴ Jaspers 1960,230; Olson, Alan M., 2008 Jaspersin kuvaamasta metafyyisistä syyllisyydestä.

³⁶⁵ Jaspers 1971,229.

³⁶⁶ Jaspers 1971, 232-247; Jaspers 1970, 218-219.

elämäkampailun luonne on Jaspersin mukaan *pysyvän antinomisen maailmankatselun*, vertailevan spekuloinnin ja päätöksenteon välistä kamppailua. Tiedonkäsittelyn ja tiedonetsinnän kannalta kamppailu on haastavaa, koska mitään varmaa, mitään, johon totuutensa voisi perustaa, ei ole. Loogiset perustelut eivät riitä, totuus itsessään ei esittäydy. Järkeä ja rationaalinen ajattelu eivät ratkaise asioita, jotka liittyvät *ei-olevaan, tuntemattomaan*. Ristiriitojen ja paradoksien ymmärtäminen ei onnistu. Olennaisimmaksi mielenrauhaa ja ajattelua kiihdyttäväksi ja epäilevän skeptisismien herättäjäksi nousevat maailmassa ja elämässä havaitut ristiriitaisuudet. *Skeptisismi* voi syöstä yhä syvenevään kriisiytymiseen, koska spekuloinnista tulee paitsi jatkuva ajattelutoimintaa ohjaava työkalu, myös *häiritsevä mielentila*.

Kamppailun keskiössä rajatilanteessa oleva joutuu konkreettisesti käsittelemään hänet edellä mainittujen havahduttaneiden pysähdysten alkukohdat: katsomaan kohti omaa kuolevaisuuttaan, kaiken loppua, ja päättämään, millaisen suhteen muodostaa mahdollisen immanentin ulkopuoliseen, transsendentaaliseen ja tämän maailmassaolon ulkopuolella olevaan, ei-olevaan. Lopulta on vastattava myös käsitykseensä syyllisyydestä oman uudelleen muotoutuvan arvomaailmansa pohjalta. Pystyykö ihminen itse pelastamaan itsensä, pääsemään irti kaiken kokemansa syyllisyyden taakasta? Oman kehittymisen toive ja paremman elämän harjoittamisen todennäköisyys vaikuttaa idealismilta. Syyllisyys eettisenä kysymyksenä on kohdattava rehellisen ja *avoimen itsereflektion* keinoin. Jaspersin mukaan kaikki tämä taisto sisältää tyypillisten rajatilanteiden polttavimpia kysymyksiä.³⁶⁷

Antinomien luonne kätkeytyy niiden keskinäisiin ristiriitaisuuksiin. Vastakkain tarkastelun kohteena voi olla kokonaisuus ja toisaalta yksityiskohtaisten osien oma tarkastelu, minkä perusteella on vaikea havaita kokonaisuutta. Todellisuus ikään kuin pirstaloituu hetkessä, mutta koetaan kokonaisena. Maailma itsessään on tästä oiva esimerkki: koettuna elämme ehyessä olemisenmuodoiltaan kokonaisessa maailmassa, mutta emme kuitenkaan pysty näkemään maailman rakentumiseen sisältyvien yksittäisten asioiden yhteyttä tai kokonaisuuden muodostumisprosessia. Kaikenlaiset paradoksaaliset ilmiöt kätkevät sisäänsä arvoituksia, joiden olemusta voi olla varsin mahdotonta pyrkiä selittämään. Jaspersin sanoin:

Dem logischen Gegensatz... steht der reale Gegensatz gegenüber. Von beiden verschieden ist Wertgegensatz...Der Typus des logischen Gegensatzes ist der Widerspruch. Der reale

³⁶⁷ Jaspers 1960, 256-280.

*Gegensatz tritt auf erstens als blosser Verschiedenheit ...zweitens als Polarität...drittens als Widerstreit.*³⁶⁸

Antinomien asioiden ja ilmiöiden tarkastelu tekee havaintotoiminnoista myös keskenään ristiriitaisia, kun järjellinen spekulointi ei auta asiaa. Päinvastoin, se tekee kokemuksista jopa ahdistavia ja voi luoda yhä uusia skeptisistisiä epävarmuutta luovia näköaloja. Erilaisten muiden maailmojen olemassaolon mahdollisuus sekä tämänhetkisen todellisuuden epävarmuus voi saattaa kokijan omassa turvallisuudentunteessaan kaltevalle pinnalle.³⁶⁹ Tunne-elämän alueella *subjektiivisten kokemusten polarisaatio*, joko/tahi -asettelu, edustaa emotioiden tilannekohtaista antinomista rakennetta ja voi syöstä rankkoihin mielialavaihteluihin.

Ihmiseksi, itseksi tulemisen kehitys, Jaspersin käsittein *Kampf in der Liebe um Existenz* (*Awakening Existenz*), kulkee antinomien vastakkainasettelujen, vastakkaisten mielenliikkeiden, polarisoitujen ajattelun sisältöjen, pohdintojen ja valintojen, elämään heräämisen ja havahtumisen kautta.³⁷⁰ ”*Existenz ist im Prozess des Selbstwerdens, der ein Kampf mit sich ist*”.³⁷¹ Itsensäkehittäminen tapahtuu tämänkaltaisen antinomien ja subjektiivisen itsensä kanssa tapahtuvan vuoropuhelun ja usein myös kohdattavan kärsimyksen ja taistelun kautta. Henkilö pystyy selkiyttämään arvonsa, vahvistumaan itsensä tuntemisessa, hänen järkensä ja eettisen ymmärryksen tasonsa lujittuvat näiden antinomien vastakkainasettelujen pohtimisen ja läpityöstämisen avulla.³⁷²

Antinomioiden herättämä kamppailu, sikäli kuin henkilö ylipäättään asiaa tiedostaa, vaikuttaa häneen monin tavoin. Ensinnäkin hänen elämäntilanteisiinsa on tullut häiriötekijöitä, jotka jatkuvasti aiheuttavat päänsäryn ja ajattelemisen pakkoa. *Epävarmuus* lisääntyy. Hän voi ignoroida antinomien kyselyn merkityksen, ohittaa tai alistua näiden kysymysten ja tilanteiden kanssa. Hän voi myös hakea välttämättömäksi kokemaansa lohdutusta ratkaisemattomina pysyvien asioiden unohtamiseksi.

³⁶⁸ Jaspers 1960, 232: ”Loogista vastalauseita haastavat itse elämään ja sen toimintoihin liittyvät antinomat, kuten elämä ja kuolema tai esim. vetäminen ja irti päästäminen. Loogisen vastalauseen tunnusmerkki on loogisen ajattelun ristiriita, kun taas jo elämään itseensä liittyy vastakkaisia paradokseja. Arvoihin liittyvä vastakkainasettelu ilmentää eroja esim. värihavainnoissa, toisekseen se ilmenee esim. voimienvälisinä polariteetteina ja lopuksi taisteluna näiden eri asioiden välillä.”

³⁶⁹ Jaspers 1960, 237.

³⁷⁰ Jaspers 1932, 242; 1970, 203-206; heräävä, havahtuva olemassaolo.

³⁷¹ Jaspers 1932, 234; Jaspers 1970, 206: ”*Existenz is the process of self-becoming, which is a struggle of myself.*”

³⁷² Jaspers 1960, 240; ”*Awakening Existenz*” käsitteenä liittyy kärsimyksen jälkeisen uudistumisen ja heräämisen jälkeisyyteen, mikä on osa itsensä tuntemisen prosessia; Dietrich Bonhoeffer (1906-1945), natsihallinnon vastustajaksi asettunut saksalainen teologi, näkee ihmisen kehittyneen täysikasvuisuuteen, kun hän kykenee vastuunottoon. Bonhoeffer varoi liikaa korostamasta transsendentaalia syystä, että siinä vastuu helposti sysätään tuonpuoleisuuteen. Kysymys on tästä elämästä ja tässä; Lehtinen, 2013, 134.

Psyykkisenä reaktiona *kysymys ihmisen tehtävästä, osasta, ihmisenä olemisesta*, aktualisoituu. Kysymys siitä, mikä lopulta määrää ja vaikuttaa, tulee hyvin lähelle ja alkaa hämmentää ajattelun kehikoita. Kärsimys kohdattavan elämänongelman, esim. tietoon ja ymmärrykseen liittyvän tai puhtaasti sattuneen tapahtuman selvittäminen, arvoihin kohdistuneen sortumisen tai yhteisöllisen elämän rikkoutumisen kuvioissa, tietyn tilanteen ja siinä tapahtuvan antinomisen pohdinnan ympyröissä, voi musertaa. Kriisiytynyt henkilö tarvitsee avun, joutuu myöntämään kyvyttömyytensä, ja niissä oloissa kuitenkin selviytymään. Tunne-elämän, emootioiden, kannalta tilanne voi olla kestävä.

Jaspersin filosofian englanninkielisessä käännöksessä vuodelta 1970 käytetään kriisin valintatilanteiden negatiivisesta reaktiosta ilmausta ”*struggle by force*”³⁷³: aggressio ja viha kaikkea olemassaoloa häiritsevänä kohdistuu ulkoiseen, mikä romuttaa, mutta voi kääntyä myös sisäiseen ja lopulta itseensä. Jaspers näkee rajatilanteen antinomiassa spekuloinnin ja skeptismin pitkittävän tilanteesta selviytymistä ja antavan tilaa kaiken tyyppisille eristäytymisen, vieraantumisen ja kieltämisen reaktioille. Kriisiytynyt ei välttämättä pysty kommunikoimaan niistä situationaalisista lähtökohdistaan käsin muutoin kuin kiihkeästi ulospääsyä etsien. Tämä tilanne on tilaus sosiaalipsykologiselle käsitteelle ”*loving contest*”, ”*loving struggle*”.³⁷⁴ Kirkbrightin mukaan Jaspers käyttää tästä ilmaisua *Kampf in der Liebe*.³⁷⁵ Elämälle avautuvan mahdollisuus vuorovaikutuksessa toiseen edellyttää hyväksyvän ja rakastavan ilmapiirin.³⁷⁶ Kysymys on empatiasta ymmärtävän läsnäolon voimana.

Taistelu ja myös pyrkimys tasapainoon käy antinomien kautta. Mahdolliset vaihtoehdot, sopeutumisen ja hyväksymisen polut, kompromissien ja uuden mahdollisuudet voidaan käydä huolellisesti läpi. Järjellisen toiminnan kautta voi olla mahdollista nähdä oman ajattelunsaakin rajoitteet ja siinä kohdassa myös tulla *valotetuksi* (*Erhellung*) jonkin ei-olevan olemassaolosta immanentin ulkopuolisena transsendaalisena tekijänä. Emootioiden vallatessa järkyttyneen mielen ne voivat vallata ja tuhota ajattelun vaatiman rauhallisen tilan. Kaikki selkiytyminen, ratkaisujen hakeminen, uuden havaitseminen, vaatii mainitun rakkaudellisen ilmapiirin, ja mahdollisuuden vuoropuheluun ”*in the contest of loving*”. Jaspersin käsite *avoimesta horisontista* (*Der Offener Horizont*) sisältää rakkaudellisen ilmapiirin ja on luovan metamorfosisen ja transformaation tulosta, mikään ei synny ulkoisesti pakotetussa tilassa. Situaatio itse antaa jo riittävän ahtaat rajat.

³⁷³ Jaspers 1970,206.

³⁷⁴ Jaspers 1970,204-215; Kieltäminen projektiona koettavalle eksistentiaaliselle kriisiytymiselle ilmenee useiden nuorisokulttuuristen ilmiöiden taustalta.

³⁷⁵ Kirkbright 2004,71; Kirkbright’n mukaan ilmaisu löytyy myös Jaspersin kirjoituksesta *Einsamkeit*;

³⁷⁶ Agosta, Lou,2011, 43-50

Jaspers nosti useissa kirjoituksissaan esille Max Weberin.³⁷⁷ Max Weber on käsitellyt uskonnollisen kielen maailmassa determinismiin ja predestinaatioon liittyvää teodikea-ongelmaa. ”Miksi Jumala sallii”-kysymys tuo keskusteluun myös transsendentaalin ulottuvuuden juuri edellä mainitun ulkopuolisen mahdollisuuden eksistenssin sisäpuoliseen puuttuvana.

Kognitiivisten ristiriitojen sävyttämä antinominen itsereflektio ja kysymystenasettelu voi alkaa juuttua *teodikea* –ongelmana tunnetun kysymyksen äärelle ja päätyä *vapaan tahdon* –kysymysten alueille, joiden loputtomuus helposti ajaa umpikujaan. Ennaltamääräämisen kysymys ja determinismin sekä fatalismin pohdinta osoittautuvat voimakkaiksi spekulointia ylläpitäviksi voimiksi ja ratkaisemattomina hakevat tukea. Tämänkaltaisissa tilanteissa epätoivo ja *itsemurhan miettiminen* ja senkaltaisten pyrkimysten mahdollisuudet voivat nousta kapeutuneen ja loogiseen kehään päätyneen ajattelun keskiöön.³⁷⁸ Ajattelu näissä tilanteissa häiriintyy ja hakee pessimismille alttiita ajatuskuvioita. Altistuneet skeemat tukevat toisiaan ja ajattelu tuntuu täysin jumiutuneen. Sikäli kysymys on tässä vaiheessa myös yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksesta, kirottujen filosofisten kysymysten kanssakulkijaa, ratkaisuun osallistuvaa ympäristöä ei välttämättä laisinkaan ole – varsinkin, kun ongelmien luonne kaltaisuudessaan voi edellyttää filosofiaan ja kärsivän kyselijän kysymyksiin perehtymistä. Tilanne joka tapauksessa vaatii tarkkaavaista kuuntelijaa ja havaitsijaa, eikä pelkkä tukeva ja ymmärtäväksi luonnehdittu psykologinen tuki aina riitä.³⁷⁹

Ongelmien ratkaisupyrimykset ovat mahdollisesti rajautuneet loogisten ajatteluketjujen loogisuuteen; rationaalisina sinänsä tuntuvat selityksiltä, mutta eivät pysty ylittämään antinomisen maailman epäloogiselta tuntuvaan luonnetta sekä siihen kuuluvaa olemisen paradoksin ymmärrystä.

Karl Jaspersin kuvaama *kommunikaation merkitys* korostuu näissä antinomisen päätöksenteon vaiheissa. Yksinolemisen ahdistavuus, koska ”mitään pysyvää ei ole” -tunnelmissa vaikeus kohdata edes yksinoleminen, voi käydä ylivoimaiseksi. Kanssakeskustelija, kanssakulkija on ehdoton edellytys kärsivän eksistentialistin taistelun tukena. Mikä tämänkaltaisen läsnäolon luonne on, on

³⁷⁷ Jaspers 1960,253:Jaspers esittelee Weberin analyysin teodikea-kysymyksestä.

³⁷⁸ Eksistentiaalisia kysymyksiä juuri kysymysten vaikeuden ja syvyyden vuoksi on lähdetty usein tarkastelemaan psykoanalyttisten ja psykodynaamisten teoriasuuntauksien kautta. Jaspersin näkökulma arvosti potilas - lääkäri - suhteen merkitystä ja kiinteää yhteyttä, mutta korosti kärsivän ajattelutoimintaan ja sen sisältöön perehtymisen tärkeyttä ennen tulkintaa. Kulovesi 1933: Psykologian uudet suuntaukset ja psykoanalyysin mahdollisuudet Suomessa alkoivat kohota laajemmin tietoisuuteen vasta vähän sen jälkeen, kun Kulovesi oli julkaissut vuonna 1933 teoksensa Psykoanalyysi. Eino Kailan psykologiaa käsittelevä teos Persoonallisuus ilmestyi vuonna 1934 ja saavutti suuren suosion. Kirjailija Tatu Vaaskivi julkaisi vuonna 1937 teoksensa Vaistojen kapina, jossa hän käsittelee kriittisesti uutta psykologiaa ja psykoanalyysiä. Psykoanalyysin merkitys psyykkisten oireiden ja häiriöiden tutkimus- ja hoitomenetelmänä yleistyi Suomessa vasta 1940-luvun lopusta alkaen, nyt Yhdysvalloista tänne tulleen.

³⁷⁹ Ns. ymmärtävän psykologian ajatus kuuntelemisen merkityksestä johtaa myös ajatuselämän loogisten ristiriitojen ja kysymyksenasettelun ymmärtämiseen, missä kyse ei ole vain ns. supportiivisesta terapiasta psykologisena tukena, vaan ajatteluun perehtymisestä ja ajattelun polkuihin tutustumisesta, ajattelun sisällön nähtäväksi tekemisestä.

Jaspersin mukaan ehdottoman rauhan ja kaikesta voimankäytöstä, myös kaiken älyllisestä sanankäytöstä tai ylivoimasta, pidättäytymisen ilmapiiri.

Keskustelu itsessään ei näin olekaan aina välttämätöntä. Älylliset ristiriidat säilyvät usein eri selvityksistä huolimatta. Ongelman keskiö ei ole aina rationaalisesti ratkaistavissa, vaan juuri ymmärryksen kautta lähestyttävissä. Eksistentiaalinen läsnäolo, Jaspersin sanoin *Existenz*, todellistuu myös täydellisen ymmärtävän hiljaisuuden vallitessa.

Jaspers kuvaa rajatilanteita useasta eri näkökulmasta. Hänen mielenkiintonsa on kohdistunut niin ihmisen reagointiin kuin myös itse todellisuuden rajoittaviin elämänolosuhteisiin ja tilanteisiin. Tämän kombinaation tuloksena ihminen itse näyttää toistuvasti joutuvan erilaisten valintojen, paineiden ja antinomisen kamppailun keskelle. Kyseessä ovat niin loogisten ristiriitojen avautumattomuus kuin psyykkisen ahdistuksen kehittyminen ratkaisemattoman edessä. Yhteisöllisyyden ja sosiaalisten merkitysten ymmärtäminen ei välttämättä tarkoita merkitysten toteutumista elämänvalinnoissa. Erilaiset kriisiytymiset johtavat usein uusiin vastaaviin. Kieltäytymisen ja negaation vallitessa ovat edessä epätoivon ja näköalattomuuden kuvat.

Jaspersin epätoivoa, syvää kokonaisvaltaista psykofyysistä kuilua kuvaava käsite *pohjaton kuilu* (*Verzweiflung, Abgrund*)³⁸⁰, epätoivo ja putoaminen, merkitsee kestämatöntä tilannetta, ellei mahdollisuutta realismiin ja toiseen ihmiseen avaudu. Epätoivo on voimakkaan tunnekokemuksensa vuoksi vaikea saavuttaa ja kohdata pelkän rationaalisen keskustelun kautta. Voimavarat ovat hukassa ja mahdollisen psykoottisen reagoinnin todennäköisyys läsnä. Eksistentiaalisesta kyselystä voi tällä tavoin vaipua täysin psyykkiseen lamaanumiseen ja sairauteen.

Loogisen ajattelun vaatiessa tiedon hyvää perustelua on antinomien keskellä taistelevan vaikea löytää valinnoilleen pitävää totuudellista perustaa. Jyrkimmillään skeptisismi väittää itse tietämisen ja niin muodoin varmuuden olevan täysin mahdotonta. Tosin mahdottomuuden toteaminen itsessään edustaa varmuuden ja tietämisen olevan totta.

Jaspersin näkemyksiä tulkiten kriisin eri vaiheissa yhä uudelleen aktivoituva kysymyksenasettelu voi saada agnostikonkin jatkuvaan spekulointiin vaihtoehtojen välillä. Vahva osallistuminen mahdolliseen ratkaisevaan näkemykseen puuttuu, jolloin skeptisismiin uppoaminen uhkaa. Relativisti kieltää tiedon yleispätevyyden ja tyytyy Protagoraksen (480-410eKr.) lausumaan ”ihminen on kaiken mitta” uskoen vain yksilöllisiin totuuksiin.³⁸¹ Näistä näkökulmista olisi ratkaistava omat ohjaavat arvot. Arkirealismi kuitenkin käytännön tilanteissa luo selkeitä

³⁸⁰ engl. käännös *Abyss*, vrt. Cybulska.

³⁸¹ Platon 387-355eaa., teoksessa Θεαίτητος (Theaitetos).

heuristiikkoja sekä sääntöjä, ohjeistusta, joka rakentuu yksilölliseksi arvopohjaksi. Varmuuden epävarmuudessa puhutaan todennäköisyyksistä ja mahdollisista totuuksista.

Rajatilanteiden merkitys Jaspersin mukaan kulminoituu edellä esitetyissä eksistentiaalisissa peruskysymyksissä, joiden käsittelyn jälkeen ihmisen on mahdollista elää ristiriitoineen, mutta sovussa itsensä ja maailmassaolonsa kanssa.³⁸² Kuten edellä on jo todettu, Viktor Frankl kuvaa yksinolemisen kokemusta eksistentiaalisen tyhjiön luoja. Myös erilaiset psykologiset teoriat kertovat tästä analysoidessaan ihmisen paniikki-, kauhu- ja myös psykoottisia kokemuksia.³⁸³

Jaspersin eksistenssifilosofiaan ehkä voimakkain vaikuttanut Sören Kierkegaard paljasti Richard Appignanesin mukaan normaaliuden alla piilevän ”kauhun”:

*Kauhu tihkuu ihmisen elämään ahdistuksesta, joka voi joskus vallata ja halvaannuttaa itsen. Se saattaa alkaa siitä, että ihminen tuntee olevansa yksin maailmankaikkeudessa...Kierkegaardin kauhun käsite kertoo hetkistä, joina itse kokee olevansa vaarassa luhistua...Aikomukseni, haluni, minuuteni eivät enää löydä olemassaolosta mieltä...Äkillinen ja pakottava ahdistus keskeyttää ”minuna olemisen” prosessin...valtaa täysin nykyhetken...kiduttava epävarmuus. Ahdistus paljastaa riittämättömyytemme ja harhakuvat siitä, mitä luulemme olevamme.*³⁸⁴

Jaspersin kuvaamina kauhukokemukset liittyvät rajatilanteiden antinomisen taistelun kiihkeisiin vaiheisiin, joissa psyykkisen kokemuksen voima ylittää sietokyvyn. Hermes Kick on huomioinut tämän aiemmin esitetyssä kaaviossaan Jaspersin käsityksestä kriisiytymisestä. Rajatilanteiden ajoittain vaatima sietokyky ylittää kaikki normaalin tunne-elämän ulottuvuudet. Myös psykoottiset kokemukset voivat liittyä kauhun kokemuksiin tilanteissa, jossa psyyke ei kestä tilanteessa vallitsevia olosuhteita, ristiriitoja, traumaattisia muistoja tai palautuvia toistoja niistä.

2.3. Optimismin ja pessimismin välinen vuoropuhelu (*Versöhnung, Vergeltung*)³⁸⁵

Pohtiessaan vapaan valinnan mahdollisuuksia Jaspers korosti vapaan tahdon merkitystä. Ajattelun intentionaalisuus Jaspersin mukaan lähtee arvoista, jotka konkretisoituvat valintatilanteissa ilmenevistä *suuntaa antavista tahdon ilmauksista*.³⁸⁶ Kriisin ja antinomisen taistelun pitkittyessä on

³⁸² Peruskysymyksiä: *Kampf, Tod, Zufall, Schuld* (Jaspers, 1960, 257-280)

³⁸³ Kivimäki 2010 ja 2013., Bourne 2013; Popielski, Kazimir teoksessa Lúkas *Elämän voimat* (suom. Marja Kyrö), 1985.” Rohkenen väittää, että Franklin logoterapia edustaa inhimillisen olemassaolon pätevää analyysiä nykyajan kulttuurissa. Sillä ainostaan se näkee ihmisessä olennon, joka etsii tarkoitusta ja joka kuulee ”tarkoitusta kutsuvan huudon”, joka nykyään aivan liian usein jää kuulematta.”

³⁸⁴ Appignanesi 2008, 26-27.

³⁸⁵ Kick 2015, 115-137; ”Sovinto, kosto”.

³⁸⁶ Jaspers näki elämänsenteissa näkyvän vapaan tahdon voiman.

aika valita, mitä elämässä haluaa. Hermes Kick kuvaa Jaspersilaisen rajatilanteen loppuvaihetta kahtiajakautumisen vaiheena ja Walter Kaufmann näkee Jaspersin selittävän jatkuvan kärsimyksen pohjimmiltaan taisteluna, optimismin ja pessimismin asenneilmastojen välisestä mielenvaltaukseseen pyrkivänä kaksintaisteluna.³⁸⁷ Jaspers itse käsittelee optimismin ja pessimismin välisen taistelun antinomista luonnetta asennemuutosten ja *mielialavaihteluiden kautta* jatkuvan kärsimyksen esimerkkinä. *Suunnan etsiminen kuormittaa*. Huomiolla voi olla yhteyksiä nykyiseen bipolaaristen häiriöiden yleistyneeseen diagnosointiin.

Optimismin ja pessimismin välisestä antinomisesta taistelusta voi muodostua myös neurologisesti kytkeytynyt ja vakiintuva ajattelumalli, joka liittää myös ison määrän tunteita mukaan vaihteleviin mielialoihin. Kriisiä ei tunnisteta, ja se kroonistuu.

2.3.1. *Negativismi ja nihilismiin vaipuminen*

Ajatteluelämä, tiedonkäsittely ja kaikki tietoisuudessa käsiteltäväksi tullut on toisen vaihtoehdon mukaisessa valinnassa sävyttynyt negatiivisen ja ahdistavan kautta. Ajautuminen pessimististen ja negatiivisten tulkintojen jatkuvaan kertaamiseen vahvistaa ajattelun kapeutumista kohti nihililististä lopputulemaa, jossa ei enää ole mitään kiintopistettä tai näköalaa. Ajattelun sisältö on Jaspersin mukaan jäänyt hegeliläisen dialektiikan loppumattomaan kehään. Epävarmuus lisääntyy, ajattelu pirstoutuu ja rakentaa harhaisia polkuja eikä loogisuuden rakentaminen enää onnistu. Jaspers esittelee nihilismiin vajoamisen vaiheittaiset muodot:

Transsendentaalisen mahdollisuus kielletään, kaikki ylipäätään lähtee kieltämisestä niin ajatusten kuin tekojenkin tasolla. Pyritään vapautumaan kaikista rajoittavista tekijöistä ja instituutioista. Kokemus henkisestä kuihtuu eikä arvoilla ole juurikaan mitään sijaa.

Nihiloinnin ketju jatkuu itsensä, oman arvonsa ja identiteettinsä kieltämisenä, elämästä luopumisen miettimisenä. Pohjaton kaiken kieltäminen kuitenkin säilyttää oma tahdon, joka alkaa vahvistaa negatiivisia valintoja. Mitään ei enää ole, millään ei ole mitään arvoa.

Maailmankuva kapeutuu ja kääntyy kaaottiseen kokemukseen kaikkialla nähtävästä kärsimyksestä ja arvottomuudesta.

³⁸⁷ ...*Yes or No to life as whole...*”, Kaufmann 1959, 285.

Lopulta Ego ei havaitse mitään, ei koe tai usko mitään. Kaiken tyhjänpäiväiseksi kokeminen estää realiteettien ja todellisuuden kohtaamisen. Vain olemattomuus havaitaan, absoluuttinen nihilismi.³⁸⁸

Jaspers kuvaa näin skeptisismien kulkua pelkkänä ajattelua ohjaavana tekniikkana, jossa äärimmäinen nihilismi varsinaisena hengen ja henkisyyden kadottavana lopulta luhistaa terveyden.³⁸⁹

Jaspers kuitenkin lopuksi tekee ratkaisemattomana pidetyn kysymyksen:

*Wo ist denn noch ein Halt? Jaspers itse vastaa: ...die Menschheit trotz allen Nihilismus lebt, sie muss also überall Halt haben... Wir finden sie 1. in den Formen des Begrenzten, die der Nihilismus zerstören kann...2.im Lebendigen, Unendlichen.*³⁹⁰

Jaspersin näkemys edustaa kaikenkäsittävän (*Das Umgreifende*) todellisuuden tuntematonta, mutta koettavaa ja elvyttävää luonnetta, missä tuki itsessään lepää.³⁹¹ Henkilökohtaisen olemassaolevan todellisuuden rakennuspuut ja puitteet (*Die Gehäuse*), antavat kehyksiä, voimaa ja suuntaa, myös uuden kehitykselle ja rakentamiselle; samoin kuin jaspersilaisittain voisi todeta, että myrskyn jälkeen on aina tyyntä...sama palaa, mutta rauhoittaen ja levon kanssa.³⁹²

Kuvaillessaan kriisin vaiheita Jaspers itse jättää aina mahdollisuuden uuteen arviointiin, hän ei kuvaa kriisiä dikotomisena, kahtiajakautuneina selkeinä deterministisinä valintoina kohti psyykkistä häiriötä tai positiivisiin 'kohti elämää' -orientaatioihin, joskin Jaspersin mukaan valinta elämälle ojentautumisesta tuo tasapainon jättäen antinomisen elämänkamppailun taakseen. Jaspersin mukaan jatkuva mahdollisuus löytää autenttinen itsensä on aina olemassa. Varmuus omasta olemisesta sekä elämänsä mielekkyyden kokemisesta on mahdollista; ei ole mitään ennaltamäärättyä valintaa niin kuin ei itsevalintaakaan pettymykseen, koston, vihaan tai ylpeyteen.

Hermes Kick kuvaa kriisin vaiheet jaspersilaisittain, mutta näkee kahtiajakautumisen vaiheen ongelmallisena mahdollisten tuhoavien, staattisten ja fundamentaalisten ajattelun aineiden ja

³⁸⁸ Jaspers 1960,290-300.

³⁸⁹ Jaspers 1960,300-304; Jaspersin mukaan Nietzsche oli läpikäynyt nämä vaiheet ja kirjoittaessaan tästä toi julki niiden todellisen luonteen. Kirjoittaessaan teostaan *Will zur Macht* hän ilmaisee itse tahdonvoimassaan positiivisen käänteen mahdollisuuden.

³⁹⁰ Jaspers,1960,304.

³⁹¹ Jaspers 1960,304: ”Missä tuki viipyy? ...Kaikesta nihilismistä huolimatta ihmiskunta elää, joten sillä täytyy olla myös tukea, huolenpitoa.” Jaspers vastaa: ”Löydämme sitä ensinnäkin *rajojen muodoissa, joita nihilismi ei voi häiritä...sekä toisekseen eläväisessä, äärettömässä.*”

³⁹² Jaspers on usein kuvattu kotiseutunsa Oldenburg’n merimaisemaan.

merkitysten kehittämisessä ja muodostamisessa.³⁹³ Ajattelun radikalisoitumisen voidaan nähdä olevan yksi mahdollinen esimerkki tämänkaltaisesta kehittämisestä.

Jaspersin mukaan aina on mahdollista käydä vuoropuhelua vahvasti polarisoituneidenkin antinomien välillä ja saada uusia näkökulmia elämänsä arvojen tarkistamiseen. Jaspersin kuvaamassa eksistentiaalisessa kriisissä voidaan käydä taistelun ja tappion pohjilla, mutta löytää tie yhteiseen jaettavaan ja olemiseen, kokea elämän mielekkyys ja elämisen onni antinomioiden etääntyessä ja objektivoitua pelkiksi ajattelun kohteiksi vailla subjektiivisen sitoutumisen pakkoa itse tunnetilaan.³⁹⁴ Psyhyke vapautuu jäykästä fundamentaalisesta taakastaan nähdä asiat vain oman ajattelunsa kautta. Tässä on kyse myös nuoren ihmisen kasvuprosessista. Jaspers lainaa Nietzschen ilmaisuja:

*Alle Weltbilder, Werthierarchien sind von einem Standpunkt des Lebens aus perspektivisch, also verzerrt gesehen. Horizontin avauduttua katseleminen on väljempää: ...diese Akte wachsenden Lebens schaffen je nach Art des Lebens neue Perspektive*³⁹⁵.

Vakuuttuneisuus ajattelun joustavuuden mahdollistumisesta sekä resilienssin kasvamisesta heijastaa Jaspersin käsityksiä henkisten voimavarojen ja henkisyiden kasvusta.

*Das Leben des Geistes ist Freiheit.*³⁹⁶

Myös Hermes Kick Jaspersin kriisiytymiseen liittyviä käsityksiä tutkineena näkee traumatisoitumisen myötä syntyneiden negatiivisten reaktioiden ja psyykkisen sairastumisen palautuvan terapeuttisen hoidon kautta mahdolliseen uuteen prosessiin kohti uusia arvovalintoja. Posttraumaattisen stressireaktion jälkeinen tila voi lukkiuttaa psyykkisen ja lamauttaa henkisen, mutta lamaantuneisuudesta ja kielteisyydestä vapautuminen on mahdollista traumaterapeuttisen itse alkusyihin perustuvan tarkastelun ja hoidon palauttaessa tasapainon ja mahdollisuuden uusiin kokemuksiin.³⁹⁷

Mikäli nihilistinen pohdinta jääkin pitkittymään, jatkuva ambivalenssin tila ja tunne valintojen tekemisen pakosta sekä siitä seuraava viivytyksen piina luo stressitiloja edelleen altistaen psyykkisiin häiriöihin. Käyttäytymisen muuttuessa alavireiseksi ja masentuneeksi yksilö voi ohjautua kohti

³⁹³ Kick 2015,136.

³⁹⁴ Jaspers 1960, 280-284.

³⁹⁵ Jaspers 1960, 304: ”Kaikki maailmankuvat, arvohierarkiat voidaan joistain elämän näkökulmista nähdä perspektiivikysymyksinä, siis vääristyneinä.”

³⁹⁶ Jaspers 1960, 328: ”Hengelen elämän olemus on vapautta”.

³⁹⁷ Kick 2015,137-194; Essl & Wautischer 2008.

negatiivista, nihiloivaa, itseensä käpertyvää ja vetäytyvää itseinhon tilaa.³⁹⁸ Itse-inhon, in-sistoinen, sisäänpäin kääntyvän ja maailmaltasuljetun yksinäisyyden tila aiheuttaa aina vaurioita. Eksistoinen, ihmisenä olemiseen, kuuluu aina sosiaalinen ulottuvuus toimintoihin ja vuorovaikutuksellisine yhteyksineen.³⁹⁹

Saarisen mukaan Sartren kuvaama inhon tunne johtuu ”*olemassaolon samanaikaisesta perusteettomuudesta ja välttämättömyydestä*”. Inho on kaiken olemassa olevan kontingenttisuuden eli sattumanvaraisuuden sekä oikeudettomuuden tiedostamista. Heideggerille vastaava kokemus näyttäytyy kuoleman läheisyydessä, Jaspersille rajatilanteissa, tuskan ja syyllisyyden kokemuksissa.⁴⁰⁰ Itse-inhon syntymisen seurauksina voi pitää vaurioituvan ruuminkuvan häiriintymistä, häpeän ja alemmuuden tunteiden kehittymistä. Jaspersin käsitys autenttisesta olemisesta ilmentää ihmisen luonnollista itseluottamusta, arvostusta ja omaan olemiseensa mukautunutta tilaa.

Jaspersin näkemys skeptismin uhasta merkitsee ajattelun pysähtyneisyyttä ja tarkastelun vinoutumista pelkkiin kysymyksenasetteluihin. Hermes Kickin arvioidessa Jaspersin käsitystä kriisiytymisen kulusta on selkeästi nähtävissä juuri tämä valintatilanteen jakautuminen. Skeptisismi ja negatiivisen kehän mahdollisuus toteutuessaan häiritsee henkisen liikkumavaraa. Kasvun ja kehittymisen suunta pysähtyy ja tuloksena voi olla vakava ajattelun jäykistyminen kielteisiin asenteisiin ja koko elämään suhteutumisessa.

Logoterapian kehittäjän Viktor Franklin oppilas ja seuraaja Elisabeth Lúkas käyttää samasta asiasta käsitettä *hyperreflektio*. Tällä hän tarkoittaa sitä, että skeptisen ongelmassa pyörimisen tila on tullut vaiheeseen, jossa ongelma pitkittyessään on saanut huomattavan sijan: ”...siitä on epäilemättä tullut hänelle jonkinasteinen hyperreflektio. Epäluuloisuus ja jopa vainoharhaisuus saa tarkkailijan tuntemaan asiat todeksi, vaikka asian ongelmaluonne lähtee suhtautujan omasta pelokkaan intensiivisestä asian tarkkailusta.”⁴⁰¹

Mikäli jokin elämänongelma, loogisen ristiriidan ratkaisemattomuus, tunne-elämään liittyvä epävarmuus tai turhautuminen pysäyttää ja asettaa ihmisen staattiseen tekemättömyyden tilaan, tämä paikalleen kivettyminen jättää kokijan tarkastelemaan vain omaa olemistaan ja suhdettaan

³⁹⁸ Lehtinen 2013,226.

³⁹⁹ Kuusi & Achte 2006; Junttila 2012.

⁴⁰⁰ Saarinen 1983,179-181.

⁴⁰¹ Lúkas 1985.

ratkaisemattomaan. Kasvu pysähtyy, asioita ei voi viedä eteenpäin ja henkisen kehitys, sisäisen uudistuminen, polkee paikallaan. Tilan kuvauksena Lukas'n hyperreflektion käsite osuvasti tarkentaa kyseisen ilmiön ajattelulle ominaisena erityisesti yksinäisyyden kulminaatiopisteissä.

Jaspers kuvaa psyykkisen kuormituksen alla taistelevan reaktioita prosessina, jonka vaiheita hän kuvailee kärsimyksen kestäättömyyden näkökulmista.

2.3.2. Alistuminen ja kieltäytyminen (*Resigniert, Weltflüchtig*)

Alistuminen tietämättömyyteen, ratkaisemattoman sietämiseen, jatkuvaan ristiriitaan ja epävarmuuteen on optimismin ja pessimismin välisen taistelun käännekohta, jossa alkaa vähittäinen luovuttaminen. Jaspers lainaa Salomonin sanoja ”kuitenkin voi syödä, juoda ja iloita” kuvaten välinpitämättömyyden tilaa, missä nautinnoista voi tulla itsetarkoitus. Kärsimyksellä ei näytä olevan mitään mieltä, oikeutta tai rajaa tässä toivottomassa tilanteessa. Jaspers tuntee kysymyksen: ”*Wer kann dem allgewaltigen Gott Fragen stellen!*”⁴⁰², mikä usein liittyy eri aikojen traagisiin tapahtumiin. Vastauksia ei ole.

Alistumisesta voi tulla pysyvä masentuneen ja murretun mielentila. Itsetunto musertuu ja usko omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin laimenee. Pyrkimys laantuu ja elämäntoimintojen passivoituminen uhkaa. ”*Da das Dasein besser nicht wäre, ist der vollkommende apatische Gleichmut, das Aufgeben jeglichen Leidens und jeglicher Freude, schliesslich das Nichts zu erstreben*”.⁴⁰³

Jaspers kuvaa maailmasta *pakenemisen vaihetta* lyhyesti totaalisen kärsimyksen ja myöskin ilon häviämisenä. Itsemurhan miettiminen valtaa ajattelun, jossa kärsimys näyttää erottamattomasti kuuluvan maailmassa olemiseen. Kaiken nihiloivan masentuneen kärsijän näkökulmasta maailmasta vapautumisesta voisi tulla yleinen oppi kaikille, ilman vihaa tai rakkautta elämään tai maailmaan.⁴⁰⁴ Tunne-elämä vaikuttaa täysin sammuneelta ja turtuneelta, eivätkä mitkään maailmanselitykset tai moraaliset näkemykset enää vaikuta tähän. Kysymyksessä ei ole pelkkä kieltäytyminen, vaan tuho ja kaiken loppu.

Kieltäytymisen kulttuurihistoriaa samannimisessä kirjassaan kuvannut Mari K. Niemi johdattelee aiheisiin, joiden taustaideologia on kieltäytymisessä ja torjunnassa: kieltäytymisessä, joka tavoittelee

⁴⁰² Jaspers 1960,251: ”Kuka voi asettaa kysymyksiä kaikkivaltiaalle Jumalalle?”

⁴⁰³ Jaspers 1960,251: ”Jos olemassaolon kokemus ei muuttuisi paremmaksi, apaattinen mieliala saisi aikaan kaikesta kärsimyksestä ja kaikesta ilosta luopumisen ja vähitellen vajoamisen nihilismiin, jossa ei enää tavoitella mitään”.

⁴⁰⁴ Jaspers 1960,252.

jalompaa ja parempaa sekä kieltäytymisessä ajan ilmiönä ja yhteiskuntakriittisenä toimintana. Perusvire kirjan artikkeleissa ei välttämättä ole negatiivinen, pessimistinen ja kielteinen, vaan liikkuu ambivalenssin alueella tavoitellen asketismillaan jotain, mitä ei välttämättä tiedosta tai ymmärrä. Kokemus *olla ilman*, olla vapaa, olla riippumaton ja kokea ihmisenä olemisen sinällään '*an sich*', ilmentää tavoitetta pyrkiä "sisäisen" kautta oivaltamaan ihmisenä olemisen ehdot tai niiden sidokset ympäristöön ja yhteisölliseen elämismailmaan.

Kieltäytymisellä on *vahva sidos tunne- ja tahtoelämän alueelle*; on kysymys tahdonvapaudesta ja vapaudesta ylipäättään."...kieltäytymisellä viestin muille, kuka olen, samalla, kun yritän tulla siksi, joka haluaisin olla."⁴⁰⁵ Tässä kuvastuu niin Jaspersin kuin yleensä eksistentiaalistien yhtenevä käsitys ihmisen kehityksestä: kieltäytymisen trendillä, historialla sekä kieltäytymisellä itsellään on hyvin eksistentiaalinen, olemassaoloa ja itseksi tulemisen prosessia virittävä sävy ja tavoite.⁴⁰⁶

Kieltäytyminen palvelee sisäisen kasvun mahdollisuutta. Vastuunotto kieltäytymisen rituaalin kautta jäsentää yksilön roolia sekä tottumus- ja elintapakulttuurisia käytänteitä ohjaten elämiskulttuurista linjausta ja rajanvetoja. Vapaus kieltäytyä estää vastuuttoman vapauden "villiintymisen" harjoittamalla yksilönkehitykselle ja kasvulle oleellisen rajaamisen, torjumisen, itsen mahdollisuuden sekä yksilöllisen olemassaolon kokemisen ja lujittumisen. Näin tarkastellen kieltäytyminen voi merkitä myönteistä, ihmisen olemiselle vapauttavaa ja tilaa luovaa aikaa.

Ajan ilmiönä kieltäytymistä voi tarkastella myös identiteettikehityksen kannalta psykologisena kehitysprosessina ja samalla havaita sen yhteisöllinen merkitys osana sosiaalistumista, yhteiskuntaan integroitumista ja arvosuuntautunutta elämäntarkoituksen etsintää.⁴⁰⁷ Frankl käyttää ilmausta *itsen transsendenssi* kuvaamaan inhimillisten ilmiöiden intentionaalisuutta ja suuntautumista itsen ulkopuolella olevaan unohtaen samalla itsensä.⁴⁰⁸ Kieltäytyminen voidaan nähdä myös valintojen kautta tapahtuvana sosiaalisesta sulkevana irrottautumisena ja negatiivisena elämästä vieraantumisen ketjuna.

Eksistoinnin voi tarkentaa kuvauksella 'ihmisen astuminen itsestä ulos'. Sananmukaisesti on kysymys ojentautumisesta ulkona olevaan.⁴⁰⁹ Viktor Franklin sanoin "Ihminen on aina jo suuntautunut itsestä ulkopuolelle."⁴¹⁰ Kierkegaard kirjoittaa samasta asiasta: "Voi, onnen ovi ei aukene sisäänpäin, niin että voisimme rynnätä sitä vasten ja töytäistä sen auki. Se avautuu ulospäin

⁴⁰⁵ Niemi 2008,17.

⁴⁰⁶ Sokrates myös 'itseksi tulemisesta'; Frankl 2006.

⁴⁰⁷ Frankl&Böschmeyer 1986; Jaspers 1946,1960.

⁴⁰⁸ Pykäläinen 2004, 50-51.

⁴⁰⁹ Frankl 1988a,81.

⁴¹⁰ Frankl 1989,15.

ja siksi ei ole mitään tehtävissä.”⁴¹¹ Karl Jaspersin mukaan elämä avautuu ulkomaailman ja toisten kohtaamisessa.

Kielteinen ja elämälle epäedullinen vaihtoehto tässä ambivalenssissa ja antinomisessa sisäisessä dialogissa on kääntyminen sisäänpäin ja *itsen* tarkkailu, *in-sistoiminen*. ”Mitä enemmän ihminen sulkeutuu sisältäpäin ja mitä tiukemmin hän vetää oven kiinni perässään, sitä vaikeampi toisten ihmisten on tulla hänen luokseen ja hänen päästä yhteyteen muiden kanssa”.⁴¹²

Kieltäytymisen luonne tarkentuu eri ihmiskäsityksiä vertaillen. Reduktionistisen eri luonnontieteiden, psykologian ja sosiologiankaan käsitteiden varaan rakennettujen ihmiskäsitysten kapeus ei riitä kuvaamaan ihmisenä olemisen *henkisen* ulottuvuutta. Tämän havaitseminen antaa näkökulmaa siihen, miten pessimismi, negativismi, nihilismi alkavat kehittyä sammuttaen kaiken elämältä haluttavan. Jaspers pohti maailmanuskontojen käsityksiä ja peruslähtökohtia useissakin kirjoituksissaan.⁴¹³

Lyhyesti Jaspersin näkemystä kiteyttäen voi havaita hänen mielenkiintonsa maailmanuskontoihin nojautuvan nimenomaan eri uskontojen perusoppien tutkailuihin. Buddhalaisuuden opillinen ydin puhuu mielen tyyneyden saavuttamisesta kieltäytymisen ja passiivisuuden kautta, kääntäen katseen pois toisten seurasta, vetäytyen ilman intentionaalista ja yhteisöllisen toiminnan kautta kehittyvää arvohakuista tarkoituksellisuutta.

Oman rauhoittumisen, mielialan vireystason alentamisen sekä alistumisen elementit korvaavat yhteisöllisyyden ja elämälle ojentautuvan pyrkimyksen.⁴¹⁴ Tällä voi nähdä yhtymäkohtia stoalaisen Epiktetoksen teksteissä esiintyvän käsitteen *amor fati* tulkinnassa *kohtalonsa rakastamisesta*, joihin teksteihin myös Nietzsche oli perehtynyt. Erityisesti oleskellessaan Sils Marian alppikylässä, Nietzschen vaikutus Jaspersin ajattelussa todellistui ja hän ymmärsi Nietzschen tämänkaltaisenkin

⁴¹¹ Kierkegaard 1988,43.

⁴¹² Pykäläinen 2004,50; Vrt. myös ei-oleminen, Ich-Nicht.

⁴¹³ Jaspers 1919 ja 1957.

⁴¹⁴ Buddhalaisuuden eri kehitysvaiheissa on ollut ja on nykyään havaittavissa hyvinkin sosiaalisia elementtejä; Buddhalainenkin psykologia kyllä korostaa ihmisen kokonaisvaltaisuutta, mutta eroaa useista länsimaisista ajattelutavoista siten, että näkee ihmisen mielen koulutettavuuden ja harjoittamisen kohteena – ei sellaisenaan vapaana ja terveenä, kuten Karl Jaspers. Idän aatemaailmaan kuuluva velvollisuuden ja tekemisen vaatimus on ihmistä sisäistä kohtaan rajumpaa kuin länsimaisen vapauden ja spontaaniuden luoma ulkoinen toimintakulttuuri. Mielen kouluttaminen, ansaitseminen ja kurinalaisuus joissakin idän kulttuureissa kestää läpi elämän, kun taas länsimainen vapauden käsite on jatkuvassa liikkeessä kiihtyvän kehityksen ja teknologisen vallankumouksen pyörteissä.

ajatuksen, mutta itse edusti elämälle avautuvaa, yhteisöä kohti ojentuvaa sekä Kierkegaardin elämänilon kasvattamisen pyrkimystä.⁴¹⁵

2.3.3. Heroismi

Jaspers etenee kriisiytymisen vaiheita kuvatessaan heroistiseen vaiheeseen, jonka kuvaus pitkälti pohjautuu Nietzschen kokemuksiin ja kirjoituksiin voimantunteesta, ahdistuksessa nousevien uusien yritysten antamasta uskalluksesta ja pyrkimyksestä palauttaa kriisiytymistä edeltäneen alkutilan tasapaino ja tyyneys.

Jaspers tulkitsee Friedrich Nietzschen käsitettä 'yli-ihminen' (*Übermensch*) kiinnittäen huomion nietzscheläisen avuttomuuden ja voimattomuuden kokemuksesta lähtevään yritykseen tukeutua rationaaliseen pyrkimykseen ottaa elämänkulkunsa ohjat omiin käsiinsä. Kysymys on heittäytymisestä järjen ja siitä lähtevän voimansa valossa aktiiviseen toimijuuteen ja vastuullisuuteen omassa elämässään. Jumalausko ilman ihmisen omaa aktiivista hänelle ominaista mahdollisuutta ja voimia on ideaalisen ja abstraktin jumaluskon mukaista, mutta ei reaalisen transsendentaalisessa koettavan subjektiivisen todellisuuden koeteltua uskoa.⁴¹⁶ Ihmisellä on tehtävä ja rooli, tarkoitus, olla oman itsensä subjekti.⁴¹⁷ Tämä on Jaspersin näkemyksissä myös Nietzschen pyrintö ja lähtökohta.

Symbolikieleen ja subjektiiviseen tulkintaan nojautuva romantiikan ajan filosofialle tyypillinen mystifiointi ja *romantisisminkin* nimellä tunnettu varsinaista myöhemmän romantiikan ajan ideoiden ja tunteiden korostaminen hehkuttaa myös yli-ihmisen ihannointia. Yli-ihmisen ihannointia löytyy kaikesta romantiikan ajan ja lajin kirjallisuudesta, ja ilmenee yhteisöjen tasoilla erilaisten utopioiden ja totaliteettien kehityksissä. Tulkinta yli-ihmisen roolista Nietzschen kirjoituksissa on hyvin monenlaista; Jaspersin näkemyksen mukaan voi olla kyse myös vääristä tulkinnoista, koska itse Nietzschen henkilökohtaisen kriisiytymisen merkitystä ei ole osattu erottaa hänen todellisesta sanomastaan.⁴¹⁸

Jaspersin mukaan perusasenteella suhtautua elämään ja elämässä vastaantulevaan on merkitystä, nykyilmauksia käyttäen erityisesti kognitiivisten skeemojen luomisessa. Erityyppinen traumatisoituminen ja mahdolliset deprivatiokokemukset sävyttävät tulkintaa. Ajattelun suuntautuneisuus valikoi havaintotoimintoja ja konstruoi tulkintoja. Arvojen mahdollisen

⁴¹⁵ Babich, Babette 2013, 6 -14: lainaa Nietzscheä teoksesta *Die Fröhliche Wissenschaft* (1882) :*“Nietzsche, The Gay Science:” ...Flamme bin ich sicherlich...Flame am P’:*” Olen liekki ...”; Babich vastaa Nichols’n artikkeliin, jossa aihe liittyy kysymykseen ikuisuudesta ihmisen kokemuksissa, *liekkiin* kohoavissa kokemuksissa.

⁴¹⁶ Jaspers korosti järjen asemaa, rationaalisen toiminnan merkitystä, elämän perusvoimia.

⁴¹⁷ Jaspers 1971,239.

⁴¹⁸ Appignanesi 2008,37.

murtumisen ja irrallisuuden sekä toiseuden kokemusten alla ihminen yksilönä joutuu ahdistavien ajattelupolkujen alle. Jaspers kuvaa tilannetta inhimillisen kärsimyksen näkökulmasta. Kun elämänkulku ja oleminen häiriintyy ja näyttäytyy onnettomuuden, kuoleman ja syyllisyyden näkökulmista, normaali päivittäinen toiminta keskeytyy. Innostus, voima ja pyrkimys täyttyy näiden dostojevskilaisten kirottujen kysymysten ratkaisuyrityksillä.⁴¹⁹ Jaspersin mukaan ihminen aina kuitenkin pyrkii selviytymään vaikka erilaisin psyykkisin ylilyönnein, heroistisin mielikuvin ja teoin.⁴²⁰

Jaspers kuvaa heroismia myös hiukan toisesta kulmasta, ymmärtävän psykologian käsittein. Jaspersin analyysi renessanssin taiteeseen pysähtyessään havahdutti hänet huomaamaan kaiken taiteessa kohtaamansa ilon, suuruuden, voiman ja kauneuden. Hän näki sen heijastavan ihmisessä vaikuttavien piilevien voimien murtautumista näkyväksi ja elämän kannatteluksi. Jaspers näki sen myös ihmisen pyrkimyksessä voimantuntoon ja hallintaan; positiivista voimaantumista kohdata eteen tulevia vaikeitakin asioita ja kysymyksiä. Hänen asenteensa elämäntuskaan oli muuttunut juuri edellä mainittujen kokemustensa vuoksi. Heroinen vaihe kriisiytymisessä voi olla tarpeellinen juuri siksi, että ihminen tekee ympäristölleen selväksi oman asemansa yhteisössä ja oikeutensa sanottavaansa. Edellä kuvattu *yli-ihmisen* tulkinta myös nietzscheläisittäin voi merkitä nihilismistä luopumista ja oivaltaa voimaan ja voimantuntoon kätkeytyvän tahdon osallistua oman elämänsuuntansa johtamiseen ja vapaan tahdon varassa tapahtuviin elämälle antautuviin ratkaisuihin. Kysymys *ei välttämättä* ole maanisilta näyttävien toimintojen luonteesta sinällään, vaan intentiossa ja suorassa välittömässä toiminnassa ojentautuva selkeä viesti oman tilanteensa hallintaan. Elämän suunta, mitä Jaspers voimakkaasti korostaa, voi olla mahdollista itse löytää.

Jaspersin oman ihmiskuvan kehityksen perusta nojaa ihmistä kunnioittavaan kommunikaation merkitykseen, minkä tärkeänä pitämänsä arvon hän oli omaksunut jo varhaisvuosinaan.

⁴¹⁹ Jaspers 1960,230.

⁴²⁰ Heroismin voittokulkua voi nähdä tietyissä nuoriso- ja nykykulttuurien muodoissa, mitä amerikkalainen Jaspersia koskeva tutkimuskirjallisuus on käsitellyt. Erilainen kulloinkin vaikuttava *fashion statement*, kulttuurisesti valittu polku, kieltäytymisen vastalauseen, hurmion, uhkan ja pelon ja kenties minkä tahansa muunkin ilmentäjänä on länsimaiselle kulttuurille tuttu ilmiö. Ollaan kysymässä, mistä tässä kaikessa on kyse ja mikä on kaiken merkitys. Nuorisokulttuurin muodoissa lähennyttään eksistentiaalia tavalla, joka pyrkii havahduttamaan ja haastaa yhteiskuntakritiikillään ja länsimaisen uskonnollisuuden arvioinnillaan kaiken ns. entisen. Radikaalein on aina vahvin haastaja, siihen on jollain tapaa reagoitava. Eksistenssifilosofinen kysymyksenasettelu on ajasta riippumatonta, ajalle tyypillistä ja ihmisenä olemisen olemista, Appignanesin (2008,8) sanoin:”...mietiskelevän olemista...”. Viesti manifestoituu yhteisessä kommunikaatiossa ja palvelee integraation ja ryhmäytymisen tarpeita. Varsinainen vastalause jää toiseksi, mikä sinällään voi johtaa antinomisen keskustelun kohti kompromisseja ja sopimuksia, avautua positiiviselle.

Kuuntelemisen taidon ymmärtäminen vahvistui hänen tutustuessaan psykoanalyttisen koulukunnan edustamaan kiinteään potilas - lääkäri -suhteen korostamiseen. Kuunneltavan henkilön ajatusten merkitys antoi Jaspersille näkemyksien ajatusten ohjaavasta voimasta, mikä oli nähtävissä hänen myöhemmissä tutkimuksissaan eri maailmanuskontojen ja ideologioiden toimintaa suuntaavista ohjeistuksista ja voimasta.

Kognitiivisen psykologian käsitys ihmisen itsensä toiminnasta ja valinnoista identiteettinsä rakentajina ovat voimistuneet ja vahvistaneet jaspersilaista käsitystä ajattelun ja toiminnan yhteydestä. Jaspersin ihmiskuvan kehitys tässä suhteessa oli aikaansa edellä ja on vaikuttanut eri terapiasuuntausten kehittymiseen ja psyykkisen oirehoidinnan tarkempaan arviointiin yksilön omasta ajattelusta käsin.⁴²¹

2.3.4. *Skeptisismi ja mielen harhautuminen äärimmäisessä nihilismissä*

Kriisin keskellä oleva kyseenalaistaa kaiken ja siihen liittyvä skeptisismi, ankara kysely ja antinomien tarkastelu nihiloimiseen asti, eri vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien välillä, aktivoituu.

Jaspers näkee ihmisen omassa elämismaailmassaan, tunteidensa, tietojensa, pelkojensa, tulkintojensa ja käsitystensä saartamana. Hänen arvomaailmansa, käsityksensä metafyyisistä todellisuudesta sekä omien kokemustensa tulkintojen polku ovat kaikki läsnä myös mielen harhautumisen viidakossa. Näin ollen on täysin välttämätöntä, että ihmisen omaan sisäiseen maailmaan on saatava senkaltainen yhteys, että tulkintojen tulkinta ja yhteisen löytämisen mahdollisuus avautuu myös toisille. Tämä on avain myös ymmärtämiseen, mikä ei Jaspersin psykopatologiassa rajoitu eikä edes tarkoita kanssakärsimistä.⁴²² Tavallaan jo tässä on oivallus myöhemmän kognitiivisen terapiasuuntauksen ääriviivoista.⁴²³

Kysymys on syventymisestä kärsivän ihmisen todellisuuteen sellaisena kuin se on ja pyrkimyksestä nähdä asioiden loogiset yhteydet myös skeptisismiin ajautuneiden ajattelutoimintojen alueella. Tässä on kyse myös psykoanalyttisen metodin hyväksymisestä salatun ja tiedostamattoman polkujen

⁴²¹ Ulrich Neisser (1913-2012) kirjoitti teoksen *Cognitive Psychology* (1967) ja kehitti ajattelun ja tiedonetsinnän kuvauksena ns. havaintokehämallin.

⁴²² Jaspers 1960, 128.

⁴²³ Mm.Saariluoma et al, 2001, 86; Ulrich Neisser (1913-2012); Sittenmin Aaron Beck (s.1921) kognitiivisen psykoterapian auktoriteettina.

alueille, mutta rationaalisuuden mahdollisuuteen niiden arvioinneissa.⁴²⁴ Jaspers näkee kaikessa logiikan, vaikka sitä ei aina pysty ymmärtämäänkään. Ihmisen rationaalisuus on yksi hänen filosofiansa keskeisiä ajatuksiaan.⁴²⁵

Nihilismin äärirajoille tultaessa arvoihin sitoutumattomuus ja lähteminen ei-olemisesta, puutteellisuudesta, puutteellisista havainnoista, asettaa ihmisenä olemiselle rajun vaatimuksen. Oman järjen valossa olisi kartesiolaisittain pyrittävä ymmärtämään miltei kaikki eksistenssille olennainen ennen kuin mitään edes myönnetään olemassa olevaksi. *Varmuutta ei nihilismissä ole.*

Jaspersin ajatusta edelleen tulkiten on nähtävissä, kuinka Nietzschen kuvaama rajatilanteen sietämättömyys on ajautunut itseinhon ja skeptismin tiellä pisteisiin, joissa näköalattomuus voi johtaa täydelliseen nihilismiin. Richard Appignanesi eksistentiaalisteja arvioidessaan kuvaa Friedrich Nietzschen näkemystä askeesista ideaalina elämältä säästymisenä: ”... *askeesi saavuttaa kieltäytyksen, joka on ainoa tapa pelastua tästä harhakuvien maailmasta.*”⁴²⁶

Elämällä sinänsä ei Nietzschen mukaan ole arvoa ja siksi onkin syytä tarkastella kärsimystä, joka antaa sille merkityksen. Onko merkityksenanto asia, jota elämä ikään kuin vaatii? ’Hyvän ja pahan tuolta puolen’ totuutta ja kaiken alkuperää etsiessään Nietzsche näkee länsimaisen yhteiskunnan mädännäisyyden ja arvojen luhistumisen. ”Elämän kieltäminen on Nietzschen vasarallaan löytämä ontto kohta, jota meidän on kuulosteltava.”⁴²⁷ Appignanesin mukaan on kysymys keskeneräisyyden ja katoavaisuuden aiheuttamasta *pelosta kohdata todellisuus* ja pyritään ajattomuuteen, ikuisesti kestävään, missä ilmenee toive hengen olemassaolosta, henkisyyden mahdollisuudesta.

Ihminen on Jaspersin mukaan ensijaisesti *kulttuuriolento*. Spinozan käsitys ihmisen kehollisuudesta mielen perustana oli hänelle koko *ihmisruumiin idean* pohja.⁴²⁸ Kognitiivinen psykologia ja mielenfilosofia ymmärtävät ihmisen informaatiota käsitteleväksi systeemiksi. Toisaalta täysin funktionalistinen kognitiotiede näkee mielenfilosofiassa ongelman mielen ja ruumiin suhteesta.⁴²⁹ Mentaalisten tilojen merkitys askarruttaa, kuten Husserlin intentionaalisuuden käsite toiminnan suuntaajana.⁴³⁰ Näillä käsityksillä on vaikutusta mielenterveytyksessä: kysymykseksi nousee: *mitä hoidetaan?*

⁴²⁴ Jaspers 1989,153-191; 1997,161-168.

⁴²⁵ Jaspers 1970.

⁴²⁶ Appignanesi 2008,39.

⁴²⁷ Appignanesi 2008,40.

⁴²⁸ Damasio Spinozan sanoin: ”Tajunta ei tiedosta itseään muuten kuin havaitsemalla ruumiin vaikutusten ideat”, 2003,190.

⁴²⁹ Jo 1840-luvun ns.materialismikiista kulminoitui kysymykseen siitä, tuleeko kehittyvä luonnontiede syrjäyttämään filosofian tieteenä.

⁴³⁰ Saariluoma et al., 2001,27-28.

Jaspersin käsitys ihmisestä kokonaisena niin sielultaan kuin ruumiiltaan sekä hengeltään on eräs hänen ihmistä koskevan filosofiansa perusteesejä.⁴³¹ Berkeleyn mukaan olemassaolo on *havaituksi tulemistä*⁴³². Mitä se merkitsee henkisen (olemassaolon) ymmärtämiselle?⁴³³ Jaspersilaisittain lähinnä juuri sitä, että tulee nähdä, tunnustetaan ihmiseksi, jota kuunnellaan ja joka otetaan todesta. Loogisen päättelyn keinoin ei ole mahdollista tulla johtopäätöksiin minkään olemassaolosta, koska aistihavaintojen pettävyys ja riittämättömyys itsessään asettaa ehdot rationaalisen ajattelun etenemiselle ja synteetin kehittymiselle. Tässä ollaan rajatilanteessa ja nihilismissä, joka Jaspersia tulkiten voidaan ymmärtää *hätähuutona* ja *kommunikaatioon kutsuvana*. Jaspersin näkemys oli joka tilanteessa ihmisyyttä hakeva ja kantava.

Jos asioiden abstrahointi kriisiytymisen edetessä lisääntyy, maailmanselitys irtaantuu realismista ja etäännyttää arkikokemuksesta niin kauas, että konkreettinen alkaa menettää merkitystään. Skeptisismi ottaa vallan kokonaan. Järjen utopioiden luodessa imaginaarista, mielen tasot ja tilat kärsivät kommunikaation puutteesta. Ihmiselle välttämätön vuorovaikutus sekä ajatustensa vastine toisen ajattelevan yksilön kohtaamisessa on erityisen tärkeä paitsi yksinäisyyden kokemisen torjunnassa myös merkkinä materian, aineellisen empirian olemassaolosta. Delusioiden ja jopa solipsistisen maailmankuvan hahmottaminen mielen harhoina käynnistyy.⁴³⁴ Tämankaltaisessa skeptisismissä, mielen kaaoksessa spekuloi, nihiloiva, tyhjyyden tilassa oleva, ja umpikujaan rationaalisisessa ajattelussaan joutunut on vaarassa joutua psykoottiseen tilaan, jossa kauhu valtaa koko olemuksen. Psykyke häiriintyy.⁴³⁵

Jaspers esittelee psykopatologiassaan seikkaperäisesti erityyppisiä hengenelämäänsä liittyvien mielenmaisemien kuvauksia.⁴³⁶ Hänen mukaansa yksilöllisen henkilön elämismaailma keskittyy kaiken omassa ympäristössä koetun, eletyn, ymmärretyn ja havaitun varaan. Näin sitoen hän pysyttelee yleisten sosiokulttuuristen tekijöiden kuvaajana ja käyttää esikuvana omia vahvoja elämäkerrassaan kuvattuja elementtejä. Jaspers filosofina korostaa vuorovaikutusta ja ajattelun alueella tapahtuvia prosesseja maailmankuvan rakentajina jo ennen varsinaisen kognitiivisen

⁴³¹ Jaspers 1997,709:” *psychopathology is constantly faced with the fact that the individual is a creature of culture*” ... saman asian Jaspers ilmaisi jo psykopatologiaa käsittelevän teoksensa ensimmäisessä painoksessa korostaessaan mahdollisuutta tutkia tai sanoa ihmisestä mitään, joka selittäisi hänet kokonaan...ts. ihmistä ei voi kokonaan objektivoida tutkimuksen kohteeksi. Miелensisäisten prosessien tutkiminen antaa mahdollisuuden nähdä erilaisten miелensisältöjen vaikutus akuuteissa tilanteissa välähdyksenomaisina tulkinnoille alttiina kuvina. Psykoanalyysin pimeä puoli Jaspersin mukaan oli juuri se, että alkuaikoina koulukunnan piirissä kuviteltiin, että kaikki on tulkittavissa, ikään kuin tutkija pystyisi kerralla hahmottamaan toisen yksilön koko elämismaailman tilanteisiin sidottuine symboleineen.

⁴³² Berkeley’n tunnettu sitaatti: ”*esse est percipi*”, tulla nähdä.

⁴³³ Tämä voi merkitä *tunnetta* siitä, ettei olemassaolollekaan ilman konkreettisia havaintoja ole perusteita.

⁴³⁴ Kokemus maailmasta ja mistään olevasta heikentyy, näkökulma pelkästä ’minän’ näkökulmasta vahvistuu.

⁴³⁵ Jaspers 1997,293-297; vrt.s.142 kysymys kuolemanpelosta ja tyhjyydestä.

⁴³⁶ Jaspers 1997,728-729,759-760.

psykologian kehittymistä.⁴³⁷ Erilaisten psyykkisistä häiriöistä ja sairauksista kärsivien todellisuutta Jaspers hahmotteli tiloissa yleisesti havaittujen näkökulmien perusteella, mutta pyrki näkemään ne yhteyksissä sairastuneen kokonaistilanteeseen.⁴³⁸

Harhaisuuden taustalla oleva ajatussisältö näyttää Jaspersin mukaan kumpuavan kokemuksista ja niiden elämyksellisyyden aikaansaamasta emotionaalisesta virittyneisyydestä. Niiden tulkinta johtaa ajattelun lähteille, joissa *erilaiset tunnekokemukset, vääristyneet todellisuudentulkinnat* sekä maailmanselitysten puutteessa kompensoiva oma strukturointi ilmenee transformaationa oman käyttäytymisen ja ajattelun alueella. Psykologisten selitysmallien merkitys aktuaalistuu, mutta ei sinällään selitä eksistentiaalisen osuutta ihmisen autenttisen elämän totuuksissa. Jaspersin käsitys on, että ihmisen rationaalisuus joka tapauksessa näyttäytyy myös harhaisten tulkintojen taustalta, ja tulee esiin ajattelupolkujen tultua tarkasteltaviksi. Asioille voi löytyä yhteyksiä.

Karl Jaspers lähestyy psykopatologiaan liittyvissä tutkimuksissaan psyykkisten häiriöiden esiintyvyyttä myös kulttuuristen lähtökohtien, tiettyjen historiallisten aikojen erityisyyden sekä historiaan sekä uskontoihin ja maailmanselityksiin liittyvien erityispiirteiden kautta sekä yleisinä ajan kuvina. Diagnostiikan muutoskohdissa hän hakee ilmiöön liittyviä kausaalisuhteita, samoin kuin tiettyjen diagnoosien tilastollista esiintymistä eri aikoina ja kulttuurisesti erilaisissa ympäristöissä.⁴³⁹ Massapsykologiaa arvioiden ja avaten Jaspers näkee joukkoihin kohdistuvat indoktrinaatiopyrkimykset vakavana uhkana, mahdollisena vallankäytön ja voiman välineenä. Myyttien, uskomusten ja ajattelumallien merkitys sekä modernin maailman vieraantumisiilmiöt sekä vakava mielialaan vaikuttava henkinen ilmasto ovat Jaspersin mukaan osatekijöitä psyykkisen harhautumisen, sairastumisen käynnistäjinä. Näiden asioiden yhteenliittymisellä ja niiden tarkastelulla on merkitystä, mikäli pyritään avaamaan kriisiytyneen henkilön psyykkisiä lukkoja ja massaliikkeidenkin harhautumisia.

Erikseen Jaspers korostaa henkisen elämän mahdollisuuksia kaikkien edellä mainittujen tekijöiden ohi ja yli. Jaspersin teoreettisten psykopatologiaa hahmotelleiden varhaiskauden teostensa pääasia oli

⁴³⁷ Psykologian tieteenalan (ensimm. Wilhelm Wundt 1879, psykofysiologia, kokeellinen psykologia) kehittyessä kognitiivisten toimintojen tutkiminen eriytyi yhtenäisemmäksi kognitiivisen psykologian omaksi tieteenalakseen vasta 1900-luvulla.

⁴³⁸ Jaspers 1997, 280-287; Heinänen 2014, 111.

⁴³⁹ Jaspers 1997, 716-731. Käsiteltyjä aiheita ovat mm. hysterian aikaansidottu ilmeneminen, psyykkisten epidemioiden esiintyminen keskiajalla, possessioiden yleisyys tietyissä kulttuureissa, noituus 1600- ja 1700-luvuilla, orgastiset kultit heimokulttuureissa sekä spiritualismi, okkultismi ja parapsykologia pseudotieteinä korkeakulttuureissa; Nykydiagnostiikassa korostuvat esim. masennusdiagnoosit sekä erilaisten tarkkaavaisuushäiriöiden suuri määrä.

tuoda esiin hänen oma filosofinen näkemyksensä psyyken rakenteesta ja reaktioista.⁴⁴⁰ Maailmankatsomuksia käsittelevässä teoksessaan hän on pohtinut eksistentiaalisen kriisin kulkua yksityiskohtaisemmin edellä käsiteltyjen eksistentiaalisten kysymysten herättäminä.⁴⁴¹ Psykkisten kriisiytymistä seuraavien vaiheiden reagointi voi noudattaa samoja kehityskulkuja etiologiastaan riippumatta. Siitä syystä myöskään tässä ei kuvattua yksityiskohtaisemmin puututa kriisin eri vaiheissa koettujen oireiden tarkasteluun. Jokainen henkilö yksilöllisyydessään voi myös reagoida yksilöllisesti. Jaspers korosti henkilön autonomiaa myös psykiatrisen hoidon piirissä.⁴⁴²

2.4. Kohti toisia - arvosuuntautuneiden kulttuuristen lähtökohtien tarkastelua

Ajan henki (*Der Geist der Zeiten*) yleisenä aatteellisen tutkimuksen indikaattorina nousee vahvasti esille Jaspersin maailmankatsomuksia ja arvoja käsittelevässä teoksessa *Psychologie der Weltanschauungen*. Jaspers korostaa samassa yhteydessä henkistä vapautta, irtautumista erilaisista lukkiutumisista ja auktoriteeteista. Hän käsittelee myös arvoliberalismia ja arvoihin sitoutumattomuuden nihiloivia vaikutuksia.⁴⁴³

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen joutuessa analysoinnin kohteeksi on varsin ongelmallista pystyä erottamaan yksilöiden toiminta yleisestä yhteisöllisestä ja yhteiskunnallisesta. Kaikki ovat yhteiskunnallisesti osallisia, mutta vain ”ulkoisesti” – kysymys on oman osallisuuden kokemuksesta, merkityksenannosta sekä tarkoituksellisuuden tunteesta. Tästä syystä kysymys yhteiskunnallisen vaikutuksesta usein palautuukin yksilön tasolle niihin toimiviin ja toimimattomiinkin sosiaalistumisiin, joissa yksilö ainakin ulkoisesti on läsnä. Tarkastelun ongelma on lopulta itsensä koko ongelman sysäämisessä alkukohtaansa eli yksilön itsensä ongelmaksi. Osittain tietysti onkin kysymys juuri yksilön ongelmasta, mutta ihmisen oleminen sinällään sisältää sosiaalisen.

2.4.1. Uskonnollis-metafyysisen maailman merkitys

Karl Jaspers käsittelee laajasti kysymystä maailmankatsomusten ja uskontojen merkityksestä, niin yksityisen ihmisen ajatteluun ja sosiaalistumisiin kuin ideologioiden tasolla niiden vaikutuksista poliittiseen, kulttuuriseen sekä yhteiskunnalliseen elämään. On varsin ymmärrettävää, että elämä

⁴⁴⁰ Jaspers 1913.

⁴⁴¹ Jaspers 1919.

⁴⁴² Heinänen 2014,86; Heinänen 2014,111.

⁴⁴³ Jaspers 1960, 327-332; Piecuch, Czesława, 2011:” *The Spiritual Situation of Time-80 Years Later*”, viitaten Jaspersin teokseen *Die Geistige Situation der Zeit*, 1931 (*Man in the Modern Age* 1933).

juutalaissuvun parissa kansallissosialistisen Saksan poliittisissa yhteyksissä sai hänet kirjoittamaan filosofialleen ominaisesta vapaudesta, sen käsitteestä ja sen ilmenemisestä, valinnasta sekä omien arvovalintojensa voimasta elämää ohjaavina merkityksenantajina.

Samoin hän natsihallinnon sortumisen ja tappion jälkeen kirjoitti syyllisyydestä, koko kansan syyllisyydestä ulottaen sen metafyyssiseen syyllisyyteen. Saksan kansan kokema syyllisyyden traumaattisuus näkyy kaikilla taiteen aloilla ja aihetta koskevassa tutkimuksessa, myös kansojen kanssakäymisten kuvioissa. Totalitarismin vaarasta on edelleen kirjoitettu paljon.

Jo uransa alkuvaiheessa Jaspers käsitteli tutkimuksissaan suurten maailmanuskontojen perusnäkemystensä. Hän havaitsi ihmisten kesken kaikkialla vallitsevan pyrkimyksen selvittää olemisensa taustaa, oman alkuperänsä syitä. Näihin perustuvia uskomuksia ja ideologisia näkemyksiä Jaspers tutki ja nimesi ihmisen pyrkimyksen ja kyselyn kohti transsendentaalista, tuonpuoleista, *filosofisen uskon* (*Der Philosophische Glaube*) käsitteellä. Sveitsiläinen eksistenssifilosofi ja kulttuurifilosofi Andreas Cesana näkee Karl Jaspersin ajatukset hyvin ajankohtaisina ja osapuolten ymmärrystä lisäävinä erilaisten globaalisten ajassa vaikuttavien kulttuuriristiriitojen ja uskontojen välisissä konflikteissa.⁴⁴⁴

Tässä yhteydessä ei perehdytä eri uskontojen erityisiin opillisiin näkemyksiin, mutta otetaan esille Jaspersin sosiologi - filosofi -ystävän Max Weberin näkemyksiä tyypillisestä eksistentiaalisen pohdinnan kohteena olevasta kristinuskon *teodikea*-ongelmasta. Friedrich Nietzschen taistelua uskonnollisissa kysymyksissään Jaspers kuvaa kirjassaan *Nietzsche Einführung in das Verständnis seines Philosophierens* (ensimm. painos 1935).⁴⁴⁵ Ei ole uusi asia, että uskonnot ovat vieneet monet ihmiset mielen syvyyksiin ja synkkiin ajatuksiin. Uskontoihin liitetty uhkaava alistaa, sortaa ja lyö ihmisen oman yrittämisen ja koko olemisen olemattomuuden äärille. Kyse usein on todellisesta kriisiytymisestä, useissa tapauksissa myös arvojen murrokseen johtavasta uudesta vaiheesta elämässä.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Cesana 2009; Cesana 2014; Jaspers 1997,764.

⁴⁴⁵ Jaspers 1981, 92,140-160,247,297-317,346.

⁴⁴⁶ *Uskontojen uhrien tuki* UUT ry 1987 perustettu yhdistys uskonnollisten syiden vuoksi väärinkohdeltujen auttamiseksi. Mitä uskonto on ja mitä sillä tarkoitetaan? Kysymys vaatisi laajan uskontotieteellisen tarkastelun. Kulttuuristen kehysten merkitys, sosiaalipsykologisten vaikutusten sekä aikahistoriallisiin perspektiiveihin liittyvä ymmärrys, jotta uskonnon käsitettä voidaan tarkoituksenmukaisesti avata näihin yhteyksiin, ovat ensisijaisesti läsnä uskontososiologisten ja uskontopsykologisten tekijöiden avaamisessa kohti yksilöpsykologista tarkastelua. Oman kulttuurisen ja niin muodoin uskonnollisen aateilmaston vaikutus on retrospektiivisessä tarkastelussa ehkä helpompaa avata kuin uuden tai uskonnon alueella täysin vieraan ilmiön tulkinta olisi. Ymmärtäminen on tällöin subjektiivisesti koettujen asioiden selkiyttämiseen pyrkivää ajattelua, objektiivisesta tarkastelusta vaativan tiedostaminen tuottaa kuitenkin usein vaikeuksia.

Kristinuskon alueelta eurooppalaisessa kulttuurissa ilmenevästä uskonnollisuudesta on kirjoitettu ja tutkittu paljon. Oman kulttuurin tuntemus on kuitenkin sekin jäänyt varsinkin historiallisissa kuvauksissa varsin ohueksi juuri perspektiivien puutteiden vuoksi. Teologinen tutkimus pyrkii orientoitumaan tähän tehtävään oman perinteensä ja tulkintakehyksensä tutkimuksena. Uskontotieteellistä tutkimusta on suunnattu myös kristinuskon ulkopuolisiin uskontoihin ja inkulturoituneisiin uskonnon muotoihin periaatteena rakentaa ymmärrystä näiden sitoutumisten välille. Helposti kuitenkin käy, että omaan kulttuuriseen ilmastoon liittyvät konnotaatiot estävät itse varsinaisen ytimen tarkastelun. Asenneilmasto voi myös olla este, koska yleisten myyttien ja tabujen maailma on kaikkialla hyvin polttava kysymys.⁴⁴⁷ Mielentutkimuksen alueella ollaan samoissa tehtävissä Jaspersin kanssa. Olennaisinta yksilöllisen elämän kannalta on juuri yksilöllisen mielenmaiseman sisältö.

Karl Jaspers lähestyi uskonnon merkitystä kriisiytymisessä hyvin varmaotteisesti ja selkeästi. Hän tarkasteli Nietzschen ajattelua myös tästä näkökulmasta. Uskonnonvastaisuudessaan ja siihen liittyvässä nihilismissään Friedrich Nietzsche meni äärimmilleen, torjuen kaiken länsimaisen kristillisen arvopohjan, mutta samalla kohdisti kaiken kritiikkinsä juuri kristinuskon perusteisiin lopulta haastaen ikään kuin itsensä Jeesus Nasaretilaisen. Äärimmäisessä pyrkimyksessään vapaaksi hän nihiloï kaiken ja tavoitteli yli-ihmiseksi kasvamisessaan hengen korkeuksia ja katsoi, että todellinen oppilas kasvussaan aina haastaa myös oppi-isänsä.

Jaspersin ajatteluun suuresti vaikuttaneen Sören Kierkegaardin näkemys kristillisestä kirkosta oli samankaltainen. Hänen perheensä elämään liittyneet menetykset ja vastoinkäymiset olivat saattaneet hänet yhtymään isänsä ajatukseen Jumalan kostosta. Koston ajatus edustaa fatalismia ja determinismia, ankarimmillaan lopullista katoamista ja tuhoa. Tämä on nähtävissä useissa maailmanuskunnoissa, joissa uskonnon laki määrää olemisen ja tekemisen muodot. Tämänkaltaista jähmettymistä Kierkegaard näki myös aikansa kirkon toiminnassa. Henkilökohtaisesti Kierkegaard ei kuitenkaan vaipunut synkkyYTEEN ja epätoivoon, vaikka näki epätoivossa, ”kuolemaan johtavassa sairaudessa”, mahdollisuuden myöntää voimattomuutensa.⁴⁴⁸

Jaspers kirjoitti maailmankatsomuksia käsittelevässä teoksessaan mielen harhautumisesta myös uskonnollisen ristiriitojen keskellä. Heroistinen ojentautuminen kohti jumalallisen järjestyksen aikaansaamista johtaa valemaailman hahmottamiseen, jossa kokija itse on kuvittelemansa

⁴⁴⁷ Pelkästään monikulttuuristen yhteisöjen erilaiset arvopohjat ovat jatkuvan keskustelun aihe juuri syystä, että erilaisten uskomusten, tabujen ja käytänteiden yhteentörmäyksiä tapahtuu; Inkulturaation väistämättömyys uskomusten ja aatteiden välillä ja kohtaamisissa on osa tätä prosessia.

⁴⁴⁸ Appignanesi 2008,30-31.

keskushenkilö. Todellisuuden – tässä tapauksessa uskonnollisten ristiriitojen - kohtaamisen ollessa liian raju ja ristiriitainen, onnellisuus löytyy oman itsensä asettamisesta jumalan, hallitsijan tai muun taistelukumppaninsa tai tärkeänä pitämänsä hahmon muotoon, tosin valheellisessa muodossa delusiona ja mahdollisena skitsofreniaksi luokiteltuun oirekuvaan. Nihilismi välttämättömänä vaiheena kohti itsetietoisuutta vaatii kaiken heroistista kyseenalaistamista, mutta voi näin saada aikaan mielen harhautumisen.

Jaspers kuvaa kaiken syvällä nihilismissä koetun vaativan noitaroviolla polttamista (*Hexenkessel*)⁴⁴⁹, totaalista tahtoa nihilismistä luopumiseen, jotta uuden elämän alku mahdollistuu ja kaikki entinen lakkaa. Tässä näkemyksessään Jaspers luo toivon näköalan ihmisenä olemisen pohjakosketuksiin.

Tarkastelu ei noudata aikansa psykopatologian oireperusteista diagnostiikkaa, mutta lähestyy psykodynaamisen koulukunnan omaksumaa käsitystä entisen tuhoamisesta kasvuprosessin alkamisessa. Nykyiset psykoterapeuttiset suuntaukset korostavat varhaisen puuttumisen merkitystä. Kriisiteoreetikko Bollnowin tekstit sisältävät samankaltaisia elementtejä kriisistä selviytymisen luonnehdinnassa kuin Jaspers: itse uusi on todellakin, vaikka vaiheistaen, kokonaan uutta.⁴⁵⁰

Jaspersin kuvaus antinomien välisestä kamppailusta heijastaa hänen näkemystään Nietzschen taisteluista.⁴⁵¹ Elämän antinomien välinen perusristiriita näyttää Nietzscheä toteutuvan hänessä itsessään, traagisen henkilöitymisessä hänen omissa sisäisissä kysymyksenasetteluissaan, dostojevskilaisittain kirotuissa kysymyksissä ja nietzscheläisittäin ”täydellisen tyhjyyden sylissä”⁴⁵². Tuskassaan kärsivä haluaa kokea täydellisen itsesäälän, kidutuksen ja kärsimyksen, toteuttaen omaa moralistista perusnäkemystään ahtaassa orjuuttavassa pakonomaisuudessaan – *eikä uskalla vain tarttua vapauteen ja elämään* kuten Jaspers tämän näkisi. Syvä masennus ja nihilismi näin kuvattuna kertovat yksilöllisen kokemuksen luonteesta.

Mitä mielen harhautuminen ja siihen jääminen on? *Saman* ikuinen paluu – saman nihilismin – samojen elämänvaiheiden ja siis myös kirottujen kysymysten esilletulo – oli Nietzschen elämänfilosofian perusteesi. Mikään ideologia tai elämänvalhe ei voisi niitä ratkaista, ainoastaan hän itse oli se, joka ensimmäisenä löysi *traagisen*, oli ensimmäinen traaginen filosofi. Jaspers näkee taistelun Nietzschen itsensä uhriuttamisen kuvauksena, samastaen kärsimyksensä ja sen koettuaan

⁴⁴⁹ Noitarovio, sananmukaisesti kääntäen.

⁴⁵⁰ Bollnow 1984.

⁴⁵¹ Jaspersin kokemukset Sils Marian kylässä toivat hänet hyvin lähelle Nietzschen kirjoituksia ja kokemuksia elämälleen polttavista kysymyksistä ja mielenmaisemaa horjuttavista ristiriidoista. Jaspers vaikutui Nietzschen kuvauksista siinä määrin, että hän jatkuvasti toi esille hänen ajatuksiaan.

⁴⁵² Riihimäki 2009: Nietzschen tekstein ilmaistuna teoksessa *Nietzschen arvoitus*.

pyrkimyksensä kohti vapautusta.⁴⁵³ Jaspers ei nähnyt kieltäymyksessä ja askeesissa itsekurin ja itsehallinnan voiman osoittamisen lisäksi niitä merkityksiä, mitä Nietzsche elämällään pyrki osoittamaan. Jaspers piti mahdollisena, että askeesi nousee ylimpänä kaiken elämän hallitsijaksi ja passiivisen elämänmuodon tueksi. Elämänilo ja onnellisuus vähenevät.⁴⁵⁴

Jaspersin mukaan askeesin peruslähtökohta ihmisen omassa toiminnassa ja moraalissa ei riitä kurottautumaan eksistentiaaliseen kokemukseen transsendentaalisen kaiken voittavasta voimasta sisäisen totuutensa tiellä. Tämä merkitsi Nietzschele yhä syvenevää yksinäisyyttä. Aiemmat ystävät joko vaikenivat tai alkoivat pitää häntä psykiatrisena tapauksena. Juuri kukaan heistä ei lukenut tai sanonut ymmärtävänsä hänen kirjojaan. Noustuaan sovinnaisen moraalin yläpuolelle Nietzsche huomasi myös filosofien siihenastisten totuuskäsitysten osoittautuneen 'perspektiivikysymyksiksi'. ”Mikä enää erottaisi toden valheesta? ” Nietzsche alkoikin totuutta etsiessään nähdä kaiken relativistisena ja kutsui erilaisia totuuksia 'elämänvalheiksi'. Myös hänen oma totuutensa voitaisiin nähdä yhtenä elämänvalheena, joka loppua kohden alkoi muuttaa muotoaan.⁴⁵⁵

Syvimmässä elämänkriisissään Nietzsche puhui arvonihilismin pohjattomasta kuilusta, mistä Jaspers käyttää käsitettä *Verzweiflung*; Eva Cybulskan englanninkielisen tekstin tulkitsemana käytetään käsitettä *Abyss* ⁴⁵⁶. Jaspers kuvaa tätä samaa epätoivoa ja syvimmillään olemattomuuden pelkoon liittyvää tuskaa myös käsitteellään *die Angst existentiellen Nicht-seins*.⁴⁵⁷ Tarkemmin tässä on jo kyse kuolemanpelosta ja toisaalta myös olemattomuuteen, tuntemattomuuteen, katoamisen pelosta ja näiden välisestä suhteesta.⁴⁵⁸

Riihimäen mukaan Nietzschen tehtävä olla varoittamassa tästä kuilusta voi merkitä kaiken uudelleenarvioinnin tärkeyttä ja todesta ottamisen välttämättömyyttä. Arvojen itsetuho ei näin olekaan viimeisintä, vaan sen näkeminen tekee Nietzschestä näkijänä aktiivisen nihilistin. Hänen visionsa voi olla myös näky, jonka mukaan myös tämän nihilismin kuilun ylittäminen onnistuu. Analyysissään kulttuurista ja sen merkityksistä Nietzsche ”kärjistämällä vastakkaisuudet äärimmilleen tavoitellaan ne molemmat alapuolelleen jättävää synteisiä” lähenee käsitystään kulttuurin itseään uudistavasta voimasta ja maailmanajan muuttumisesta, arvojen todellisesta uudelleenarvioinnista.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Jaspers 1981,447-449.

⁴⁵⁴ Jaspers 1960,92-94.

⁴⁵⁵ Riihimäki 2009.

⁴⁵⁶ Cybulska 2016,24 Hamletin tuska, ”the abyss on non-being”, kuolemaakin pahempi olemassaolemattomuuden tuska.

⁴⁵⁷ Jaspers 1932,226; Jaspers 1970,198: ”the fear of existential nonbeing”.

⁴⁵⁸ Jaspers 1932, 225: ”Die zweifache Angst”; Jaspers 1970, 198: ”Twofold fear”.

⁴⁵⁹ Riihimäki 2009.

Michael Foucault⁴⁶⁰ katsoo, että 1800 –luvulla sekä Marx, Freud että Nietzsche⁴⁶¹ ovat perustaneet uudelleen hermeneutiikan mahdollisuuden. Nietzsche romuttaessaan ja nihiloidessaan arvoperusteiden perusteet kääntäen ylösalaisin koko tulkintapolkujen subjektiiviset totuudet hän palaa kumoamiensa totuuksien alkujuurille. Freudilaista 'puhutun ketjua', alkamisen ja alkuperän etsintää niezscheläisittäin voi kutsua genealogiaksi, syvyysuuntaiseksi tiedonetsinnäksi (vrt. cognitio, divinatio). Foucault'n mukaan Nietzsche, ”perustuksien hyvä kaivelija”, lopulta Zarathustrassaan näkee, että peilien leikki lopulta on todellakin vain ”leikki ja pinnan poimu”. ”Syvyyden etsiminen ei ollutkaan kuin lapsen leikkiä”.⁴⁶² Totuus on mikä on.

Myös *Teodikea* -kysymyksen tiukkuus ja ratkaisemattomuus antaa vankat kehykset myös juuri rajatilanteen kokemukselle, koska umpikujasta ei hevin löydy ulospääsyä. Kysymyksen käsittely sulkee rajatilanteisiin liittyvän tuskan, ahdistuksen ja problematiikan sisäänsä; on vaikea edetä ja koko asia voi jopa lukkiutua. Jaspers käsitteli teodikea-kysymystä kriisiytymisen alkuperän syviä perusteita etsivän uskonnollisen ja metafyyssisen vaiheen esimerkkinä.⁴⁶³

Jaspers esittelee Max Weberin kolmea *teodikea* -ongelmaan kiteytynyttä tulkintatraditiota eri uskontojen piirissä.⁴⁶⁴ Weber käsittelee zarathustralaista dualismia, intialaista karmaoppia sekä kristinuskon piirissä keskusteltua predestinaatiokysymystä⁴⁶⁵ :

1. Zarathustra asettaa Hyvän ja Pahan itse maailman metafyyssisen olemukseen. Tämän mukaan dualistiset kaksi, manikealaisuudessa⁴⁶⁶ tunnettu Hyvä ja Paha Voima ovat keskinäisessä kamppailussa.⁴⁶⁷ Kaiken taistelun näyttämönä toimii

⁴⁶⁰ Foucault 1998,45.

⁴⁶¹ Kolmikosta on joskus käytetty nimitystä 'epäilyksen koulukunta'.

⁴⁶² Foucault 1998,48-49.

⁴⁶³ Jaspers 1960,252.

⁴⁶⁴ Jaspers 1960,253-256; Kirkbright 2004,82-85: Jaspers ja Max Weber olivat vuosina 1914-1920 Heidelbergissä erittäin läheiset keskustelukumppanit.

⁴⁶⁵ Jaspers 1960,253.

⁴⁶⁶ Manikealainen dualismi tarkoitti valon ja pimeyden välistä vuorovaikutusta, ei suoraan hyvään ja pahaan liittyvää kaksijakoisuutta; Jonas, Hans 1934 julkaisi väitöskirjan *Gnosis und Spätantiker Geist* (1. osa) varhaiskristillisen ajan gnostilaisuudesta; hän edusti ajatusta, että gnostilaisuudessa ja eksistentiaalismissa oli jotain samaa. Jonas kirjoitti aiheesta kirjan *Gnosticism and Modern Nihilism* (1952).

⁴⁶⁷ Max Weber Jaspersin (1960,253) mukaan; Nietzsche,2001.

ihminen. Myös kristillinen gnosis edusti dualismia.⁴⁶⁸ Jumala ei ole kärsimyksen takana, vaan taistelee ja voittaa oikeudenmukaisuuden puolesta.⁴⁶⁹

2. Intialainen karman laki. Usko jälleensyntymisen kiertokulkuun vie ihmistä olomuodosta toiseen. Oman elämänsä teot ihminen syyllisyytensä ja ansioidensa mukaan kohtaa uudessa olomuodossaan, joko edellistä alempana tai ylempänä. Kaikki koskettaa yksityisen ihmisen sielua, jumaluudet ovat jälleensyntymisten ylempien olomuotojen eri tasoja. Minuuden ja kehittymisen ideologian mukaan ihmisen mahdollisuus parempaan avautuu hänen tekojensa kautta, kaikkien halujen ja elämään sitovien viettien sammumisen jälkeen. Aasialaisiin uskontoihin liittyvä askeesi elämänmuotona⁴⁷⁰ sisältää kieltäytymisen ja askeesin problematiikan.
3. Protestanttisen uskon, kristinuskon, oppi predestinaatiosta⁴⁷¹ on Weberin tulkintoissa ehdoton. *Deus absconditus*⁴⁷², Jumala kaikkivallassaan on määrännyt ihmisen elämän ja päämäärät. Kaiken keskus on Jumalan työkenttänä oleminen, kukaan ei tiedä muusta eikä sitä voi käsittää.

Edellä esitetyn perusteella ymmärtää vaihtoehdot kriisiin ja ikään kuin elämän rajoille joutuneen yksityisen ihmisen mahdollisuuksiin ovat varsin rajallisia nekin. Umpikuja on totta, eikä edellä kuvatuissa ajattelun kaavioissa, eikä kokemuksellisen tunnetilan kehyksissä mitään teitä ulos elämään tai vapauteen näytä olevan.

2.4.2. Luova toiminta vapautuksena rajatilanteiden antinomioista

Jaspers on käsitellyt kriisitilanteiden muuntautumista luovaksi prosessiksi esim. taiteessa. Metamorfoosissa tunteiden ja mielen myrskyt kanavoituvat taiteellisiksi toiminnoiksi, jossa ilmenevä kokemus voi heijastaa myös näkijälle/katsojalle tunnistettavaa ihmiselle yleistä mielenmaiseman

⁴⁶⁸ Gnostilaisuus on hyvin lähellä modernia eksistentialismia kuvatessaan, toisin kuin aikansa Uusi Testamentti, että maailma ylipäättään on demoninen ja vieraantunut. Gnostilaisuus korosti jokaisen yksilön mahdollisuutta tiedostaa itsensä ja kohtalonsa. Tässä mielessä gnostilaisuus edustaa täyttä fatalismia ja sikäli ehdotonta tuhonkin mahdollisuutta. Ihmisen kokemus maailmasta on vieraannuttava, kokemuksen tasolla *'kosminen nihilismi'* ahdisti varhaiskristillisen ajan gnostilaisuudessa ja samat elementit vaikuttavat nykyisessä eksistentialismissa. Kirkkoisä Augustinuksen sanotaan ennen kristinuskoon kääntymistään olleen manikealainen.

⁴⁶⁹ Jaspers 1960,252-256: Weberin korostukset sosiologina.

⁴⁷⁰ Niemi 2008,99.

⁴⁷¹ Augustinuksen on nähty esittäneen jyrkän tulkinnan predestinaatiosta hänen käsitellessään armon välttämättömyyttä ja vapaata tahtoa armon hyväksymiseen. Protestanttien keskuudessa on katsottu, että Augustinus edusti ajatusta ennaltamääräämisen fatalisimia. Näkemys ei saanut jalansijaa varhaiskirkon kirkolliskokouksissa.

⁴⁷² lat. *Deus Absconditus*, Jumala on salattu.

luonnetta ja laajuutta. Nietzschen ajatus ihmisen inhimillisyydestä olla muistamatta ja sensuroimatta epämiellyttäviä kokemuksiaan liittyi hänen ajatukseensa ”ikuisen paluun” mahdottomuudesta.⁴⁷³ Taide transformoi ja muuttaa kokemukset osaksi elämää ja historialliseksi positiivisen toiston lähteeksi. Tässä on myös taideterapialle todellinen perustelu ja haaste pystyä mahdollistamaan terapiaan hakeutuvan motivaatio työstää kokemustensa muistot mielekkäisiin kehyksiin nyt valitsemistaan uusista näkökulmista.⁴⁷⁴

Taiteen eri muodoin on kautta aikojen pyritty etsimään ja kuvaamaan senkaltaista, minkä ilmaiseminen muulla tavoin tuntuu mahdottomalle. Ilmaisun kehittyneisyyden eri asteet kuvaavat kokemuksen ja ilmaistavan tiedonsisällön kunkinhetkistä vaihetta. Osallistuminen itseilmaisun kautta yleiseen keskusteluun antaa mahdollisuuden kommunikointiin ja ehkä myös vuoropuheluun. Asioiden avaaminen on merkityksellistä juuri pyrkimyksenä luoda yhteyksiä ulkomaailmaan ja toisiin ihmisiin, mikä siten toimii Jaspersin kommunikaatiolle antamassa perustarkoituksessaan.

Jaspers kuvaa Johann Wolfgang von Goethen teoksen *Nuoren Wertherin kärsimykset*⁴⁷⁵ päähenkilön eksistentiaalista turhautumisen ja tuskan ilmausta kysymyksessä kuolemattomuudesta:

*Wie kann ich vergehen, wie kannst du vergehen? Wir sind Ja, Vergehen - was heisst das? Das ist wieder ein Wort, ein leerer Schall, ohne Gefühl für mein Herz?*⁴⁷⁶

Romantiikan ajan klassikko Nuoren Wertherin kärsimysten rakkaussurusta aiheutuneen epätoivon kuvaus johtaa ihmisen perinteisen hulluudeksi nimetyn tunnetilan partaalle: ”Rakas Jumala! Oletko sinä säättänyt ihmisen osan sellaiseksi, että hän voi olla onnellinen ainoastaan silloin, kun hänellä ei vielä ole järkeä tai kun hän on sen jälleen menettänyt?”⁴⁷⁷ Suruunsa kärsimyksen kestäessä uupuva nuori rakastunut kohtaa elämän karun todellisuuden eikä jaksakaan kamppailla jälleen löytääkseen.

⁴⁷³ Nietzschen mukaan ’yli-ihminen’ ylivoimaisen itsehillinnän omaavana ihmisenä tulee olevaksi, jos vastaa myöntävästi hänen kysymykseensä: ”Voinko kestää ikuisen paluun armottoman valon?” (Appignanesi 2008, 45); Teoksessaan *Eksistentiaalisuus* Appignanesi aiheeseen liittyen lainaa myös Kierkegaardia (2008, 45): ”Toisto ja muistelo ovat samanlaatuista liikettä, ainoastaan vastakkaisiin suuntiin; sillä se mitä muistellaan, on ollut, ja siis se toistetaan taaksepäin, kun taas varsinainen toisto muistellaan eteenpäin. Tästä johtuen toisto tekee, jos toisto on mahdollinen, ihmisestä onnellisen, kun taas muistelo tekee ihmisestä onnettoman...”, alun perin teoksessa Kierkegaard 2001, *Toisto*. (suom. Olli Mäkinen).; ”...että muistelo lyö lukkoon ja vahvistaa sen puuttumisen ja poissaolon, mikä voidaan saada takaisin vain eräänlaisena muistikuvana tai representaationa. Toisto tekee ihmisen onnelliseksi, koska se viittaa mahdollisuuteen löytää se, mikä on ollut hukassa, ja ylittää ajan ja ikuisuuden välinen raja – toisto on (mahdollista) liikettä kohti ikuisuutta.” (Mäkinen 2004, 30).

⁴⁷⁴ Vrt. keskitysleiriltä löytyneiden taiteilijoiden maalaukset, sekä muistikirjat.

⁴⁷⁵ Goethe 1774, *Die Leiden des jungen Werthers* suom. Volter Kilpi .Otava.1904.

⁴⁷⁶ Jaspers 1960, 267; (Suom. Volter Kilpi teoksessa Goethe: Valitut teokset II) ”Kuinka minä voisin hävitä, kuinka voisit sinä? Mehän olemme! – Hävitä? - Mitä se tarkoittaa? Sekin on vain sana! tyhjä kaiku, jota minä en sydämessäni tunne.”

⁴⁷⁷ Goethe 2000, 152. Suom. Markku Mannila. Otava. Helsinki.

Maailmantuskan kuvauksena tästä tragediasta on tullut klassikko ja sitä lukeva on pystynyt samastamaan itsensä ihmisenä olemisen tuskaan. Teos edustaa traagiseen päättyvääkin, negaation voimaa, arvojen taistelua ja nihilismin konkreettista tyhjyyttä. Romanttisuudellaan tuskassa ja itsesäälissä, lempeyden kuvitellussa sylissä on staattisuutta, joka ei vie eteenpäin, vaan kivettää ja jähmettää paikoilleen. Tunteiden liekki kuvastaa kokemusten sijaa, ei välttämättä todellisuuden. Jaspers käsittelee todellisuudesta tulkittua romantiikkaa teoksessaan *Psychologie der Weltanschauungen*. Vaikka Jaspers korostaa yksityisen ihmisen elämismaailman ja kokemusten merkitystä, on Jaspers realisti. Hän korostaa totuutta. Vaikka kaikki inhimillinen onkin aina tulkintaa, on aina pyrittävä kohti alkuperäistä ja asioiden perusolemusta.⁴⁷⁸ Mikäli totuutta on olemassa, se kestää tutkimuksen ja vertailun. Totuuden kohtaaminen itsessään vapauttaa ja luo uutta.

Edvard Munch tunnetussa taideteoksessaan *Huuto* ilmaisee konkreetilla tavalla ihmisen lopullisen kaaoksen ja tyhjyyden tilaa. Salvador Dalin teokset poikkeavilla toiseuden kuvauksillaan tuovat vieraantumisen käsitteen varsin läheltä katsottavaksi. Kuten elämäkerrassaan todettu, Karl Jaspers tutustui kuvataiteisiin lähinnä isänsä akvarellimaalauksien innoittamana. Hän perehtyi mm. van Goghin teoksiin ja analysoi *piirretyn viivan* liikkeistä ihmisen perusvoimaa ja tuntoja. Tämänkaltaisen analyysi kuvataiteissa vaikuttaa edelleen.⁴⁷⁹

Karl Jaspers, kuten Kierkegaard *Mozart*-tulkinnoissaan, oli erittäin kiinnostunut taiteissa ilmenevän emotionaalisen ahdistuksen sekä siihen liittyvän luovuuden, luomisprosessin, usein toisiinsa kietoutuneesta suhteesta.⁴⁸⁰ Kysymys siitä, miksi taide herättää ihmisen eksistentiaaliset pyrkimykset, nousee esille usein. Myös Karl Jaspers kirjoitti näistä havainnoistaan tutustuessaan Vincent van Goghin maalauksiin ja niistä tehtyihin tulkintoihin.⁴⁸¹ Jaspers kirjoitti mielenhäiriöiden ja luovuuden välisestä suhteesta teoksessaan *Strindberg and van Gogh* (1922).⁴⁸² Suomalaisen Hugo Simbergin maalaus *Haavoittunut enkeli* oivallisesti kuvaa haaksirikossaan itse lentämään kykenemättömän enkelin, osassaan autettuna ja kannettuna.

⁴⁷⁸ Jaspers 1960, 436-437.

⁴⁷⁹ Saarikivi 1967.

⁴⁸⁰ Kirkbright 2004; Jaspers van Gogh'n taiteesta. ks.s.81,108-109,120-128; Vincent van Gogh impressionismistaan elokuussa 1888”...en pyri kuvaamaan täsmällisesti sitä, mitä näen, vaan käytän värejä mielivaltaisesti luodakseni voimakkaamman tulkinnan.” ”Van Goghin kiihkeää tulista sielua ahdistelivat mitä hirvittävimmat demonit...niin masentunut kuin van Gogh sairauden hetkinään olikin, pystyi hän aina kohtausten mentyä ohi löytämään jälleen henkisen selvänäköisyytensä ja kätensä luovan voiman.” (Joseph Emile Müller'n kuvaus impressionismista teoksessa *Maalaustaiteen kuvahistoria*, Saarikivi&Saarikivi 1963).

⁴⁸¹ Jaspers 1977: *Strindberg und van Gogh, An Attempt of a Pathographic Analysis with Reference to Parallel Cases of Swedenborg and Hölderlin*, Univ of Arizona Press.

⁴⁸² Jaspers 1922; Kirkbright 2004,81.

Jaspers löysi myös Kierkegaardin teoksista sisäistä kuvausta mielen ristiriidoista. Musiikissa voidaan kuulla ehtymättömän epätoivon, ihmisenä olemisen hurman ja hurjuuden mielikuvat, kärsimyksen, rakkauden, intohimon ja tuskan kokemukset. Kysymys on ihmisenä olemisen tuskasta, elämän ja kuoleman rajalla olemisen nautinnosta ja tuskasta, intohimosta ja elämyshakuisuudesta, valinnanvaikeudesta kaaoksen keskellä ja siitä, että traagiselle ei löydy selitystä. Søren Kierkegaardin kuvaukset Mozartin oopperasta *Don Juan* olivat pyrkimys syvälliseen tulkintaan säveltäjän mielenmaisemasta ja -liikkeistä. Keskusteluun intohimosta Søren Kierkegaard osallistuu erityisesti teoksissaan *Mozart – esseet* (2002) sekä *Viettelijän päiväkirja* (1960). Kierkegaardin mukaan Mozartin oopperat edustavat parhaimmillaan tasoa, johon taide eksistenssin olemusta kuvatessaan ulottuu.⁴⁸³

Kierkegaardin analyysissä heijastuu *hetkellisen* elämäntodellisuuden täyttyminen ja kokemus *eksistenssistä, ihmisenä olemisesta*, joka on koko elämisen ja kokemisen keskus. Jaspers kutsui tätä autenttisen olemassolon, ihmisen arvoisen elämän, kokemusta termillä *Existenz*. Eksistentiaalinen todentuu ääripisteessä, elämän ja kuoleman rajapinnoilla, joista taide kaikinensa heijastaa ja ammentaa aiheensa. Nämä rajapinnat osallistuvat osallisuuden ja toisaalta kieltämisen alueella elämälle edulliseen ja elämän torjuntaan liittyviin pintoihin. Tässä on kyse valintatilanteesta syntyvästä *eksistentiaalisesta ahdistuksesta*.⁴⁸⁴

Melankolinen temperamentti ja taiteellinen luomiskyky on usein liitetty yhteen.⁴⁸⁵ Kyseessä lienee juuri olotilan ja olemassaolon problematiikan ilmaisun vaikeus. Kärsimystä, alakuloa ja ongelmia on yksinäisenkin mahdollisuus sanoittaa, kuvata piirroksin tai musiikkia kuunnellen helpottaa. Kärsimys elämään kuuluvana voi Jaspersin mukaan kuitenkin tuoda ymmärrystä ja olla siten arvo itsessään.

Jaspersin näkemystä kriisiytymisestä, siihen liittyvää heroismin vaihetta mukaillen ja vahvuuden kasvamisen mahdollisuutta kuvaten Juhani Rekola väitöskirjassaan traagisen käsitteestä lainaa Nietzscheä:

⁴⁸³ Kierkegaard 2005, 132: ”Don Juan pakotetaan kohti elämän ääripistettä. Koko maailman ahdistamalla voitokkaalla Don Juanilla ei ole muuta suojapaikkaa...elämän keinulaudan äärimmäisessä pisteessä Don Juan taas kerran, ilman reipasta seuraakin, sytyttää elämänilon rintaansa...kylästynyt kaikkien juonten ristituleen, mutta hän ei ole uupunut vaan hänen sielunsa on tarmokkaampi kuin koskaan aikaisemmin...sisäinen elinvoima puhkeaa hänessä esille vahvempaan ja rikkaampaan kuin koskaan aikaisemmin...kaikki todellisuuden moninaiset nautinnot ovat hänelle liian vähäisiä verrattuna siihen, mitä hän nauttii omassa itsessään...musiikki on Don Juanin olemus...sellaista on hänen elämänsä, kuohuvaa...alkukeitossa, joka on hänen elämänsä...” ; Popularisoidun taiteen ilmenemismuodoissa nämä intohimon ja hurjuuden, erilaisten kuohuttavien tunteiden ilmaisemisen voima on nähtävissä mm. argentiinalaisen tangon ja *flamencon* rytmeissä ja liikkeissä, modernissa abstraktissa kuvataiteessa sekä erityisesti *heavy* – musiikissa.

⁴⁸⁴ Bezzubova 2016: artikkelissa käytetään käsitettä ’kartesiolainen ahdistus’, mikä viittaa kognitiivisiin ristiriitoihin. Eksistentiaalinen ahdistus voidaan ymmärtää vielä laajemmin.

⁴⁸⁵ Voronina 2011, 34.

...yrittää oppia, mitä pelkääminen on...⁴⁸⁶ Traagisen dialektisuuden edessä osoittautuvat sekä optimismi että pessimismi irrelevanteiksi.⁴⁸⁷

Elämän tuntojen ja traagisen kohtaaminen luovat näkökulmaa asioiden olemukselliseen ymmärtämiseen, elämän *sisäiseen*, mitä Jaspers piti tärkeimpänä.

Jaspersin toteamus *tragiikasta ilman transsendentaalia*⁴⁸⁸ merkitsee arvojen punnitsemista ja arvojen löytymistä. Kriisin etenemisessä on tässä vaiheessa kysymys arvomurroksen alkamisesta ja radikaalista käänteestä kohti oman vapauden ja valintojen mahdollisuuden ymmärtämistä.

Taiteessa on mahdollista kuvata koko prosessin luonnetta itse teoksen syntymiseen asti. On kyse merkityksellisen kokemuksen havaitsemisesta ja kokemisesta, sen tutkimisesta, arvioinnista, johtopäätöksistä ja ratkaisusta, mikä katsojan/kokijan/kuulijan on taideteoksen äärellä mahdollista aistia. Useat kirjalliset teokset ovat toiston positiiviseksi muokkautuneita muisteluksia, elämäkertoja ja kehityskertomuksia traagisenakin koetun elämänjakson etääntyessä ja saavuttaessa kirkastuneen löydön sen merkityksellisyydessä.⁴⁸⁹ Kriisin keskellä tosin on vaikea uskoa henkiseen kasvuun ja kärsimyksen merkitykseen.

Jaspers näki kriisiytymisen vaiheissa optimismin ja pessimismin todellisina elämänasenteina, joilla on merkitystä. Itse asian, transsendentaalisen ulottuvuuden avautuessa, ihmisen löytäessä uuden näkökulman ja tarkastelutason, hänen asenteillaan ei enää ole merkitystä. On kyse täydellisestä metamorfoosista koko elämän suhteen. Tässä kohdassa aiemmin mainittu Rekolan näkemys Reinhold Schneiderin traagisen käsitettä analysoivista teksteistä yhtyy Jaspersin teksteihin.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Rekola 1971, 199.

⁴⁸⁷ Rekola 1971, 199.

⁴⁸⁸ Karl Jaspersin teksteissä transsendentaalisen käsite sisältää tuonpuoleisuuden, kaikkeuden, mitä ympäröivä todellisuus jo itsessään ilmentää; voima, jota ei voi määritellä, mutta joka hetkittäin voi olla todettavissa esim. kuvauksena: ”*kaikki ei ole tässä*”; tragiikka ilman transsendentaalia edustaa pysähtymisen tarpeen konkreettista tilaa, henkisen murtautumista tueksi ongelmien ratkaisuvaiheisiin.

⁴⁸⁹ Vrt. toisto vrs. muistelo – Nietschen ’ikuisen paluun’ negatiivisen muistelun muuttuessa positiiviseksi toistoksi.

⁴⁹⁰ Juhani Rekola tarkastelee teoksessa *Ruusumaanantaista pääsiäisaamuun* väitöskirjassaan tutkimaansa saksalaisen kirjailija Reinhold Schneiderin tuotannossa esiintyvää *traagisuuden* käsitettä⁴⁹⁰ ja esittelee samalla koko joukon uusia avauksia erilaisiin taidetta tulkitseviin lähteisiin, samoin kuin Karl Jaspers omista teoksistaan.

2.5. Elpyminen, selviytyminen – kohti Avointa Horisonttia (*Der Lebendige Prozess, Existenzerhellung*)

Rajatilanteet osoittavat ihmisen ajattelulle luonteenomaisen antinomisuuden.⁴⁹¹ Hän voi tässä antinomisessa kamppailussa murskaantua ja särkyä, mutta kuitenkin saada siitä elämänvoimaa ja tukea. Tuki ja voima sisältyvät itse olemiseen ja elämään. ”*Auflösung und Halt liegen miteinander im Kampf, nicht immer als bewusste Gegenüberstellung, aber faktisch im Leben.*”⁴⁹² Jaspers näkee elämän itsessään ja kaiken ihmiselle yleisen, kantavan murroksissa ja uuden edessä tarvittavaa voimaa ja kestäkykyä.⁴⁹³

Jaspersin mukaan konkreetit kunkinhetkiset tilanteet kehyksineen, muuttuvat, mutta ”haaksirikko on yleinen ihmiselämään kuuluva kokemus”.⁴⁹⁴ Rajatilanteita aina tulee ja ihminen elää alituudessa liikkeessä. Reaktiot niihin ovat hyvin monimuotoisia ja niitä on, mutta prosessi sinällään, liikkeen ja muutoksen muoto, tukee elpymistä ja uuteen heräämistä.⁴⁹⁵ Taistelu ja kamppailu yhä uudelleen tyyntyy ja herää taas; näennäinen rauha etsii lopullista eettisissä arvovalinnoissa, dogmatisoitujen antinomisten maailmankuvien tarkasteluissa, optimismin ja pessimismin mielenmaisemissa.

...Olemassaoloon kuuluu pyrkimys transsendoimiseen, tuolle puolen menemiseen, ylittämiseen; pyrkimys mennä jokaisen saavutetun rajan tuolle puolen.⁴⁹⁶

Mutta tiedolla ja kyvyllä hahmottaa kokonaista on rajat. Kun suljettu mielentila, näkemys, maailmankuva, oma vakaumus, tarkoin suojeltu ja vaalittu simpukankuori (*Die Gehäuse*) rikkoontuu ja samalla raivaa mieleen sitoutuneita lukkiumia, syntyvä jaspersilainen *avoin horisontti* avaa jokaisesta särkyneestä kohdasta uusia näkökulmia. Ratkaisu alkaa hahmottua ja uusi virkistää mielen.

Jokainen ihminen työstää antinomisen sisäisen vuoropuhelunsa prosessia itsensä ja ’suojavyöhykkeensä’, sisäisen maailmansa kautta. Hän toimii täysin kiinnikasvaneena omiin

⁴⁹¹ Antinominen taistelu voidaan nähdä tiedonkäsittelyä koskevissa psykologisissa teorioissa päätöksentekoprosessin kuvauksina. Nämä prosessit tuovat esiin monipuolisen ja jatkuvan asioiden loputtomalta tuntuvan kääntelyn ja siihen liittyvän sisäisen argumentaation, mikä antaa uusia lähtökohtia ja erityisesti tietoa sekä itse kohteesta että toimijasta itsestään. Kulloinkin totuus ja tieto muuttavat asenteita eniten. Kognitiivisen psykologian ajattelua koskeva malli havaintokehästä (Neisser 1984) voi tässä kuvata koko prosessia.

⁴⁹² Jaspers 1960, 280: ”Vapautuminen ja entisestä irtoaminen sekä uuteen kiinnittyminen ja tuki, molemmat yhdessä sisältyvät kamppailuun, eivät aina tiedostettuina vastakkaisvoimina, mutta tulevat todeksi elämässä.”

⁴⁹³ Jaspers 1960, 419-432.

⁴⁹⁴ Kauppi 2001, 317.

⁴⁹⁵ Jaspers 1960, 280.

⁴⁹⁶ Kauppi Jaspersin käsityksestä 2001, 317.

defensseihinsä ja maailmankuvansa näkemyksiin, kehyksiinsä, ja sitä kautta omaan henkilökohtaiseen tilanteeseensa sidottuna. Tämänkaltaisen sosiaalistuminen on ihmiselle luontaista. Yksilölliseksi tilanne muuttuu, kun henkilö tulee tietoiseksi rajoistaan, kehyksistään, sosiaalistumisen asteestaan sekä maailmankuvansa vaikutuksista. Raili Kaupin tulkinta kuvaa Jaspersin rajatilanteen luonnetta: ”Ihmisen herääminen olemaan oma itsensä on aina henkilökohtainen tapahtuma ja merkitsee tietyssä mielessä rajan ylittämistä”.⁴⁹⁷ Ihminen voi jäädä kärsimykseensä, mutta myös suostua uudistavaan prosessiin. Kyseenalaistamalla tulevat niin itse todellisuutta koskevat kysymykset kuin henkilökohtaiset arvot ja etiikkaan sekä omaan henkiseen elämään liittyvät kysymykset hyvin ajankohtaisiksi.⁴⁹⁸

Jaspers katsoo, että lopulta on kyse henkisen eri ulottuvuuksista ja niiden merkityksellisyydestä erilaisissa maailmankatsomuksissa ja henkisissä ilmastoissa. Jaspersin varsin vaikeasti hahmotettavissa oleva käsite *’Geistesstypen’* ei tarkoita erillisten henkisten olemuksien olemassaoloa, vaan kysymys on eri maailmankatsomusten taustalla eri voimakkuuksien vaikuttavista henkisistä rakenteista. Jaspers kuitenkin korostaa, että kaikissa maailmankatsomuksissa on paljon samaa. Prosessit etenevät samaan tapaan, mutta toiset katsomukset painottavat eri asioita ja eri näkökulmia.⁴⁹⁹

Tietäntyyppiset maailmankatsomukset ovat valinneet, korostavat ja edustavat tietäntyyppisiä näkemyksiä, ja tietäntyyppiset asiat ovat eri maailmankatsomuksille luonteenomaisempia kuin toisille. Jaspers käsittelee arvojen merkitystä ja niiden järjestystä maailmankuvan ja -katsomusten taustalla. Erilaiset periaatteet, tiettyihin asioihin liittyvät ajatukset ja käsitykset *voimasta* tulevat erilaisten maailmankatsomusten alla niiden antinomisten prosessien kautta määritellyiksi. Rajat, tietyt kehykset tai ajatusten piiri, oma suojainen kotelo (*Gehäuse*) tai maailmankuvalla ominainen luonne mitoittavat ajatussisältöjä. Näissä kehyksissä ja ajatuksen siemenissä tai olemisen suojan sisällä käydään läpi rajatilanteiden perussisältöjä, tuen ja sen saamisen kysymyksiä, kriiseistä elpymisen prosesseja.⁵⁰⁰

Jaspersin käsite *’Die Gehäuse’* on monitulkintainen ja alkaa ilmetä juuri tässä vaiheessa. Jo väitöskirjassaan Jaspers käytti kyseistä käsitettä merkityksessä, jossa kuvasi tilanteen ja ihmisen

⁴⁹⁷ Kauppi 2001,318; Käsite *’oma itsensä’* ei identifioitu Jaspersin käsitteen *’autenttinen itse’* kanssa, s. 92. Jaspersin teksteissä ajatus *’sisäisen’* merkityksestä ja tehtävästä korostuu kaikkialla.

⁴⁹⁸ Jaspers 1960,181.

⁴⁹⁹ Jaspers 1960,280.

⁵⁰⁰ Jaspers 1960,285.

sisäisen kokemusmaailman ja historian merkitystä yhteisöstä ja elämästä vieraantumiselle. Väitöskirjassa tarkasteltiin vieraantumista, toiseutta ja toiseuteen kasvamista. Käsitteen voisi näin ymmärtää *kotoisuuden* määrittelyn kautta. Jaspers näki, kuten edellä on kerrottu, yksilöllisyyden kehittyneen tietyissä sosiaalisissa yhteyksissään ja konteksteissa, joista kasvun myötä kiinnittynyt arvomaailma merkityssisältöineen saumattomasti sitoutuu henkilön elämissaailmaan. Ei ole enää mahdollista erottaa, mikä tästä kotoisuuden ja olemisen tuttuuden, tottumuksen ja elämäntavan kombinaatiosta olisi jotain muuta kuin itse yksilöllinen elämä kaikkineen.⁵⁰¹ Tässä työssä on ilmeistä, että Jaspersin tarkastelutapa vaatii ennen kaikkea sisäisen merkityksen esille ottamista.

2.5.1. *Eksistenssin valottuminen, olemisenvarmuus* (*ExistenzErhellung*), (*Existenzbewusstsein*)

Jaspersin kuvaama elpyminen ja uuteen ojentautuminen on mahdollista, kun oma totuttu aatemaailma kohtaa sellaista, mikä romuttaa entisen. Rajatilanteessa *koettava tietoisuuden kasvu siitä, että oman ajatuselämän ulkopuolella on mahdollisesti jotain muutakin kuin ainoastaan tämä oma suojattu elämäntodellisuus, kotelo tai simpukankuori* omassa rauhassaan. Tiukat rajoittavat kuoret 'kotelon' vahvoissa kantimissa, jossa elämämisentapaan liittyvä, maailmankuvaa ilmentävä, ja uskomussisältöihin kuuluva ovat rakentuneet, alkavat murtua.

Löytyy uutta, ulkopuolelta. Vanhat suojamuurit ja usein myös jähmettyneet elämään liittyvät käytänteet ja olosuhteet lopulta edesauttavat pääsemistä ratkaisevaan lopputulemaan. Vanha hajoaa. Olemassaolosta tulee autenttista⁵⁰² ja todellista, elämisen hetkissä koettavaa transsendentaalisen läsnäoloa. Elämisenvoiman murtautumisen valo herättää koko elämän uuteen. Tästä kokemuksesta Jaspers käyttää nimitystä *olemassaolon valottuminen (ExistenzErhellung)*.

Tämä prosessi murtumiskohdissaan voi kuitenkin edelleen johtaa myös jo aiemmin kuvattuun nihilismiin, koska mitään vankkaa rajaa tai kiinnittävää suojaa ei enää ole. Mikäli tuo kokemus jää elämään, skeptisismi pelkkänä sanaleikkinä ja kyselytekniikkana antaa vain heikkoja vastauksia ilman sitouttavia ja rakentavia elementtejä uuden rakentamiseen. Eksistentiaalisissa kysymyksissä etsivä tarvitsee selkeän avun ja keskustelevalan johdatuksen uusiin näkökulmiin, mahdollisesti suurten

⁵⁰¹ *Die Gehäuse* kuitenkin voidaan sanatarkan käännöksen mukaan kääntää ja ymmärtää myös mekaanisesti: kuori, kotelo, verho, siemenkoti, rasia, lipas (Rosendahl, 1957).

⁵⁰² Ihminen kokee elävänsä!

ajattelijoiden maailmaan ja kysymysten historiaan, ettei jää tietyille ajoille tyypilliseen spekulatiiviseen ikuisten ratkaisemattomien ongelmien kehään.

Myös eksistentiaaliset kysymykset vaativat objektivointia, jolloin niiden tarkastelu etäännyttää pelkistä affekteista ja asettuvat omaan erityiseen kontekstiinsa. Logiikan alueella kysymysten jatkumon ja ajattelun historian systemaattinen tarkastelu vie tiedettävyyden rajoille, mikä *kaikille yhteisenä* vapauttaa kyselijän yksinäisen pohtijan taakasta. Jaspersin tuttu toteamus; ”Yksin...vain toisten kanssa...”.⁵⁰³ Rekolan mukaan Jaspers näki transsendentaalin kohtaamisessa merkityksen: vapautumisen, armon, ja ihmisen onnellisuuden yhteisen yleisen kokemuksen: ”*Es gibt keine transzendentlose Tragik*”.⁵⁰⁴

Jaspersin mukaan ihminen tarvitsee mainittujen tapaisten kehikkojensa sekä romuttamista että uudistusta: ’*Gehäusen*’, tilansa ja henkisen kotinsa täydellistä uudistumista. Vanhan tilalle alkaa *Uuden* rakentaminen. Tämä lähtee kokemuksesta, että on löytänyt tai löytää jotain, mikä elvyttää. Arvojen rakentuminen avartuneen tietoisuuden kautta luo uusia näkymiä, uusia valintoja ja uutta elämää. Oman ajattelunsa uudistumisen sekä *olemisenvarmuuden* (*Existenzbewusstsein*) löytämisen kautta todellisuuden toisenlainen hahmottaminen on luova prosessi ja totaalisen elpymisen edellytys.⁵⁰⁵

2.5.2 Elämää kohti - Vapauden ja luovuuden metamorfoosi, uudistuva ja elpyvä mieli

Aiempana esille otetut loogiset ristiriidat ajattelun häiriötekijöinä ovat kognitiivisina ristiriitoina myös useimmiten juuri luovan, rakentavan ja innovatiivisen toiminnan lähtökohtia.

Ihminen ajatuksineen on jatkuvassa pyörteessä; ilman tätä ajattelun ainesten keskinäistä ambivalenssia elämän mielekkyydestä katoaisi olennainen.⁵⁰⁶ Ihmisen perusolemiseen kuuluu olemiselle luontainen pohtiva ja vaihtoehtoja, mahdollisuuksia ja erilaisia vastakkainasetteluja työstävä ajattelutoiminta. ”Ajattelen, olen siis olemassa”⁵⁰⁷.

⁵⁰³ Jaspers 1960,229.

⁵⁰⁴ Jaspers 1971,30; Lainaus Juhani Rekolan väitöskirjassa:”ei ole olemassa mitään tragiikkaa ilman transsendentaalin läsnäoloa”; Elämä kantaa.

⁵⁰⁵ Jaspers 1960,248.

⁵⁰⁶ Jaspers 1960,232-248.

⁵⁰⁷ Descartes’n kuuluisa toteamus.

Luovuuden ja uuden syntyä pohditaan myös suomalaisen nykytutkimuksen ja aiheesta käytävän yleisen keskustelun puitteissa. Teoksen *Kaikki syntyy kriisistä* (2013) toimittajat Jaakko Hämeen-Anttila, Kimmo Katajala, Ari Sihvola ja Ilari Hetemäki ovat koonneet erilaisten modernin ajan kriisejä arvioivia artikkeleita. Suomalaisten tieteen tekijöiden eri alojen näkökulmista valaisevat käsitykset itse kriisistä näyttäytyvät myös alueena, mikä vaikuttaa varsin ajankohtaiselta. Muutos sinällään näyttää aiheuttaneen prosesseja, jotka länsimaalaisittain nähdään lineaarisen aikakäsityksen puitteissa alun ja lopun perspektiiveistä. *Moderni mieli* on myös kyseisen kriisikeskustelun eräs aihe. Kriisiytymistä koskevaan keskusteluun ovat ottaneet osaa Lauri Nummenmaa *Tunteiden merkitystä* kriiseissä käsittelevällä artikkelillaan; ajatteluun, mieleen ja mielen muutoksiin perehdyttäviin aivotutkimuksiin viitataan Riitta Harin ja Mikko Sams'n tutkimuksissa.⁵⁰⁸

Olemassaolo, elämä itsessään, on inhimillisen järjen ulkopuolelle asettuva havainto. Haasteet, elämään liittyvät monet ulottuvuudet, ovat osoittautuneet ratkaisuja odottaviksi, vaikka usein jäävät ratkaisua vaille. Tosiasiat ovat tosiasioita, joiden näkeminen tosiasioina usein valaisee itse totuuden. Ihmisen vastuu asioista, joihin ei pysty vaikuttamaan, on rajallista. Tämän ymmärtäminen oman rajatun todellisuuden sisällä on ihmisen olemassaololle suuri haaste. Ihmisen pyrkimys ymmärtää, selittää, tulkita ja soveltaa kuuluu immanentin todellisuuden puolelle, muu jää ainakin toistaiseksi transsendentaaliksi kutsuttuun toiseen ulottuvuuteen. Tämä on Karl Jaspersin filosofian kulmakiveksi jäävä todellisuus älyllisen mahdottomuuden edessä.⁵⁰⁹

Teoksensa *Psychologie der Weltanschauungen* neljännen painoksen esipuheessa Jaspers sanoi kirjan olleen ”...mein Weg zur Philosophie”, hänen kulkunsa kohti filosofiaa.⁵¹⁰ Jaspersin ajattelussa korostuu vapaus. Tahdonvapauden kysymys kaikelle eksistenssifilosofialle ominaisena näkyy ilmaistuna erityisesti kirjallisuudessa. Uuden luomisen mahdollisuus on aina läsnä ja vaikeiden kysymysten ja ajatusten virta voi transformoitua luovaksi toiminnaksi.

Näkemyksistä ja sen tärkeydestä lähtee ihmettelystä, heräämisestä elämän välttämättömyyksien pakkotilasta. Ihmettelyä seuraa kysymys ja tieto ja siitä lähtee epäily.

*Sillä ihmettely se ajoi ihmiset filosofoimaan: aluksi he ihmettelivät sitä mikä heistä oli silmiinpistävän outoa, pääsivät sitten vähitellen eteenpäin ja alkoivat kysellä, mistä johtuvat kuun, auringon, ja tähtien liikkeet ja mistä kaikkeus on syntynyt.*⁵¹¹

⁵⁰⁸ Yrjönsuuri, Mikko, 2013, 253; Nummenmaa, Lauri, 2013, 284, molemmat teoksessa Hämeen-Anttila et al. 2013: ”kaikki syntyy kriisistä”; Hämäläinen, Heikki et al, 2006.

⁵⁰⁹ Jaspers 1969; Jaspers 1970.

⁵¹⁰ Jaspers 1960, IX.

⁵¹¹ Aristoteles teoksessa Jaspers 2001, 24-25.

Kriittisyys johtaa siihen, että mikään saatavilla oleva tieto ei johda varmuuteen. Aistihavainnot ovat petttäviä samoin kuin ajattelu inhimillisen ymmärryksen rajaamaa. Etsiessään varmaa tietoa ihminen väistämättä joutuu kohtaamaan rajallisuutensa ja tiedonpuutteensa, tulee tietoiseksi itsestään.

Filosofian alkuperä on oman heikkouden ja voimattomuuden huomaamisessa. ⁵¹²
*Tehkäämme selväksi asemamme ihmisinä toisella tavoin, ajatelkaamme että se on pettymistä kaikessa mikä on maailmaa...Tuskassa, heikkoudessa ja voimattomuudessa joudumme epätoivoon.*⁵¹³

Kriisien keskelläkin Karl Jaspers näki ihmisen tehtäväksi kurottautua arjen vaikeuksista kohti suurempaa päämäärää, suuntautumiseksi kohti elämänsä arvokkaita pyrkimyksiä. Intentionaalisuuden merkitys kaikessa toiminnassa johtaa arvojen aiempaa tarkempaan analyysiin. Elämän suuntaa avaava uusi ja *avoin horisontti* merkitsee ojentautumista lukkiutuneista kuvioista kohti mieltä uudistavia ja raikastuttavia polkuja.

2.5.3. *Elämälle KYLLÄ - arvosuuntautuneisuuden ilmeneminen ja maailmankuvan merkitys eri aatteiden, ideologioiden sekä uskontojen tausta-ajattelussa*

Karl Jaspers kirjoitti psykopatologiaa käsittelevän työnsä ensimmäisenä alan perusteoksena. Jo tässä teoksessaan hänen ajatustensa lähtökohta oli kokonaisen ihmisen tarkastelussa ja yksityisen ihmisen ajattelun ymmärtämisen tärkeydessä. Tästä syystä hän kiinnostui tarkastelemaan myös sitä kulttuuri-ilmastoa ja niitä ajattelutapoja, joiden ympäröimänä ihmisestä kasvaa itsenäinen ihminen. Teoksessaan *Psychologie der Weltanschauungen* hän kuvasi ihmisen ajattelua, päätöksentekoon ja kaikenlaisiin ajattelunprosesseihin vaikuttavien tekijöiden merkitystä.

Yhtenä varsin voimakkaana ajattelun suuntaajana Jaspers näki arvoihin liittyvät uskomukset sekä olettamukset ja sen mukana kaikkia asioita arvottavan maailmankuvan. Tekemisen ja toiminnan suunta lähtee Jaspersin mukaan nimenomaan yksilöllisistä arvotetuista päämääristä ja *arvottavan mielen tahtoelämästä*. Maailmanuskontojen merkitys arvojen asettamisessa alkoi näyttäytyä hyvin keskeisessä roolissa. Jaspers alkoi havaita inhimillisen hengenelämän olemuksellista samankaltaisuutta kaikissa uskonnoissa.

⁵¹² Epiktetos teoksessa Jaspers, 2005,26; Myös Jaspers 2005,26.

⁵¹³ Jaspers 2005,27.

Inhimillinen tiedon ja totuudenetsintä näyttäytyy kaikkialla niin kehittyvissäkin ja kuin kehittyneissä kulttuureissa. Kielen kehittyessä ja ajattelun murtauduttua yhä abstraktisempaan on alettu etsiä myös kaiken alkuperää, kuten kyselemiselle eksistentiaalisessa maailmassa luonteenomaista on.

Jaspers näki ihmisen kehityksen käänteeksi *henkisyys*teen puhkeamisessa, ja syvempään *olevan* tiedostamiseen liittyvässä havahtumisessa. Jaspers kutsui näitä henkisen heräämisen aikoja (*Die Achsenzeit*) *Akseliajoiksi*, etäisemmästä perspektiivistä nähtynä kaikkien korkeakulttuurien ideologisten ja uskonnollisten murroskausien ajoiksi.⁵¹⁴

Jaspersin vakuuttuneisuus henkisyyden merkityksestä ihmisen olemuksessa laajentaa antiikin sielu - ruumis -jaottelun sielu-henki-ruumis-tasolle. Tosin jo Aristoteles puhui sielusta kaikkea ihmisyyttä yhteisenä ja yhdistävänä. " *Die Seele ist gleichsam alles...*"⁵¹⁵. Käsiteanalyysin puute useissa yleistävissä kirjoituksissa ja tutkimuksissakin on ollut omiaan hämärtämään ihmisen kokonaisuuden rakenteiden ymmärtämistä. Hengen ja henkisyyden esille nostaminen on korostanut henkisyyden asemaa asioiden taustalla. Jaspersin ajatus ihmisen henkisestä liittyy hänen käsitykseensä ihmisen mahdollisuuksista selviytyä elämän rajatilanteiden antamista valinnanvapauteen ja sen antinomiseen luonteeseen liittyvistä haasteista.

Jaspers näki maailmantuskaan ja *psykykkiseen reagointiin johtavat tilanteet*, emootioiden, loogisten ristiriitojen ja valinnanvapauden luoman ahdistavan ajatteluelämän *jatkuvana ympyränä ilman selkeyttävää loppua*. Ainoa elämälle ojentuva avaus on liittymisessä, toisen kokemisessa ja toiseen turvautumisessa, ja ihmisenä olemisen syvimmissä totuudessa "vain toisen kanssa olen, yksinäni en ole mitään"⁵¹⁶... missä *olemisenvarmuus (Existenzbewusstsein)* syntyy yhteydessä toiseen ihmiseen, kanssakulkijaan.

Kriisitilanteista selviytyminen voi antaa mahdollisuuden nähdä oman *ajattelunsa harhapolut*. Todellisuuden avautuminen ja itseymmärrys vievät kohti osallisuutta, yhteisöllistä jakamista sekä realistisemman elämäntodellisuuden hahmottamista. Yksinäisyyden tuska häviää, kun tunne ihmisyyteen kuuluvasta itsensä tajuamisesta ja rajapintojen kokemuksista tuo jokaisen lähemmäksi toista.

⁵¹⁴ Cho 2009.

⁵¹⁵ Jaspers 1960, IX; Ihmisen sielu on kaikkialla samankaltainen.

⁵¹⁶ Leistén, 1985, 75.

Jaspers jaottelee teoksessaan *Psychologie der Weltanschauungen* (1960) maailmankuvan kehittymistä kategorioimalla ja analysoimalla käsitysten tausta-ajattelua henkisen kehityksen näkökulmista.⁵¹⁷ Jaottelu perustuu lähinnä mielensisältöihin ja uskomuksiin, mielenmaiseman tunne-elämään. Juuri tässä teoksessaan hän alun perinkin syventää eksistentiaalisen kriisiytymisen johtaneita syitä kuin myös itse kriisin vaiheet. Jaspers liittää eksistentiaalisen kriisin perimmäisten totuuksien etsimisen ongelmiin sekä vastauksia antavien uskomusten, ajatteluperinteiden, uskontojen ja ideologioiden alueelle. Kyse alkaa vähitellen olla psyykkisestä ja näin ollen *kuuluukin psykopatologian piiriin*. Ajattelun kehitystä sinällään ei tarkemmin kuvata.

Jaspers katsoo, että kaiken keskiössä on absoluuttisen päämäärän haku. Kyse voikin Jaspersin mukaan olla teleologisesta determinismistä, jota hän voisi kutsua Husserlin tavoin ajattelun ja toiminnan intentionaalisuudeksi. Päämäärähakuisuus esittäytyisi rohkeana totuudenetsintänä, eikä kuitenkaan kohtalonomaiseen lopputulokseen johtavana fatalismina. Elämälle suuntautuva päämäärä kantaisi elämälle ojentautuvia mahdollisuuksia vapauteen ja valintaan kohti vitaalista ja aktiivista toimintaa.

Länsimainen ajattelutapa historiastaan huolimatta on edustanut kristinuskon jälkeisenä aikana elämälle avautuvan mahdollisuutta⁵¹⁸. Aivan samoin on yrittänyt vanhojen Kaukoidän uskontojen *elämän kunnioittamisen* –periaate valottaa, joskin sisältää eläältä kieltäytymisen⁵¹⁹ ulottuvuuden. Joidenkin idän uskontojen perusvire liittyy tämän puoleisen korostamiseen eikä välttämättä ota transsendentaalisen mahdollisuutta edes huomioon.⁵²⁰ Elämän halveksiminen jopa on joissain elämäntaistelua vaativissa uskonnoissa voimakkaastikin esillä.⁵²¹

Yleensä etnisten kulttuurien rituaalikäytännöt ovat länsimaisesta arvoperustasta käsin havaiten hyvin väkivaltaisia, mutta aggression merkitys aktuaalisoituu usein kuitenkin ns. *Pahan* karkottamisen yhteydessä. Pyrkimys *Hyvän* kokemiseen lienee osa ihmisen perusorientaatioita.⁵²²

Länsimaisen filosofian piirissä usko erehtymättömään Jumalaan, Absoluuttiseen Henkeen ja johonkin järkevään voimaan on sortunut yleensä juuri raskaiden elämäntaloiden ja kansojen

⁵¹⁷ Jaspers 1960, 218-229.

⁵¹⁸ Jaspers 1946, 280 -284.

⁵¹⁹ Esim. buddhalaisuuden perusnäkemys elämänjanon sammuttamisesta; Vrt. s.95 *amor fati*; Vrt. s.92 alistuminen.

⁵²⁰ Mm. Kungfutselaisuus.

⁵²¹ Esim. Japanin uskonnot, Yokio Mishima (oik. kirjailija Kimitake Hiraoka) Jaspersin tavoin kirjoitti vieraantumisesta ja toiseudesta, mutta samastui japanilaiseen häpeänkulttuuriin eikä kestänyt Japanin häviötä II ms:ssa. Jaspersille nöyryys oli kunniaa tärkeämpi arvo.

⁵²² Käsiteanalyysia *Hyvästä/Pahasta* ei tässä käydä. Kaikki uskonnot ja ideologiat eivät tarkastele asioita tällä akselilla lainkaan.

tuhojen kautta ja edessä. Jaspers edustaa kartesiolaista jumalakäsitystä⁵²³, Kantin transsendentaalista uskoa⁵²⁴ ja samalla myös luterilaisen uskonkäsityksen ydintä.

Jaspers piti tärkeänä huomata, millaisia peruslähtökohtia erilaiset universaalit ideologiat ja uskonnot sekä filosofiset näkemykset ottavat esille.

Eksistentiaalinen kysely Jaspersin mukaan kuuluu vain ihmiselle. Jaspersin mukaan ei ole aihetta puhua ihmisyydestä tai ihmisen olemisesta, eksistomisesta, mikäli ei tehdä ihmislajin eroa eläinlajeista. Eksistentialismi vaipuu omaan mahdottomuuteensa.⁵²⁵ Mikäli yhä koetaan tai spekuloidaan ihmisen olemisen erityisyydestä – evoluution kehittymisen varrellakin eläimestä eroavana - kysymys eksistenssistä ja sen merkityksestä on edelleen ajankohtaista.

Jaspers kuvaa tilannetta, mihin loogisessa ajattelussa päädytään, jos eläin korotetaan ihmisen tasolle. Ero tulee selkeästi esille kohtaamisessa, jossa ihminen asetetaan saman kohtelun alaiseksi tai eläimeltä odotetaan ihmiselle ominaista käyttäytymistä. Lyhyetkin empiiriset kokeilut antavat reaalielämälle vastauksia melko pian.⁵²⁶ Myöskin rationaalisen päättelyn seurauksena on todettava: *“...I cannot enter animal existence, I can only give myself up as a human being.”*⁵²⁷ Jaspers asettaa transsendentaalin idealisminsa kantilaisen käytännöllisen järjen ratkaistavaksi ja päätyy empiiriseen realismiin. Tässä voidaan havaita jaspersilaisen jokamiehen filosofian merkityksellisyys arkielämän kaikilla alueilla.

Jaspers näki ihmisen kokonaisena kulttuuriolentona. Ihmisen oleminen, käsitteet 'eksistenssi' ja 'Existenz' molemmat⁵²⁸, naturalistisen olemisensa ulkopuolella ovat henkisen, tietoisuuden, ruumiista irrallaan olevaan, mutta siihen sidotun kokonaisuuden olemassaoloa. Siihen on sisällytettävä elämälle myönteisen olemassaolon ulottuvuus, mikäli henkisen olemassaoloa ei siis kielletä. Perusta ja lähtökohta ovat näin ollen elämälle avautuvia.

Antinomisuus ilmenee kaiken absoluuttisen ja toisaalta kaikkien arvojen leikkauskohdassa. Ihmisen omat loogiset johtopäätökset ja ajatteluprosessi sinällään johtavat näiden *absoluuttien*, *absoluutin*

⁵²³ Descartes'n on tulkittu uskovan Jumalan (Absoluutin) olemassaoloon, vaikka kyseenalaistikin lähes kaiken.

⁵²⁴ Immanuel Kantin näkemys transsendentaalisesta idealismista on tulkittu edustavan mahdollista näkemystä tuonpuoleisen olemassaolosta.

⁵²⁵ Jaspers 1946, 6-8: *“Freiheit, Reflexion, Geist...”*: vapaus, reflektoiva ajattelutoiminta, henki(syys) erottavat ihmisen eläimestä.

⁵²⁶ Jaspers 1997a, 7.

⁵²⁷ Jaspers 1969, 331.

⁵²⁸ Jaspers katsoi käsitteen *eksistenssi* sisältävän pelkän olemassaolon (vrt. Heidegger), kun taas käsite *Existenz* merkitsi hänelle olemassaolon varmuutta ja valottunutta olemista, jossa transsendentaali on läsnä.

olemassaolon, havaitsemiseen.⁵²⁹ Absoluuttia⁵³⁰ on maailmassa se, mikä on lopullista, ehdotonta, muuttamatonta sekä pysyvää; sitä, mikä ihmisen on kohdattava ilman omaa valintaa. Voidaan myös kysyä, onko absoluuttia lainkaan olemassa, mikä edelleen asettaa totuudellisuuden vaatimuksen jatkuvaan argumentaatioon ja sinällään jälleen edustaa erästä eksistentiaalisen polkua – skeptisismin odottaessa.

Arvojen kohdalla on kysymys subjektin suhteesta maailmaan, arvottamisen tekemisestä, arvojen asettamisesta absoluuttisella rajalla olevan todellisuuden kanssa samalle viivalle. Tähän syntyy absoluuttien ja arvojen välinen antinomia ja toistaiseksi sovittamaton ristiriita. Tässä on myös kysymys siitä, miten ihminen subjektina suhtautuu tähän antinomiaan.⁵³¹ Walter Kaufmannin sanoin Jaspersin näkemyksestä:

*The first and the very last question concerning Weltanschauung is whether one says Yes or No to life as a whole.*⁵³²

Valinta kulkee täysin siinä, miten kukin yksilö ja yksityinen henkilö päättää suhtautua elämäänsä. Kyse on siitä, valitseeko hän optimistisen ja elämäänsä kannattelevan suhtautumisen, vai jääkö hän pohtimaan jo ratkaisemattomaksi jääneitä kiperiä kysymyksiään. Hyväksyykö hän sen, että kukaan ei tiedä kaikkia vastauksia ja sen, ettei niitä edes tarvitse tietää?

Jaspersin tekstiä lainaten hänen kristillisestä avautuvaa käsitystään eksistentiaalisesta, olemisenvarmuutta ja elämälle avautuvaa ojentautumista transsendentaaliseen kuvaava lainaus lähtee suoraan Raamatusta: ”*In der Verbundenheit mit Gott z.B. Psalm 73: ... Wenn mir gleich Leib und Seele verschmachtet, so bist du doch, Gott, allezeit meines Herzens Trost und mein Teil.*”⁵³³ Jaspersin mukaan kaikessa kärsimyksessä Jumala on läsnä ja hänen osallistumisensa, hänen kanssakärsimisensä, kulkee koko ajan inhimillisen kärsimyksen mukana. Ajatus ja vielä jäsentymätön kokemus Jumalan läsnäolosta rakentaa maailmankuvaa, jossa kärsimyksen alkuperä, sen merkitys ja tarkoitus sekä suunta ovat aavistettavissa.

Analysoidessa Jaspersin omia lähtökohtia amerikkalainen Jaspers-tutkija Wildermuth näkee Karl Jaspersin oman maailmankuvan muodostumista ja eksistentiaalisten kysymysten pohdintaa koskevan näkemyksen rakentuvan jo kerratulle tutulle ajatukselle, että *kaikki lopulta alkaa filosofoinnista*.

⁵²⁹ Fromm, 1976,28:”Järki, ihmisen siunaus, on samalla kertaa hänen kirouksensa: se saa hänet ikuisesti tavoittelemaan ratkeamattoman kaksijakoisuutensa ratkaisua...se on...väistämätöntä tasapainottomuutta”.

⁵³⁰ Absoluutin käsite; Leibniz, Descartes: Vahvuus ja tuki, järki, perimmäisin voima.

⁵³¹ Antinomiaan, voimaan ja mahteihin suhtautumisen merkitystä myöhemmälle elämälle on jo käsitelty.

⁵³² Kaufmann 1959, 285.

⁵³³ Jaspers 1948,252.

Jaspersin sanoin:” *Philosophie ist Ursprung*”,” *Philosophie ist Seinsbewusstsein aus anderem Ursprung*.”⁵³⁴ Tässä käsityksessään Wildermuth ottaa esille Jaspersin kirjoituksen (1945), jossa hän tekee selvän eron Heidegger’iin korostamalla eroa juuri filosofoinnin ja akateemisen filosofian alueilla. Heidegger’n käsite *Dasein* osoittautuu liian platoniseksi ilmaukseksi kaikesta siitä, mihin jokaisella ihmisellä oman eksistenssinsä kautta on mahdollisuus osallistua. ”...he steps out of the reality of Dasein into quiet space of philosophy.”⁵³⁵ Jaspersin totuus oli transsendentaalissa ja sen etsimisessä.

Wildermuth kuvaa Jaspersin luentoja Groeningenissä vuonna 1935 esittämällä, kuinka Jaspers kertoo laajentavansa eksistenssifilosofiaansa käsitteellään *kaikenkäsittävästä* (das Umgreifende). Jaspers luennoi, kuinka esim. *kommunikaatio, historiallisuus, vapaus, rajatilanteet* (Grenzsituationen) kaikki ovat *eksistenssin valottamisen keinoja* ja menetelmiä. Wildermuthin mukaan Jaspersia koskeva kritiikki häneltä puuttuvan ontologiaa koskevan systemaattisen yleisesityksen vuoksi tulee tässä kohtaa kumotuksi. Jaspersin näkemys ilmenee yksilön ”*I myself*” –kokemuksissa ja tulee kantilaisen käytännöllisen järjen kritiikin alueella todistetuksi käytännön arkielämässä. Transsendentaali kohtaa immanentin.

Jaspersin näkemys *kaikenkäsittäväälle ojentautumisesta* merkitsee näkemishorisontin ylittämistä ja siis objektiivisen ja materiaalisen horisontin rajojen yli katsomista. Tämänkaltainen *transformaatio* ei ole millään muotoa mystinen tai mytologisoitavissa, vaan nähdään ikään kuin toiseen tarkastelukulmaan siirtymisenä, yli havaittavien inhimillisten rajojen, ”*I myself*” -koettavissa olevaan ei-olevaan Jaspers määrittelee tämänkaltaisen *Olevan* moodin ”*we are*” käsitteillä ”*Existence, Dasein, Consciousness in General, the Spirit* ja ’ei-olevaan’ liittyvän ” *we are not* ” käsitteillä *Transcendence ja The World*.⁵³⁶

Jaspersin ”yliluonnollisen” selittäminen ontologisin käsittein onnistuu *transsendentaalisen* avulla. Transsendentaalin ymmärtäminen liittyy koodeihin ” *we are not*” ja kääntää tarkastelun tuonpuoleiseen, immanentin ulkopuoliseen, ja mahdollistuu filosofian sisälle. Siis kaikki, mikä on käsitteen, moodin, ”*we are*” ulkopuolella ja siis liittyy käsitteeseen ”*we are not*” on transsendentaalia ja näyttäytyy puhuttelevan ihmistä toiselta tasolta.⁵³⁷

⁵³⁴ filosofia on kaiken alku, filosofia on tietoisuutta toisesta todellisuudesta, alkuperästä.

⁵³⁵ Wildermuth 2007, vol 2, 11.

⁵³⁶ Wildermuth 2007, vol 2, 12.

⁵³⁷ Vrt. Ich – Nicht-Ich -käsitteet: kysymys ei-olemisesta, kieltämisestä (Paul Tillich ahdistuksesta).

Huolimatta sen ei-objektia sisältävästä ontologiastaan Jaspersin suhde tähän tasoon, on *ambivalentti*. Paradoksaalista on, että toisaalta hänen tiukka pitäytymisensä askeettisessa ja perustarkoituksensa selvittää ja hajottaa kaikki gnostilaisuuteen johtava ja toisaalta kuitenkin se, että hän toteaa juuri ilmestyneen yliluonnollisen käsittämättömyyden johtavan häntä filosofiseen tietoon ja eksistentiaaliseen ihmiseksi kasvamiseen, *itseksi tulemiseensa*.⁵³⁸

Tämä eksistenssin valottuminen siten lisää *pimeyden tuntemattomuutta*, joka pelottavasti ilmenee julkitulleessa uskossa ja aina tuo mukanaan häiriintynyttä ajattelua, harhailua ja tuhoa.

Eksistentiaalinen etsintä transsendentaalin ilmitullessa johtaa pelottavaan tuntemattomaan ja tuo mukanaan mielen harhautumista ja tuhoa – samalla, kun se kasvattaa ja antaa mahdollisuuden läpityöstää vaikeita kysymyksiä ja tarttua *transsendentaalisen* kokemisen kautta positiiviseen *eksistenssin valottumiseen (Erhellung)* ja *olemisenvarmuuteen (Existenzbewusstsein)*.

Jaspers ei Wildermuthin mukaan löydä tätä pimeyttä ainoastaan yliluonnollisen kohtaamisessa, vaan myös reaali maailman kautta, Kantin jälkeisessä Saksan koko intellektuaalisessa kehityksessä. Tutkiessaan Schellingin tekstejä, Jaspers perehtyy saksalaisen idealismin Kantista erkaantumiseen. Jaspersin mukaan suuri totuus piili kantilaisen filosofian täydentämisen, jatkamisen ja arvostamisen tarpeessa kantilaista ortodoksiaa vastaan. Mutta sen sijaan Saksa hukkasi kantilaisen ajattelun ja peräti noituudesta tuli filosofian paikan ottava totuutta julistava tuhoava voima.⁵³⁹ Tämä analyysi ilmentää Jaspersin näkemystä aatteiden ja uskomusten vallasta ensin ajattelun ja sitten negatiivisen ja pessimistisen toiminnan alueella. Ihmisen mielenmaisema värittyy kaikella sillä, *mihin hän uskoo, mitä hän kokee ja miten hän identifioiduu*. Rakennusaineokset löytyvät ajattelun sisällöistä.

Wildermuthin mukaan Schelling kuvaa, kuinka syvästi katkeaminen Kantin ja Idealistien välillä oli koettu, mutta tuskin täysin vielä selvitetty. Hän kuvaa, kuinka ajattelun muuttuminen alkoi ilmetä erityisesti 1790 –luvulla saksalaisessa kasvatuksessa. Ennen katkeamista Lessing, Goethe, Kant ja Humbolt olivat siedettyjä. Katkeamisen mukana nousi jotain erilaista, *noituuden henki (the Spirit of sorcery)*, joka *tunnetaan romantismina*.⁵⁴⁰ Tämä ulottui äärimmäisin ilmauksin Fichteen, Schellingiin ja Hegeliin asti.⁵⁴¹

⁵³⁸ Wildermuth 2007, vol 2, 12.

⁵³⁹ Wildermuth 2007, vol 2, 12-13.

⁵⁴⁰ Olson, Alan M. 2009 kuvatessaan Jaspers-tutkimuksen kahtiajakautunutta amerikkalaista linjaa.

⁵⁴¹ Wildermuth 2007, vol 2, 13.; vrt. s.33-38.

Tästä alkaen voidaan lähteä pitämään Johann Gottlieb Fichteä (1762-1814) antisemitismin kannattajana ja jopa luoja. Ihmisen voimantunto, omasta Minästä kasvava keskeisyytensä kokemus voi alkaa johtaa ajattelun harhailuun jo sinänsä, mutta voi synnyttää nietzscheläisittäin tunteen yli-ihmisestä, kaikkivoipaisuudesta ja hallinnasta. Yliromantisoitu Minä ja vahva Hengen itsensä korostus alkaa objektivoitua ja institutionalisoitua totaliteetiksi ”*an sich*”. Seuraukset yleensä ovat yksilönkin kohdalla rajut ja realiteetin katoamiseen johtavat, sairauden asteelle. Kansakuntien nationalistiset pyrkimykset ja rodulliset lajittelut koskettavat suurten joukkojen hallusinoimissa ja abstrahoimissa illuusioissa.⁵⁴² Totaliteetti valtaa ihmismielen ja saa aikaan harhan, joka voi kasvaa yhteiseksi. Näin kävi Saksassa. Jaspers on käsitellyt myös syyllisyyden problematiikkaa, nimenomaan saksalaista.⁵⁴³

Wildermuth esittää Schellingin tulkinnan takaiskusta, jonka mukaan positivismi ja materialismi alkoivat korvata tieteellistä maailmankuvaa, kunnes Kierkegaard ja Marx esittivät omat vastalauseensa. Uuskantilaiset filosofit eivät voineet, Otto Liebmann'n lausein ”*Back to Kant*”⁵⁴⁴ estää katkeamista enää. Jaspers Wildermuthin mukaan katsoi Kantin filosofian hylkäämisen ja sen ansioiden tunnistamisen epäonnistumisen jäävän loppumattomaksi tuhoajaksi. Näin on asianlaita, mikäli ainoastaan materia alkaa merkitä ja mystinen kiehtoo.

Jaspersin arvio ja analyysi Wildermuthin mukaan ei koske ainoastaan Schellingiä vaan yhtä hyvin myös Heideggeria. Jaspers kuvaa kuinka Heidegger Schellingiin, Eckhartiin ja gnostilaisuuteen nojautuen eksorsismissaan kadottaa alkuperäisen tietoisuutensa ja käsityksensä totuudesta ja kärsii herkkyytensä köyhtymisestä. Tämä ”noituus” ja ”*gnosis*” on Wildermuthia lainaten nähtävissä sekä Schellingillä että Heideggerilla.⁵⁴⁵ Jaspers näkee Heideggerin harhautuvan ja tässä kritiikissään yhtyy baselilaisen kollegansa filosofi Heinrich Barthin polemiikkiin Heideggerin ontologiaa vastaan.

Heinrich Barth oli osallistunut ns. *Marburgin Koulussa* Hermann Cohenin, Paul Natorpin ja Ernst Cassirerin luennoille kuuluen 1920-luvun *Kriittisen Idealismin* kannattajiin.⁵⁴⁶ Hän kehitti

⁵⁴² Rajuimmillaan nykyisenkaltaiset joukkoväkivallanteot, ideologiset vahvat harhautumiset.

⁵⁴³ Jaspers julkaisi sodan jälkeen vuonna 1946 kirjoituksensa *Die Schuldfrage*.

⁵⁴⁴ Wildermuth 2007, vol 2,13.

⁵⁴⁵ Wildermuth 2007, vol 2,13.

⁵⁴⁶ Olson 1979,97; Cassirer mukana; Pietikäinen 2002:” ...with the help of the Cassirerian approach, archetypes can be understood as culturally determined functionary forms organizing and structuring certain aspects of man's cultural activity, namely those predominantly non-cognitive (for example, emotional, numinous, pathological) mental aspects of human life, which remain more or less unarticulated due to their non-discursive nature.”

eksistenssifilosofiaansa Kantin *Käytännöllisen Järjen Kritiikin* antamissa suuntaviivoissa, kun taas Jaspers vallankumouksellisesti asettui muuttamaan filosofiaa ja raamatullista traditiota.⁵⁴⁷

Molemmat olivat kantilaisen deontologisen etiikan seuraajia, korostivat kaikessa sitä, mitä ihmisen ”pitäisi” (*Sollen, ought to*) tehdä ja mihin pyrkiä. Karl Jaspers pyrki laajaan Filosofian maailmanhistorialliseen linjaukseen ja Maailmanfilosofiaan, kun taas Heinrich Barth keskittyi filosofiaan luonteeseen Platonista nykyaikaan analysoiden kaiken ymmärtämisen transsendentaalista perustaa ja paneutuen filosofiseen reflektioon irtautuen subjekti - objekti dikotomiasta. Heidän raamatuntulkintansa poikkesi Wildermuthin mukaan toisistaan ja erotti heidät, samoin kuin se erotti Heinrich Barthin myös teologiveljensä Karl Barthin tulkinnasta. Jaspers on nähty lähinnä bultmannilaisen eksistentiaalisen raamatuntulkinnan kannattajana, mikä tulkintatraditio edustaa symbolista eikä niinkään fundamentaalista tulkintalinjaa. Jaspersin elämäkertatutkimuksen perusteella on nähtävissä hänen käsityksiään kristinuskosta.⁵⁴⁸

Wildermuthin käsitys Karl Jaspersista sekä myös Heinrich Barthista perustui hänen omiin kokemuksiinsa ja seuraamiinsa luentoihin. Hänen Jaspers –kritiikkinsä kohdistuu lähinnä käsitteisiin *koodeista* (*Chiffren*), salakirjoituksesta, moodeista jne. merkityksistä, jotka ilmentävät transsendentaalista. Wildermuthin mukaan Jaspers ikään kuin jättää vielä hämäräksi, mitä hän tällä käsitteellään tarkoittaa. Joka tapauksessa Jaspersille oli varsin tärkeää vakuuttaa ja itsekin vakuuttua filosofisen käsitteistön toimivuudesta ja irrottaa se selkeästi uskonnollisesta terminologiasta, jolloin voidaan rajoituksetta keskustella ns. filosofisesta uskosta siihen kuuluvine omine käsitteineen ja toisaalta transsendentaalisesta ilmestysuskon ja uskonnollisen kielen filosofiasta transformoiduin käsittein.

Epäselväksi voi jäädä, miten tämä transformaatio tapahtuu, ”eksistenssi toisesta ulottuvuudesta” toimii ja miten se ilman mytologisoitua on mahdollista ”kahden maan kansalaisena” ja Lutherin termein *maallisen ja hengellisen regimentin alueilla*.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Wildermuth 2007, vol 2, 13.

⁵⁴⁸ Jaspersin edustama bultmannilainen raamatuntulkinta tukeutuu symboliikkaan ja välttää liian konkreettisia fundamentaalisia tulkintoja. Jaspersin yhteys Albert Schweitzeriin voi joissain kohdin selittyä tämänkaltaisen näkemyksen kautta. Schweitzerin työ lähetyssaarnaajana Afrikassa toi elämäkokemukset hyvin lähelle etnisiä uskontoja, mutta samalla lääkärintyössään Schweitzer todisti ja koki ei-eurooppalaisen ihmisen sielunelämän samankaltaisuuden myös eksistentiaalisen kyselyn ja pohtimisen jokapäiväisenä arjen toimintana. Ihmisen ’henkinen’ hakee vastauksia kaikkialla.

⁵⁴⁹ Ks. s.64 alaviite: ajatus ”kahden maan kansalaisuudesta”.

Myös Karl Jaspersin näkemys historiallisen yhdenvertaisuudesta ja jokaisen ihmisen ainutlaatuisuudesta, tietoisuuden mahdollisesta kasvusta ja kulttuurien kehityksestä voi johtaa myös uusplatoniseen ja mytologiseen käsitykseen *itsepelastuksesta*, sen mahdollisuudesta. Wildermuthin mukaan myös kehitysuskon mahdollisuus näyttäytyy Jaspersin filosofisen uskon seuraamuksissa.⁵⁵⁰ Toisaalta on kyse ainoastaan *jaspersilaisesta optimismista kaikille ihmisille mahdolliseen eksistentiaalisen jakamiseen*, dialogiin uskontojen välillä, on olemassa kaikissa niissä mytologisoimattomissa ja mystifioimattomissa kurottautumisissa ymmärtää monikulttuurisen maailman erilaisia kulttuurisia käytänteitä ja traditioita. Ns. toivon näköaloja edustavat uskontojenvälisiin vuoropuheluihin pyrkivät humanitaariset ja uskonnolliset pyrkimykset edustavat tässä mielessä juuri jaspersilaista perusnäkemystä.

Ihmisenä olemiseen Jaspersin mukaan näin ollen kuuluu kohdata eksistentiaalisen aiheuttama hämmennys ja kysymykset. Inhimillinen on läsnä sekä arjessa että ns. perimmäisen, transsendentaaliseksi nimetyn tai ylipäättään havaittavissa olevan maailman ulkopuolisuudessa – jos ei muuten, niin kysymässä, mistä ei-olevassa on kyse. Inhimillinen tietoisuus sekä ajattelun loogiset lainalaisuudet - *conditio humana*⁵⁵¹ - pakottavat etsimään ontologiaa, joka antaisi suunnan sille mahdolliselle mielekkyydelle ja toiminnalle, mitä inhimillinen oleminen yksinkertaisuudessaan ilmaisee tarvitsevansa. Tarvitseeko ihminen mielekkyyttä tai suuntaa, on eksistentiaalinen kysymys, joka sisältyy useisiin kirjallisuudessa ja taiteessa ilmaistuihin kysymyksiin – esimerkkinä jo mainitut *Dostojevskin kirotut*.⁵⁵²

Jaspersilainen pyrkimys kommunikaatioon jokaisen ihmisen ja kaikkien ihmisten välillä on aito pyrkimys myös eksistentiaalisten kysymysten ratkaisuun. Tätä Karl Jaspers painottaa myös psykiatriassaan, jossa koko psykopatologiansa kerronnan ajan kuljettaa vierellään myös eksistentiaalisten kysymysten aiheuttaman painolastin ja ristiriitojen kuvausta. Ihminen olisi kohdattava kaikissa elämäntilanteissaan myös omana itsenään kaikkine mahdollisine ratkaisemattomine ongelmineen eikä tyydyttävä yleisten selitysten (*explanation, erklären*) puitteissa jättämään asioita käsittelemättä. Jokainen ihminen tarvitsee ymmärryksen (*understanding, verstehen*).⁵⁵³

Eksistentiaalisen todellisuus ihmisen omassa elämässä itse ilmentää ja todistaa inhimillisen kokemuksen, järjen ja ajattelun samankaltaisuudesta, kuten Jaspers lainasi Aristotelesta: ”*Die Seele*

⁵⁵⁰ Wildermuth 2007.

⁵⁵¹ Lat. *conditio humana* tässä: ihmisen tila, olosuhteet, rajat.

⁵⁵² Ks.ss.63-64,69.

⁵⁵³ Vrt. ss.23,48.

is *gleichsam alles*”.⁵⁵⁴ Tähän nojautuen ja tästä ammentaen todennäköisesti perustui Jaspersin suuri innostus ja oletettavasti myös toivo kommunikaatioon yli erilaisten rajojen. Myöskin Jaspersin toiminta psykiatrina ja laaja perehtyneisyys elämänongelmiin paitsi filosofisessa mielessä ja filosofina myös psykiatrian käytännön kautta toimi ikään kuin kutsumustietoisuutena pyrkiä ymmärtämään harhautuneisuutta negatiiviseen ja ylimääräiseen mystiseen ja palauttamaan ajattelu positiiviseen ja elämään.

Transformaatioon⁵⁵⁵, jossa transsendentaalinen voidaan ymmärtää luonnollisen kielen tai filosofisen kielen käännöksenä toiselle ulottuvuudelle, kohti tuonpuoleista transsendentaalia, ei sinänsä liity mitään ylimääräistä mystiikkaa. Jaspers, kuten jo edellä mainittu, käyttää tästä termiä koodisto (*Chiffren*); kyse on tulkitsijan omasta välittömästä kokemuksesta muodostunut näkemys havaintojen ulkopuolelle jäävän todellisuuden läsnäolosta.⁵⁵⁶

Karl Theodor Jaspersin filosofialla ja ihmiskäsityksellä on ollut huomattava vaikutus Viktor Franklin eksistenssianalyysin kehittymiseen. Petra Hoffmannin teos vuonna 2001 *Sinnkrise als Herausforderung an existentielle Pädagogik. Von Bollnow über Jaspers zu Frankl und Durkheim* osoittaa mainittujen henkilöiden, Bollnowin – Jaspersin ja Franklin, ajattelun läheiset suhteet sekä Jaspersin suuren vaikutuksen Franklin ajatteluun.⁵⁵⁷ Psykiatrina ja filosofina Jaspersin käsitys ihmisyydestä, ihmiselle luontaisesta toiminnasta, ihmismielen muutoksista ja tapahtumista on ylipäättään aikaansa nähden varsin poikkeuksellinen, mutta aikansa tapahtumista ja ajattelusta kohoava. Syyt, jotka ovat johtaneet Jaspersin ajattelun joutumiseen vähemmälle huomiolle voivat olla aivan toisaalla kuin siinä, että asia sinällään ei olisi merkittävä. Toisen maailmansodan Saksassa poliittiset olosuhteet ovat luoneet varjonsa pitkälle aikaamme.

⁵⁵⁴ Jaspers 1960, IX. Aristoteleen ajatus ihmisen samankaltaisuudesta, sielusta ihmisessä.

⁵⁵⁵ Transformaation käsite jaspersilaisittain merkitsee ympäröivässä todellisuudessa luettavan koodiston tulkintaa siten, että tuonpuoleisuus näyttäytyy tämänpuoleisuudessa, transsendentaali immanentissa.

⁵⁵⁶ Esimerkkinä uutisoitu tapahtumasarja pelastusoperaatiosta Thaimaassa: Mikko Paasi: ”Kyllä itse uskon siihen, että meidän puolella oli joku muukin kuin sää.” 5.9.2018 haastattelu YLE1.

⁵⁵⁷ Hoffmann, P. 2001; Vrt. s.88.

Loppulause

Jaspersin eksistenssifilosofian ydinajatuksia hänen itsensä termein antavat vastauksen tutkimuksen lähtökohdaksi asetettuun kysymykseen: ”Mitä Karl Jaspers tarkoitti eksistentiaalisella kriisillä?”.

Ihmisen joutuessa kohtaamaan traagisen, kokemaan tiettyjen *situaatioiden* rajoittavan hänen vapaata elämäänsä tuskan ja kärsimyksen tavalla, hän haaksirikkoutuu, haavoittuu. (*Scheitern*)

Eksistentiaalinen totuus valkenee hänen ymmärtäessään kaikenkäsittävän (*Umgreifende*) olevan koko ajan läsnä hänen itsensä ollessa osa sitä. Mitään ei voi erottaa toisesta, tämänmaailman käsinkosketeltava immanentti todellisuus kohtaa tietyissä rajatilanteissa (*Grenzsituationen*) ilmenevän transsendentaalin, joka järjen käsittein nähdään metafyyssisenä maailmanrakentajana. Hetkissä ja hetkittäin koettava transsendentaali ilmentää koodistoa (*Chiffren*), jonka lukemisessa yhtyy paitsi järki ja inhimillinen tieto, myös kaikenkäsittävän todellisuuden perimmäinen alkusyy.

Mitä tämä on? *Kommunikation* luonne ja merkitys on kaiken kohtaamisen ydin. Jaspersin maailmankuvan perusta on transsendentaalissa, joka kaikenkäsittävänä puuttuu kulkuun ja toimii aktiivisena elämän voimana, mutta antaa ihmiselle eri oloissa ja tiloissa, mahdollisuuden ratkaista omat arvovalintansa. Vapaan tahdon ja vastuun ongelman ratkaisupyrkimyksessä tosiasia on, että valinnan mahdollisuus käsittää pienen piirin, oman ’*Gehäusen*’ kokoisen tilan päättää omasta tontistaan. Koko maailma ei välttämättä kuulu siihen.

Erilaiset psykologiset teoriat ja teoriasuuntaukset pohjautuvat erilaisille ihmiskäsityksille, joiden perustalta analysoidaan ihmisen olemassaoloa, kokemuksia ja tunnetilaa. Psykologiatieteen monialaisuus ja jakautuneisuus ei anna mahdollisuutta tieteelliseen kokonaisesitykseen kyseisen tieteen ihmiskäsitysten ja niistä johdettujen näkemysten, terapeuttien lähtökohtien ja hoitokäytänteiden osalta.

Perinteistä ns. hoidollisiin tavoitteisiin pyrkivillä psykologiatieteen piirissä harjoitetuilla käytänteillä on ollut hoidettavan, sairastuneen ja sairaan, näkökulma. Hyvin harvoin on kyseenalaistettu oireperustaiseen hoitoon pyrkivän sairauden syntyprosessiin liittyvää diagnoosipohjaa. Akuuteissa tilanteissa on reagoitava, joten edellä kuvatun kaltainen toiminta on varsin luonnollinen sekä hoidettavan yksilön kannalta perusteltu. Ongelmat ovat useissa tapauksissa medikalisoitu eikä ongelmien kanssa oheisongelmineen enää sen jälkeen useinkaan ole mahdollista vaikuttaa enempää.

Passivoituminen ja yhteisöstä vieraantuminen, syrjäytymisprosessi ja itsensä toiseksi, toisenlaiseksi, vieraaksi kokeminen on alkanut.

Yksilön yhteisöstä vieraantumisen taustalla on kuitenkin lukuisia syitä, joten asioiden yksinkertaistamista tältäkin osin on syytä karsaasti välttää. Kausaalisuhteiden asettaminen myöskään tässä yhteydessä ei ole lainkaan tarpeen. Ihmisenä oleminen, yksilön kehittyminen – identifikaatioprosessi ja identiteetin kehitys kaikinensa, koko elämänkulku on haasteita täynnä ja sinällään hyvin monimuotoista.

On aiheellista kysyä, onko psykiatrian ja psykologian hoitokäytänteiden takana olevaa ihmiskäsityksiä riittävästi analysoitu. Onko tarkastelu, mitä ihmisen oleminen itse asiassa on, mitä asiaan sisältyy ja miten ihminen on ymmärrettävissä?

Psykologiatieteessä selkeästi ilmaistaan ihminen psyko–fyysis - sosiaalisesti kokonaisuudeksi, mutta henkisen ulottuvuutta tässä kolmijaossa ei tuoda esiin lainkaan. Ja edelleen on kyse jaosta, joka pohjautuu antiikin ajan ihmiskäsityksiin ihmisen olemuksesta, vaikkakin eksistenssifilosofien näkemystä kokonaisvaltaisen ihmisen olemuksesta voikin mainitussa määrittelyssä jo nähdä.

Edellyttääkö psykologiatiede henkisen vai muotoutuuko se vain vuorovaikutuksessa kehityksen kulun aikana? Mitä henkinen on? Tässä mielessä psykologiatiede todennäköisesti joutuu palaamaan alkulähtökohtiinsa filosofiaan ja pohtimaan, mistä kaiken kaikkiaan voi olla kyse.⁵⁵⁸

Psykiatrian alueella voisi pyrkiä arvioimaan, mistä erilaisista ihmiskäsityksistä vallitsevat hoitokäytännöt ovat ilmausta ja kysyä, mikä ihminen myös järjellisenä ja ajattelevana olentona on. Oirekuvausten taustan selvittäminen usein perustuu hyviksi havaittujen hoitomuotojen perusteluihin, kun taas hoidettavan yksilön maailmantodellisuuden sisältö voi jäädä avoimeksi. Mistä vaikeissa ilmitulleissa psykooseissa ja lisääntyvissä mielen häiriöissä sairauksina on kyse – mikä aktuaalistaa masennuksen, miksi tietynlaiset mielenterveyden häiriöt ja mm. tarkkaavaisuuden häiriöt näyttävät toisinaan kytkeytyvän erityisiin ajanjaksoihin ja aikoihin? Mikä merkitys kulttuurilla, ajalla tai ”ajan hengellä” on ihmisen mieleen ja ajalle tyypilliseen diagnostiseen kuvaukseen?

Miten voi välttyä ns. kirotuilta kysymyksiltä ja/tai valita elämälle avautuva ilon ja voiman näkökulma? Tarvitseeko kysymyksiltä välttyä – pikemminkin on kysyttävä: Mistä voimavarat saadaan? Suosiiko tämä aika kirottujen kysymysten korostamista ja pessimismiin vaipumista?

⁵⁵⁸ Ahmavaara 1976: teoksessa *Yhteiskuntakybernetiikka* on kuvauksin esitelty hyvän ja/tai henkisen syntyminen/kehittyminen kolmen eri teoreettisen selitystavan kautta.

Kiristyykö ajatteluilmasto ylipäättään? Edellisenkaltaiset kysymykset heräsivät käsillä olevan työn tutkimuskysymysten avuksi ja rinnalle. Karl Jaspersin ajatuksia tarkastellessa ja hänen kirjallisuuteensa perehtyessä jatkokysymysten määrästä tuli valtaisa.

Jaspersin ajattelussa alkoi havaita linjauksia, joiden ymmärtämisen kautta alkaa myös ajattelun suunta näkyä myös itse jaspersilaisessa filosofiassa. Ihmiskäsityksen, kokonaisen maailmankuvan ja aatteisiin liittyvän maailmankäsityksen ympärille kehittyvät näkemykset konkreeteista arkeen ja olemiseen vaikuttavista näkökulmista selkiytyvät. Karl Jaspersin filosofia oli sananmukaisesti jokamiehen filosofiaa, ilman akateemista painotusta, mutta akateemiseen perusteluun pohjautuvaa filosofista pohdintaa ja johtopäätöksiä rajallisen maailmantodellisuuden edessä. Jaspersin pyrkimys autenttisen totuuden etsijänä merkitsi aristoteelisen alkusyyntä tutkimusta, mistä kysely ja arjen filosofointi kertoo.

Tämän työn eri vaiheissa lyhyenkin tutkimuskirjallisuuden luodun katsauksen perusteella on syntynyt vaikutelma, että Jaspers-tutkimuksessa filosofista tutkimuslinjaa edustavat Euroopassa niin itävaltalainen kuin myös saksalainen tutkimus. Vastaavassa amerikkalaisessa tutkimuksessa Jaspersin eksistenssifilosofiaan pohjautuva nykykulttuuristen ja myös poliittisten ilmiöiden analyysi on merkittävää. Taiteen tutkimus jatkuu niin amerikkalaisessa kuin etupäässä aasialaisessa Jaspers-tutkimuksessa. Sekä amerikkalainen että korostetusti myös saksalainen tutkimus etenevät myös neurotieteiden ja perinteisen psykiatrian alueilla. Vuosittain jatkuvat konferenssit eri puolilla maailmaa keräävät aktiiviset tutkijat tiiviiseen vuorovaikutukseen.

Jatkokysymyksinä mielenkiintoiselta vaikuttaa niin eurooppalaisen tautiluokitusten ICD-järjestelmän kuin amerikkalaisen DSM-järjestelmän keskinäinen suhde ja sen lähempi tarkastelu. Kieli- ja kulttuuristen ongelmien vuoksi on mahdollista, että käsitteiden käyttö ei aina näissä luokituksissa täysin vastaa toisiaan. Tämä oli esillä mm. vuoden 2011 Jaspers-kongressissa Heidelbergissä. Erityisesti Jaspersin psykopatologian kehittymisen yksityiskohtainen analyysi varhaisvaiheiden perusteksteistä myöhemmän kauden näkemyksiin ja hänen omaan arviointiinsa tästä kehityskaaresta on kiinnostava.

Selkeäksi haasteeksi Jaspersin filosofian jatkokysymyksenä nousee mielenfilosofian ja teologisen etiikan alueelle korostuva kysymys syyllisyydestä. *Filosofisen uskon* käsite (*Der Philosophische Glaube*) ja sen ymmärtäminen maailmanuskontojen dogmatiikassa, etiikassa sekä aatteiden ja tieteen historiassa on kiinnostava. Vaatii lisäselvityksiä. Ajan henki, henkisen olemus eri aikoina, jaspersilaiset akseliajat (*Die Achsenzeit*) ylipäättään ovat kiehtova aihe pyrkiä hahmottamaan ajan mytologisesta selittämisestä erottuvaa selkeää henkisen murtautumista ja ihmisen ajattelun

suuntautumisesta uusiin ulottuvuuksiin.⁵⁵⁹ Kehitys- tai sosiaalipsykologiaan tai mihinkään kulttuurianalyysiin perustuvat mallit nähdä evolutiivisen rakentumisen puitteet tuskin täydellisesti pystyvät selittämään itse hengen olemusta, myöskään ajan henkeä.

Jaspers näki ihmisen antinomiseen kysymyksenasetteluun taipuvaisena ja sen alaisena, situaatioonsa sidottuna, mutta tilassaan vapaana kulttuuriolentona: henkisenä, kommunikoivana, ajattelevana ja vuorovaikutukseen pyrkivänä itsenäisenä henkilönä. Merkityksellisenä.

Jaspers ja Heidegger kiistelivät käsitteiden *'olemus, oleminen ja olemassaolo'* tulkinnoista pääsemättä yksimielisyyteen. Heidegger näki käsitteiden merkityksen havaittavien objektiivisten dokumenttiaineistojen pohjalta; Jaspers korosti ilmiöiden luonnetta, olemusta ja sisäistä. Tarkastellessani Jaspersin eksistenssifilosofian luonnetta ja olemusta on käynyt ilmeiseksi, että kyse on yksilön sisäisen ja henkisen vaatimasta alkuperän ja totuuden etsimisestä. Voimattomaksi itsensä tuntevä ihminen etsii vahvuutta kaikkialla aistittavan epävarmuuden sietoon ja lujuuutta ylittääkseen ne selvittämättömät maailmaa ja ympäröivää koskevat ongelmansa, jotka aina uudelleen asettavat hänet tutkimaan varmuutta, ottamaan jostain kiinni.

Eksistentialistit ovat yksilöitä, joille eksistentiaalinen kysely on elämäntapa. Elämäntapana se on jatkuvaa, mutta eksistentiaaliset kysymykset aktuaalisoituvat myös tietyissä kehityksen ikävaiheissa tavallista enemmän. Identiteettikriiseissä, elämän murroskohdissa ja uuden elämänvaiheen edessä on tavallista, että kuka tahansa *kierkegaardilainen "yksityinen ihminen"* joutuu eksistentiaalisen äärelle. Askarruttamaan jäi myös kysymys siitä, mikä on rajatilanteessa aktivoituvien eksistentiaalisten aiheiden sisältö.

Kysymys kuolemasta ja sen pelosta viritti kysymyksen siitä, mitä ihminen oikeasti pelkää: kuolemaa vai olemassaolonsa epävarmuutta, kokemusta olemassaolonsa horjumisesta, täydellisen nihilismin tilaa? Itsensä kadottaminen alkoi vaikuttaa kuolemaakin pahemmalta. Kuolema oli kuin lohtu siitä, että on jossain tietyssä olotilassa, jolla on nimi ja josta on jokin edes ulkoinen käsitys. Täydellinen häviäminen on kauhun tila.

Psykiatrian haaste on luonteeltaan samankaltainen kuin yksityisen eksistentialistin. Eksistentialistin edessä on valinta, miten suhtautua elämänsä perusteita horjuttaviin kysymyksiin. Psykiatriassa

⁵⁵⁹ Boy 2015.

haasteeksi muodostuu tapa, millä eksistentialisti kohdataan ja miten häneen suhtaudutaan ja miten hänen henkilöönsä arvioidaan.

Psykopatologiassa perinteisiin oireperustaisiin arviointeihin jääminen sivuuttaa varsinaisen ongelman. Psykyen kuormitusten syyt jäävät selvittämättä ja on mahdollista, että henkilö ajautuu diagnostisen ketjun pyörteisiin jääden erilaisten lääkeriippuvuuksien armoille.⁵⁶⁰ Vaikeuksien kasaantuessa tässäkin ilman alkusyiden ja alkuperän kartoittamista kuormitus voi luonnollisesti johtaa pysyväänkin sairastumiseen.

Jaspersilainen näkemys ja käsite *avoimesta horisontista* (Der Offener Horizont) avaa psykiatrian tieteenalalle mahdollisuuden uuden etsintään ja uusien mahdollisuuksien näkemiseen. Tätä konseptia ovat useat kehittyneet terapiasuunnat jo harjoittaneet. Eksistentialisti tarvitsee lähelleen henkilöitä, jotka ovat valmiita kuuntelemaan, mitä sanottavaa ja kyseltävää ilmeisen kärsivällä henkilöllä on. Paneutuminen filosofoinnin alkulähteille, avoimen ja vapaan tiedonetsinnän juurille yhdessä kärsivän kanssa ohjaa osallistujat alueille, joissa kenelläkään ei välttämättä ole vastauksia, mutta joiden ongelmaksi tunnistamisesta tulee yhteistä. Kommunikaatio ja vierellä oleminen ovat eksistentialistin kohtaamiseen vaadittavia perusasioita.

Karl Jaspersin oma teoksiinsa liittyvä reflektio on hänen filosofisissa muistelmissaan kirjautunut kahteen suuntaan avautuvana. Hän näkee teostensa perusvireenä toisaalta akateemisen perustelunsa ja metodologisen systemaattisuuden painottamisen ja toisaalta erityiskäsitteeksi luomansa *filosofoinnin* teostensa välillä vaihdelleen. Aluksi kirjoittamansa perusteos *Allgemeine Psychopathologie* oli jo systemaattisten tutkimusmetodien tulosta, mikä syveni teoksen uusintapainoksissa. Teoksessaan *Philosophie* hän pyrki selkiyttämään käsitettä *transsendentaalinen* ja perehtymään *olemassaoloon* (*Existenz*), *valottumiseen* (*Erhellung*) sekä määrittelemiinsä *periechontologisiin* kysymyksiin, metafysiikkaan. Totuuden etsintä todellisuuden kuvaajana oli Jaspersin filosofian peruslähtökohta.

Teoksessaan *Von Der Wahrheit* hänen tavoitteenaan oli kuvata *kaikenkäsittävää* (*Das Umgreifende*) ympärillämme. Hänen reflektionsa tuo nähtäväksi myös hänen oman tiedostamisensa näiden filosofointiin liittyvien käsitteidensä vaikealukuisuudessa, saati ymmärrettävyydessä. Hänen pääteesinsä liittyvät juuri ajatukseen transsendentaalisen abstraktin muodon konretisoitumisesta

⁵⁶⁰ Göetsche 2013.

kaikenkäsittävässä reaalityodellisuuden olemassaolossa. Toinen hyvin vahva teesi ja kehotus on tuoda esiin rakkaudellisen kommunikaation merkitys kaikessa ihmistenvälisessä kohtaamisessa.

”Tämä ihmisenäolon omakohtainen, aina ainutkertainen ilmiö... yksityisissä ihmisissä, heidän erilaisessa syntyperässään ja heidän outouteen asti poikkeavissa elämäkäsitelyksissään ja elintavoissaan piilee jotakin, jossa on viittaus yhteenkuuluvuuteen.”

Teoksessa *Miten jaksamme elää* (Jaspers 1963,110). *Kraft zu Leben* , suom. Jussi Aro.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Addset, Daniel 2016:” Ambiguity and Nihilism Comments on Nassir Ghaemi’s On Depression”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 11, 2, 13.
- Agosta, Lou 2011:” A Heideggerian Approach to Empathy: Authentic Being With Others”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 6, 2, 43.
- Ahmavaara, Yrjö 1976: Yhteiskuntakymbernetiikka. Weiling&Göös. Helsinki.
- Aittola, Tapio 1990: teoksessa ”Yliopiston ajatusta etsimässä” (toim. Kari Kantasalmi). Gaudeamus. Helsinki. Painokaari Oy.
- Allen, C.N. 1936: ”Review of Outlines of General Psychopathology”.*The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 31, 2, 247-248. American Psychological Association, United States, Washington.
- Appignanesi, Richard 2008: Mihin uskovat eksistentiaalistit. Suom. Susanna Tuomi-Giddings. Otava. Keuruu.
- Babich, Babette 2009:”Jaspers, Heidegger and Arendt on Politics, Science and Communication”.*An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2009, 4, 1, 1.
- Babich, Babette 2013:” Flamme bin ich sicherlich – Flame am I...: To Eternity”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 8, 1, 7.
- Black, Antony 2008: ”The "Axial Period": What Was It and What Does It Signify?”.*Rev.Polit.*,70, 1, 23-39, Cambridge University Press.
- Bezzubova, Elena 2016:” Reflecting on On Depression: The Trap of The Happy Mean”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*,2016, 11, 2, 18-21.
- Bollnow, Otto Friedrich 1984: Existenzphilosophie und Pädagogik. Verlag W.Kolhammer. Stuttgart. Berlin. Köln. Mainz.
- Bourne, Edmund J. 2000: Vapaaksi ahdistuksesta. Lyhytterapiainstituutti Oy.Hakapaino Oy.Helsinki.
- Boy, John 2015:”The Axial Age and the Problems of the Twentieth Century: Du Bois, Jaspers, and Universal History”.*American Sociologist*, 46, 2, 234-247.
- Buselmeier, Michael 1986: Heidelberg Lesebuch, Stad-Bilder von 1800 bis Heute.Insel Verlag.Frankfurt am Main und Leipzig.
- Cesana, Andreas 2009:”World Philosophy and Philosophical Faith”.*An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*,4, 1.
- Cesana, Andreas 2014:” Kulturkonflikte und Kommunikation. Zur Aktualität von Jaspers Philosophie/Cross-Cultural Conflicts and Communication”. Rethinking Jaspers's Philosophy Today. Würzburg. (als Hrsg.)

- Cho, Joanne 2000:"A Cosmopolitan Faith in Karl Jaspers: Decoupling Commitment and Narrowness".*Journal of Ecumenical Studies*, 37, 1, 46.
- Cho, Joanne Miyang 2009:"The Global History of Humankind in Karl Jaspers".*An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2009, 4, 1, 20.
- Clark, Mark W. 2002:" A Prophet without Honour: Karl Jaspers in Germany, 1945-48. *Journal of Contemporary History*., 37,2,197.
- Cutting,John&Mouratidou,Maria&Fuchs,Thomas&Owen,Gareth 2016:"Max Scheler's influence on Kurt Schneider".*History of Psychiatry*, 2016, 27, 3, 336-344.
- Cybulska, Eva 2016:" Hamlet: To Be Or Not To Be Who One Is". *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*,11, 2, 22.
- Damasio, Antonio; Pietiläinen Kimmo 2000: Tapahtumisen tunne: miten tietoisuus syntyy. Terra cognita. Helsinki.
- Damasio, Antonio 2003: Spinozaa etsimässä. Ilo, suru ja tuntevat aivot.Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita.Hakapaino. Helsinki.
- Dostojevski, Fedor 1973: Kirjoituksia kellarista (1864). Suom. Esa Adrian. K.J.Gummerus Oy. Jyväskylä.
- Dostojevski, F 1996: Kellariloukku. Suom. Valto Kallama. Karisto Oy. Hämeenlinna.
- Dostojevski, F.M.1979: Riivaajat (1872). Suom. Ida Pekari. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu. "vihan kirja"
- Dostojevski, F.M. 2008:Karamazovin veljekset. Suom. Lea Pyykkö. Karisto. Hämeenlinna.
- Dostojevski, F.M. 2001: Rikos ja rangaistus. Suom. Juhani Konkka. SSKK.Helsinki.
- Durant,Will 1956: Suuria ajattelijoita. (The Story of Philosophy The Lives and Opinions of the Greater Philosophers 1926-1953). Suom. A.Hollo. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.
- Eagelman, David 2018: Aivot - ihmisen tarina. Suom. Mari Janatuinen. Atena. EU.
- Essl, Brigitte&Wautischer, Helmut 2008:" The Healing Dimension of Grenzerfahrung in Trauma Recovery". *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 3,2,21.
- Ehrlich, Edith&Ehrlich, Leonard M.&Pepper, George B.1986:"Basic Philosophical Writings, Selections" *International Journal for Philosophy of Religion*, 22, 1, 107-109, Springer.
- Ehrlich, Leonard H 2008:"Jaspers' Methodology of Verstehen.Its Basis for History, Psychology, Translation".*An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*,3, 1, 1.
- Existenz. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*.2006-2018. KJSNA (Karl Jaspers Society of North America). Boston.
- Feld, Alina N. 2008: "Karl Jaspers on Melancholy". *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 3, 2.

- Feld, Alina N. 2011: ”Morbid Psyche and Apocalypsis: Jaspers, Baudrillard, and Altizer. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 6, 2, 31.
- Foucault, Michael 1998: *Foucault/Nietzsche*. Suomentaneet Turo-Kimmo Lehtonen ja Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto. Helsinki.
- Frankl, Viktor E. 1967: ”Logotherapy and existentialism”. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 4, 3, 138-142, Division of Psychotherapy (29), American Psychological Association, United States.
- Frankl Viktor E., Böschmeyer Uwe, Längle Alfried, Kretschmer Wolfgang, Bresser Heinrich Paul, Funke Gunter, Lukas Elisabeth 1986: Tahdonvoimalla terveeksi – Viktor E. Franklin logoterapia. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Frankl, Viktor 2006: Ihmisyyden rajoilla. Suom. Osmo Jokinen ja Eila Sandborg. Otava. Keuruu.
- Fromm, Eric 1976: Vaarallinen vapaus. (Escape from Freedom, 1941.) Suomentanut Markku Lahtela. Helsinki: Kirjayhtymä, 1962. 2. painos: *Pako vapaudesta*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1976.
- Fuchs, Thomas & Fuchs, Thomas & Breyer, Thiemo & Mundt, Christoph 2014: *Karl Jaspers' philosophy and psychopathology*. E-kirja.
- Ghaemi, S. Nassir 2007: ”On the Nature of Mental Disease. The Psychiatric Humanism of Karl Jaspers”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 3, 2, 1.
- Ghaemi, S. Nassir 2008: ”On the Nature of Mental Disease: The Psychiatric Humanism of Karl Jaspers”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*. KJSNA. Boston.
- Ghaemi, S. Nassir 2009: ”Nosologomania: DSM & Karl Jaspers' Critique of Kraepelin”. *Philosophy, Ethics & Humanities in Medicine*, 4, 10-17.
- Ghaemi, S. Nassir 2011: ”The Biopsychosocial Model in Psychiatry: A Critique”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 6, 1, 1.
- Ghaemi, S. Nassir 2016: ”On Depression A Genealogy”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 11, 2, 1.
- Gluck, Andrew L. 2008: Jaspers' View of Body, Psyche, and Mind in General Psychopathology, and Popper's Three Worlds. ”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 42-45, 3, 2.
- Goethe, Johann Wolfgang von 1960: Nuoren Wertherin kärsimykset. Suom. Volter Kilpi. Otava. Helsinki.
- Goethe, Johann Wolfgang von 2000: Nuoren Wertherin kärsimykset. Suom. Markku Mannila. Otava. Helsinki.
- Grimberg, Carl 1984: Kansojen historia, osa 19, Kansallisuusliikkeet. Porvoo: WSOY.
- Grimberg, Carl 1984: Kansojen historia, osa 20, Imperialismi-Demokratia. Porvoo: WSOY.

- Goethe, Johann Wolfgang 1774: Valitut teokset II. Nuoren Wertherin kärsimykset. Suom. Volter Kilpi 1904. Otava.
- Göetzsche, Peter 2014: Tappavat lääkkeet ja järjestäytynyt rikollisuus. (Suom. Sinikka Tuomi-Giddings). Sitruuna. Kerava.
- Gorki, Maksim 1974: Nuoruuteni yliopistot. Suom. Juhani Konkka. Tammi. Helsinki.
- Gothoni, Raili & Gothoni, René, 2007. Ajattelun aarteet. WSOY. Helsinki.
- Heidegger, Martin & Kupiainen, Reijo 2000: *Oleminen ja aika*. Vastapaino. Tampere.
- Heinänen, Hannu 2017: Henkilön Psykiatria. Psykiatrian dialektinen filosofia. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.
- Heiskanen, Tarja; Saaristo, Liisa 2011: Kaiken keskellä yksin. (Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot.) PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva.
- Hoffmann, Petra 2001: *Sinnkrise als Herausforderung an existentielle Pädagogik. Von Bollnow über Jaspers zu Frankl und Durkheim*. Fakultät Philosophie der Universität. Stuttgart.
- Husserl, Edmund 2012: Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia. Suom. Markku Lehtinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Husserl, Edmund 1995: Die Idee der Phänomenologie. Fenomenologian idea. Viisi luentoa. Suom. Juha Himanka, Janita Hämäläinen, Hannu Sivenius. Loki-kirjat. Helsinki.
- Husserl, Edmund 2016: Filosofia ankarana tieteenä. (Philosophie als strenge Wissenschaft 1911). Suom. Antti Salminen & Johan L. Pii. Eurooppalainen filosofien seura ry. Tallinnan kirjapaino - osakeyhtiö. Tallinna.
- Hyrkkänen, Markku 2002: Aatehistorian mieli. Vastapaino. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä
- Häfner, H 2013: "Karl Jaspers: 100 Jahre „Allgemeine Psychopathologie". *Nervenarzt*, 84, 11, 1281-1290.
- Hämeen-Anttila, Jaakko; Katajala, Kimmo; Sihvola, Ari; Hetemäki, Ilari: 2013. *kaikki syntyy kriisistä*. Gaudeamus. Tallinna.
- Hämäläinen, Heikki; Laine, Matti; Aaltonen, Olli; Revonsuo, Antti 2006: Mieli ja aivot. Kognitiivisen neurotieteen oppikirja. Turun yliopisto. Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus. Turku.
- Jaspers 1909-1912: 1909 Heimweh und Verbrechen. Vaitöskirja. Univ. Heidelberg.
- Jaspers, Karl 1913: Allgemeine Psychopathologie Ein Leitfadens für Studierende, Ärzte Und Psychologen (1913). Copyright 1913 by Julius Springer in Berlin. Kessinger Publishing, LLC. USA.
- Jaspers, Karl 1932: Philosophie. Verlag von Julius Springer. Berlin.
- Jaspers, Karl 1933: Die Geistige Situation der Zeit, Berlin: de Gruyter. Translated as Man in the Modern Age, trans. E. Paul and C. Paul, Routledge. London.

- Jaspers, Karl 1947: *von der Wahrheit*. R.Piper&Co.Verlag. München.
- Jaspers, Karl 1948: *Philosophy von Karl Jaspers*. Springer-Verlag. Berlin-Göttingen-Heidelberg.
- Jaspers, Karl 1955: *Vernunft und Existenz*, Groningen: Wolters. Translated as *Reason and Existenz*, trans. W. Earle, Noonday Press.New York.
- Jaspers, Karl 1957: *Die großen Philosophen* R.Piper. München.
- Jaspers, Karl 1959: *Die Idee der Universität*, Berlin: Springer. Translated as *The Idea of the University*, trans. H. A. T. Reiche and H. F. Vanderschmidt, Beacon Press.Boston.
- Jaspers, Karl 1960: *Psychologie der Weltanschauungen*.5. painos. Springer-Verlag. Berlin.
- Jaspers, Karl 1965: *teoksessa Miten jaksamme elää*. Kraft zu Leben (1963). Suom. Jussi Aro. WSOY:n graafiset laitokset. Juva.
- Jaspers, Karl 1969: *Philosophy*, vol 1. Translated by E. B. Ashton.The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Jaspers, Karl 1970: *Philosophy*, vol 2. Translated by E. B. Ashton.The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Jaspers, Karl 1971: *Philosophy*, vol 3. Translated by E. B. Ashton.The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Jaspers, Karl 1971: *Psychologie der Weltanschauungen*.6. painos. Springer-Verlag.Berlin
- Jaspers, Karl 1973: *Reason and Existenz*. Five lectures by Karl Jaspers. Translated with an introduction by William Earle.The Noonday Press. USA.
- Jaspers, Karl 1974: *Existenzphilosophie*. 4. painos. Walter de Gruyter. Berlin. New York.
- Jaspers, Karl 1977: *Strindberg und van Gogh, An Attempt of a Pathographic Analysis with Reference to Parallel Cases of Swedenborg and Hölderlin*, Univ of Arizona Press.
- Jaspers, Karl 1981: *Nietzsche.Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*.(1936) Walter de Gruyter. Berlin. NewYork.
- Jaspers, Karl 1984 (1977): *Philosophische Autobiographie*. R.Piper&Co Verlag. München. Posthumous pub.
- Jaspers, Karl 1985: *Ajattelun suunnantajat*. Suom. Leistén, Paula saksankielisestä teoksesta *Psychologie der Weltanschauungen* 6.Aufl.1971. Springer.Berlin. Kirjayhtymä, Hki.
- Jaspers, Karl (1990). *Gesammelte Schriften zur Psychopathologie*. Springer. Berlin.
- Jaspers, Karl 1995: *Philosophy of Existence*.7th printing. (*Existenzphilosophie* 1971) Translated and with an Introduction by Richard F. Grabau. University of Pennsylvania Press.USA.
- Jaspers, Karl 1997a: *General Pscyhopathology*. Vol 1. Translated by J.Hoenig and Marian W. Hamilton with a new foreword by Paul R. McHugh, M.D. The John Hopkins University Press, Baltimore. London

- Jaspers, Karl 1997b: General Pscyhopathology. Vol 2. Translated by J.Hoenig and Marian W. Hamilton with a new foreword by Paul R. McHugh, M.D. The John Hopkins University Press, Baltimore. London.
- Jaspers, Karl 2000: The Question of German Guilt. Translated by E.B. Ashton. Frodham University Press. New York. (Die Schuldfrage in 1947).
- Jaspers, Karl 2005: Johdatus filosofiaan. Suom. Sinikka Kallio. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- Kaila, Eino 1934: Persoonallisuus. Otava. Helsinki.
- Kant, Immanuel 2013: Puhtaan järjen kritiikki. (Kritik der reinen Vernunft, 1781/87.) Suom. Markus Nikkarla ja Kreetta Ranki. Gaudeamus. Helsinki.
- Kantasalmi, Kari (toim.) 1990: Yliopiston ajatusta etsimässä. Gaudeamus. Painokaari Oy. Helsinki.
- Kaufmann, Walter 1959: From Shakespeare to Existentialism: Studies in Poetry, Religion and Philosophy by Walter Kaufmann. Beacon Press. Boston.
- Kauppi, Raili 2001: Raili Kaupin kirjoitukset 3.1. Filosofia coincidentia oppositorum-edellinen osa-Toim. Ismi Koskinen ja Jari Palomäki. cityoffset oy. Tampere.
- Kauppi, Raili 2002: Raili Kaupin kirjoitukset 3.2. Filosofia coincidentia oppositorum-jälkimmäinen osa-. Toim. Ismo Koskinen ja Jani Palomäki. cityoffset oy. Tampere.
- Kick, Hermes Andreas 2015: Grenzsituationen, Krisen, kreative Bewältigung. Prozessdynamische Perspektiven nach Karl Jaspers. Universitätsverlag Winter GmbH. Heidelberg.
- Kierkegaard, Sören 1988: Välisoittoja. Suom. Torsti Lehtinen. Kirjapaja. Gummerus Oy Kirjapaino. Jyväskylä.
- Kierkegaard, Sören; Johannes de Silentio 2001: Pelko ja vavistus, dialektista lyriikkaa. Torsti Lehtinen (toim.) WSOY. Helsinki.
- Kierkegaard, Sören 2005: Mozart-esseet. Suom. Olli Mäkinen. Gummerus. Jyväskylä. Like. Helsinki.
- Kierkegaard, Sören 1960: Viettelijän päiväkirja. Suom. V.A.Koskenniemi. WSOY. Helsinki.
- Kierkegaard, Sören 2001: Pelko ja Vavistus. Suom. Torsti Lehtinen. WS Bookwell Oy. Juva.
- Kierkegaard, Sören Aabye 1926 : Rakkauden teot. Suom. A.J. Hollo. WSOY. Porvoo.
- Kirkbright, Suzanne 2004: Karl Jaspers. A Biography. Navigations in Truth. Yale University Press. New Haven and London.
- Kirkpatrick, Kate 2015: "Sartre an Augustinian Atheist?" Sartre Studies International Journal, 1- 20. Berghahn Books. United Kingdom and North American Sartre Society.
- Kiss, Endre 2018:" Toward a Holistic Interpretation of Karl Jaspers' Philosophy". *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 13, 1,21.
- Kivimäki, Ville 2015: Murtuneet mielet- taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945. Wsoy. Helsinki.

- Kraus, A. 2011:” Reaction and development of manic and melancholic-depressive patients “ teoksessa Stanghellini, Giovanni and Fuchs, Thomas (toim.)2013,276-293: One Century of Karl Jaspers General Psychopathology. Oxford University Press.UK.
- Kopakkala, Aku 2015: *Masennus suuri serotoniinihuijaus*. Basam Books.Helsinki. Raamatutrukikoja OÜ.Tallinna.
- Korkman, Petter & Yrjonsuuri, Mikko 1999: Filosofian historian kehityslinjoja. Gaudeamus. Tammer-Paino Oy.
- Kulovesi, Yrjö 1933: Psykoanalyysi. e-kirja. Yrjö Kuloveden 'Psykoanalyysi' on Projekti Lönnrotin julkaisu n:o 1778.
- Kumazaki, Tsutomu 2013a:” The theoretical root of Karl Jaspers’ General Psychopathology”Part 1. *History of Psychiatry*.
- Kumazaki, Tsutomu 2013b:” The theoretical root of Karl Jaspers’ General Psychopathology”Part 2. *History of Psychiatry*.
- Kuusi, Katariina & Achte, Kalle 1984: Yksinäisyys. Otava.Keuruu.
- de Leon, Jose 2014:” DSM-5 and the Research Domain Criteria: 100 Years After Jaspers' General Psychopathology.” *Am.J.Psychiatry*,171, 5, 492-494.
- Lehtinen, Torsti 2008: Sören Kierkegaard: intohimon, ahdistuksen ja huumorin mestari. Arktinen Banaani. Juva.
- Lehtinen, Torsti 2013: Kova ja kaunis todellisuus. Juhani Rekolan teologia. Turbator. Turku.
- Lehtinen, Torsti 2013: Eksistentiaalisuus.Vapauden filosofia. Arktinen Banaani. Jelgava Printing House.Latvia.
- Lúkas, Elisabeth 1984: Sinunkin elämälläsi on tarkoitus. Suom. Raija-Leena ja Matti Sten. Kirjayhtymä.
- Lúkas, Elisabeth 1985:Elämän voimat. Suom. Marja Kyrö. Kirjayhtymä.
- Luscher, Bernhard&Fuchs, Thomas 2013: ”Adult hippocampal neurogenesis in the absence of serotonin” (Commentary on Diaz et al.)*Eur.J.Neurosci*,38, 5, 2649-2649, Wiley-Blackwell.
- Macquarrie, John 1976: Existentialism. Penguin Books. The Chaucer Press. Great Britain.
- Martin, Philip 2003: Zen - tie depression läpi. Suom. Marita Salminen. Like. Helsinki.
- Metzke, Erwin 1968: Jumala ja materia. Suom. Anja ja Heikki Kirjavainen. SLEY. Pieksämäki.
- Maxley, J.H. et.al. 2012. The role of intuition and deliberative thinking in experts’ superior tactical decision-making. *Cognition*.2012,1,72-74.
- Moisala, Mona 2017: *Brain activations related to attention and working memory and their association with technology-mediated activities*. Väitöskirja.Helsinki. University of Helsinki.
- Mäkinen, Olli 2004: Moderni, toisto ja ironia: Søren Kierkegaardin estetiikan aspekteja ja Joseph Hellerin Catch-22. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis, Series B, Humaniora. Oulu.

- Neisser, Ulrich 1967. Cognitive Psychology. Prentice-Hall. Englewood Cliffs.
- Niemi, Mari K 2008: (Toim.) Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoriaa, Ajatus Kirjat.
- Nichols, David 2009: ”Heidegger and Jaspers in The Tragic”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2009, 4, 2, 27.
- Nietzsche, Friedrich 2007: Tragedian synty (Die Geburt der Tragedie 1872). Suom. Jarkko S. Tuusvuori. Eurooppalaisen filosofian seura. Tampere.
- Nietzsche, Friedrich 2001: Näin puhui Zarathustra. Suom. J.A. Hollo. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- Nietzsche, Friedrich 2004: Iloinen tiede. (Die fröhliche Wissenschaft, 1882.) Suom. J. A. Hollo. Otava. Helsinki.
- Olson, Alan M. 1979: Transcendence and Hermeneutics. An Interpretation of The Philosophy of Karl Jaspers. Martinus Nijhoff Publishers. The Hague/Boston/London.
- Olson, Alan M. 2008: ”Metaphysical Guilt”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2008, 3, 1, 9.
- Olson, Alan M. 2009: ”Cultural Factors in the North American Reception of Karl Jaspers”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2009, 4, 1, 41.
- Perttula, Juha & Latomaa, Timo 2005: Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Jyväskylän yliopisto. Dialogia Oy.
- Piecuch, Czeslawa 2011: ”Report”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 6, 2, 54.
- Platon, 387-355e : Teokset III. Suomentaneet Marja Ikonen-Kaila ym. Helsinki: Otava, 1999.
- Portuondo, Gladys L. 2011: ”Review of Lou Agosta, *Empathy in The Context of Philosophy*”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 6, 2, 51.
- Pykäläinen, Lauri 2004: Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatustieteen Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa. Väitöskirja. Oulun yliopistopaino. Oulu.
- Raju, P.T. 1974: Intian filosofia. Werner Söderström. Porvoo/Helsinki.
- Rauhala, Lauri 1984: ”Tiedostamaton fenomenologisessa tajunnan analyysissä”. Teoksessa I. Kojo & R. Vuorinen (toim.) *Tietoisuus ja alitajunta*. ss. 109-120. WSOY. Helsinki.
- Rauhala, Lauri 1987: ”Suuret ajattelijat”. *Psykologia: tiedepoliittinen aikakauslehti*. 22, 1, 60-62.
- Ramming 1948: Karl Jaspers und Heinrich Rickert Existenzialismus und Wertphilosophie. Bern: A. Francke.
- Rekola, Juhani 1971: Traaginen Reinhold Schneiderin ajattelussa. Väitöskirja. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Rekola, Juhani 1973: Ruusumaanantaista pääsiäisaamuun. Kirjapaja. Helsinki.
- Riihimäki, Aapo 2009: Nietzschen arvoitus. Mitä Nietzsche todella tarkoitti? Minerva. Helsinki.

Räber, Thomas 1955:” Das Dasein in der "Philosophie" von Karl Jaspers: Eine Untersuchung im Hinblick auf die Einheit und Realität der Welt im existentiellen Denken”.Verlag A.Francke.Bern.

Saarikivi, Sakari 1963: Maalaustaiteen kuvahistoria luolamaalauksesta abstraktismiin : 1000 värikuvaa. Suom. Jyrki ja Sakari Saarikivi .WSOY. Porvoo.

Saariluoma, Pertti&Kamppinen, Matti&Hautamäki, Antti 2001: Moderni kognitiotiede. Gaudeamus. Helsinki.

Saarin, Esa 1983: Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia. Fanzine. Tampere.

Satulehto, Markku 1992: Elämismaailma tieteiden perustana: Edmund Husserlin tieteen filosofia. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 33. Tampere.

Scheinin, Patrik; Niemivirta, Markku 2000: Itsetunto, syrjäytymisuhka ja koulun toimintakulttuuri. Moniste 4/2000.Koulutuksen arvointikeskus. Opetushallitus.

Shorter, Edward 2005. Psykiatrian historia. Englanninkielinen laitos *From Paralysis to Fatigue.A History of Psychosomatic Illness in the Modern Era*.1992. Suom. Eila Salomaa. Hakapaino. Helsinki.

Stanghellini, Giovanni and Fuchs, Thomas (toim.)2013: One Century of Karl Jaspers’ *General Psychopathology*. Oxford University Press.UK.

Vaaskivi, Tatu 1937: Vaistojen kapina, modernin ihmisen kriisi. Gummerus. Jyväskylä.

Voronina, Lydia 2008:” Comments on Alina Feldt’s *Morbid Psyche and Apocalypse*”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 3, 1, 34.

Walker, Chris 2014:” Karl Jaspers on the disease entity: Kantian ideas and Weberian ideal types”. *History of Psychiatry*. Royal College of Psychiatrists.

Wallcraft, Charles F. 1970: *Karl Jaspers: An Introduction to His Philosophy*. 1970, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Wetherick, Norman 2009:” Karl Jaspers (1883-1969)19: Was he a psychologist? *History& Philosophy of Psychology*,1,11,17-21.

Weber, Max 1980: Protestantinen etiikka ja kapitalismin henki. Suom. Timo Kyntäjä. WSOY. Porvoo Helsinki Juva.

Weber, Max 2014: Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus: Kirjoituksia uskonnon sosiologiasta.1920.Suom. Tapani Hietaniemi. Vastapaino. Tampere.

Wildermuth, Armin 2007:” Karl Jaspers and the Concept of Philosophical Faith”. *An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 2,1-2,7.

Yalom, Irvin D. 1980: Existential Psychotherapy. Basic Books. New York.

Audiovisuaaliset aineistot

<https://www.youtube.com/watch?v=l7eo7Dzyuwo>: haastattelu: ... Jaspers ja meren liike...Katsottu 2.7.2019.

Elektroniset julkaisut

Kulovesi, Yrjö 1933: Psykoanalyysi. e-kirja. Yrjö Kuloveden 'Psykoanalyysi' on Projekt Lönnrotin julkaisu n:o 1778. Luettu 16.9.2019.

<http://www.documentarchiv.de/ns/nbgesetze01.html>, luettu 2.7.2019.

The Existential Primer: www.tameri.com/csw/exist/Kierkegaard.shtml. Luettu 2.7.2019.

e-kirja:<http://boysen.berry.edu/title/karl-jaspers-und-heinrich-rickert-existenzialismus-und-wertphilosophie/oclc/609186954?referer=di&ht=edition>.